

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HASAN İZZETTİN DİNAMO'NUN
ESERLERİNDE MİLLÎ MÜCADELE VE
CUMHURİYET**

HAZIRLAYAN
EBRUNUR ÖZTÜRK

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. YÜKSEL TOPALOĞLU

EDİRNE 2023

Tezin Adı: Hasan İzzettin Dinamo'nun Eserlerinde Millî Mücadele ve Cumhuriyet

Hazırlayan: Ebrunur Öztürk

ÖZET

Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatının önemli roman yazarlarından biri olan Hasan İzzettin Dinamo, toplumsal gerçekçi sanat anlayışının etkisiyle yapıtlarında ağırlıklı olarak sosyal konulara yer vermiştir. Birinci Dünya Savaşı sürecinde çocukluk, Millî Mücadele sürecinde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında gençlik dönemini geçiren yazar, savaşın yıkıcı etkilerini, Cumhuriyet'in ilanından sonra gerçekleşen değişimleri romanlarına yansıtmıştır. Bu bağlamda, yazarın yapıtları irdelenmiştir.

Çalışmamız, Hasan İzzettin Dinamo'nun Millî Mücadele ve Cumhuriyet dönemini konu *Kutsal İsyan* (1985), *Kutsal Barış* (1985) ve *Ateş Yılları* (1980) adlı romanlarını kapsamaktadır.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde Hasan İzzettin Dinamo'nun yaşam öyküsü ve edebi şahsiyeti aktarılmıştır. Çalışmamızın ikinci bölümünde, Hasan İzzettin Dinamo'nun incelediğimiz romanlarında Millî Mücadele sürecini kurmaca karakterler, tarihî şahsiyetler ve olaylar etrafında nasıl ele aldığına odaklanılmıştır. Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise yazarın eserlerinden yola çıkarak Cumhuriyet döneminin ilk on beş yılında gelişen bazı olaylar üzerine değerlendirmeleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Hasan İzzettin Dinamo, Millî Mücadele, Cumhuriyet

The Name Of The Thesis: The National Struggle and The Republic in Hasan Izzettin Dinamo's Literary Works

Prepared by: Ebrunur Öztürk

ABSTRACT

Hasan Izzettin Dinamo, one of the important novel writers of Turkish literature of the Republican Period, has mainly included social issues in his works under the influence of a socially realistic artistic perspective. The author, who spent his childhood during the First World War, his youth during the National Struggle and in the early years of the Republic, reflected the devastating effects of the war and the changes that took place after the declaration of the Republic in his novels. In this thesis, the author's works are examined.

This thesis involves Hasan Izzettin Dinamo's novels titled *Kutsal İsyan* (1985), *Kutsal Barış* (1985) and *Ateş Yılları* (1980), which are about the National Struggle and the Republican Period.

The study consists of three parts. The first part focuses on Hasan Izzettin Dinamo's life story and his literary personality. The second part of the study focus on how Hasan Izzettin Dinamo deals with the process of National Struggle in his fictional characters, historical figures and incidents in the novels we have examined. In the third part of the study, based on the author's works, his evaluations on some incidents that developed in the first fifteen years of the Republican period were examined.

Keywords: Turkish Literature, Hasan İzzettin Dinamo, The National Struggle, The Turkish Republic Period

ÖN SÖZ

Yaşam çizgisi Meşrutiyet'in ilk yıllarında başlayıp 1980'li yılların sonuna dek uzanan, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın şair ve yazar kimliği ile en üretken isimlerinden biri olan Hasan İzzettin, eserlerini toplumcu gerçekçi sanat anlayışının etkisiyle kaleme almıştır. Bu bağlamda romanlarının arka planını ağırlıklı olarak Türk milletinin dönüm noktaları arasında yer alan bazı siyasal, toplumsal ve tarihsel olaylar oluşturmaktadır.

Hasan İzzettin, Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle ayrılmasının ardından Türk halkının düşman işgallerine boyun eğmeyerek Mustafa Kemal'in önderliğinde başlattığı Millî Mücadele sürecine ve Cumhuriyet rejimine geçilmesi ile toplumsal, kültürel ve siyasal alanlardaki değişimlere tanıklık etmiş ve tanıklık ettiği bu değişimleri, tarihsel olayları kurgusal dünyasında harmanlayarak romanlarında göstermeye çalışmıştır.

Yazarın eserlerinde savaş karşıtı ve barış yanlısı bir tutum sergilediği dikkati çeker. Bu durumun temel sebebi yazarın çocukluk ve gençlik yıllarında tanıklık ettiği savaş ortamı ve savaşın getirdiği açlık, yoksulluk ve ölüm gibi yıkımlardır. Bu yıkımlar, Birinci Dünya Savaşı'nın yetim bıraktığı çocuklardan biri olan Hasan İzzettin'in eserlerinin de temasını oluşturmuştur.

Hasan İzzettin'in, Millî Mücadele Dönemi'ni öncesi ve sonrasıyla bütüncül bir bakış açısıyla ortaya koyduğu, ilk baskısı sekiz cilt olarak yayımlanan *Kutsal İsyan* ve bu eserin devamı olarak konusu Cumhuriyet'in ilk on beş yılını kapsayan, yedi cilt hâlinde yayımlanan *Kutsal Barış* dışında on romanı bulunmaktadır. Yazarın *Kutsal İsyan* ve *Kutsal Barış* dışındaki on bir romanı otobiyografik izler taşımaktadır.

Yazarın, gerek kendi yaşam öyküsünün izlerinin görüldüğü romanları gerekse Millî Mücadele ve devamında Cumhuriyet dönemini ele aldığı romanları, bütüncül bir bakış açısıyla topluma bir bilinç sunması bakımından son derece kayda değerdir.

Hayatının yirmi yıllık bir dönemini titiz bir çalışmayla Millî Mücadele ve Cumhuriyet tarihini edebî düzleme taşımaya adanmış Hasan İzzettin'in, konuyla ilgili romanları şimdiye kadar etraflı bir şekilde akademik dünyada müstakil bir çalışmaya konu olmamıştır. Bu itibarla biz, söz konusu boşluğu ve eksikliği gidermek amacıyla Hasan İzzettin'in konu ile ilgili eserlerinin tez konusu olarak seçilmesinin ve incelenmesinin uygun olacağını düşündük.

Çalışmamıza, Hasan İzzettin Dinamo'nun Enver ve Talat Paşaların İstanbul'dan ayrılmasıyla başlayarak Millî Mücadele sürecinin kapsamlı olarak bütün cepheleriyle, şahıslarıyla ve olaylarıyla kronolojik olarak kurguladığı *Kutsal İsyan* ve *Kutsal İsyan*'ın devamı niteliğinde İzmir'in düşman işgalinden kurtarılmasından başlayarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu lideri Mustafa Kemal'in ölümüne kadar gelişen olayları yine kronolojik olarak kurguladığı *Kutsal Barış* adlı tarihî romanlarını incelemek üzere dâhil ettik. Çalışmamıza, bu seri romanların yanı sıra Millî Mücadele sürecinde kurmaca karakterler etrafında Pontus-Rum faaliyetlerini konu edildiği *Ateş Yılları* romanı da dâhil edilmiştir. Yazarın diğer eserleri çalışmamıza dâhil edilmemiştir. Bunun başlıca sebebi asıl tema olarak Millî Mücadele ve Cumhuriyet'in işlenmemesidir. Diğer bir sebep ise daha önce müstakil bir çalışmaya konu edilmemiş romanlarına odaklanmak istememizdir.

Çalışmamız, 'Ön Söz', 'Giriş', 'Sonuç' ve 'Kaynakça' dışında üç ana bölümden meydana gelmektedir. 'Giriş' kısmında bizden önce yapılmış olan konu ile ilgili veya dolaylı akademik çalışmalar ele alınmış ve ana hatlarıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın 'Hasan İzzettin Dinamo'nun Hayatı, Sanatı ve Eserleri' başlıklı bölümünde, yazarın biyografisi, edebiyat hayatı, eserleri ve düşünce dünyasını oluşturan etmenler üzerinde durulmuştur.

'Hasan İzzettin Dinamo'nun Eserlerinde Millî Mücadele' başlıklı ikinci bölümde, yazarın incelediğimiz romanlarında Millî Mücadele döneminin genel

manzarası çizilmiş; yazarın Millî Mücadele'nin kahramanlarını, Türk halkının mücadele algısını romanlarında nasıl bir bakış açısıyla ele aldığına odaklanılmıştır.

Çalışmamızın son bölümünü teşkil eden 'Hasan İzzettin Dinamo'nun Eserlerinde Cumhuriyet' başlığı altında ise yeni rejim ile birlikte bürokrasideki değişen atmosferin, gerçekleştirilen inkılaplar sonucu yeni fikir ve değerlerin yazar tarafından nasıl yorumlandığı ve değerlendirildiği incelenmiştir.

Başta çalışma konusunu belirleme ve çalışmamı hazırlama sürecinde değerli bilgilerinden istifade ettiğim, çalışmamda izlemem gereken yolu büyük bir titizlikle gösteren, tezimin her aşamasında yardım ve desteğini esirgemeyen kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Yüksel Topaloğlu'na teşekkürü borç bilirim. Çalışmamı şekillendirirken hazırladığı yüksek lisans çalışmasından faydalandığım hocam Arş. Gör. Dr. Seda Çetin'e ve görüşleriyle beni motive eden hocam Arş. Gör. Dr. Barış Berhem Acar'a ayrıca teşekkür ederim.

Hayatım boyunca her konuda olduğu gibi çalışmamı hazırlama sürecinde de yanımda olan ve aldığım kararları destekleyerek daima bana olan inançlarını hissettiren sevgili babama, anneme ve kardeşim Haktan'a minnettarım.

Ebrunur ÖZTÜRK

Edirne, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
1. HASAN İZZETTİN DİNAMO’NUN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ ...	6
1.1. Ailesi, Doğumu ve Çocukluğu	6
1.2. Öğrenimi, Çalışma Hayatı ve Askerliği	9
1.3. Edebiyat Hayatı.....	17
1.4. Eserleri	26
1.4.1. Roman	26
1.4.2. Şiir	26
1.4.3. Çocuk Kitapları	26
1.4.4. Hatıra	27
1.4.5. Diğer Kitaplar	27
1.4.6. Çeviri	27
İKİNCİ BÖLÜM	28
2. HASAN İZZETTİN DİNAMO’NUN ROMANLARINDA MİLLÎ MÜCADELE	28
2.1. MİLLÎ MÜCADELENİN GENEL MANZARASI.....	28
2.1.1. Millî Mücadele Sürecinde Mekân ve Çevre	28
2.1.2. Millî Mücadele Sürecinde Halkın Durumu	37
2.2. CEPHEDE MÜCADELE EDENLER	45
2.2.1. Çeteler	45

2.2.1.1. Türk Çeteleri.....	46
2.2.1.2. Azınlık Çeteleri	48
2.2.2. Kuvayımilliye	52
2.2.3. Kuvayıseyyare	55
2.2.4. Düzenli Orduya Geçiş	56
2.3. İÇ CEPHEDE / CEPHE GERİSİNDE MÜCADELE EDENLER, TEŞEKKÜLLER VE FAALİYETLER.....	58
2.3.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti.....	58
2.3.2. Hürriyet ve İtilaf Partisi.....	60
2.3.3. Kongreler.....	62
2.3.4. Mim-Mim Grubu	64
2.3.5. Millî Mücadele Kahramanları	66
2.3.5.1. Mustafa Kemal Atatürk	66
2.3.5.2. Kâzım Karabekir	78
2.3.5.3. İsmet İnönü.....	83
2.3.5.4. Topal Osman	86
2.3.5.5. Halide Edip Adıvar.....	89
2.3.5.6. Çerkez Ethem	97
2.3.5.7. Yörük Ali Efe	106
2.3.5.8. Osman Nevres	107
2.3.5.9. İngiliz Kemal.....	108
2.3.5.10. Mahmut Celal (Bayar) Bey	110
2.3.5.11. Ali Fuat Cebesoy	111
2.3.5.12. Bekir Sami (Kunduh) Bey	115
2.3.6. Öne Çıkan Tarihî Şahsiyetler	116
2.3.6.1. Enver Paşa	116

2.3.6.2.	Talat Paşa	120
2.3.6.3.	Sultan Vahdettin	123
2.3.6.4.	Damat Ferit Paşa.....	125
2.3.6.5.	Mustafa Suphi.....	127
2.3.6.6.	Abdûlmecit Efendi.....	131
2.3.6.7.	Yahya Kemal Beyatlı	133
2.3.6.8.	Nazım Hikmet	135
2.3.6.9.	Sabahattin Ali	135
2.4.	MİLLÎ MÜCADELE SÜRECİNDE AZINLIKLAR, İŞGALCİLER VE İSYANLAR	136
2.4.1.	Azinlıklar.....	136
2.4.2.	İşgalciler	142
2.4.3.	İç İsyanlar	149
2.5.	MİLLÎ MÜCADELE SÜRECİNDE ALGILAR / TAVIRLAR	153
2.5.1.	Türk Halkının Millî Mücadele Algısı.....	154
2.5.1.1.	Millî Mücadele'yi Destekleyenler	154
2.5.1.2.	Millî Mücadele'ye Karşı Olanlar.....	158
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....		163
3.	HASAN İZZETTİN DİNAMO'NUN ESERLERİNDE CUMHURİYET	163
3.1.	CUMHURİYET ÖNCESİ VE SONRASI DÖNEMLERDEKİ SİYASİ, SOSYAL EĞİLİMLER VE OLAYLAR	163
3.1.1.	Lozan Konferansı	164
3.1.2.	Cumhuriyet İdaresine Dair Görüşler	167
3.1.3.	Cumhuriyet İnkılapları	168
3.1.3.1.	Hanedanın Sınır Dışı Edilmesi	168
3.1.3.2.	Halifeliğin Kaldırılması.....	171

3.1.3.3.	Latin Harflerinin Kabulü	171
3.1.3.4.	Din Reformu	172
3.1.3.5.	I. Dönem-II. Dönem Meclis Tartışmaları ve Çok Partili Hayata Geçiş Denemesi	173
3.1.3.5.1.	I.-II. Meclis Tartışmaları	173
3.1.3.5.2.	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası	176
3.1.3.5.3.	Serbest Cumhuriyet Fırkası	178
3.1.4.	İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri	180
3.1.4.1.	İzmir Suikastı	180
3.1.4.2.	İstiklâl Mahkemeleri.....	182
3.1.5.	Mustafa Kemal ve Yakın Çevresi.....	184
SONUÇ		188
KAYNAKÇA.....		193

KISALTMALAR

age. : adı geçen eser

C. : Cilt

S. : Sayı

s. : Sayfa

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Tarih ve edebiyat disiplini, birbirini besleyen disiplinlerdir. Birçok tarihî olayın edebiyatta yansıması bulunmaktadır. Türk toplumunun tarihsel dönüm noktalarından biri olan Millî Mücadele süreci de Türk edebiyatında birçok edebî türe zengin bir kaynak olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde başlayan Millî Mücadele'nin, konu olarak yaygın biçimde roman türünde işlendiği görülmektedir. Konusunu Millî Mücadele'den alan romanlar, yeni kurulan devletin kurumsallaşması ve millî kimliğin inşa edilmesi bakımından önemli bir yere sahiptir.

Millî Mücadele dönemi, çeşitli edebiyatçılarımız tarafından çeşitli zaman dilimlerinde farklı bakış açılarıyla kurmaca anlatılarına konu olarak ele alınmıştır. Bu yazarlardan biri de Hasan İzzettin Dinamo'dur. Cumhuriyet döneminin üretken yazarlarından biri olan Hasan İzzettin'in, birçok romanının arka planında Millî Mücadele'nin izleri görülmektedir. Ana konusu Millî Mücadele üzerine kurulan romanı ise ilk baskısı sekiz cilt olan *Kutsal İsyan* serisidir. Konusu Millî Mücadele olan yüzlerce romanda olayların Millî Mücadele sürecinin tek bir yönüyle ele alındığını ve bu durumun dağınıklığa yol açtığını ifade eden Hasan İzzettin'in *Kutsal İsyan*'ı, Millî Mücadele sürecini bir bütün hâlinde okura sunma amacıyla yazdığını söylemek mümkündür.

Macar estetikçi, filozof George Lucas, *The Historical Novel* adlı kitabında, tarihî romanın temelinde toplumdaki değişim ve gelişmelerin bir bütün olarak kavranabilmesi için geçmişin tekrar canlandırılması gereğinin yattığını ifade eder.¹ Hasan İzzettin'in, *Kutsal İsyan*'da Millî Mücadele tarihini kronolojik bir şekilde bir bütün olarak sunma amacı, George Lucas'ın ifade edilen düşüncesi etrafında değerlendirilebilir.

¹ Aktaran Hülya Eraydın Argunşah, *Türk Edebiyatında Tarihî Roman*, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1990, s. 11.

Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan*'da geçen "Millî Mücadele'nin Gerçek Hikâyesi" alt başlığı ile romanın kurgusunu tarihsel gerçeklik üzerine kurduğunu vurgulamaktadır. Yazar, her ne kadar tarihî gerçekliğe sadık kaldığı vurgusunu yapsa da tarihsel olaylar, yazarın bakış açısı etrafında okura sunulur. Şerif Aktaş, *Millî Kültür*'de yer alan "Kurtuluş Savaşını Yapan İki İnsan Tipinin Hikâyesi: Küçük Ağa" başlıklı yazısında, tarihî romanlarda gerçeklik vurgusu yapılsa da yazarın, olayları kendi bakış açısı doğrultusunda ele almasının önemine dikkat çekmiştir:

*"Roman ve hikâyelerde, her ne kadar tarihî gerçeğin aksettirildiği iddia edilirse de; bu eserler mahiyet itibariyle tarihî zamanda yapılan bir bozulmanın mekân ve şahıs kadrosunda gerçekleştirilen bir seçimin mahsulü olduklarından, yaşanmış hadiselerin belirli bir mizaç ve düşünce aracılığıyla yorumundan ibarettir. Yani, belli bir bakış açısından, konu aldıkları hadiseye vücut veren düşünce tarzını, bilgi ve tecrübe birikimini duygu yoğunluğuyla birlikte gözler önüne sererler."*²

Romanlarında tarihî gerçekliğe sadık kalmaya son derece önem veren Hasan İzzettin de Şerif Aktaş'ın yukarıdaki satırlarda dikkat çektiği üzere tarihte yaşanan olayları kendi bakış açısıyla yeniden yorumlamıştır. Bununla birlikte tarihî karakterleri tarihte öne çıktıkları olaylarla sınırlandırmamış, bu karakterlerin bütünsel olarak kavranması amacıyla geçmişlerine de eserlerinde yer vermiş ve psikolojilerini dikkate alarak eserlerinde işlemiştir. Böylece tarihî kaynaklarda görülen bazı boşlukları kendi düşünsel dünyasında yorumlayarak doldurmuştur.

Hasan İzzettin, seksen yıllık yaşamından geriye roman, şiir, hikâye ve anı türünde eserler bırakmıştır. Üretkenliğiyle dikkatleri çeken yazar, bazı edebiyat araştırmacıları tarafından görülmüş ve muhtelif çalışmalara konu olmuştur. Bu çalışmaları tez, tezde bölüm ve kitap başlıkları altında toplayıp incelemek mümkündür.

² Aktaran Hülya Eraydın Argunşah, *age.*, s. 8.

Hasan İzzettin üzerine akademik alanda yapılan ilk çalışma 2014 yılında Emine Bilgehan Türk tarafından hazırlanan *Hasan İzzettin Dinamo'nun Romanları Üzerine Bir İnceleme (Roman-Otobiyografi)*³ başlıklı doktora tezidir. Bu tezde yazarın *Kutsal İsyan* ve *Kutsal Barış* dışındaki romanları mercek altına alınmıştır. Emine Bilgehan Türk, yazarın yaşam öyküsünün izlerini taşıyan romanları ile otobiyografisi arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. İki bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde roman türünün gelişimi, biyografi ve biyografik roman, otobiyografi ve otobiyografik roman kavramları incelenmiştir. İkinci bölümünde ise Hasan İzzettin'in otobiyografik özelliği taşıyan romanlarının özetleri ve incelemeleri yer almaktadır. Bu çalışma, aynı zamanda 2016 yılında *Kurmacadan Gerçeğe Hasan İzzettin Dinamo (Roman-Otobiyografi)*⁴ başlığı ile kitap olarak basılmıştır.

Hasan İzzettin'in romanları üzerine akademik alanda hazırlanan diğer bir çalışma ise Tuba Kamçı'nın *Hasan İzzettin Dinamo'nun Romanlarında Sosyal Eleştiri*⁵ başlıklı yüksek lisans tezidir. Tuba Kamçı, Hasan İzzettin'in romanlarında yoğun bir şekilde yer alan sosyal eleştiri unsurlarını incelemiştir. Kamçı, Hasan İzzettin'in toplumcu gerçekçi dünya görüşünün etkisiyle romanlarında toplumsal sorunları eleştirel bir şekilde ele aldığını ortaya koymuştur.⁶ Üç bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde, edebiyat toplum ilişkisi, sosyal eleştiri kavramı ve bu kavramın Türk edebiyatına yansımaları ortaya koyulmuştur. İkinci bölümde ise, yazarın hayatı, edebî şahsiyeti ve eserlerine yer verilmiştir. Son bölümde, yazarın romanları sosyal eleştiri açısından “Siyasi Eleştiri”, “Savaşa Yönelik Eleştiri”, “Halka Yönelik Eleştiri”, Emperyalist Devletlere Yönelik Eleştiri”, “Yoksulluk Sorunu”, “Cinsel İstismar” ve “Kentleşme Sorunu” alt başlıkları altında incelenmiştir.

³ Emine Bilgehan Türk, *Hasan İzzettin Dinamo'nun Romanları Üzerine Bir İnceleme (Roman- Otobiyografi)*, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2014.

⁴ Emine Bilgehan Türk, *Kurmacadan Gerçeğe Hasan İzzettin Dinamo (Roman-Otobiyografi)*, Serander Yayınları, Trabzon 2016.

⁵ Tuba Kamçı, *Hasan İzzettin Dinamo'nun Romanlarında Sosyal Eleştiri*, (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van 2021.

⁶ Tuba Kamçı, *age.*, s. 149.

Türk Edebiyatında Tarihî Roman başlıklı doktora çalışmasını hazırlayan Hülya Eraydın Argunşah, çalışmasının “Hasan İzzettin Dinamo” alt başlıklı bölümünde tarihî roman bağlamında *Kutsal İsyan, Kutsal Barış, Ateş Yılları, Savaş ve Açlar* romanlarına kısaca değinmiştir. Argunşah, Hasan İzzettin’in tarihî romanları üzerine “*Büyük kahramanlardan figüran rolündeki küçük kahramanlarına kadar hepsinin psikolojik durumlarını, umutlarını, umutsuzluklarını sevinçleriyle, özel hayatlarıyla vermeye çalış*”tığı değerlendirmesini yapmıştır.⁷

Hasan İzzettin üzerine sivil alanda ilk müstakil çalışma Ömer Asan tarafından hazırlanmıştır. Ömer Asan, *Hasan İzzettin Dinamo*⁸ kitabında Hasan İzzettin’in hayat serüvenini kaleme alırken Hasan İzzettin’in otobiyografisini yansıttığı romanlarından, çeşitli belge, röportaj ve yazılardan yararlanmıştır. Ömer Asan, Hasan İzzettin’in hayatını tarihsel, siyasal ve toplumsal olayların ışığı altında bir bütün olarak titiz bir çalışmayla okurun dikkatine sunmuştur. Kitabın son bölümünde edebiyat dünyasının çeşitli isimlerinin Hasan İzzettin’in sanatını değerlendirdikleri yazılara yer verilmiştir.

Ömer Asan, kitabını “Trabzonlu Hüseyin”, “Öksüz Musa Romanının Doğuşu”, “Kutsal İsyan Hasan’ın Ruhunu Ateşliyor”, “Rıza Nur’dan Etkilenme”, “Nazım Hikmet’ten Etkilenme”, “Tren Şiiri ve Hapishane”, “İstanbul, Edebiyat ve Faşizm”, “Dinamo Evlendiriliyor”, “Askerlik, Sürgün ve İşkence Yılları”, “İkinci Kaçış”, “DP Dönemi ve 6/7 Eylül Olayları”, “Zararlı Gölgelelerin Korkusunda”, “Yazmaya Adanan Yıllar”, “Dinamo’nun Romanları, Sovyet Edebiyatı”, “Kutsal İsyan, Kutsal Barış”, “Yeniden Şiir”, “İnadına Yazmak, İnadına Yaşamak”, “Anılarda Trabzon”, “Yürüyüş Senfonisi” alt başlıkları altında toplamıştır. Ömer Asan’ın kitabı, Hasan İzzettin’in yaşam çizgisini ve sanat dünyasının oluşum sürecini bir bütün olarak göstermesi bakımından son derece kayda değerdir.

⁷ Hülya Eraydın Argunşah, *age.*, s. 156-157.

⁸ Ömer Asan, *Hasan İzzettin Dinamo*, Belge Yayınları, 1.Basım, İstanbul 2000.

Şair kimliğine de sahip olan Hasan İzzettin'in şiirleri, Yeliz Akar tarafından *Sessiz Bir Sürgün Hasan İzzettin Dinamo*⁹ adlı kitabında incelenmiştir. Akar, Hasan İzzettin'in şiir dünyasını tematik bakımdan incelemiştir. Üç bölümden oluşan eserin ilk bölümünde Hasan İzzettin'in yaşam öyküsü aktarılmıştır. Eserin temelini oluşturan ikinci bölümde, Hasan İzzettin'in şiirleri, disiplinlerarası bir yöntemle incelenmiştir. Üçüncü bölüm ise, Hasan İzzettin'in şiir dilini hangi teknik ve yöntemle kurduğu ortaya koyulmuştur.

⁹ Yeliz Akar, *Sessiz Bir Sürgün Hasan İzzettin Dinamo*, Grafiker Yayınları, Ankara 2021.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HASAN İZZETTİN DİNAMO’NUN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

1.1.Ailesi, Doğumu ve Çocukluğu

Hasan İzzettin Dinamo, 1909 yılında Trabzon’un Akçaabat kasabasına bağlı olan Ahanda köyünde Şakire Hanım ile Ahmet Çavuş’un çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası Ahmet Çavuş, Hasan İzzettin’in doğumundan bir yıl önce, yedi yıl askerlik yaptığı Yemen’den geri dönmek üzere yola çıkmış ve birkaç gün İstanbul’da kaldıktan sonra memleketine ulaşmıştır. Ahmet Çavuş, İstanbul’da kaldığı süre boyunca buraya taşınmayı düşünmüş ve geçinebileceği bir iş araştırmasına girişmiştir. Memleketine dönen Ahmet Çavuş, her şeyini satıp ailesini de yanına alarak daha iyi yaşam koşullarına kavuşmak umuduyla İstanbul’a gelmiş, burada hayvancılık ve sütçülük ile geçimini sağlamaya başlamıştır. Ancak iki üç yıl içinde Hasan İzzettin’in üç kardeşinin daha doğmasıyla ailenin fert sayısı sekize yükselmiş, baktıkları ineklerin hastalanmasıyla da geçim sıkıntısı baş göstermiştir. Bununla birlikte 1912 yılında çıkan Balkan Savaşı sebebiyle İstanbul’a yoğun bir şekilde göç eden muhacirlerin işsizliğin artmasına yol açması dolayısıyla Ahmet Çavuş ve ailesi için zor günler başlamıştır.¹⁰

Büyük umutlarla geldiği İstanbul’da umduğunu bulamayan Ahmet Çavuş, yıl 1914’e geldiğinde memleketi Trabzon’a dönmeye karar verir. Trabzon’a dönmek üzere bindiği vapurda karşılaştığı uzaktan akrabası olan zengin bir ailenin önerisiyle o ailenin yanında çalışmak için vapurdan Samsun’da iner ve ailesiyle birlikte Kötüköy’e yerleşir. Ahmet Çavuş, burada tütüncülük işiyle uğraşır ancak bu işte de tutunamaz. Buradan da ayrılarak Samsun’un başka bir yerine taşınırlar ve Ahmet Çavuş ile en büyük oğlu Ali bahçıvanlık işine girerler.¹¹

¹⁰ Ömer Asan, *age.*, s. 11-13.

¹¹ Mehmet Seyda, *Edebiyat Dostları*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul 2020, s. 193.

Ailenin Samsun'a geldiği yıllarda ülkenin içinde bulunduğu durum da hiç iç açıcı değildir. Birinci Dünya Savaşı'nın etkisi bütün ülkede görülmektedir. Bununla birlikte yurt genelinde seferberlik ilan edilir ve Ahmet Çavuş'un da evinin kapısı çalınır. Önce onu sonra da on beş yaşındaki en büyük oğlu Ali'yi askere alırlar. Annesi ve dört kardeşiyle geride kalan Hasan İzzettin'e kısa bir süre sonra babasıyla ağabeyinin şehit olduğu haberi gelir. Ahmet Çavuş ile oğlu Ali, Enver Paşa'nın Sarıkamış harekâtında donarak can verenler arasındadır.¹² *"Bu iki ölüm ve bunun sonucunda yaşanan sıkıntılar, Hasan İzzettin'in bilinçaltına yerleşerek ilerideki barışçı [sanat] anlayışına kaynaklık etmiştir."*¹³

Sekiz kişilik ailenin geçimini sağlayan Ahmet Çavuş ile Ali'nin ölümünden sonra Hasan İzzettin ve dört kardeşi annelerinin ormandan kaçak odun satması ve komşuların yardımıyla bir süre geçimlerini sağlasalar da bu kalıcı bir çözüm olmamıştır. Sokaklar artık Balkan Savaşı'nın Rumelili göçmenleri, seferberliğin Karadenizli göçmenleri ve şehit çocukları ile dolup taşmıştır. İşsizlik, yoksulluk ve açlık hemen hemen her ailenin kapısında idi. Anne Şakire, bu ortamda ne kadar arasa da bir iş bulamamıştır. Hasan İzzettin, biri kız biri erkek olan iki kardeşini açlıktan kaybetmiştir. Geriye kalanların yaşama devam edebilmesi için geçim yükünü omuzlarına alan altı yaşındaki Hasan İzzettin, ekmeğin çoktan kendilerini bıraktığı bu ortamda geceleri çevredeki bahçelerden lahana toplamış, annesi Şakire bunları ve ısırgan otunu suda haşlayıp çocuklarına yedirerek onları ölümden kurtarmaya çalışmıştır.¹⁴ Hasan İzzettin, romanlarında büyük yer kaplayan açlık, geçim sıkıntısı, yaşam mücadelesi gibi kavramlarla daha çocukluk yıllarında karşılaşmıştır. Hasan İzzettin, açlıkla mücadelesinin ve yaşama tutunma çabasının görüldüğü çocukluk anısını şöyle anlatmaktadır:

"Ben, günün birinde, mezbananın oralarda gezerken ırmağın üzerine uzanan büyük künkten suya kanlı sularla birlikte bir yığın da bağırsak falan aktığını gördüm. Bunları hem köpekler hem de yoksul çocuklar, adamlar çekiştiriyordu. Ertesi gün,

¹² Ömer Asan, *age.*, s. 15-16.

¹³ Asım Bezirci, *Temele Gül Dikenler*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 1997, s. 34.

¹⁴ Ömer Asan, *age.*, s. 16.

anamdanda bir kova isteyip, sıcak kanlar akan künkün altında yer aldım. Sonra, koyun bağırsakları akmaya başlayınca, orda bekleyen köpeklerle birlikte atıldım. Köpekler de açlıktan köpekliklerini yitirdiğinden bana hiç hurlamadılar. Kapabildiklerimizi paylaştık. Bir kova dolusu bağırsakla eve vardığımda anam, kardeşlerim bayram ettiler. O gün Azrail'in suratı asılmıştı. Bizim eve protein girmişti. Ondan sonra benim protein taşımam sürdü. Ta bu protein türü de toplumca değeri lenip yoksulların elinden alınıncaya dek."¹⁵

Aradan geçen bir süre sonra anne Şakire, çocuklarının yoksulluk ve açlık cehenneminde ölmesinden korkarak onları şehit çocuklarının da bulunduğ u ve Samsun Darüleytamı'na bırakır. Böylece çocuklarının hayatını kurtarmış olur. Kendisi de bir hastaneye yatar. Yaklaşık bir hafta sonra annelerini görmeye gelen iki kardeşiyle Hasan İzzettin, annelerinin ölmüş hatta gömülmüş olduğunu öğrenir. Şakire Hanım, zor günler için sakladığı iç i bir miktar parayla dolu olan keseyi fark eden ve parayı almak isteyen hasta bakıcının yanlış iş neler yapması sonucu hayatını kaybetmiştir.¹⁶ Şakire Hanım'ın ölümünün ardından Hasan İzzettin, adları Lüt fiye ve Vesile olan iki kız kardeşiyle birlikte hem yetim hem de öksüz olarak yaşama devam etmeye çalışmışlardır.

Çocukluk yıllarını Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşayan Hasan İzzettin, savaşın kendisinde bıraktığı izleri şu şekilde ifade eder:

"Avrupa sömürgeci devletlerinin, yeryüzünü ve onun pazarlarını yağmalama rekabeti yüzünden patlattıkları Birinci Dünya Savaşı'na biz, Cermanofil devlet adamlarımızın aptalca katıldıkları o savaş, kalabalık ailemizin ekmek parasını çıkaran babamla ağabeyimi aldı götürdü ve Kars dağlarının karlarına gömdü. Açlık ve ölüm, kalabalık aileye kuduz bir kurt sürüsü gibi daldı. Toprakla uğraş an bu zavallı anne iki yıla varmadan kırıldı gitti. Kutsal İsy an'ın yazarıyla iki kız kardeşi dışında. Bundan dolayı o zaman ufacık bir çocuk olan bende, savaş kavramı karşılığında salt ölüm ve

¹⁵ Mehmet Seyda, *Çocukluk Anıları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1980, s. 102-103.

¹⁶ Ömer Asan, *age.*, s.17.

açlık getiren alçakça bir davranış olarak yerleşti. Dünyaya küskün ruhumda böylece bir savaş kompleksi oluştu.”¹⁷

1.2.Öğrenimi, Çalışma Hayatı ve Askerliği

Hasan İzzettin’in on yedi yaşına kadar kaldığı darüleytamda yarı aç yarı tok geçirdiği günleriyle birlikte okul hayatı da başlar. Çok geçmeden Sultan Vahdettin’in annesini ve babasını kaybetmiş olan bütün çocukları İstanbul’da toplamak istemesiyle Hasan İzzettin gibi pek çok yetim ve öksüz çocuk İstanbul’a getirilir.¹⁸

16 Mart 1920 tarihinde İstanbul, İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmiş, başkent İngiliz, Fransız ve İtalyan askerleri ile dolmuştur. Bu sırada, Hasan İzzettin’in kaldığı Beykoz Darüleytamı İngilizler tarafından basılır ve bütün çocukların binayı terk etmeleri istenir. Hasan İzzettin ise birkaç arkadaşıyla birlikte içinde fareler ve akreplerin bulunduğu küçücük bir yerde saklanmayı başarır. Birkaç gün sonra onlar da okuldan ayrılırlar ve İngilizlerin ele geçiremediği öğretmenleri ile karşılaşp hep birlikte okula giderler.¹⁹ Öğretmenler, çocuklara gizlice Anadolu’da gerçekleşen Millî Mücadele ile ilgili haberleri verir, çocukların millî duygularını yüceltmek için de marşlar ezberletirler. Bunlardan en önemlisi Kâzım Karabekir’in yazıp bestelediği “Türk Yılmaz” marşı idi.²⁰

Çeşitli yerlerdeki darüleytamlara gittikten sonra yolu yine Karadeniz’e, Amasya Darüleytamı’na düşer ve burada ilköğretimini 1926 yılında tamamlayarak mezun olur. Buradan mezun olmasının ardından Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın kahramanı Mustafa Kemal ve darüleytamda geçen yıllarında bestelediği marşları söylediği Kâzım Karabekir gibi asker olma hayaliyle girdiği Tokat asker lisesinden sağlık sorunları sebebiyle ayrılmak zorunda kalmıştır.²¹

¹⁷ Ömer Asan, *age.*, s. 18.

¹⁸ Yeliz Akar, *age.*, s. 17.

¹⁹ Ömer Asan, *age.*, s. 24-25.

²⁰ Ömer Asan, *age.*, s. 26.

²¹ Yeliz Akar, *age.*, s. 20-21.

1927 yılında Amasya’da ortaöğrenimini bitiren Hasan İzzettin, öğretmen olmaya karar verir ve öğretmen vekili olarak atandığı Zana’da ilk öğretmenlik deneyimini gerçekleştirir.²² Ardından gitmeyi çok istediği Sivas Öğretmen Okulu’na 1928 yılında başlamıştır. 1920’lerden beri sosyalist bir çevrenin hâkim olduğu okulda sosyalizmi savunan öğretmenler, Hasan İzzettin’in sosyalizm üzerine görüşlerinin tohumlarını atmıştır. 1930 yılında Ahmet Kutsi Tecer’in de bulunduğu Sivas Lisesi kadrosundaki Doktor Necati, Öğretmen Şazi ve Türkçe öğretmeni Ruşen Zeki Koca tarafından çıkarılan *Adım* dergisinde Hasan İzzettin’in toplumsal konuları ele aldığı ilk şiirleri yayımlanmıştır.²³

1928 yılında izinli olarak Güzel Sanatlar Akademisi’nin sınavlarına girmek üzere İstanbul’a gelmiş ve burada kalacak yeri olmadığı için sokaklarda sık sık yer değiştirerek güvenli bulduğu yerde kalmaya başlamıştır. Bir gün Galata Köprüsü’ne giderek kendine uygun bir yer seçip orada kalır. Ertesi gün yürüyerek sokakları gezer ve akşam olunca Boğaziçi vapurlarının kalktığı iskelelerden birinin bekleme alanına gider ve hâllerinden sokakta yaşadıkları belli olan birilerinin uyuduğunu görür. Hasan İzzettin’in dikkatini iskelenin dışında bir kişi daha çekmiştir. Bu, “Köprüde Sabah” adlı şiirini yazmak üzere gözlem yapmaya gelen ve elindeki deftere bir şeyler yazan Sabahattin Ali’den başkası değildir. Bu sırada evsizleri iskeleden uzaklaştırmak üzere polis gelmiş ve Sabahattin Ali ile konuşmaya başlamıştır. Bunu gören Hasan İzzettin hemen Sabahattin Ali’nin yanına sokularak polise Sabahattin Ali ile tanışıyormuş izlenimi verir. Polis Sabahattin Ali’ye Hasan İzzettin’i tanıyıp tanımadığını sorduğunda Sabahattin Ali durumu hemen fark ederek tanıdığını söyleyerek durumu kurtarmıştır. İki şair sabaha kadar edebiyat üzerine sohbet etmiştir.²⁴

Hasan İzzettin, İstanbul’un zor koşullarına dayanamayarak Sivas’a geri dönmüştür. *Adım*, *Ehram-Piramid* ile *Merzifon* dergisinde *Ölüm* ve *İnsan* isimleriyle yayımlanan şiirleri, özellikle o sırada söz konusu okulda biyoloji öğretmenliği yapan

²² Ömer Asan, *age.*, s. 33.

²³ Mehmet Seyda, *Edebiyat Dostları*, s. 196.

²⁴ Melih Yıldız, “Açlık İçinde Bir Sabah”, *Edebiyat Nöbeti*, Tuncay Mat – Ceylan Matbaa, İstanbul, Temmuz-Ağustos 2020, s. 63-64.

Muhsin Adil Binal'ın dikkatini çekmiş ve yine Muhsin Adil tarafından okul müdürü Tatar Faik Bey'e şikâyet edilmiş, ancak müdür bu şikâyeti ciddiye almayıp herkes tarafından sevilen Hasan İzzettin'i dostça uyarmakla yetinmiştir. Ancak okul müdürün beklediği tepkiyi alamayan Muhsin Adil'in bu durumu Millî Eğitim Bakanlığı'na bildirmesiyle soruşturma açılmıştır.²⁵ Böylece Hasan İzzettin'in kaleme aldığı şiirleri sebebiyle ilk kez başı derde girmiştir. 1931 yılında Sivas Öğretmen Okulu'ndan mezun olmuş ve Malatya ve Adıyaman'da ilkokul öğretmenliği yapmıştır.²⁶

Hasan İzzettin, birkaç yıl yaptığı öğretmenliğin ardından, Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü'ne kaydını yaptırmıştır.²⁷ Hasan İzzettin'in resme olan ilgisi daha darüleytamda geçirdiği yıllarda, Mustafa Kemal, Kâzım Karabekir, Rauf Orbay gibi Millî Mücadele kahramanlarının gazeteden kestiği fotoğraflarını resme dökmesi ve okuldaki panolara asmasıyla başlamıştır. Hasan İzzettin'in Gazi Eğitim Enstitüsü'ne başladığı yıllarda enstitü Müdürü Hasan Ali Yücel, bölüm başkanı da İsmail Hakkı Tonguç'tur. Hasan İzzettin, Sivas Öğretmen Okulu'nda gerçekleşen olaylardan dolayı başta Hasan Ali Yücel olmak üzere yönetim kadrosunda bulunan isimler tarafından ara ara denetlenmiş ancak bu denetleme dostça bir ilgi şeklinde gerçekleşmiştir.²⁸

Hasan İzzettin, 1935 yılında mezun olmak için konusu "Türk Köylüsü" olan bitirme tezini hazırladığı sırada Vali Nevzat Tandoğan ve Polis Müdürü Salih Kılıç ile iş birliği yapan aynı zamanda Ruşen Eşref'in öğrencisi olan Ulvi adındaki provokatör birinin onu kandırması sonucu işçilerin ve köylülerin teşkilatlanması için bir bildiri yayımlar. Bildiride "Ey Türk köylüsü ve işçisi, teşkilatlan!" şeklinde ifade geçmektedir. Bunun sonucunda toplam on yedi kişi yargılanır. Hasan İzzettin ve üç arkadaşı dört yıl ceza alır. Ancak bu cezayı almalarının asıl sebebi yayımladığı bildiri değil, evinin arandığı sırada bulunan ve daha Sivas Öğretmen Okulu'nda iken yazmış olduğu, dönemin başbakanı İsmet İnönü'nün tren siyasetine aykırı bulunan "Tren"

²⁵ Ömer Asan, *age.*, s. 35.

²⁶ Yeliz Akar, *age.*, s. 22-23.

²⁷ Ömer Asan, *age.*, s. 32.

²⁸ Ömer Asan, *age.*, s. 37.

şiiiridir. Eğer bu şiir bulunmasaydı bu dört arkadaşın alacağı cezanın en fazla altı ay olduğu hükmü veren hâkim tarafından ifade edilmiştir.²⁹ Hasan İzzettin, kaleme almış olduğu “Tren” şiiri üzerine şunları ifade etmiştir:

“‘Tren’ şiirinin yaşamımda büyük ölçüde rolü oldu. Beni mesleğimden, geleceğimden, yaşayış umudumdan etti; tam otuz yıl, dayanılmaz bir çilenin içine attı.”³⁰

Geçen dört yılın ardından 1939 yılında Ankara Cezaevi’nden tahliye edilen Hasan İzzettin, İstanbul’da Kızılay hemşiresi olan kız kardeşi Lütfiye Hanım’ın yanına gelir. Siciline işlenen sabıka sebebiyle bundan sonraki yaşamında öğretmenlik yapamayacak olan Hasan İzzettin, geçimini sağlamak için genç yaşlarında içine girdiği edebiyat dünyasına sarılır. İlk olarak Nurullah Ataç’a bir mektup yazmış ve Ataç’ın davetiyle Akşam gazetesine giderek tanışmışlardır.³¹ Böylece Hasan İzzettin’in Nurullah Ataç ile Ataç Ankara’ya taşınincaya dek sürecek olan dostluğu başlamıştır.

Ataç, Hasan İzzettin’e bir sohbetleri sırasında soyadı ile alakalı olarak şöyle bir uyarıda bulunur:

“Sen, şu Dinamo soyadını değiştirsen iyi edersin. Netameli bir ad bu. Başına yeni belalar getirebilir. **Dinamo**, bugüne bugün, sosyalist dünyanın özel sözcüklerinden biri olmuş gibidir. Dinamo (spor) takımları bile, her an polise seni hatırlatacak. Hasan İzzettin yetmez mi?”³²

Hasan İzzettin’in soyadı olarak “Dinamo” kelimesini seçmesindeki en önemli sebep kelimenin Güneş Dil Teorisyenleri tarafından Türkçe kabul edilmesidir. Güneş Dil Teorisyenleri tarafından Türkçe kabul edilen kelimeler, *Ulus Gazetesi*’nde yayımlanır ve bu kelimeler arasından Hasan İzzettin’in dikkatini “Dinamo” çeker. Söz

²⁹ Ömer Asan, *age.*, s. 40-42.

³⁰ Mehmet Seyda, *Edebiyat Dostları*, s. 198-202.

³¹ Ömer Asan, *age.*, s. 45.

³² Ömer Asan, *age.*, s. 45.

konusu kelimenin anlamını da beğenen Hasan İzzettin, bu kelimeyi soyadı olarak almaya karar vermiştir. Hasan İzzettin, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı anlattığı *Kutsal İsyan* serisinin devamı olan Cumhuriyet sonrası dönemi anlattığı *Kutsal Barış*'ın son cildinde küçük bir not düşerek bu durumu belirtmiştir:

“Bir gün, *Ulus Gazetesi*'nde, «Dinamo», sözcüğünün Türkçe olduğu savı yer aldı. (Bu kitabın yazarı bu sözcüğü, soyadı olarak o gün almıştı.)”³³

Nurullah Ataç, Hasan İzzettin'e gülerek: “*Güneş Dil* teorikleri bunun Öz Türkçe olduğunu ispatlayabilir, ama sen, derdini kimseye anlatamazsın.” cevabını verir.³⁴

Hasan İzzettin'in İstanbul'a gelip edebiyat dünyasına atılmasıyla birlikte çeşitli dergilerde şiirleri yayımlanmaya ve edebiyat dünyasının kayda değer isimleriyle dost çevresini oluşturmaya başlamıştır. Buradaki ilk şiirleri, Hasan Tanrıkut tarafından 1940 yılında çıkarılmaya başlanan *Yeni İnsanlık*'ta yayımlanır. Akabinde *Sokak, Küllük, Yeni Edebiyat, Uyanış-Servet-i Fünun* gibi dergilerde şiirleri yayımlanmaya devam eder.

Hasan İzzettin, 1941 yılında, “*Mustafa Suphi ve esir kamplarından toplanan gönüllülerle birlikte Beyaz Ruslara karşı savaşan*”³⁵ eski asker Halil Yalçinkaya'nın kızı Şerife Hanım ile evlenmiştir. Evliliklerini daha çok hapse girip çıkan ve on altı yaşındaki kızının geleceğini koruma altına almak isteyen baba Halil Yalçinkaya istemiştir. Geçim sıkıntılarıyla hayatına devam etmeye çalışan ve sınırlı maddi kaynağı olan Hasan İzzettin ise evliliğin getirdiği sorumlulukları üstlenmek için uygun bir aday olmadığını öne sürerek bu evliliği gerçekleştirmek istemese de sonunda kabul etmiş ve Şerife Hanım ile dünya evine girmiştir. Hasan İzzettin ile Şerife Hanım'ın düğün

³³ Hasan İzzettin *Dinamo, Kutsal Barış 4*, Tekin Yayınevi, İstanbul, Temmuz 2007, s. 379.

³⁴ Ömer Asan, *age.*, s. 45.

³⁵ Ömer Asan, *age.*, s. 54.

davetine Bedri Rahmi Eyüboğlu, Asaf Halet Çelebi, Mina Urgan, Kemal Tahir'in eşi Semiha Hanım, Abidin Dino ile Güzin Dino gibi isimler katılmıştır.³⁶

Hasan İzzettin'in 1940'ta Abidin Dino tarafından yönetilen *Yeni Ses* dergisinde yayımlanan *Demir Türküsü* şiiri, 1942 yılında Beykoz Askerlik şubesinde asker kaçağı olarak itham edilmesine yol açar.³⁷ Kahramanmaraş'a askerliğini yapmak üzere gönderilen Hasan İzzettin, buradayken kızı Işık Dinamo'nun doğum haberini alır. Bunun üzerine kızını görmek için yazdığı dilekçenin kabul edilmesiyle İstanbul'a gelir. İstanbul, artık bıraktığı gibi değildir. Eski arkadaşlarının çoğu tehlikeli görülerek ya sürgüne gönderilmiştir ya da o civarlardan uzaklaşmışlardır.³⁸

Hasan İzzettin, Kahramanmaraş'a geri döndükten sonra birlik kumandanının değiştirildiğini görür. Yeni kumandanın gelişiyile birlikte Hasan İzzettin tehlikeli biri olarak görülmeye başlanır. Çeşitli psikolojik baskı ve çavuşlardan fiziksel şiddet görmeye başlayan Hasan İzzettin, birliğinden kaçmaya karar verir. Hasan İzzettin, askerden kaçtıktan sonra ilk olarak Adana'daki kız kardeşi Vesile Hanım'ın yanına gider. Hasan İzzettin, burada etrafın dikkatini çekmeye başlayınca Vesile Hanım'ın ısrarıyla buradan ayrılarak Kırşehir'e gelir. Burada da aynı şekilde dikkat çekince İstanbul'a gitmeye karar verir. İstanbul'a gelen Hasan İzzettin, çeşitli arkadaşlarının yanında kalır. Bu sırada haberleşme ve yer değişimi Orhan Alkaya tarafından yapılmaktadır. Hasan İzzettin, Orhan Alkaya'ya polisle iş birliği yapan bir provokatör olduğunu düşünmesi sebebiyle güvenmese de buna mecburdur. Bir süre de Orhan Alkaya'nın evinde kalmış buradayken dönemin otoritelerince tehlikeli sayılabilecek bir şiir yazmış ancak başının daha da derde gireceği düşüncesiyle şiiri yazdığı kâğıdı parçalara bölerek çöpe atmıştır.³⁹ Hasan İzzettin, bu güvensiz ortamda daha fazla barınamayacağına kanaat getirerek bir arkadaşının gazinosuna sığınır. O dönem, söz konusu gazinoya devamlı olarak giden Sabahattin Ali ile karşılaşır. Sabahattin Ali ile

³⁶ Ömer Asan, *age.*, s. 53-54.

³⁷ Yeliz Akar, *age.*, s. 33.

³⁸ Ömer Asan, *age.*, s. 62.

³⁹ Yeliz Akar, *age.*, s. 36-37.

tanışması Gazi Enstitüsü'ne gittiği yıllarda gerçekleşmiştir. Uzun yıllardan sonra son karşılaşmalarını gerçekleştiren ikili edebiyat ve ülkenin durumu üzerine konuşurlar.⁴⁰

Bir süre sonra yakalanan Hasan İzzettin, Orhan Alkaya'nın evinde yazıp çöpe attığı şiir sebebiyle yargılanmıştır. Hâlihazırda asker kaçağı olmasıyla birlikte daha önceki yıllarda da cezaevine girmesi sebebiyle üzerine daha çok gidilmiş ve bir yıl ceza almıştır.⁴¹

Ankara'dan sonra Aydın'a gönderilmiş ve burada insan onurunu zedeleyen çeşitli işkencelere maruz kalmıştır. Aydın'dan Muğla'ya gönderilmiş ve burada üç yıl kaldıktan sonra Tunceli'ye gönderilmiştir. Tunceli'nin soğuk hava şartlarına dayanamayan Hasan İzzettin, askerlikten ikinci kaçışını gerçekleştirir. Hasan İzzettin, ilk olarak kayınpederi Halil Yalçınkaya'nın yanında olan eşi ve kızını görmek üzere Tokat'ın Zile ilçesine gider. Burada kalarak sevdiklerini tehlikeye atmak istemeyen Hasan İzzettin, Tokat'tan ayrılarak sırasıyla Sivas, Samsun ve Kırşehir'e gider. Burada kaldığı sırada polisle iş birliği yapan biri tarafından dikkat çekince sivil bir polisin kendisini bulması sonucu kimlik yerine kullandığı diplomasını polise verir. Ertesi gün diplomasını almaya giden Hasan İzzettin, polislerin hâl ve hareketlerinden şüphelenerek şehirden kaçmaya çalışır. Ancak kısa sürede yakalanıp Yozgat'a gönderilir. Hasan İzzettin anılarında, burada da işkence göreceğini düşünerek kaygıyla kendini ifade ettikten sonra polis müdürünün kendisinin işkence gördüğü için kaçtığına inanarak iyi bir tavır sergilemesine şaşırdığını ifade eder. Buradan sonra sırasıyla Erzincan, Tunceli ve İzmir'de askerliğini tamamlamış ve bu macera tam yedi yıl sürmüştür.⁴²

Hasan İzzettin, yedi yıl süren askerliğini bitirdikten sonra şehirde kendisine rahat verilmeyeceğini düşündüğü için ailesiyle birlikte İstanbul'un merkezinden uzak bir gecekonduya yerleşir. Hasan İzzettin, hayatının bu döneminde içine kapanmış,

⁴⁰ Ömer Asan, *age.*, s. 64.

⁴¹ Ömer Asan, *age.*, s. 66.

⁴² Ömer Asan, *age.*, s. 67-71.

okumaya ve üretmeye odaklanmıştır. Yıl 1955'e geldiğinde 6-7 Eylül olaylarından dolayı o da tutuklananlar arasında olmakla birlikte dört buçuk ay cezaevinde kalmıştır.⁴³

1940'lı ve 1950'li yıllar Hasan İzzettin'in adından söz ettiremediği yıllardır. Araya giren askerlik yılları ve tutuklanma süreci onu sessizliğe itmiştir. Bu dönemde, vakit buldukça sonraki yıllarda yayımlayacağı şiirlerini kaleme almıştır.

1960'lı yıllar, Hasan İzzettin'in yeniden yazmaya, üretmeye başlaması açısından önemlidir. Bu yıllarda Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın gerçek hikâyesini yazma amacıyla *Kutsal İsyân* isimli sekiz ciltlik tarihî romanını yazmaya başlamış ve 1966-1967 yılları arasında yayımlamıştır. 1968 yılında kendi yaşam öyküsünden yola çıkarak kurguladığı *Savaşlar ve Açlar* adlı romanı yayımlanmıştır. Ardından arka planında Millî Mücadele dönemini işlediği *Ateş Yılları* yayımlanır.

1970'li yıllar Hasan İzzettin'in hem romanlarını hem de şiirlerini kaleme aldığı yıllardır. 1971 yılında *Kutsal İsyân*'ın devamı olarak Cumhuriyet dönemini ele aldığı yedi ciltlik *Kutsal Barış* isimli romanı yayımlanan yazar, bu romanını, 1977 yılında almış olduğu Orhan Kemal Roman Armağanı ile taçlandırmıştır. Yazarın, otobiyografik izlerinin görüldüğü romanları bu yıllarda yayımlanmıştır. 1973'te *Öksüz Musa*, 1974'te *Musa'nın Mapusanesi*, 1976'da *Musa'nın Gecekondu* ve *Koyun Baba* romanları yayımlanır.

25 Mayıs 1980'de Hasan İzzettin, Moskova'ya gitmiştir. “Resmi davetli gittiği SSCB’de Cengiz Aytmatov ve Türkolog Vera Feonova’nın konuğu olur. Dinamo’ya Cengiz Aytmatov’un oğlu mihmandarlık etmektedir. Bu gezisinde yıllardır düşlerini süsleyen en büyük özlemini gerçekleştirir; Nazım’ın mezarını ziyaret etmek. Seyahat, 11.6.1980 tarihinde Türkiye’ye girişle sona erer.”⁴⁴

⁴³ Yeliz Akar, *age.*, s. 44.

⁴⁴ Ömer Asan, *age.*, s. 106.

Hasan İzzettin, yaşamının son yıllarını kapsayan 1980’li yıllarda anılarını yazmaya karar verir. *Tkp Aydınlar ve Anılar* ve *2. Dünya Savaşından Edebiyat Anıları* adlı anı kitapları yayımlanır. Yazarın ölümünden bir yıl önce *Anadolu’da Bir Yunan Askeri* romanı ve *Nazım’dan Meltemler* adlı şiir kitabı yayımlanır.

1986 yılında eşi Şerife Hanım’ı kaybeden Hasan İzzettin, son yıllarını geçirdiği gecekondusunda 20 Haziran 1989 tarihinde seksen yaşında vefat etmiştir. Ölümünün ardından Yaşar Kemal, “*O bir ermiş, bir kahraman, bir çocuk saflığında hüznü bir gülümseme, yaşadı ve öldü. Hasan İzzettin Dinamo, su katılmamış, devrimci bir kahramandı ve edebiyatımızın da büyük ustalarından biriydi.*” ifadelerini kullanmıştır. Hasan İzzettin’in karakterine dair düşüncelerini dile getirenlerden biri de Vedat Türkali’dir: “*Bir namus anıtı gibiydi Dinamo. Ülkenin en karanlık günlerinde çok belaları göğüsleyerek, demokrasiyi savunan az sayıda kişilerden biriydi. Devrimci ozanlık yolunda Nazım’dan başka özgün yollar bulunabileceğinin ilk muştucusudur kanımca.*”⁴⁵

1.3.Edebiyat Hayatı

Hasan İzzettin’in edebiyata olan ilgisi küçük yaşlarında başlamıştır. İstanbul’da Beykoz Darüleytamında kaldığı yıllarda Grimm Kardeşlerin *Garp Masalları*’nı okuduğu bilinmektedir. Bununla birlikte okulun kütüphanesinde bulunan Hüseyin Cahit tarafından Malta’da sürgünde bulunduğu sıralarda çevrilen kitapları da okumuştur.⁴⁶

Hasan İzzettin, bir röportajında şiir yazmaya Amasya Darüleytamı’nda kaldığı yıllarda on iki yaşındayken başladığını ve bu şiirlerin konusunu Ulusal Kurtuluş Savaşı’ndan alan kahramanlık şiirleri olduğunu ifade etmiştir. Devamında ise on dört yaşında bir demircinin yanında çalışırken demir seslerinden esinlenerek

⁴⁵ Halit Payza, “Kutsal İşyan ve Kutsal Barış Güllü: Hasan İzzettin Dinamo”, *Berfin*, Berfin Basın Yayın, İstanbul, Haziran 2009, s. 12.

⁴⁶ Ömer Asan, *age.*, s. 29.

Mehmet Emin'in etkisinin hissedildiği *Demirci* şiirini yazmıştır.⁴⁷ Bundan sonra da Rıza Tevfik, Yusuf Ziya, Orhan Seyfi, Enis Behiç, Faruk Nafiz gibi isimlerin etkisiyle şiir yazmaya devam etmiştir.⁴⁸

Bir dönem, Rıza Nur'un *Türk Tarihi*'ni okumuş ve onun etkisiyle Turancı anlayışta şiirler yazmıştır. Devamında ise Faruk Nafiz'in etkisinde kalarak ilk aşk şiirlerini yazmaya başlamış ve bu şiirlerin küçük bir parçası 1926 yılında Giresun'da Doktor Can ve arkadaşlarının çıkardığı *İzler* dergisinde yayımlanmıştır. Bu yıllarda Goethe'nin *Werther* ve *Faust*'u, Müfide Ferit'in *Aydemir*'i, Shakespeare'in *Hamlet*'i, İsmail Habip'in *Teceddüt Edebiyatı Tarihi*, Victor Hugo'nun *93 İhtilâli* onda derin izler bırakmıştır.⁴⁹

1928 yılında hece ölçüsü ile yazmış olduğu şiirleri, o dönemde Halit Fahri Ozansoy tarafından yönetilen *Servet-i Fünun*'da yayımlanır. Bu dergide, Hasan İzzettin tarafından yazılan birkaç şiir, farklı bir isimle yayımlanır.⁵⁰

1930 yılında Nazım Hikmet'in çıkarmış olduğu *835 Satır* kitabı da Hasan İzzettin'de iz bırakan eserlerden biridir. Hasan İzzettin, gençlik yıllarında şiirlerinden bazılarını Nazım Hikmet'e göndermiş ve Nazım Hikmet de ona şu ifadeleri kullanmıştır: “Üstadım, gönderdiğin şiirleri aldım. Hoşuma gitti. Yazdıklarını hep bana gönder. Bunları, ilk fırsatta dergilerde filan yayımlayacağım.”⁵¹ 1935 yılında hapse girdiği zaman Nazım Hikmet ile aynı koğuşta kalmış ve şiirlerinden çok etkilendiği şairi yakından tanıma olanağına erişmiştir.

Hasan İzzettin'in *Deniz Feneri* ve *Mapusanemden Şiirler* adlı şiir kitaplarında ve *Yeni Edebiyat*'ta yayımlanan şiirlerinde Nazım Hikmet'in etkisi görülmektedir. O kadar ki Oktay Akbal, 1940 yılında Hasan İzzettin ile tanışmaya kadar Nazım

⁴⁷ Mehmet Seyda, *Edebiyat Dostları*, s. 194.

⁴⁸ Ömer Asan, *age.*, s. 31.

⁴⁹ Ömer Asan, *age.*, s. 31-32.

⁵⁰ Ömer Asan, *age.*, s. 35.

⁵¹ Ömer Asan, *age.*, s. 36.

Hikmet'in "Hasan İzzettin" takma adıyla şiirlerini yayımladığını düşünmüştür.⁵² Atilla İhan'ın, Hasan İzzettin'in *Mapusanemden Şiirler* kitabını değerlendirdiği bir yazısında şu ifadeler geçmektedir:

*"Cumhuriyet şiirini N. Fazıl'dan sonra tamamlayacak C. Sıtkı ile A. Muhip idiyse, Nazım Hikmet'ten sonrayı tamamlayacak olan H. İzzettin gibi görünüyordu bana."*⁵³

Hasan İzzettin, 1939 yılında cezaevinden çıktıktan sonra İstanbul'a gelmiş ve çeşitli dergilerde şiirlerini yayımlamaya başlamıştır. Artık bir sabıkası olması sebebiyle memurluk yapamamış ve bir işe de girememiştir. Kızılay hemşiresi olan kız kardeşi Lütfiye'nin maaşı ile ancak kirasını ödeyebilmiştir.⁵⁴ İçinde bulunduğu kötü atmosferden uzaklaşmak isteyen Hasan İzzettin, arkadaşlarıyla Boğaz'a gezintiler yapmış, edebiyat ve sanat üzerine tartışmalara girmiştir. Bir gün Boğaz'ın manzarasından etkilenerek "*Mihribat'ta Bir Gezinti*" başlıklı şiirini kaleme alır. Şiirde, Hasan İzzettin'in hayranlık duyduğu şairlerden biri olan, Yahya Kemal'in ismi anılmaktadır. Yahya Kemal, o sıralarda çevresine bu şiirden beğeni ile söz etmektedir. 1940 yılının yaz aylarında bir gün Nurullah Ataç, Hasan İzzettin'i Yahya Kemal'e "*İşte, sizin Dinamo.*"⁵⁵ şeklinde takdim etmiş ve Yahya Kemal ile Hasan İzzettin arasındaki dostluk böylece başlamıştır. Hasan İzzettin, Yahya Kemal ile tanıştığı anı ve Yahya Kemal'in, *Mihribat'ta Bir Gezinti* şiiri üzerine düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

"Bu şiir, Yahya Kemal'le dost olmamıza yol açtı. Şiir dergide yayımlanınca Yahya Kemal'i çabucak bulmuştum. O yaz Nurullah Ataç İstanbul'a gelmişti. Küllük'teki ön kahvede karşılaştık. Baktım, yanında Yahya Kemal. Yanlarına gittim, Nurullah Ataç, 'İşte sizin Dinamo' dedi.

⁵² Oktay Akbal, *Şairlere Ölüm Yok*, Özgür Yayınları, 1994, s. 68.

⁵³ Aktaran Şükran Kurdakul, *Çağdaş Türk Edebiyatı* 3, Bilgi Yayınevi, Ankara 1992, s. 149.

⁵⁴ Ömer Asan, *age.*, s. 45.

⁵⁵ Ömer Asan, *age.*, s. 57.

Yahya Kemal hiç kimseye kalkmaz; ama bana yarı doğrularak karşısında yer gösterdi, çay ısmarladı: ‘O ne güzel şiir öyle, Dinamo. İyi ki yazdın, tanışmamıza yol açtı. Havai fişekler gibi fişkırان renkli dizelerle süslü bir şiir.’

Yahya Kemal coşkulu ve yüksek sesle şiiri överken bayağı sıkılıyordum; şiirin Yahya Kemal’ce övülmesi, bana suçmuş gibi geliyordu.”⁵⁶

Hasan İzzettin, anılarında Yahya Kemal’in ona tarih okumasını tavsiye ettiğini, tarih okumadan şiirin yazılamayacağını, tarihin insana büyük şiirler yazdırdığını ifade ettiğinden söz etmiştir.⁵⁷ Hasan İzzettin’in şiirlerinde yoğun olarak görülmese bile romanlarındaki tarihî esintilerin temeli böylece atılmıştır.

1940’lı yıllarda, toplumcu bir şair olarak bilinen Hasan İzzettin’in dergilerde yayımlanan şiirleri inceleme altına alınmış ve kendisine sık sık uyarılar gelmeye başlamıştır. Zaman aşımına uğrayan şiirleri için bile defalarca ifadesi alınmak üzere karakola çağırılmıştır. En son “Vatan Şarkısı” isimli şiirinin sınıfları birbirine düşürme niteliği olduğu gerekçesi ile şiirin yayımlandığı *Yeni Edebiyat* dergisi kapatılmış, kendisi de İslahiye’ye yedi yıl sürecek olan askerliğe gönderilmiştir. Hasan İzzettin, hayatının bu döneminde işkencelere maruz kalmış ve öldürüleceği korkusuyla kaçarak askerlik süresini uzatmıştır. Döndüğünde ise İngilizce, Fransızca ve Almanca gibi üç dil bilmesi bile işe yaramamış ve iş bulmada sıkıntı çekmekle birlikte maddi gelir sağlayabilmek için Hasan Deniz ya da Nuri Çelik takma adlarıyla fotoğrafçılık ve görgü kuralları üzerine kitaplar yazmıştır.⁵⁸

İngiltere’de yayımlanan *Yeni Türk Şairleri* ismini taşıyan antolojide Hasan İzzettin’in de şiirleri yer almış, şiirleri üzerine yazılar yazılmış, UNESCO’nun

⁵⁶ Aktaran Ömer Asan, *age.*, s. 57.

⁵⁷ Aktaran Ömer Asan, *age.*, s. 58.

⁵⁸ Asım Bezirci, *age.*, s. 43.

Birleşmiş Milletler Dergisi'nde sözü edilmiş ve UNESCO'nun radyosunda Nazım Hikmet, Yahya Kemal gibi isimlerin yanında onun da adı anılmıştır.⁵⁹

İngiltere'de konu olarak modern Türk şiirini ele alan ve 1945 yılında yayımlanan bir antolojide, Hasan İzzettin üzerine Derek Patmore tarafından bir yazı kaleme alınmıştır. Bu yazıda belirtilen ifadeye göre, Hasan İzzettin'in kitapta yer alan dört şiirinden biri olan "Yirmi Birinci Yüzyıl İnsanları İçin Şarkı" isimli şiiri, 1945 yılından önce *New Statesman and Nation*'da yayımlanmıştır. Derek Patmore, Hasan İzzettin üzerine şu ifadeleri kullanmıştır:

*"Hasan Dinamo, yeni şairlerin en umut vereni, ürünlerinde Nazım Hikmet ve Walt Whitman etkisi gösterir ve genç Türk şairlerinin çoğu gibi, zamanımızda dünyayı kaplayan siyasal sorunlarla yüklüdür."*⁶⁰

Hasan İzzettin, 6-7 Eylül olayları için elli iki aydın ile birlikte altı ay kadar tutuklu kaldıktan sonra eşine ve kızına tekrar aynı sıkıntıları yaşatmaktan çekinmesi sebebiyle uzun bir süre sessizliğe gömülmüştür. Yazar, adından söz ettiremediği bu sessizliğini, 27 Mayıs 1960 tarihinde ordunun Demokrat Parti iktidarına müdahale etmesinden sonra ortaya çıkan atmosferin etkisiyle *Karacaahmet Senfonisi* isimli şiir kitabını yayımlayarak bozmuştur. Bu kitapta yer alan şiirlerinde ölüm teması hâkimdir. Hasan İzzettin'in şiirleri, siyasal baskı, parasızlığın yol açtığı umutsuzluk gibi sebeplerle karamsar bir atmosfere sahiptir.⁶¹

Hasan İzzettin, şair kimliğiyle olduğu gibi yazar kimliğiyle de üretkenliğini göstermiştir. Hasan İzzettin'in roman anlayışı gerçekçilik üzerine kurulmuştur. Yazar, *Milliyet Sanat Dergisi*'ne verdiği bir röportajında roman anlayışı üzerine fikirlerini dile getirmiştir. Yazar, romanı daha çok tarihî olaylara yön vermiş kişilerin

⁵⁹ Mehmet Seyda, *Edebiyat Dostları*, s. 210.

⁶⁰ Aktaran Mehmet Ergün, "Yeni Şairlerin En Umut Vereni", *Berfin*, Berfin Basın Yayın, İstanbul, Haziran 2009, s. 16.

⁶¹ Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993, s. 635.

yaşayışlarında aramaktadır. Gerçekçi bir romanın hayalî şahıs kadrosu üzerine kurulamayacağını ifade eder:

*“Romanı, daha çok, yaşamış, tarihî kitle ilişkilerini etkilemiş kişilerin, kişiliklerin yaşayışlarında ararım. Gerçekçi roman, hayalî kahramanların yaşayışları üzerine kurulamıyor.”*⁶²

Hasan İzzettin, Kurtuluş Savaşı için yazılmış olan çoğu kitapta olayların dağınık bir şekilde yer aldığı ve her yazarın Millî Mücadele dönemini sadece bir yönüyle ele alıp bunu yücelterek yazdığı düşüncesiyle “Millî Kurtuluş Savaşının Gerçek Hikâyesi”ni yazmak üzere harekete geçmiştir.⁶³ Yazar, *Kutsal İsyan* adını verdiği bu sekiz ciltlik seride Ulusal Kurtuluş Savaşı sürecini tüm gerçekçi yönleriyle bir bütün olarak okura sunmayı hedeflemiştir. Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan* romanının doğuşunu ve romanına hayalî bir şahıs kadrosu yerine Millî Mücadele sürecinde kahramanlıklarıyla yön tayin etmiş tarihî şahsiyetleri seçmesinin sebeplerini şöyle açıklamıştır:

*“İzmir’de başlayan bu romanın düşü, beni uzun zaman oyaladıktan sonra geçip gitti. İzmir’den Orta Doğu’ya salacağım bir hayalî kahraman, Türk ordusunun safları arasında, Türk çeteleriyle birlikte dağlarda, taşlarda düşmana karşı, gericilere karşı savaşıyordu. Yine düşündüm: Ortada, üç yıl düşmanla, yerli gericilerle savaşmış, irili ufaklı, yüzlerce binlerce kahraman varken bu hayalî kahraman onların hakkını yemeyecek miydi? Bu yüzden kararımı verdim: Ulusal Kuruluş Savaşı’nı yaratan irili ufaklı bütün etkili, kalburüstü kahramanları, içinde çarpıştıkları olaylarla birlikte, kronolojik olarak vermek istedim. Böylece Kutsal İsyan doğdu.”*⁶⁴

⁶² “Hasan İzzettin Dinamo ile Röportaj”, *Milliyet Sanat Dergisi*, Milliyet, İstanbul, 3 Haziran 1977, S:234, s. 3.

⁶³ Mehmet Seyda, *Edebiyat Dostları*, s. 212.

⁶⁴ “Hasan İzzettin Dinamo ile Röportaj”, *Milliyet Sanat Dergisi*, s. 3.

Hasan İzzettin'in, *Kutsal İsyân*'ın doğuşuyla ilgili bir başka ifadesi de Attilâ İlhan'a yazdığı bir mektubunda geçmektedir:

*“Ölmek için sanat potansiyelimizi bir yere doğru kanalizasyon etmek istedik ve bundan Kutsal İsyân doğdu.”*⁶⁵

İlk basımı toplam 15 ciltten oluşan *Kutsal İsyân* ve *Kutsal Barış*, Hasan İzzettin'in yirmi yıllık çalışmasının bir ürünüdür. Hasan İzzettin, *Kutsal İsyân* ve *Kutsal Barış*'ı yazmasındaki amacı şöyle ifade etmektedir:

“[...] Türk ulusu ilk kez her yandan kendisini kuşatan ve ölüm fermanını okuyan düşman yığınlarına karşı dikildi ve sırtındaki pireleri bir silkinışte döken bir arslan gibi, bütün düşmanlarına fırlattı. Bu sırada dünyaya, parmak ısırtan kahramanlar ve kahramanlıklar havai fişekler gibi ardı sıra ışık saçarak yükseldi.

*Bu mucizeli canları pahasına yaratan “meçhul askerler” er ve subay olarak bütün sevimli ve büyük serüvenleriyle meydanlardan, kitaplardan ve “hafıza”lardan silinip gittiler, ya da bu yolu tuttular. Ancak birkaç kalburüstü kumandan, ulusal kurtuluş savaşının ayakta kalan biricik devleri olarak görünmeğe başladı. İşte, ben bu birkaç dev kahramanı da yaratan bir yığın kahramanın, zamanın tozları altında unutulmuşun kurbanı olmasına dayanamamaya Kutsal İsyân'ı yazdım.”*⁶⁶

Yazar, *Kutsal İsyân*'ın birinci cildinin olaylar zincirini İttihat ve Terakki'nin önde gelenlerinden Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa gibi isimlerin, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra gizli bir şekilde İstanbul'dan Odessa'ya doğru gemiyle yola çıkmalarıyla başlatır; sekizinci ve son cildini İzmir'in Yunan işgalinden kurtarılması sonucu Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasıyla noktalar. *Kutsal İsyân* serisi, 1966-1968 yılları arasında yazarın kayırbiraderi Mehmet Ali Yalçın'ın

⁶⁵ Belgin Sarmaşık, *Edebiyat Dünyasından Attilâ İlhan'a Mektuplar*, Otopsi Yayınevi, İstanbul 2001, s. 347.

⁶⁶ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyân* 8, May Yayınları, 5.Basım, İstanbul 1977, s. 515.

sahibi olduğu MAY Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır. *Kutsal İsyen* serisi, 1985 yılında beş ciltte toplanarak Tekin Yayınevi tarafından yeniden yayımlanmıştır.

Hasan İzzettin, *Sanat Emeği Dergisi*'nde çıkan bir yazısında Rus ve Sovyet edebiyatından etkilendiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte birçok klasik yapıtı yazıldığı dilde okuyan yazar Alman edebiyatı yazarlarından Goethe'den etkilendiğini ekler. *Kutsal İsyen*'ı yazarken esinlendiği romanları şöyle açıklamıştır:

*“Şolohov'un üç büyük cildini okuyunca böyle yapıtlar vermeden gerçek bir edebiyatçı, sanatçı, romancı olmanın olanaksız olduğunu düşünmeye başlamıştım. İşte, benim Kutsal İsyen yapıtım, Sovyet edebiyatından önceki **Savaş ve Barış** romanıyla Şolohov'un **Durgun Don** romanından esinlenerek, hem de sonsuz bir tutkuyla esinlenerek yazılmıştır.”*⁶⁷

Kutsal İsyen yayımlandığında kitabı hemen alan Attilâ İlhan, kitap üzerine şu değerlendirmeyi yapar:

*“Kitabı hemen aldım. Henüz okumadım. Belki beğenmediğim yerleri olur, belki olayları alışı ya da işleyişi ters gelir bana; şurasına burasına takılabilirim, zararı yok! Şu gerçek değişmez: Yazdıkları yüz sahifeciğin ya da yüz mısracığın yüz bin kere şamatasını yaparak kafamıza vuranlara, böyle imgelem halısı gibi sessiz sedasız dokunmuş birkaç bin sahifelik bir yapıt pek 'şahane' bir yapıttır.”*⁶⁸

Kutsal İsyen'ın son cildinin “Unutuluşun Cennetine Doğru Bir Yolcu Daha” başlıklı on beşinci bölümde ele alınan Kuvayımiliye Kumandanı Harputlu Hüseyin Avni'nin oğlu olan Vecihi Timuroğlu ise Hasan İzzettin ile tanıştıktan sonra aralarında şu konuşma geçer:

⁶⁷ Ömer Asan, age., s. 96.

⁶⁸ Attilâ İlhan, *Hangi Edebiyat*, Bilge Yayınevi, Ankara 1993, s. 20-21.

“[...] ‘Peki, dedi, kendisiyle ilgili yerleri babana okumak fırsatın oldu mu? Baban, kendisiyle ilgili yazdığım olayları doğru buldu mu?’ Anladım sorusunu. Dinamo büyük yapıtının gerçekliğini araştırıyordu. ‘Hocam, dedim, babama okudum, o bölümü. Büyük bir zevkle dinledi. Gözleri yaşardı. Saygıyla karşıladı emeğinizi. Ama ne önemi var? Ben, yapıtınızın bir roman olduğunu düşünüyorum. Evliya Çelebi gibi davranmışsınız. O gezip gördüğünü yazmış, siz okuduğunuzu, belgelediğinizi yazmışsınız. Ama ikinizde, olayların içindeki insanı, tarihsel insanı aramışsınız. Evliya, yaşadığı toplumda yakaladığı tarihsel insanı, daha doğrusu, tarihsel süreçteki imparatorluk insanının karmaşasını yazmış; siz, büyük bir karmaşadan toplumu selamete çıkaran insanların tarihsel kimliklerini ve işlevlerini didik didik etmişsiniz. [...] Romanın yansıttığı gerçek, insanın zihninde dönüşüme uğrattığı gerçektir, fotoğrafın yakaladığı gerçekten çok farklıdır. Galiba bu yüzden daha önemlidir. Tarihsel doğruluk, romanın arayacağı gerçek değildir. Anlatıda düşüneceğimiz gerçek, sanatçının kurduğu, ama nesnel gerçeğe aykırı olmayan bir nitelik taşır. Kutsal İsyan, Atatürk’ü bile bu biçimde yansıtmayı başarmıştır.”⁶⁹

Yukarıdaki satırlarda görüldüğü üzere Hasan İzzettin, romanlarında gerçeğe bağlı kalmayı öncelemektedir. Romanlarının bir kısmını kendi hayatının gerçekliğine, bir kısmını da tarihsel gerçekliğe bağlı kalarak kaleme almıştır. Bu durumda Hasan İzzettin’in toplumcu gerçekçi sanat akımını benimsemesinin payı vardır. Ancak asıl pay Hasan İzzettin’in yaşam çizgisindeki zorluklara aittir. 1. Dünya Savaşı sırasında babası ve ağabeyini kaybetmiş, savaş ortamının bir sonucu olan ölüm, yoksulluk ve açlıkla sınanmıştır. Bundan dolayı, Hasan İzzettin gerek şiirlerinde gerek romanlarında toplumsal meselelere kayıtsız kalamamıştır. Yazarın bütün romanlarının arka planını tarihî olaylar ve toplumsal meseleler oluşturmaktadır. Savaşın, toplum üzerinde ne gibi yıkımlara yol açtığını tecrübe eden yazar, bütün eserlerini savaş karşıtı bir tutumla kaleme alır.

⁶⁹ Ömer Asan, *age.*, s. 91.

1.4.Eserleri

1.4.1. Roman

1. Kutsal İsyân (8 Cilt) – 1966/1967
2. Savaş ve Açlar – 1968
3. Ateş Yılları, 1968
4. Kutsal Barış (7 Cilt) – 1972/1976
5. Öksüz Musa, 1973
6. Musa'nın Mapusanesi, 1974
7. Koyun Baba, 1976
8. Açlık, 1980
9. Türk Kelebeği, 1981
10. Adalet Sıtması, 1983
11. Anadolu'da Bir Yunan Askeri, 1988
12. Sübyan Koğuşu, 1991

1.4.2. Şiir

1. Atsız Kitap, 1931
2. Deniz Feneri, 1937
3. Karacaahmet Senfonisi, 1960
4. Özgürlük Türküsü, 1971
5. Mapusanemden Şiirler. 1974
6. Sürgün Şiirleri, 1975
7. Geckondumdan Şiirler, 1976
8. Çoban Şiirleri, 1982
9. Nazım'dan Meltemler, 1989
10. Tuyuğlar, 1990

1.4.3. Çocuk Kitapları

1. Savaşta Çocuklar, 1981
2. Kenti Yiyen Çocuk, 1990

1.4.4. Hatıra

1. 6-7 Eylül Kasırgası, 1971
2. 2.Dünya Savaşı'ndan Edebiyat Anıları, 1984
3. TKP ve Aydınlar, 1989

1.4.5. Diğer Kitaplar

1. Amatör Fotoğrafçılık, 1960
2. Görgü Kuralları, 1960

1.4.6. Çeviri

Faust, 1983

İKİNCİ BÖLÜM

2. HASAN İZZETTİN DİNAMO'NUN ROMANLARINDA MİLLÎ MÜCADELE

2.1.MİLLÎ MÜCADELENİN GENEL MANZARASI

Hasan İzzettin, *Kutsal İsyân*'da olayları Millî Mücadele dönemini kronolojik zamana bağlı kalarak anlatmakla birlikte yer yer tarihî şahsiyetler arasındaki münasebeti açıklamak ve olayları aydınlatmak amacıyla geriye dönüş tekniğine başvurmuş ve geçmiş dönemleri de romanın kurgusuna dâhil etmiştir. Millî Mücadele sürecini ele alan ve tarihsel olayları tarihî şahsiyetler etrafında anlatan bir eser olması sebebiyle zengin bir şahıs kadrosu dikkatleri çekmektedir. Olaylar daha çok Millî Mücadele'nin önderi Mustafa Kemal etrafında şekillenmektedir. Mekân ve çevre tasvirlerinden çok şahıs tasvirleri öne çıkmaktadır. Şahısların özellikle insani yönleriyle birlikte anlatıldığı ve mitleştirilmekten uzak oldukları görülmektedir. Yazarın, *Kutsal İsyân*'ın genel manzarasına ilişkin ifadesi şöyledir:

“Bu yol, Tanrı'nın, doğanın insana bağışladığı kutsal hürriyete giden bir yol olduğundan ve koskoca bir milletin bağrından geçtiğinden kutsaldı. Bu yoldan kutsal isyanla yeleleri köpürmüş halk yığınları geçecekti.” (Kutsal İsyân 2, s.506)

2.1.1. Millî Mücadele Sürecinde Mekân ve Çevre

Hasan İzzettin, ağırlıklı olarak incelediğimiz romanı *Kutsal İsyân*'da, Enver ve Talat Paşaların İstanbul'dan ayrıldığı Kasım 1918'den, Türk ordusunun İzmir'i düşman işgalinden kurtardığı 9 Eylül 1922 tarihini kapsayan süreci ele almıştır. Bu uzun savaş yıllarını kapsayan süreç içerisinde açık mekân olarak Birinci Dünya Savaşı'nın izlerinden kurtulamamış Anadolu'nun çeşitli şehirleri, sokakları düşman askerleriyle dolmuş olan İstanbul, Yunanlılar tarafından işgal edilen İzmir ve yöresi, Yeni bir hükümetin kurulduğu Ankara gibi şehirler görülmektedir. Başka bir ifade ile Hasan İzzettin, Millî Mücadele sürecini konu edindiği romanlarında mekân olarak

dünya savaşının izlerini yansıtan, düşman kuvvetleri tarafından işgal altına alınan ve küllerinden doğan yeni bir Türkiye'nin kurulmaya çalışıldığı şehirler tasvir edilmektedir.

Millî Mücadele'nin merkezi konumundaki Ankara, genellikle Millî Mücadele'nin merkezi hâline gelmeden önce çöl gibi boş ve ıssız bir şekilde tasvir edilirken Millî Mücadele'nin merkezi konumuna geldiğinde kalabalık ve canlı bir yer olarak tasvir edilmiştir:

“Bu görüşmeden sonra, Yunus Nadi Bey'in bir çöl gibi gördüğü Ankara, mahşer gibi bir insan kalabalığıyla kaynaşan bir gül bahçesi kesilmişti.” (Kutsal İsyen 4, s.232)

Hasan İzzettin, Birinci Dünya Savaşı'nın izlerinin bizzat kendi gözlemlerine dayanarak bir portresini çizmiştir. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'ndan halkının büyük bir çoğunluğunu kaybederek çıkmıştır. Genç ve yetişkin erkeklerin çoğu savaşta şehit olmuş, arkalarında bıraktıkları kadın, çocuk ve yaşlıların çoğu ise savaşın getirdiği açlık, hastalık gibi nedenlerle hayatını kaybetmiştir. Hasan İzzettin, dünya savaşında yakınlarını kaybeden bir yazar olarak eserlerinde savaşın etkilerini mekânlar üzerinden aktarırken mekânları ağırlıklı olarak “ıssız, insansız bir ortam” olarak tasvir etmiştir. Memleket âdeti sahipsiz kalmıştır. *Kutsal İsyen*'de, Mustafa Kemal, İstanbul'a dönmek için yaptığı tren yolculuğu sırasında Birinci Dünya Savaşı'nın etkilerini aktaran şu gözlemleri yapmıştır:

*“Memleket ne kadar **insansız** görünüyordu! Sanki bu korkunç dört savaş yılı, erkekleri cephede, ihtiyarları ve çocukları da cephe gerisinde yiyip bitirmişti. **İnsansız bir memleket**, gözlerinin önünde alabildiğine uzanıyordu. Bütün her yan dağ taşı, sanki bu topraklara hiç insan eli değmemişti. Dağların güney sırtında tek tük ormanlık bölgeler görünüyor, öbür yanda yeşilliksiz, kıraç bir **ıssızlık** insanın içini ürkütterek uzayıp gidiyordu. Bu **sahipsiz gibi görünen toprakların** bahtı için kim bilir ne acıklı planlar hazırlanıyor ne korkunç dolaplar dönüyordu.”* (Kutsal İsyen 1, s.31)

Yukarıdaki satırlarda görüldüğü üzere memleketin insansız, ıssız ve sahipsiz olmasının yanı sıra toprak da kurak ve ormansızdır. Başka bir ifade ile memleketin onu var eden insanların kaybettiği gibi doğa da ağaçlarını kaybetmiştir. Hasan İzzettin, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra doğayı şöyle tasvir etmiştir:

“Kısır, kurak ve ağaçsız topraklar insanoğlunun zulmüne uğradığını dilsiz varlığıyla sanki haykırıyordu.

Uzun savaş yılları, bu kel dağların ve tepelerin bütün eski yeşillikleri üzerinden çekirge sürüleri gibi geçmişti. Demir ayaklarıyla bu yerde tepinen dört savaş yılı, insanları öldürmekle kalmamış, canlı cansız her şeyin hakkından gelmiş, ana toprağı bile öldürmüştü. Mustafa Kemal, bütün yol boyunca savaşın öldürdüğü ana toprağın bitmez tükenmez genişliğini büyük bir üzüntüyle seyretmişti.” (Kutsal İsyan 2, s.481)

Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti üzerinde büyük bir yıkıma sebep olmuştur. Savaşın gerçekleştiği ortamlardan geriye yakılıp yıkılmış harabelikler kalmıştır. Ulusal Kurtuluş Savaşı sürecinde Van'ı ziyaret eden Kâzım Karabekir, şu gözlemleri yapmıştır:

“Van'ın görünüşü paşanın içini sızlattı. Yakılıp yıkılmış, hem de sadistçe yok edilmeye çalışılmış bir şehir bu cömert doğa güzellikleri ortasında eski bir yiğitler mezarlığı gibi yatıyordu. Şehir, bütün gerçeğiyle bir yangın yeri idi.” (Kutsal İsyan 3, s.250)

Hasan İzzettin, İtilaf Devletleri tarafından işgal altına alınan şehirleri vatanperver kimselerin gözünde yabancılaşan şehirler olarak tasvir etmiştir. *Kutsal İsyan*'da, işgalden sonra Türk halkına yabancılaşan şehirler arasında İstanbul ve İzmir ön plana çıkmaktadır.

Kutsal İsyan'da, dış mekân olarak İstanbul tasvir edilirken Türk halkı için yabancı ve tehlikeli bir şehir vurgusu yapılmıştır. Yazar, Osmanlı İmparatorluğu'nun yüzyıllardır başkenti olan İstanbul'u işgalden sonra sokakları Türk'ten başka farklı etnik kökenli askerlerle dolu, Türklerin ölüm tehlikesi içinde olduğu yabancı bir Avrupa şehrine benzetir:

*“Kendisini **Avrupa'nın yabancı bir şehrinde** sanıyordu. Geniş caddelerden geçen Senegalli asker bölükleri, entarili ve uzun boylu İskoçyalılar, başı sarıklı ve sakallı Hintli Sih askerleri ve Türkçeden başka her türlü dilden konuşup görüşmeler, bu yabancılık duygusunu arttıran başlıca nedenlerdi. [...] Evet, İstanbul artık kaldırımları mayınlarla döşenmiş **tehlikeli bir şehir** olup çıkmıştı. Bu mayınlara basmamak için daha tedbirli davranmak gerekiyordu.”* (Kutsal İsyan 1, s.187)

Bir başka İstanbul tasvirinde yine Türk halkının ait olmadığı, tehlikeli bir şehir vurgusu yapılmıştır. Kılıç Ali İstanbul'a geldiğinde benzer gözlemleri yapar:

*“Onlar da öbür subaylar gibi üzgün ve şaşkın İstanbul'a vardıklarında daha çok şaşırmışlardı. **O eski ve güzel şehir, artık Türk'ten başka herkesindi.** Bir Türk subayı, **her sokak başında bin türlü ölüm tehlikesiyle karşılaşabilirdi.**”* (Kutsal İsyan 3, s.471)

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesinden sonra kimi Türk yerleşim yerlerindeki halk, Yunanlıların hoş karşılanırsa kendilerine zarar vermeyeceği düşüncesinden hareketle çevreyi Yunan bayraklarıyla donatmıştır. Sokaklar, Yunan bayrağının mavi beyaz renklerine bürünmüştür. Bu durum, Bekir Sami Bey gibi ülkenin düşmandan arındırılmasını isteyenlerin yabancılık hissine kapılmasına sebep olmuştur. Müslümanların bulunduğu yerleşim yerleri adeta Hristiyan şehri gibidir:

“Akhisar istasyonu da ötekiler gibi Yunan bayraklarıyla kaplanmıştı. Hele kasabanın sokaklarına girdiklerinde buranın da tıpkı Bandırma gibi yakın bir Yunan işgali beklediğini görerek çok üzüldüler. Bütün dükkanların ve evlerin ön yüzleri

*Yunan bayraklarıyla süslenmişti. Yalnız Rum evleri değil, Türk zenginlerinin ve eşrafının evleri de mavi-beyaza boyanmıştı. **Sanki bin yıllık bir Hristiyan şehrine girmiş gibiydiler.***” (Kutsal İsyen 2, s.83)

Bekir Sami Bey ve arkadaşları Manisa İstasyonu’na geldiğinde yine benzer bir durumla karşılaşmışlardır. İzmir’in işgalinden sonra Rum ve Ermeni azınlıklar adeta bayram havasına girmiş ve bunu saklama gereği duymamışlardır. Yunan bayraklarının süslediği Türk şehirleri Türk halkı için artık yabancı bir yer hâline gelmiştir:

*“Çoğu Rum olan tren memurları, şimdiden Yunan üniforması giymişlerdi. Yolcular, bütün yol boyunca gözlerine inanamayarak bakıyorlardı. **Sanki yabancı bir memleketin topraklarından geçiyorlardı!** Bütün istasyonlara ve yollardaki önemli yapılara Yunan bayrağı çekilmişti.”* (Kutsal İsyen 2, s.82)

Yabancı bir memlekete ayak bastığını düşünen bir diğer isim de Mudanya’ya sorgu yargıcı olarak gelen Abdullah Galip’tir. Mudanya, işgal kuvvetlerinin ve onlara bağlı azınlıkların emrindedir:

*“Abdullah Galip (Tokça), Mondros Bırakışması’ndan sonra, 1918 yılının son ayının son günlerinde Mudanya sorgu yargıcı olarak **iskeleye ilk ayak bastığında bir Yunan kentine gelmişçesine irkildi. Mondros Bırakışması’ndan sonra, sanki bu güzel kasaba, Yunanistan’a katılmış gibiydi.***” (Kutsal İsyen 4, s.546-547)

Hasan İzzettin, *Kutsal İsyen*’da, işgal altına alınan şehirlerde düşman kuvvetlerinin Türk halkına insanlık dışı bir şekilde saldırması sonucu sokakları ölü insan yığınlarıyla dolan bir şehir tasvir etmektedir. Türk halkı sokaklara dökülmüş, çocuk, genç, yaşlı fark etmeksizin düşman kuvvetleri tarafından katledilmiştir:

“[...] Birkaç dakika içinde sokaklar ve evlerin içi inilti, bağırp çağırışlar ve haykırışlarla doldu. Kolundan, bacağından vurulmuş yaralı çocuklar, sokaklara taze kanlarını serpererek, korkudan yusyuvarlak açılmış gözleri ve ağlamaktan kısılmış

sesleriyle gizlenecek bir yer arıyor, tek ayaküstünde zıplayarak öteye beriye koşuyorlardı. Bütün evlerin kapıları da kapandığı için girecek bir yer bulamıyor, bir ikinci, bir üçüncü, bir dördüncü, bir beşinci kurşun ya da bir süngü ucuyla yerlere seriliyor ve yeni kesilmiş kuzular gibi taze kanları içinde, ayaklar altında kıvrılıp kalıyorlardı.” (Kutsal İsyan 2, s.345)

Yunan kuvvetleri gerek işgal sırasında ve gerek geri çekiliş aşamasında Türklerin yoğun olarak bulunduğu bölgelerde kasıtlı olarak yangın çıkarmıştır. Bu yangınların başlıca amacı ölümü ulaştıramadıkları insanlardan hayatlarını devam ettirme gücünü ellerinden almaktır. *Kutsal İsyan*’da, Türk, Rum, Yunan fark etmeksizin her iki taraftan da sayılamayacak kadar çok insanın can verdiği Aydın’da düşman kuvvetlerince çıkarılan yangından sonra sokaklarda ölü olarak yatan binlerce insan şöyle tasvir edilmiştir:

“30 Haziran güneşi Aydın şehrinin sokaklarında serilmiş yatan binlerce Türk, Rum ve Yunan askeri ölüsünün ve kararmış merteklerinden hala kara dumanlar yükselen binlerce ev leşinin üzerine doğdu. [...] Şehrin dörtte üçü yanmış, yıkılmıştı. Yangından kaçarken makineli tüfeklerle şehit edilmiş yığınla çoluk çocuk, kadın ve erkeğin kaldırımlarda yattığını gördüler. Birçoğunun açık kalmış ağızları ve gözleri, ölümden önce duydukları korkunun derecesini gösteriyordu.” (Kutsal İsyan 2, s.441)

Yunan kuvvetleri, Sakarya’da savaş meydanından geri çekildikleri sırada arkalarında küller içinde bir bölge bırakmıştır. Geçtikleri yerlerde yaşayan Türk halkını süngüden geçirerek, kurşunlayarak öldürmüşlerdir. Hasan İzzettin, Yunan kuvvetlerini kovalayan Türk askerlerinin karşılaştığı manzarayı şöyle tasvir etmektedir:

“Yalnız, yaralarından kan akarak düşmanın boşalttığı savaş meydanlarında ilerleyen Türk ordusu, bütün köylerin, evlerin, tarlaların kül yığınları haline geldiğini gördü. Demiryolu atılmıştı. Hele bozkırda yaşayan çilekeş Türk köylüsünün kadın,

çoluk çocuk süngüden, kurşundan geçirildiğini görmek onu ağlamaklı etti.” (Kutsal İsyan 5, s.446)

Yunan kuvvetleri, İzmir’i kaybedeceklerini anladıklarında Türk Ordusu tarafından kullanılmaması için çeşitli yerlerdeki cephanelikleri ateşe vermiştir. Hasan İzzettin, patlayan cephanelikler sebebiyle can veren insanları cehenneme atılan günahkâr insan yığınlarına benzetmiştir:

“Bu büyük parıltılarla meydana gelen patlamalar, insan yığınları içine salgın gibi dalmış olan paniği daha çok arttırıyor, Müslüman, Hristiyan insan yığınları ellerine geçirebildikleri yükte yeğnik, pahada ağır eşyalarıyla alevlerin aydınlığında cehenneme yeni atılmış günahkâr yığınları gibi sağdan sola, soldan sağa kaçışıp duruyorlardı.” (Kutsal İsyan 5, s. 578)

Kuşkusuz, uzun süren savaş yılları yenilgi ile sonuçlanan düşman kuvvetleri ile azınlık kesim tarafından yerleşim bölgelerini yakarak geri çekilme durumunda, Yunan kuvvetleri ve Rum azınlıklar baş rolü oynamaktadır. Ancak geri çekiliş esnasında yangın çıkarma faaliyetini sadece Yunan kuvvetleri gerçekleştirmemiş, Ermeniler de Erzincan’dan geri çekilişleri sırasında etrafı yakıp yıkmış ve etrafın tanınmaz hâle gelmesine sebep olmuşlardır. Hasan İzzettin, insanları katledilmiş, yakılıp yıkılmış Erzincan’da karşılıklı olarak yükselen Mercan ve Spikor Dağı’nı mezar taşına benzetmiştir:

“Bütün evler yakılıp yıkılmış, koca şehir bir yangın yerine dönmüştü. Ermeni ordusu çekilirken güzelim şehri olduğu gibi yakmıştı. O zamanın halkı da savaş kasırgasıyla savrulup gitmişti. Şehrin tepesinde karşılıklı yükselen Mercan Dağları’yla Spikor Dağı bu yakılıp yıkılmış şehrin üzerinde bir çift mezar taşı gibi duruyordu.” (Kutsal İsyan 5, s.270)

Hasan İzzettin, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra olduğu gibi binlerce insanın yaşamını yitirdiği Ulusal Kurtuluş Savaşı sonrasında da insansız bir memleket tasvir

etmiştir. Yunan ordusu geri çekiliş sırasında içinde yaşayan insanlarla birlikte ateşe verdiği köy ve şehirler, Türk ordusu tarafından geri alındığında korkunç bir manzara ile karşılaşmaktadır. Hasan İzzettin, yakılıp yıkıldıktan sonra savaşı ardında bırakmış bölgelerde yine insansızlığın altını çizmektedir. Başkumandanlık Meydan Savaşı'nın ardından Dumlupınar'a gelen Türk ordusu birlikleri, şu manzara ile karşılaşmıştır:

“Yakılmış, yıkılmış, eşyasız, insansız köye girdiklerinde karanlık, yoksul, son Ağustos gecesinden başka onları karşılayan olmadı.” (Kutsal İsyan 5, s.550)

30 Ağustos 1922 tarihinde Dumlupınar'da gerçekleşen Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nden sonra savaştan yenilgiyle çıkan Yunan Başkumandanı Trikopis ile Kolordu Kumandanı Diyenis, Nurettin Paşa ve Kemalettin Sami Bey tarafından esir alınarak Türk ordusunun karargâhına getirildikleri sırada geçilen yollarda manzara şöyledir:

“... kaçan düşmanın kundakladığı Uşak'ın hala alev alev yanan evlerinden caddelere vuran kıpkızıl aydınlık ...” (Kutsal İsyan 5, s.562)

Yirmi iki gün, yirmi iki gece süren tarihin en uzun meydan savaşı olarak anılan Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nden sonra Başkumandan Mustafa Kemal, Türk Ordusu'na geri çekilen Yunan kuvvetlerinin döküntülerini temizlemek üzere, *“Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!”* buyruğunu vermiştir. Bu emri alan Türk Ordusu Kumandanları, dağınık hâlde geri çekilen düşman kuvvetlerinin üzerine gitmeye başlamışlardır. Düşman kuvvetlerini kovalayan Albay Zeki Bey'in atlı birlikleri, 8 Eylül 1922 tarihinde Manisa'ya ulaştıklarında, *“şehirden göklere yükselen kapkara duman yığınlarıyla yoğun yalımları (alev)”*⁷⁰ görmüşlerdir. Albay Zeki Bey'in birliği, Manisa'ya girdiğinde ise yollarında ölü insanların yattığı bir şehirle

⁷⁰ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 5*, Tekin Yayınevi, İstanbul 2015, s. 565-566.

karşılaşmıştır. Yangından kaçmayı başaran az sayıdaki insan dağlara sığınmıştır. Manzara çok korkunçtur:

“Gördükleri vahşilik, önlerinden yel gibi kaçıp giden düşmanın ne korkunç bir yaratık olduğunu onlara bir kez daha gösterdi. Yollar, sokaklar, Türk ölüleri, öteye beriye atılmış, saçılmış eşyayla doluydu. Şehirde pek az insan vardı. Ölümden kurtulmayı göze alan halk dağlara, ormanlara sığınmıştı.” (Kutsal İsyan 5, s.566)

İzmir, 9 Eylül 1922 tarihinde düşman işgalinden kurtarıldıktan sonra Mustafa Kemal ve arkadaşları ağırlıklı olarak Latife Hanım'ın konağında konaklamışlardır. Latife Hanım, İzmir zaferini kutlamak amacıyla 18 Eylül'de başta Mustafa Kemal olmak üzere aralarında İsmet Paşa, Fevzi Paşa ve Halide Edip gibi isimlerin bulunduğu *bağımsızlık savaşının bütün kahramanlarına* evinde yemek düzenlemiştir. Yemeğin ardından Mustafa Kemal ve arkadaşları balkondan şehre doğru baktıklarında, mezarlığı andıran ölü bir şehirle karşılaşmışlardır. Nitekim, zorlu geçecek yılların ardından yeni bir yaşamın inşa edilmesi için hâla umut vardır. *Kutsal İsyan*'ın son manzara tasviri şöyledir:

“Karşıda yanıp kül olmuş şehir, bir şehir ölüsü gibi görünüyordu. Yalnız dört duvarı kalmış sayısız ev, bu şehir mezarlığının aziz ölüleri gibi yangının yalayıp yuttuğu bütün güzelliklerinin ardından sanki yas tutuyordu. Ne var ki bu umutsuz şehrin sokaklarında düşman boyunduruğundan kurtuluş, yemenin, içmenin bile önemli bir şey olmadığını düşünen özgürlükten sarhoş insan yığınları kaynaşıyor, evlerinin barklarının külleri altında geleceğin yakut, zümrüt saraylarını kuracakları umutlarının pırlantalarını araştırıyorlardı. Önlerinde zengin masmavi pırıltısıyla Akdeniz suları gelecek için çok savaşmak gerekeceğini anlatmak ister gibi Kordonboyu'nun taşlarına çarpıp duruyor, kavganın bitmediğini anlatıyordu. Mustafa Kemal'le Rauf Bey, Ali Fuat Paşa da Göztepe'deki evin balkonundan bu görünüşü süzerken böyle düşünüyorlardı. Kavgaya henüz bitmemişti.” (Kutsal İsyan 5, 582)

2.1.2. Millî Mücadele Sürecinde Halkın Durumu

Kutsal İsyan 1, Mütareke Dönemi’ni kapsadığı için bu romanda savaş sonrası halkın durumu tasvir edilmiştir. Genellikle memleket toprakları insansız, var olan bir avuç insan da iskeletten farklı olmayan, savaşın getirdiği açlık ve yoksullukla mücadele eden bir vaziyettedir. Mustafa Kemal, Adana’dan İstanbul’a gitmek için trene bineceği sırada etrafındaki *yıkılmış bir dünyanın çocukları* dikkatini çeker. Mustafa Kemal, tren istasyonunda şu gözlemi yapar:

“Trenler yığın yığın asker ve subay taşıyordu. Bunlar arasında gülen ya da gülümseyen bir yüz görünmüyordu. Bunların hepsi yıkılmış bir dünyanın çocukları idi. Sönmüş zafer umutları, en yakın dostların, kardeşlerin ölüm haberleri, açlık tehlikesinin doğurduğu korkular, inançsızlık, her şey bu yüzlerin sonsuz konukları gibiydi. Bunların hepsi dalından koparılmış bir yaprağın sulara sürüklenişini andırıyordu. Hemen hepsi anılarının korkunç dünyasına kapanmış, realiteye bakmaktan ürken gözlerle çevrelerine bakıyorlardı. [...] İstasyonlarda üstleri başları parça parça, avurtları çökmüş, iskelet gibi ihtiyarlar, çocuklar ve kadınlar görünüyordu. Her yerde kör topal, çolak binlerce genç insan el açmış dileniyor ve gelip geçen trenlerden medet umuyor, asker tayını istiyorlardı.” (Kutsal İsyan 1, s.28-29)

Mustafa Kemal’in Suriye’de bulunduğu zamanda da durum farksızdır. Geleceğe dair umutsuzluk, açlık ve sefalet burada da hakimdir. 1. Dünya Savaşı’nın izlerinin hâlâ devam ettiği bu yıkıcı süreci atlatamayan askerler yine Mustafa Kemal’in gözlemleriyle şu hâlde aktarılmıştır:

“Rayak yakınlarında askerî birlik namına kimi insan döküntülerinden başka bir şey yoktu. Bu zavallı Anadolu ve İstanbul çocukları, moralleri sıfıra inmiş, aç, zayıflıktan kemikleri çıkmış, yarı hasta bir yığın insandı. Yedikleri tayın macun gibi çektikçe uzayan yemyeşil bir nesneydi. İçtikleri darı çorbasına ara sıra biraz pamuk yağı, ay çiçeği yağı ya da bakımsızlıktan ve sefaletten sümük haline gelmiş sığır etleri

atılıyordu. Arabistan çöllerinin alışmadıkları güneşiyle kavrulmuş bu yüzlerde umuttan başka her şey vardı.” (Kutsal İsyân 1, s.126-127)

Mustafa Kemal, Millî Mücadele hareketini başlatmak amacıyla Samsun’a geldiğinde felakete benzer durumla karşılaşmıştır:

“Mustafa Kemal, belediye reisinin ziyaretine giderken belediyenin önünde bir facia ile karşılaştı. Ayaklarının parmakları patlak postallarından dışarı fırlamış, üstü başı paramparça, açlıktan avurtları çökmüş, gözlerinde umutsuzluğun iki uçurum gibi derinleştiği bir Türk askeri gördü.” (Kutsal İsyân 2, s.61)

Ankara’da Ermeni ve Rum azınlıklar ve onları destekleyen İngiliz birlikleri bulunmaktaydı. Halk bu ortamda hükümete karşı umudunu yitirmiş, yalnızca içinde bulundukları anı kurtarmayı düşünüp yarına dair umudu, planı olmayan bir durumda idi. Bu sıralarda Ankara’da bulunan Ali Fuat Paşa’nın gözlemleri bu durumu göstermektedir:

“Genç paşanın gözüne çarpan en kötü şey, halkın moralinin paçavra haline gelmiş olmasıydı. Hemen hepsi, artık hiçbir dayanağı kalmamış, zavallı, çekingen, umutsuz birer insandı. Herkes, yalnız kendi canını ve en yakınlarının durumunu kurtarmağa çalışıyordu.” (Kutsal İsyân 1, s.243)

Kutsal İsyân’da, Mustafa Kemal, Samsun’dan Havza’ya gitmek üzere Benz otomobiliyle yola çıkmış ve yolda sık sık bozulma tehlikesi gösteren otomobil tarlanın birinden geçerken yine bozulma emaresi göstermiş ve bulundukları yerde durmak zorunda kalmıştır. Bu sırada Mustafa Kemal, tarlasında çalışan yaşlı bir köylü adam görmüş ve onunla konuşmaya başlamıştır. Mustafa Kemal, yaşlı adamdan memleketin içinde bulunduğu durum hakkındaki düşüncelerini öğrenmek amacıyla konuyu memleket meselelerine, düşmanın yakında bu bölgeyi de işgal etme tehlikesine getirmiştir. Yaşlı adam, Mustafa Kemal’i oldukça durgun ve kaygısız bir şekilde

dinlemiş ve en sonunda kendisinin bu hâlinde yakınan Mustafa Kemal'e şu cevabı vermiştir:

“Paşa, Paşa, sen ne diyon? Biz, üç kardeşlik. İki de oğul vardı. Yemen’de, Kafkas’ta, Çanakkale’de hepsi elden gitti. Bir ben kaldım. Ben de yarım adamım. Evde sekiz öksüz ile üç dul kalmış kadın var. Hepsi benim sabanımın ucuna bakar. Şimdi, benim vatanım da, yurdum da şu tarlanın ucu. Düşman, oraya gelinceye dek benden hayır yok.” (Kutsal İsyan 2, s.101)

Memleketin Erzurum şehrinde ise Türk subaylarını kontrol altında tutmak, teşkilatlanmalarını önlemek amacıyla Albay Rawlinson’un başında yer aldığı İngiliz kontrol heyeti bulunmaktaydı. Sokaklarda Amerikalı askerler gezmekte ve Ermeni azınlıkları desteklemekteydiler. Türk subayları ise kendi memleketinde rahat edebilmek için sivil kıyafetlerle gezmek zorundaydı.⁷¹

Türk halkının en büyük dertlerinden biri açlık ve yoksulluktu. Yiyecek bir lokmayı zor bulan çocuklar açlıktan zayıflamıştı. Erzurum’da görevlendirilen Kâzım Karabekir Paşa yola çıkmış ve çeşitli yerlerde şu gözlemleri yapmıştır:

“Paşa, memleketin bu güzel ve korkunç görünüşünü acıklı bir destan gibi yeniden yaşıyordu. [...] Halk açlık, bit ve türlü yoksulluk içinde yüzüyordu. Hele Gümüşhane’den geçerken Daltaban’da kadınlar, paşanın otomobilini kuşatmış:

-Ekmek, ekmek! Diye bağrışıyorlardı.

Bayburt’ta bir eve doldurulmuş yüze yakın öksüz çocuk gördü. Hepsi, bir deri bir kemik kalmıştı. Haftalarca bir lokma bir şey yiyememişlerdi.” (Kutsal İsyan 1, s.291)

⁷¹ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 2*, s. 474.

Trabzon şehri üzerine yapılan tasvirlerde, Hasan İzzettin'in memleketi olması ve Millî Mücadele döneminde burada bulunması dolayısıyla yazarın bizzat kendi gözlemleri söz konusudur. Karadeniz'e her gün vapurlarla Rum muhacirleri ve aralarında Yunan zabitleri de geliyor ve beraberlerinde kaçak yollarla silah veya daha başka şeyleri getiriyorlardı. Şehirde git gide Hristiyan azınlıkların nüfusunun artmasını Müslüman Türkler canlarının endişesiyle izliyorlardı. Artan Rum nüfusuyla birlikte Türk subaylarına karşı bir düşmanlık atmosferi hâkim olmaya başlamış ve bunun sonucunda subaylar sivil giyinerek kimliklerini gizlemeye çalışmışlardı. Gece olunca Rumlar, iyice azınlık durumuna düşen Müslüman Türklerin yaşadığı mahalleleri basıyor ve taşlı, sopalı, silahlı yürüyüşler yapıyorlardı. Eserde Trabzon şehri Kâzım Karabekir aracılığıyla tasvir edilir:

“Sanki burası o eski, canlı, şakacı Türk şehri değildi. Yabancı ülkelerde kalmış bir garibi andırmaktaydı. Bu sarı tütün saçlı, yeşil-mavi ya da çakır gözlü kızlar şehri korkunç bir baskının altında çökmüş susuyordu. Türk aileleri, zorla buldukları bir avuç mısır ununu hamsi ile yoğurarak yaptıkları ekmeği ısırp yutarken acı acı düşünüyorlardı. Öbür yanda da Rumlar ve Ermeniler, nerden buldukları belli olmayan kar gibi beyaz ve bir bulut parçası gibi güzel Amerikan unundan yapılmış ekmeği bira ve şarapla ıslatarak gövdeye indiriyor ve şehrin sokaklarında çalımlı çalımlı gezip dolaşıyorlardı.” (Kutsal İsyan 1, s.270)

Kâzım Karabekir, 1. Dünya Savaşı'nda ailesini kaybeden çocukları yurtlarda toplayıp sahip çıkarak onların geleceğini kurtarmak istemiştir. Bu dönemde civardaki okulları gezip çocukların durumunu görmek istemiştir. Savaşın yıkıcı etkisi çocuklar üzerinde de görülmektedir:

“Kazım Karabekir, okulları gezdiğinde epeyce üzüntü duymaktan kendini alamadı. Bunların durumlarını pek geri ve ilkel buldu. Çocuklar, sınıfa girerken ayakkabılarını çıkarıyorlardı. Hepsi cansız, kansızdı. Soluk benizleri sağlıklarının bozuk olduğunu gösteriyordu. Jimnastik pek gevşek tutuluyordu. Öğretmenlere öğüt vermekten kendini alamadı.” (Kutsal İsyan 3, s.295)

15 Mayıs 1919 tarihinde gerçekleşen İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi, memleketin çeşitli yerlerinde halk tarafından farklı tepkiler verilerek karşılanmıştır. Bazı bölgelerde işgal sessizlikle karşılanmış, bazı bölgelerde ise halk toplanarak işgal kuvvetlerine karşı tepkisini göstermiştir. Kâzım Karabekir'in bulunduğu Erzurum'da, İzmir'in işgal edilmesi halkın tepkisini çekmiştir:

“Her yandan halk, subay ve askerler inleyerek, haykırarak yumruklarıyla havaları dövdüler. Coşkun mitingler günlerce sürüp gitti. Hatipler, “İzmir, güzel İzmir!” diye, sempatik ve lirik, son derece içten çığlıklar attılar. Her gün binlerce halk Kâzım Karabekir'in karargâhı çevresinde toplanarak feleğin zulmüne karşı yumruk kaldırdılar ve (Tek dağ başı mezar oluncaya kadar) şarkısını hep bir ağızdan söyleyerek kurtuluş için sonuna dek vuruşmaya, çarpışmaya and içtiler. En yanık yağmur duasında bile halkın bağrından böyle coşkun duygular kopmamıştı.” (Kutsal İsyan 1, s.294)

İzmir'in işgaline Erzurum halkı tarafından verilen tepkinin benzeri Kastamonu halkı tarafından da gösterilmiştir:

“Yunan ordusunun İzmir'e çıkışından bir gün sonra, 26 Mayıs 1919 günü, bütün Kastamonu'da ulusal ruhun coştığı, kanatlandığı ve yiğitçe seslerle gürlediği görüldü. Karalar bağlayan halk selleri, şehrin sokaklarından ah ve vah ederek geçti. Tanrı bir kez daha Türk'ün yardımına çağrıldı. Halk, okullar, asker-sivil memurlar, medreseler ve hocalar, şeyhlerine varıncaya kadar saman pazarında toplanmış, ateşli sözler söylenerek protestolar yazılmış, dualar edilerek milli matem ilan edilmişti.” (Kutsal İsyan 3, s.148)

Yunan kuvvetleri tarafından yapılan işgal memleketin her yerinde Erzurum ve Kastamonu gibi yerlerde olduğu gibi tepki ile karşılanmamıştır. Özellikle işgale yakın ve tehdit altında bulunan bölgelerde yaşayan halktan bazıları işgal sırasında yapılan vahşeti bildikleri için can korkusuyla, bazı varlıklı kimseler ise mallarını kaybetme

korkusuyla işgali sessizlikle karşılamış, kaderine razı bir tavır sergilemiştir. Korku duygusu ağır basan halkın durumu Hasan İzzettin tarafından şöyle ifade edilmiştir:

“İzmir’de Yunanlıların silah oyunları ile kanlı bir işgal trajedisi meydana getirmiş olması sanıldığı gibi Türk halkını şahlandıracağına bütünü korkutmuş ve sindirmişti. [...] Türk halkı, şahin görmüş keklik yavruları gibi darmadağın olmuştu. Gelecek düşmanı kuşkulandırmamak için iki kişi yan yana gelip konuşmaktan çekiniyor, bir silah sanılır korkusuyla ekmek bıçakları bile saklanıyordu. Bu gerçekten, bu yiğit halk için son derece büyük bir talihsizlikti.” (Kutsal İsyan 2, s.412)

İzmir işgal edildikten sonra işgal tehdidi altında bulunan bölgelerde, halkın bazı zengin kesimlerinde mallarını kaybetme korkusu baş göstermiştir. Bunun sonucunda, mallarını kurtarmanın bir yolu olarak Yunan kuvvetleri ile bölgelerinde yaşayan Rumlarla anlaşmaya çalışmışlar ve yapılan işgallere ses çıkarmamışlardır. Bununla birlikte Yunanlıların tarafında olduklarını gösterebilmek için evlerine Yunan bayrakları asmışlardır. Kimi yerlerde bu çözüm yolu kısa bir süre işe yaramış olsa da Yunan vahşeti hiç beklemedikleri anda Türk halkını can evinden vurmuştur:

“Bütün varlıklı Türkler, Rumların koltukları altına sokulmuş, zoraki gülümsemelerle yaltakçılık edip duruyordu. Şehre girecek Yunan ordusunun hışmından, zulmünden de ancak böylece kurtulacaklarını sanıyorlardı. Mal ve mülkleri daha çok gayrimenkul üzerinde olduğundan kıyıp bırakamıyor, bunları kurtarabilmek kaygısıyla da Yunan bayrağıyla Rum hemşehrilerinin iyilikseverliğine güveniyorlardı. Dikkat ettiler, bütün terzi dükkanları harıl harıl Yunan bayrağı dikmeye uğraşıyorlardı. Kasabanın fakir Türk mahallelerinde Yunan bayrakları seyrekleşiyor ve siliniyordu. Zaten çoğunun bir Yunan bayrağı alacak parası yoktu.” (Kutsal İsyan 2, s.84)

İşgal sonrası Mustafa Kemal önderliğinde başlayan direniş kıvılcımları yavaş yavaş Osmanlı Devleti’nin önemli kumandanlarını da sarmış ve fırsatını bulan kumandanlar Anadolu’ya geçerek yurdu kurtarma faaliyetlerindeki rollerini almaya

başlamışlardır. Bunlardan biri olan Bekir Sami Bey, Kâzım Dirik, Vasıf Çınar gibi isimler Akhisar halkında millî bilinci uyandırabilmek ve düşmana karşı bir birlik oluşturabilmek için konuşmalar yapmışlardır. Bu konuşmalardan sonra halktan bekledikleri tepkiyi ve düşmana karşı birlik oluşturma isteğini bulamamanın şaşkınlığını yaşamışlardır. Halk kaderine razı bir şekilde sessizliği tercih etmiş ve kendi kaderlerini çizme tekliflerini geri çevirmiştir. Kendileri için çabalayan aydın kesimin faaliyetlerini ve onları da bu faaliyetlere dâhil etme isteklerini daha çok kendilerine zarar bilmişlerdir:

“Efendim, bizler karıyız, dedi. Hükümet bir şey yaparsa ne ala, yapmazsa, biz sizin dediklerinizi yapamayız. Hatta yarın Yunanlılar buraya geldikleri zaman, bugün buradaki görüşmemiz bile bizim için bir felaket sebebi olacaktır. Namus, din, vatan ve ırzı hükümet düşünsün. Bizim alnımıza ne yazıldıysa biz ona razıyız.” (Kutsal İsyan 2, s.89)

Bayındır kasabasına gelen Mahmut Celal (Bayar), halkın sessizliği ile acı bir şekilde karşılaşmıştır. Burada da halk, silahlı Rumlar Yunan Ordusunu beklerken derin bir sessizliğe gömülerek başına gelecekleri kabullenmiş bir şekilde beklemektedir:

“Bütün Türk halkı susmuş, evlerine kapanmış, şaşkın ve çaresiz arpacı kumrusu gibi düşünüyordu. Örgütsüz bırakılmış Türk halkı yığınları, çoğunlukta olmalarına karşı güçlerini ayırt edemeyecek durumda, yaklaşan felaketi dağlar, taşlar gibi bekliyordu.” (Kutsal İsyan 4, s.101)

Halkın, memleketin çeşitli bölgelerinde yapılan işgalleri sessizlikle karşılamasının temelinde bitmek bilmeyen savaş yıllarının getirdiği yıpranma, 1. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan bir ülkenin insanları olarak yaşadıkları can ve mal kaybı gibi sebepler yatmaktadır. İnsanların çoğu aile üyelerinin büyük bir kısmını ve hatta hepsini kaybetmiş, sağ kalanlar da kendi canının derdine düşerek yaşam mücadelesi vermeye devam etmişlerdir. Dolayısıyla halk, yeni bir savaşa hazır olmamakla birlikte karşı koymaya ve direnmeye güç bulamamaktadır. Savaşın

kazançtan ziyade kayıp verdiği düşüncesiyle ikinci bir savaş ortamına girmekte istekli değildirler. Daha fazla can kaybetmemek için düşmana esir olmaya bile razıdırlar:

“Evet, Dünya Savaşı buranın yiğit insanlar hazinesini bol keseden harcamış hatta bir hiç uğruna harcamıştı. Bütün bölge, bütün Türk yurdu gibi körler, topallar, evlat, baba, kardeş, koca acısı çeken insanlarla doluydu. Bunların hepsi de savaşın hiçbir şey kurtaramayacağını görmüşlerdi. Bunun için kolları, kanatları kırıldı. ‘Savaşa girdik, yenildik, kırıldık, yine esir olduk. Hiç olmazsa bu sefer son kalan evlatlarımızı öldürtmeden gönül hoşluğuyla esir olalım!’ diye düşünüyorlardı.”
(Kutsal İsyan 2, s.419)

İtilaf Devletleri tarafından yapılan işgallere karşı oluşturulmaya çalışılan millî birliğe karşı halkın tepkisi her bölgede olumsuz olmamış, sessizlikle karşılanmamıştır. Bazı bölgelerde halk yeterli donanımına sahip olamadığı, cephaneliklerine işgal kuvvetleri ya da onların yanında yer alan azınlık çeteleri tarafından yok edildiği, el konulduğu için örgüt oluşturamamışlardır. Düşmana karşı gerekli direnci mevcut şartların yetersizliğinden dolayı gösterememişlerdir:

“Genç yaşlı, kadın erkek, herkes düşmanla vuruşmak, onun getirdiği bu kara günleri cehenneme dek kovalamak için can atıyordu. Ulusal ruh, bütün anlamıyla ayakta idi. Binlerce gönüllü cepheye koşmak istiyordu. Ne yazık ki savaşmak isteyen gönüllülere verilecek silah, cephane yoktu. Ancak yüz kişiye silah bulunabildi.”
(Kutsal İsyan 5, s.28)

Mustafa Kemal, Millî Mücadele’yi başlattıktan sonra ülke aydınlarını etrafında toplayarak onların desteğini almak istemiştir. Bunun sonucunda Millî Mücadele’ye inanan aydın kesim yavaş yavaş kabileler hâlinde Anadolu’ya geçmeye başlamıştır. Çoğu Ankara’da toplanmış olan aydın kesim Millî Mücadele ile ilgili çeşitli görevler almıştır. Halide Edip, Falih Rıfkı, Yakup Kadri gibi ülkenin aydın yazarlarına düşen görevlerden biri de düşman kuvvetlerinin yakıp yıktığı yerleşim yerlerini ve vahşice davranmaktan

çekinmediği halkı gözlemleyerek söz konusu durumu en gerçekçi ve çarpıcı yönlerini kendi kurgusal dünyalarında harmanlayarak gelecek nesillere aktarmaktır.⁷²

Yunan kuvvetlerinin geri çekiliş sırasında adeta cephedeki yenilgilerinin acısını çıkartırcasına geçtikleri yerleri yakıp, insanları kılıçtan geçirerek ağır bir tahribata yol açtığı tarihî belgelerde de ispatlanmış bir gerçektir. Bu durum, söz konusu aydınların bizzat gözlemlerine dayandırarak yazmış oldukları eserlerinde görülmekle birlikte Hasan İzzettin gibi Millî Mücadele'ye tanıklık etmiş sonraki kuşak aydınlarının eserlerinde de görülmektedir. *Kutsal İsyan* 5'te, başında Halide Edip'in bulunduğu bir grubun savaş sonrası durumu not almak üzere etrafı incelemiş ve sağ kalan insanlarla görüşmeler yapmışlardır. Halkın durumu içler acısı bir vaziyettedir:

“Halide Edip, ırzına geçilmiş kadınlarla kızların listesini tutmak için günlerce kül olmuş köy evlerinin yıkıntıları arasında oturarak göz yaşlarıyla ıslanmış binlerce ‘itiraf’ dinledi.

Bu vahşiliğe en çok uğrayan yerin insanları, Uzunbeyli ile Çekirdekler (Çekirdeksiz köyü) halkıydı. Bütün bu cinayetleri Yunan ordusunun artçıları yapmıştı. Uzunbeyli ile dolayları büsbütün yakılmıştı. İnsan, pencerelerin demir parmaklıklarında yanmış el parçaları görüyordu. Buraların halkı hep kaçarak Çekirdekler'e gitmişti. Duatepe'nin eteğinde, yirmi beş evli bu küçük köyden yalnız üç ev kalmıştı. Ötekiler yanmıştı. Yunanlılar, Duatepe'den çekilirken, tabii hayvan sürülerini götüremediklerinden, onları da öldürmüşler. Her yerde yığın yığın hayvan leşine rastlanıyordu.” (Kutsal İsyan 5, s.452)

2.2.CEPHEDE MÜCADELE EDENLER

2.2.1. Çeteler

Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyi kabul ederek imzalamış olduğu Mondros Antlaşması'ndan sonra İtilaf Devletleri tarafından ülke toprakları

⁷² Seda Çetin, *Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Millî Mücadele ve Cumhuriyet*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2014, s. 51.

çeşitli bahaneleri Mondros Antlaşması'na dayandırarak işgal edilmeye başlanmış ve böylece ülkede uzun savaş yıllarının getirdiği kargaşa hâli devam etmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak Osmanlı Hükümeti, otoritesini kullanamamaya başlamakla birlikte ülkenin düzeni ve güvenliğinde sarsılmalar meydana gelmiştir. Böylece çete faaliyetlerinin de önü açık hâle gelmiştir.

Hasan İzzettin'in incelemiş olduğumuz romanlarında, üç farklı çete tipi görülmektedir. Bu üç çete tipi birbirinden farklı amaç ve beklentilere sahiptir. Bunlardan ilki, işgal kuvvetleri tarafından açık veya gizli bir şekilde gerek para ve gerek silah sağlanarak desteklenen Rum veya Ermeni gibi yıllarca Osmanlı Devleti'nin bünyesinde yaşamış azınlıklardan oluşmuş, amacı Türk halkını yıpratmak, bölgelerinden uzaklaştırmak veya öldürmek, kendi bağımsız devletlerini kurmak olan çetelerdir. İkincisi ise, işgal kuvvetlerine ve işgal kuvvetlerinin maddi ve manevi desteğinden güç alan azınlık çetelerine ve zulümlerine karşı Türk halkını savunan, ülkelerine yapılan işgale direniş gösteren Türklerden oluşan çetelerdir. Üçüncü çete tipi ise mevcut durumdan faydalanma amacıyla halkı soyup yağmalayan, mallarına el koymaya çalışan, herhangi bir siyasi ideoloji ve amaca bağlı olmayan, yalnızca kendi çıkarına hizmet eden insanlardan meydana gelen çetelerdir.

2.2.1.1. Türk Çeteleri

İzmir'in işgalinden sonra Ege Bölgesi'nde ilerlemek isteyen Yunan kuvvetleri, söz konusu bölgede dağınık hâlde bulunan ve çoğunluğu asker veya hapisane kaçaklarından oluşan çeteleri, halkı yıldırma üzere kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilmek için altın ve para desteği sağlamıştır: *“Yunan ordusunun idarecileri, bir altın madeni bulmuş gibi dağlardaki efelere ve zeybeklere sarılmış, onlardan medet ummaya başlamışlardı. Bütün dağdaki kanunsuz adamlar, Osmanlı Devleti'nin doğal birer düşmanı sayıldığından Yunanlılar bunları müttefik olarak benimseyip paraya boğarak Türkiye'nin kötülüğüne çalıştırmak istiyorlardı. Gerçekten de birçok efe ve zeybek kılıklı eşkiya, Yunan subaylarının tatlı masallarına aldanmış ve onların saflarında görev almaktan çekinmemişlerdi. İşte, bundan yüreklenen Yunan subayları, her türlü koçyiğiti aynı yemlerle avlamak için çalışmaya*

başlamışlardı.” (Kutsal İsyan 2, s.298) Bu çeteler daha sonra millî bir amaç etrafında birleşerek düşman kuvvetlerine karşı direnmeye başlamışlardır.

Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan*’da güçlü çete reisleri olarak Çerkez Ethem, Topal Osman ve Yörük Ali Efe’yi ele almıştır. Bu üç çete reisinin dağa çıkış ve çetelerini oluşturma süreçleri, işgal kuvvetlerine karşı halkı korumak için vermiş oldukları mücadele detaylıca anlatılmaktadır. Söz konusu çete reislerinin en büyük amacı halkı düşman işgaline karşı uyandırma ve bir birlik hâlinde düşman saldırılarına karşı direnmektir. *Kutsal İsyan 2*’nin “Ateş ve Demir” başlıklı bölümünde Bergama’yı işgal etmek isteyen Yunan birliklerinin Türk çeteleri tarafından kovuluşu anlatılmıştır:

“Hâkî elbiseli Yunan askerlerinin ölüleriyle, yırtılıp atılmış yüzlerce bayrak sokakları örtmüştü. Çeteciler, naralar atarak karargâha ve yan sokaklara doğru kaçışan düşman askerlerinin üstüne şahin gibi atılıyor, kurşun atmaya kıyamayarak ellerindeki kama, saldırma, koltukaltı gibi kesici aletlerle iş görüyorlardı. Kurtulabilen düşman askerleri bütün ağırlıklarını geride bırakarak üçer beşer, onar kişilik gruplar halinde kırlara, dağlara doğru kaçışıyor. Dikili ve Reşadiye’ye giden yollara dökülüyor, yollar da kesilmiş olduğundan ölümden öteye yol bulamıyorlardı.” (Kutsal İsyan 2, s.271)

Düşman kuvvetlerinin zulümlerine direnme amacı güden ve ağırlıklı olarak Türklerden oluşan çeteler, söz konusu amacı gerçekleştirebilmek uğrunda gerekli olan araçları sağlayabilmek için maddi bir kaynağa ihtiyaç duymuşlar ve savaş ortamının doğal bir sonucu olan kaostan faydalanarak evlerini terk eden azınlıkların mallarına el koyma, zenginlerden fidye isteme, halktan para toplama gibi yollara başvurmışlardır. Bu gibi durumlardan biri de *Kutsal İsyan 2*’de, bazı isyanların bastırılmasında etkin rol alan ve güçlü bir çete reisi olan Çerkez Ethem’in, İzmir Valisi Rahmi Bey’in küçük oğlunu kaçırmayı ve ondan aldığı fidye parası ile çetesini büyütmeye çalışmasıdır.⁷³

⁷³ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 2*, Tekin Yayınları, İstanbul 2012, s. 81.

Ancak her çeteninin veya çete üyelerinin amacının bu yönde olmadığı görülmektedir. Bazıları düşmana karşı halkı koruma amacından saparak kendi çıkarını gözetmiş ve halkı soyup yağmalayarak maddi kazanç sağlamaya çalışmıştır. Yörük Ali Efe'nin çetesinde bulunan Kılıoğlu Hüseyin Efe, Nazilli'nin savunulması sırasında savaş ortamından yararlanarak bölgede yaşayan zengin Rum kesimini yağmalayarak servet elde etmenin peşine düşmüş ancak Yörük Ali Efe tarafından engellenmiştir:

“Nazilli'nin zengin Rumlarında kim bilir ne çok altın ve mücevherat vardı. Yalnız Kılıoğlu Hüseyin Efe'nin iştihası kursağında kaldı. Yağma işini açtığında Yörük Ali Efe onu adamakıllı tersledi. Milli çeteciliğin kanununda yağma yazmadığını anlattı. Onların görevi, sivil halkla uğraşmak değil, yalnız silahlı düşmanla çarpışmaktı. Yapılacak iş anlaşılıyordu.” (Kutsal İsyan 2, s.353)

Herhangi bir siyasi amaç gütmeksizin salt kendi çıkarı doğrultusunda halkı yağmalayan, kızların ırzına geçen, din ve ırk fark etmeksizin insanlara saldırmaktan çekinmeyen bir çete reisi Antep bölgesinde faaliyet gösteren sonraları Kara Yılan lakabıyla anılan bir çete reisi tarafından öldürülen Kel Ahmet'tir:

“Kel Ahmet, bayağı bir eşkiya çetesi kurmuş, rastgele Türk köylerine baskınlar yapıyor, güzel kadın ve kızların ırzına geçiyor, mallarını korumak üzere direnenleri öldürmekten çekinmiyordu.” (Kutsal İsyan 3, s.552)

2.2.1.2. Azınlık Çeteleri

Balkan Savaşı sonrası millî çıkarları doğrultusunda hareket eden Bulgar, Sırp gibi Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yüz yıllarca barınmış olan azınlıklar, kendi çetelerini oluşturmuş ve zayıf düşen Osmanlı ordusuna karşı hazırlık yapmaya başlamışlardır. Nihai amaçları bölgedeki Türk ve Müslüman nüfusunu azaltarak kendi sınırlarını genişletmektir. Bu düşünceden hareketle 1910 yılından beri bölgedeki ezici bir çoğunlukta bulunan Türk ve Müslümanları öldürmeye başlamışlardır. Balkanlarda yaşanan bu olaylar sonucunda yılgınlığa uğrayan Türk ve Müslüman halk, memleketin iç taraflarına yoğun bir şekilde göç etmeye başlamış ve yerinden ayrılmayanlar da

katledilmeye devam etmiştir. Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 4*'te özellikle Yahya Kaptan etrafında gelişen olaylar ile Balkanlardaki çetelerin durumunu da ele almıştır:

“Sırp, Bulgarlar ve bütün Balkan milletleri ulusal kurtuluş savaşının sıtması içinde yanmaktaydılar. Bu yüzden de bu uluslardan türeyen siyasal çeteler son kerte kanlı ve yıpratıcı bir yoldan Balkanlardaki Türk ve Müslümanların sayısını azaltarak bu amaçlarına varmak istiyorlardı.” (Kutsal İsyan 4, s.12)

Balkanlardaki faaliyetleri ile Teşkilat-ı Mahsusa Örgütü'nün dikkatini çeken Yahya Kaptan, 1. Dünya Savaşı sonrası düşman kuvvetlerine ve onlardan güç alan azınlık çetelerine karşı kendi çetesini kurarak direnmesi için kendisinden faydalanılmak üzere Tavşancıl'a gönderilmiş ve beraberinde Makedonya dağlarında yanında yer alan tecrübeli arkadaşlarını da toplamıştır. Yahya Kaptan, Rum çetelerinden yılmış olan halk tarafından mutlulukla karşılanmıştır. Tavşancıl köyünün durumu da memleketin diğer pek çok yerleşim yeri gibi hiç iç açıcı değildir. Gezginci oldukları için yakalanmaları zor olan Yeniköylü Rum çeteleri köylüleri kılıçtan geçiriyor, genç kızların ırzına geçiyordu:

“[...] memleketin her parçası gibi küçük Tavşancıl ve dolayları da Türkten başka yurttaşların yarattığı büyük tehlike çemberi içinde inim inim inliyordu. O dolaylardaki Rum köylerinin meydana getirdiği çeteler daha çok Yeniköylü Rum çeteleri, Türk köylerini soyup soğana çeviriyor, maldan başka ırza, namusa ve cana da el atarak bu yemyeşil yurt kırlarını cehenneme çeviriyordu. Yeni Osmanlı hükümeti ise bunları yüreklendirmekten başka bir şey yapmıyordu.” (Kutsal İsyan 4, s.32)

Rum çeteleri, tek bir merkezden yönetilmekteydi. Siyasal bir ideolojiden hareketle faaliyetlerini gösteren bu çetelerin nihai amacı “Büyük Yunanistan” Megali İdeası'nı gerçekleştirmektir. Kastamonu, Çankırı, Yozgat, Sivas, Gümüşhane, Tokat, Amasya ve Trabzon gibi şehirleri içine alan bir Pontus Hükümeti kurmak istemekteydiler. Bu amacı gerçekleştirebilmek için söz konusu yerleşim yerlerinde yaşamakta olan Türk ve Müslüman halkını sistemli olarak öldürmeye başlamışlardı.

“Pontos Hükümetinin merkezi Samsun olacağından Pontos çetelerinin en azgınları, en beceriklileri ve en iyi kasapları hep bu bölgede toplanmış, yakıyor, yıkıyor, kesiyor, doğruyor, öldürüyorlardı.” (Kutsal İsyan 2, s.70). Masum halkı işkence ederek öldürmelerinin bir diğer sebebi de sağ kalanları bu vahşet karşısında korkutup göz dağı vererek bulundukları bölgeden göç etmelerini sağlamaktır.

Pontus Rum çetelerinin insanlık dışı işkenceler yapmasından sonra buna daha fazla tahammül edemeyen Topal Osman kendi çetesini oluşturarak direnmeye ve bölgedeki Türk ve Müslüman kesimi korumaya başlamıştır. *Kutsal İsyan 5*’te Topal Osman, Pontus Rum çetesinin yaptıklarını şu şekilde gözlemlemektedir:

“Topal Osman, Pontosçuları birer vatan haini olarak düşünüyordu. Üzerinde yaşadıkları toprağın halkına ve hükümetine, yabancı uluslarla birleşerek silah çekmişler, durmadan adam öldürüyorlardı. Öldürdükleri salt silahlı savaşçılar olsa yine neyse neydi. Onlar, kundaktaki çocuktan başlayıp kadınları, erkekleri, yaşlıları, gençleri kesiyor, biçiyor, öldürüyorlardı. Bunlar, kan içinde canavarlardı.” (Kutsal İsyan 5, s.204)

Pontus Rum çetelerinin en büyük destekçisi olan kuruluşlardan biri de binasının altında gizli bir cephanelik bulunan Merzifon Amerikan Koleji idi. İtilaf Devletleri’nin gönderdiği silah ve cephaneler bu okul aracılığıyla Pontus çetelerine dağıtılmaktaydı. Ayrıca bu okul bünyesindeki Rum ve Ermeni uyruklu öğrencilere Pontus Rum Hükümeti kurulması gerektiği gibi Osmanlı Devleti’nin zararına olan düşünceleri aşıyor ve onları birer militan gibi yetiştiriyorlardı. Hasan İzzettin, *Ateş Yılları*’nda, anneleri Rum babaları Türk olan Mehmet ve Ahmet adındaki ikiz kardeşler etrafında Merzifon Amerikan Koleji’nin faaliyetlerini ele almıştır. Söz konusu ikizler babalarının Balkan Savaşı’nda şehit düşmesi sonucu dedeleri olan Yanko Ağa’nın yanına sığınmışlar ve dedeleri tarafından Merzifon Amerikan Koleji’ne gönderilmişlerdir. Bu gibi okulların temel amacı zayıf karakterli öğrencileri etkileri altına alarak kendi çıkarlarına uygun bir şekilde kullanılabilir hâle getirmektir. Zayıf bir karaktere sahip ve kendisini Rum tarafa daha yakın hisseden Ahmet zamanla

bu okuldaki din adamlarının etkisinde kalmış ve vaftiz edilerek Hristiyanlığı benimsedikten sonra ismini de Sokrates olarak değiştirmiştir. Bununla da kalmayarak kardeşi Mehmet'in tüm karşı çıkış ve uyarılarına rağmen Pontus Rum çetesinin çete faaliyetlerine katılmıştır. Ahmet, sadece din işleri ile uğraşan bir papaz olmaya karar verip zamanla bu durumdan kendini kurtarmak istese de içine girdiği kanlı örgüt buna müsaade etmemiş ve onu yaptıkları vahşetin içine sürüklemiştir.

Pontus Rum çeteleri, sadece Türk ve Müslümanlar için değil aynı zamanda Rumlar için de zararlı bir vaziyete gelmişti. Kendilerine bulaşmak istemeyen Rumların da evlerini basıp mallarına el koymaktaydılar. *Ateş Yılları*'nda insanlar ile barış içinde yaşamayı amaç edinen kendi hâlindeki Yanko Ağa'nın da evinin basıldığı ve mallarına el konulduğu görülmektedir. Bununla da kalmayıp, kendilerine para veremeyecek hâle geldiğinde Yanko Ağa ile ailesini yaşadıkları köydeki Türklerle birlikte işkenceye maruz bırakarak katletmişlerdir. Ahmet ile Mehmet'in annelerini de öldürdükten sonra iki kız kardeşlerini dağa kaçırmışlar, uzun süre tecavüz ve işkenceye maruz bıraktıktan sonra öldürüp cesetlerini öylece ortada bırakmışlardır. Bu yaşananlardan sonra köye dönen Ahmet şu manzara ile karşılaşmıştır:

“[...] Annemizle dedemizin öldürüldüğünü işitince, köye koştum. Bir de ne göreyim. Zalimler, onları öldürmeden önce köyün bütün Türklerini işkence ederek kesip doğramışlar. Evlerin, içi, sokaklar ölü dolu, aç kediler, köpekler, fareler, geceleyin de kurtlar, tilkiler, çakallar da bunlarla besleniyordu. Köye girdiğimde meydanlarda yatan parçalanmış Türk ölüleri karşısında şaşkına dönüp ağlamağa başladım. Biraz ötedeki amcamızın evine uğrayayım dedim. Onlar da çoluk çocuk doğranmıştı. Hayvanları bile bıçaklayıp öldürmüşlerdi. Senin çomar, merdivenin dibinde kanlar içinde yatıyor, koyunlar, keçiler ve inekler de ahırda korkudan açılmış cam gibi gözleriyle yine kanlar içinde kımıldamadan uzanıyorlardı. [...] Bu ne korkunç cinayet! Köyün Rumları beni görünce çevremi aldılar. Beni annemlerin, yani bizim evimize bırakmak istemediler. Dinlemedim, ellerinden kurtularak çılgın gibi oraya koştum. Ahırın kapısı açıktı. Birkaç tavuk ahırda eşiniyorsa da dedemizin demirkırı yarım kan Arap atı ile iki inek bıçaklanmış olarak fişkılının içinde yatıyordu.

Yukarı çıktığımda, dedemin ölüsünü tanınmayacak biçimde parçalanmış olarak buldum. Sofa kana bulanmıştı. Annemiz memeleri dibinden kesilmiş, fal taşı gibi açılmış gözleriyle oturma odasında kıvrılıp kalmıştı.” (Ateş Yılları, s.323)

Anadolu’da Rum çetelerinden başka faaliyet gösteren bir başka azınlık çetesi de Ermeni azınlıklar tarafından oluşturulan çetelerdir. Ermeni çetelerinin amacı da aynı dine mensup oldukları Rum çetelerinin amacıyla paralellik gösterdiği görülmektedir. Ermeniler, sınırları Doğu Anadolu bölgesini kapsayan bir devlet kurmak istemekle birlikte bunu gerçekleştirebilmek için söz konusu bölgede yaşayan Türk ve Müslüman halkı katletmeye veya göç ettirmeye çalışmaktaydılar. En az Rum çeteleri kadar acımasız bir tutum sergileyen bu çetelerin de Türk halkına akıl almaz işkenceler yaptığı görülmektedir. Bu durum, *Kutsal İsyan*’da çeşitli şekillerde ifade edilmiştir:

“Türk eşkıyası daha çok paraya ve mala kastederken siyasi Rum ve Ermeni çeteleri mala, cana birden kastediyor, bastıkları köyleri yakıp yıkmadan çekilip gitmiyorlardı.” (Kutsal İsyan 2, s.365)

2.2.2. Kuvayimillîye

Mondros Antlaşması’nın imzalanmasından sonra İtilaf Devletleri’nin ülke topraklarını işgal etmesi karşısında İstanbul Hükümeti karşı çıkmadığı gibi işgal kuvvetlerini destekler nitelikte açıklamalar yapmıştır. Buna bağlı olarak Osmanlı orduları işgaller karşısında varlık gösterememiştir. Birinci Dünya Savaşı’nın yıkıcı etkisini üzerinden atamamış olan halk, bir süre padişahın da onaylamış olduğu bu işgallere boyun eğmiş, herhangi bir direnme kuvveti oluşturmamıştır. Ancak dağınık hâlde faaliyet gösteren çeteler, kendilerine baş olacak kumandanların işaretleriyle işgal kuvvetleri tarafından halka uygulanan zulümlere karşı koymaya başlamış ve zamanla millî bir amaç etrafında toplanmışlardır.

Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Anadolu’ya geçerek Millî Mücadele’yi başlatması Kuvayimillîye hareketine güçlü bir dayanak olmuştur. Mustafa Kemal’in

akabinde Osmanlı Devleti'nin çeşitli kumandan ve aydınları Anadolu'ya geçmiş ve Millî Mücadele'de kendilerine düşen görevlerde rol almışlardır. Bu süreçte en etkin görev Türk halkına düşmüştür. Özellikle çeşitli kumandan ve aydınlar tarafından içlerindeki kahramanlık kıvılcımının üflenmesiyle düşmana karşı birlik oluşturan halk, Kuvayımilliye'nin en büyük maddi ve manevi destekçisi olmuştur. Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan* boyunca Kuvayımilliye hareketinin hangi zor şartlarda ortaya çıktığını ve düşmana karşı verdiği mücadeleyi detaylı bir şekilde okura sunmuştur.

“Her şehir, salt kendini koruyacak bir kuvveti bile zorlukla çıkarırken başka bir şehrin imdadına nasıl koşabilirdi? Bunun için de bir formül bulunmuştu. Her şehir ve kasaba kendisini savunacak gücü kendi varlığından çıkarmalıydı. Onlara yalnız uyarıcı kılavuzlar gönderilebilirdi.” (Kutsal İsyan 2, s.244)

Kutsal İsyan'da, ulusal bir kuvvet oluşturulabilmesi için ilk olarak halkın düşman işgaline karşı uyandırılması gerektiği görülmektedir. Bunu gerçekleştirme görevi ise ülkenin aydınlarına ve Mustafa Kemal'in izinden giden kumandalara düşmüştür. *“Anadolu'nun dört bir yanı kurtuluşu düşünen güçlü subay kadrosu ile örülmeye başlamıştı.”*⁷⁴ Memleketin batısında görev alan isimlerden biri olan Bekir Sami Bey ve arkadaşları Bandırma, Bergama, Akhisar gibi yörelerde halkın millî duygularını uyandırarak düşman kuvvetlerine karşı eli silah tutan herkesi örgütlemek üzere çaba göstermiştir:

“Ertesi gün Bekir Sami Bey ve onun gibi düşünen ileri gelenlerden bir grup, camide toplandılar ve toplanan halkı uyarmaya çalıştılar. Bekir Sami Bey, kollarını kavuşturarak beklememelerini, Yunanlıların ve yerli Rumların yapacağı zulüm ve işkencelerin kucağına gözü kapalı atılmamalarını, elden geldiğince çabuk ve hızlı bir örgütlenme ve silahlanmanın ilk önce yapılacak akıllıca bir iş olduğunu anlattı. Yoksa

⁷⁴ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan* 2, s. 88.

hepsini İzmir'deki gibi korkunç boğazlanmanın beklediğini söyledi.” (Kutsal İsyan 2, s.81)

Kuvayımilliye memleketin dört bir yanında düşmana karşı faaliyet göstermiş ve ilk direnişi başlatma bakımından halkın düşman karşısında moralinin yükselmesi ve Millî Mücadele'ye olan inancının kuvvetlenmesinde etkili olmuştur. Birbirleriyle çatışma hâlinde olan çetelerin bile düşman işgaline karşı birlik olup halkın desteğini de alarak Kuvayımilliye ruhunu güçlendirdiği görülmektedir.

Uzun geçen savaş yıllarının ardından Millî Mücadele sürecine girildiğinde savaştan önce erkek nüfusunun azlığı dikkat çeker. Tarih sahnesinde düşman kuvvetlerine karşı savaştan önce insan ihtiyacını kadınların da karşıladığı bilinmektedir. Bu süreçte pek çok kahraman Türk kadını hiç düşünmeden cephede memleketi müdafaa etmiştir. *Kutsal İsyan*'da, cephede erkeklerle birlikte savaşan kadın savaşçılar da karşımıza çıkmaktadır. Aydın'da Yunan kuvvetleri ile Kuvayımilliyeciler arasında geçen çatışmada zeybek kılığına girmiş kadınlar da yer almıştır. Hasan İzzettin, söz konusu kahraman Türk kadınlarını şöyle anmaktadır:

“Bu kalabalık arasında tıpkı bir zeybek kılığına girmiş, ellerinde mavzerleri, göğüslerinde armaları üç yiğit kadın savaşçı da vardı. Ayşe Aliye, yine Ayşe (takma adı Mehmet Çavuş), Şerife Ali adındaki bu üç kadın zeybeklere parmak ısırtan bir yüreklilikle dövüşüyor, gözlerini kırpmadan düşmana mermi üstüne mermi yakıyorlardı.” (Kutsal İsyan 2, s.433)

Hasan İzzettin, çocukluk ve gençlik yıllarında kendisiyle birlikte darüleytamlarda kalan öksüz ve yetimlerin, yaşadığı Kuvayımilliye ruhunu bizzat gözlemlemiş ve bunu eserlerine de yansıtmıştır. İstanbul Darüleytamı'nda bulunan çoğu öksüz ve yetimin şehit çocukları olması sebebiyle düşman işgaline karşı millî duygular ağır basmaktadır. Bununla birlikte öğretmenler de Kuvayımilliyecidir. Hasan İzzettin, Kuvayımilliye yuvasına benzettiği darüleytamların durumunu şöyle ifade eder:

“İstanbul Darüleytamları, bütün anlamıyla birer Kuvayı Milliye yuvasıydı. Ulusal Kurtuluş Savaşı milliyetçiliği öbür okullardan çok oralarda kök salmıştı. Bütün Darüleytam öğretmenlerinin katıksız Kuvayı Milliyeci oluşu bunun başlıca nedeniydi. İkinci neden de bütün bu çocuklar, şehit yavrularıydı. Hepsi, düşman denen görünür görünmez belanın baş düşmanıydı. İstanbul’da son kerte koyu Türk düşmanı olarak yetiştirilen azınlık okullarının karşısında Milliyetçilikle dopdolu olarak boy veren okulların başında İstanbul Darüleytamları geliyordu.” (Kutsal Barış 1, s.58-59)

2.2.3. Kuvayıseyyare

Kelime anlamı olarak “gezici kuvvetler” manasına gelen ve bununla birlikte Kuvayimillîye’ye bağlı bir kol olan Kuvayıseyyare, Çerkez Ethem’in öncülüğünde kurulan Çerkez ve Abaza gibi azınlıkların oluşturduğu birliklerden meydana gelmektedir. Kuvayıseyyare, düşman işgaline karşı direnmede etkin olarak rol almış ve çeşitli isyanları bastırarak merkezî otoriteyi güçlendirmede etkili olmuştur.

Ethem Bey, İzmir’in işgalinden sonra çetesini kuvvetlendirmiş ve Erdek’te Türk halkından haraç toplayan bir Rum çetesini ortadan kaldırmasıyla halkın desteğini ve sevgisini kazanmıştır. Bu sıralarda Hüseyin Rauf Bey, Çerkez Ethem ile görüşmeye gelmiş ve ona Kuşçubaşı Eşref Bey’in çiftliğinde bulunan silah, at, para gibi Millî Mücadele sürecinde kullanabileceği malzemeleri sunmuştur. Çerkez Ethem söz konusu malzemeleri düşman kuvvetlerine karşı koymak üzere Kuvayıseyyare’yi güçlendirmek için kullanmıştır.

Batı Anadolu Bölgesi’nde gitgide güçlenen Kuvayıseyyare’nin, Anzavur Ahmet, Düzce ve Bolu’nun ardından Çapanoğulları ayaklanmalarını bastırmasıyla Çerkez Ethem’in otoritesi sağlamlaşmıştır. Ancak Kuvayıseyyare düşmanla mücadelede her ne kadar başarılı olsa da TBMM tarafından düzensiz faaliyet gösteren bu gerilla tipi çetelerin tek bir otorite altında birleştirilmesi yani düzenli orduya geçilmesi kararı alınmıştır. Kuvayimillîye grupları yavaş yavaş düzenli orduya katılmış ancak Çerkez Ethem yönetimindeki Kuvayıseyyare buna direnerek isyan noktasına kadar gelmiştir. Çerkez Ethem ve kardeşi Tefik Bey’in ülkeden

ayrılmasıyla Kuvayıseyyare de dağılmış, çete üyelerinin kimisi düşman safına kimisi düzenli orduya geçmiştir. Kuvayıseyyare'nin durumu Hasan İzzettin tarafından şöyle ifade edilmiştir:

“Hükümetin Kuvayı Seyyare’ye karşı duymakta olduğu hoşnutsuzluğun savaşçı safları arasında bir yaprak dökümü görünüşü meydana getirdiğini gördü. Kendi hükümetince desteklenmediklerini, kendilerine düşmanlık bile beslendiğini öğrenen milis ordusu, perişan bir ruh durumu içinde gevşemiş gitmişti. Sanki bunlar daha bir ay önce Demirci’de düşmanı önüne katıp kovalayan savaşçılar değildi. Ordunun çelikten disiplin ruhu tuz buz olmuş gibiydi. Nizami orduyla kendi aralarında baş gösteren ayrılık onları Yüksek Kumandanlık gözünde üvey evlat durumuna düşürmüştü. Başlarındaki subaylarla birlikte bütün bu savaşçı yığınları, bir yıldan beridir yaptıkları paha biçilmez kahramanlıkların hiçe sayıldığını görüyor, için için başlayan bir öfkenin, acı bir kızgınlığın, gücenikliğin yarattığı genel bir kaygı içinde yüzüyordu.” (Kutsal İsyan 5, s.214-215)

Kuvayıseyyare'nin başta Çerkez Ethem'in düşüncelerine bağlı olarak düzenli orduya katılmamak için gösterdiği direniş, düşman kuvvetlerinin çıkarına olmuştur. Düzenli ordu kurulma aşamasında gücünü yavaş yavaş toplarken Yüksek Kumandanlık tarafından istenmedikleri düşüncesine kapılan Çerkez Ethem'in birlikleri dağılma durumuna gelmiş ve Yunan kuvvetlerine karşı yüksek performans sergileyememiştir. Düzenli ordunun kuvvetli bir hâle gelmesinin ardından tutunamayan Kuvayıseyyare eski gücünü zamanla yitirmiş ve başlarında bulunan isimlerin Yunanistan'a gitmesiyle dağılmıştır.

2.2.4. Düzenli Orduya Geçiş

Millî Mücadele'nin başlangıcında Kuvayimillîye önemli bir yere sahip olsa da başında tek bir otoritenin bulunmadığı bu dağınık güçler, kendi aralarında birlik sağlayamayarak tamamen kendilerine göre düşman kuvvetleriyle çarpıştıkları için kuvvetler arasında bir rekabet hâli ortaya çıkmış ve bu gibi sebeplerle zaman içinde zararlı bir durum hâlini almıştır:

*“Öbür yandan, hiçbir otoriteye bağlanmamış olan ve yalnız kendi güçleri, zekâları ve kendi girişimleriyle, ilerleyen düşmana saldırmakta olan **Kuvayı Milliye kumandanları arasındaki rekabetler de çok tehlikeliydi. Bunlardan herhangi biri olmadık bir zamanda bir ihanete yol açabilirdi.**”* (Kutsal İsyan 3, s.101)

Kendi başlarına hareket eden Kuvayımillîye grupları, düşman kuvvetlerinin ulaşımını engellemek amacıyla geçmeleri gereken köprüleri yıkmakta ve demiryollarını sabote etmekteydi. Bu gibi faaliyetler düşman kuvvetlerini yavaşlatsa da tamamen durdurmaya yetmemekteydi. Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan*’da tek bir yerden yönetilmedikleri için dağınık hâlde faaliyet gösteren Kuvayımillîye gruplarının düşmana karşı koyma noktasında yeterince etkili olamadıklarını ifade etmiştir:

“Antep ve dolaylarında baş vermiş birçok Kuvayı Milliye grupları kendi başlarına buyruk çalışıyor, bir kumanda altına giremediklerinden çalışmaları istendiğinde etkili olmuyordu. [...] Ne var ki, bu dağınık güçler, bir buyruk altında çok daha yararlı işler yapabilirdi. Sonra, güçlü bir asker kumandanın buyruğu altında toplanacak olan bu gruplar resmi bir nitelik kazanıp Türk Ordusunun bir parçası durumuna gelecek ve böylece çalışmaları daha etkili olacaktı.” (Kutsal İsyan 4, s.197)

Kutsal İsyan’da Mustafa Kemal’in, Millî Mücadele sürecinde yurdun çeşitli bölgelerinde dağınık durumda faaliyet gösteren çetelerin reisleriyle iletişim kurarak onları vatanın savunulması noktasında birleştirmeyi hedeflediği aktarılmıştır. Böylece Mustafa Kemal, Millî Mücadele’nin başından beri Kuvayımillîye çetelerinin tek bir yerden yönetilmesini sağlayarak düzenli ordunun kurulmasına zemin hazırladığı şeklinde ele alınmıştır.

Hasan İzzettin’e göre, düzenli orduya geçilmek istenmesinin bir diğer sebebi de Çerkez Ethem’in başında bulunduğu Kuvayıseyyare birliklerinin, Millî Mücadele’ye karşı çıkan ayaklanmaları bastırması sonucu Çerkez Ethem’in parlaması ve Ankara’da Mustafa Kemal ile fikir ayrılığına düşen vekillerin kendilerine lider olarak Çerkez Ethem’i desteklemeye başlamalarıdır. Bununla birlikte Mustafa Kemal,

kimi meclis üyeleri tarafından siyasal alanda gösterdiği başarıyı asker gücüyle savaş ortamında gösteremediği düşüncesiyle eleştirilmiştir. Bu durumların tehlikeli sonuçlara yol açabileceğini öngören Mustafa Kemal, düzenli ordunun kurulmasındaki ilk etkili adımları atmaya başlamıştır. Bunun için Batı Cephesi Kumandanı İsmet İnönü'yü yetkilendirerek düzenli ordunun güçlü bir şekilde kurulmasını istemiştir.

Düzenli ordunun kurulmasının ardından Kuvayımillîye müfrezelerinin dağıldığı görülür. Kuvayımillîye müfrezelerinin düşman kuvvetlerine karşı koymasıyla başlayan Ulusal Kurtuluş Savaşı, düzenli ordu sayesinde zafer ile sonuçlanmıştır.⁷⁵ Hasan İzzettin'in değerlendirmesi bu yöndedir. *Kutsal İsyân*'da, düzenli ordunun kurulmasıyla birlikte gelen zaferin altı çizilmiştir.

2.3. İÇ CEPHEDE / CEPHE GERİSİNDE MÜCADELE EDENLER, TEŞEKKÜLLER VE FAALİYETLER

2.3.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasının ve önde gelen isimlerinin ülke topraklarını terk etmesinin ardından dağılmaya yüz tutmuştur. Bir süre sonra başa gelen Hürriyet ve İtilaf Partisi hükümeti tarafından yurttaki yakalanan tüm İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları sorgulanmaya başlanmış ve çeşitli sebeplerle hapis haneye gönderilmişlerdir. Yurt genelinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne mensup olanlar, hükümet tarafından yakalanıp hapse gönderilmekten çekinmişler ve baskı altında saklanarak kaçak bir yaşam sürmeye başlamışlardır. İttihat ve Terakki ile ilişkisi olan siyasi isimlerin yanında Millî Mücadele'yi destekleyenler ve işgal kuvvetleri tarafından tehlikeli görülenler sorgulanıp dönemin ünlü cezaevi olan Bekirağa Bölüğü'ne gönderilmiştir: *"Bekirağa Bölüğü, İttihatçı namı altında yığın yığın yurtsever Türk aydınları ve devlet adamlarıyla doldurulmuştu."* (Kutsal İsyân 2, s.150)

⁷⁵ Fethi Naci, *100 Soruda Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1990, s. 124.

Millî Mücadele sırasında bazı İttihatçılar Millî Mücadele'yi desteklemiş ve bu yolda faaliyet göstermişlerdir. İttihat ve Terakki'den dağılan bazı üyeler Enver Paşa'nın gizli olarak başında bulunduğu Karakol Teşkilatı'nı kurmuş ve Millî Mücadele sürecinde Anadolu'ya destek sağlamışlardır.

Hasan İzzettin'in *Kutsal İsyan* boyunca İttihatçıların yönetimdeyken azınlıkların göç ettirilmesi kararını aldıkları ve ülkeyi sonuçları ağır olan bir savaşa sürükledikleri için İttihatçıları eleştirdiği görülmektedir. *Kutsal İsyan*'da İttihatçılar, göç eden azınlıkların yanlarında götüremedikleri malları ve mülkleri yönetimdeki İttihatçılara kalması sebebiyle de eleştirilmiştir. Hasan İzzettin söz konusu durumları eleştirel bir dille şöyle ifade etmiştir:

“Savaş güvenliği bakımından Rumları ve Ermenileri yerinden oynatan İttihatçı yönetim, çok büyük kötülüklerin, onmaz yaraların açılmasına sebep olmuştu. Rum ve Ermenilerin akıllıca göç ettirilmesi hiç düşünülmeden milyonlarca insan, bir avuç hırslı ve tehlikeli taşra İttihatçısının eline bırakılmış, böylece sonradan kodamanların da tüylerini diken diken eden cinayetler işlenmişti. Sorumsuz insanların eliyle işlenmiş olan bu cinayetler, sonradan bütün Türk milletine mal edilmiştir. Yeryüzünün her ülkesinde zorla göç ettirilen, sürgün edilen bütün azınlıkların başına gelen felaketler, buradakilerin de başına gelmiş, taşra İttihatçıları gerçekten de sayısız mal ve mülke konmuşlardı.” (Kutsal İsyan 3, s.142)

Hasan İzzettin, ülkeyi savaşa sürükleyen kararları alan İttihat ve Terakki yönetiminin başında bulunan Talat ve Enver Paşa gibi isimlerin savaşın yenilgiyle bitmesi sonucu ülkeden firar etmelerini *Kutsal İsyan*'da eleştirmiştir. Savaşa sürükleyen isimlerin savaşın getirdiği yıkıcı sonuçların hesabını vermeden ülkeden ayrılmalarını doğru bulmayan Hasan İzzettin, bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Reşit Paşa, yalnız Talat ve Enver Paşaların hesap vermeden memleketten kaçıp gitmelerinden hoşlanmamıştı. Bunca ağır yükleri, milletin omuzlarına yükleyerek gitmek doğru muydu? Onlar bütün iktidarlara süresince namuslu kalmasını

bildikleri halde bu hesaptan neden kaçınmışlardı? Sonra, onlar bir dönemi yıkıp yenisini kurmuş, ileri düşünceli kahramanlar değil miydi? Ölmek var kaçmak yok demeleri gerekmez miydi? Arkalarında ne korkunç bir öfke ve kin denizi bırakıp gitmişlerdi. Önemli sayıda Türk yığınları, bütün azınlıklar, onların arkalarından ateş püskürüyordu.” (Kutsal İsyan 2, s.359-360)

2.3.2. Hürriyet ve İtilaf Partisi

Osmanlı Devleti’nin 1. Dünya Savaşı’ndaki yenilgiyi kabul ederek imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan sonra ülke toprakları İtilaf Devletleri tarafından planlı bir şekilde işgal edilmeye başlanmıştır. İktidarda bulunan Hürriyet ve İtilaf Partisi ise işgallere sessiz kalmakla birlikte İtilaf Devletleri’nin yanında durarak onları destekleyen bir tavır sergilemiştir. İşgallere karşı halkın direniş göstermesini engellemeye, direniş gösterenlere karşı bir cephe oluşturmaya çalışmıştır. Yunanlılar İzmir’i işgal ettikten sonra çevre şehirleri de işgale başlamış ve bu şehirlerdeki Hürriyet ve İtilaf Partisi’nin ileri gelenleri ile iş birliği yaparak halkın tepkisini azaltmıştır. Yunanlıların padişah tarafından desteklendiğini düşünen halk sessiz kalmış ve hatta bazı bölge halkı işgale davetiye çıkarmıştır. Hürriyet ve İtilaf Partisi yetkilileri İtilaf Devletleri ile anlaşmalı olarak hareket etmişlerdir:

“Zaten Yunan kumandanlığı, ilk önce işgal edeceği kasabanın ya da şehrin eşrafi ve Hürriyet ve İtilaf Partisi kodamanlarıyla el altından haberleşip anlaşıyor ve buralara barış havası içinde yürüyerek kendi öz topraklarına girer gibi güvenle giriyordu. Cahil ve fakir halk hep eşrafın boyunduruğu altında yaşadığından onların isteklerine hiçbir vakit boyun eğmezlik edemiyor; onların isteklerini ister istemez kendi isteği olarak benimsiyordu.” (Kutsal İsyan 2, s.247)

Hasan İzzettin, başında Damat Ferit Paşa’nın bulunduğu Hürriyet ve İtilaf Partisi’ni ülkenin kurtuluş yolundaki engellerden biri olarak görmektedir: *“Damat Ferit Paşa’nın çevresinde Hürriyet ve İtilaf Partisi, vatanın kaderi üzerine tehlikeli bir engerek yılanı gibi çöreklenmişti. Onun da biricik amacı, bizi yenmiş olan*

düşmanlarla el ele vererek İttihatçı diye bütün aydınlardan, memleketten öç almaktı.”
(Kutsal İsyan 2, s.361)

Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan* boyunca Hürriyet ve İtilaf Partisi’ne mensup kişilerin hırstan gözleri kararmış bir vaziyette dört bir elle İtilaf Devletleri’nin tarafına çalıştığını ifade etmiştir. Memleketin pek çok yerinde çeşitli şekillerde halkın direnişini engelleme çabası göstermiş ve azınlıkların yanında durarak onları desteklemiştir. Hasan İzzettin’in şu ifadeleri, Hürriyet ve İtilaf Partisi’ni eserlerinde ne şekilde ele aldığını özetler niteliktedir:

“Bütün memleketteki itilafçı unsurlar, padişah, Hürriyet ve İtilaf Partisi ve azınlıklarla el ele, doludizgin çalışıyordu. Hepsinin de ereği, Türk toplumunun bağrıydı. Hürriyet ve İtilaf Partisi’nin adamları, Türkiye’nin her yanında olduğu gibi Kastamonu’da da tam bir düşman gibi çalışıyorlardı. Türkiye’nin varlığı ve geleceği, hırstan kararmış gözlerinin önünde artık görünmez olmuştu. Salt özel yitik dünyaları için savaşır görünüyorlardı.” (Kutsal İsyan 3, s.150)

Kastamonu’da Hürriyet ve İtilaf Partisi’ne bağlı olarak *Zafer* isminde çıkarılan bir gazetede azınlıklara verilen desteğin açıkça görüldüğü ifade edilmiştir. Hasan İzzettin, Türkler tarafından çıkarılan bu gazetenin, Türk milletine düşmanlık besleyen azınlıkları destekleyen yazılarıyla adeta bir Türk gazetesini değil de Rum ve Ermeni gazetesini andırdığını ifade etmiştir:

“Sürgünden dönen bağı dolu azınlık yurttaşlar gibi onlar da doygunluğun rahatlığına ermemiş korkunç ve zavallı hırsların tutkunu olarak tıpkı havayı tırmalayan yaralı kaplanlar gibi alabildiğine çırpınıyor, gerçek yurt insanının yüreğinde katran gibi kara bir tiksinti yaratıyorlardı. Zafer gazetesi, bütün Türklüğünü unutmuş gibi Ali Kemal’in başyazılarının karanlık ruhuyla eşit yazılar yayınlıyor, Türk’ten çok Rumların ve Ermenilerin yitik haklarının savunmasını yapıyordu. Türk milletinin böyle ikiye parçalanması azınlıklarla birlikte onların

efendileri olan itilaf hükümetlerinin de elbette pek hoşuna gidiyordu.” (Kutsal İsyan 3, s.150)

Hasan İzzettin, Hürriyet ve İtilaf Partisi’ni Türk milletine ihanet eden bir tarafta konumlandırmıştır. Partiye bağlı isimler düşman kuvvetleri ile iş birliği içinde hareket etmiş, Türk halkına zulmeden azınlık çetelerini desteklemiş, Millî Mücadele’yi engelleyebilmek için ülkenin çeşitli bölgelerinde halkı kışkırtarak ayaklanma çıkarmasına zemin hazırlamıştır.

2.3.3. Kongreler

Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan*’da kongrelere geniş bir şekilde yer vermiştir. Mustafa Kemal, direnişin halktan başlaması gerektiğini düşünmüştür. İstanbul Hükümeti’nin yurdun işgaline karşı sessiz kalması sonucu işgale karşı verilmesi gereken mücadele fikrinin güçlendirilmesi ve bu fikrin halkta bir karşılık bularak Kuvayimillîye ruhunu filizlendirebilme amacıyla memleketin muhtelif yerlerinde kongreler düzenlenmiştir. Bu kongrelerin bir diğer önemli yönü de Türkiye’nin işgallere boyun eğmeyerek Millî Mücadele sürecine girdiğini dünyaya duyurmaktır. Bunun için atılan ilk adım Amasya Genelgesi’nin yayımlanması olmuştur. Ardından Erzurum ile Sivas Kongresi’nin yapılmasının akabinde alınan kararları halka ve ülkenin hemen hemen her bölgesinde kurulmuş olan ulusal örgütlere bildirmek amacıyla broşürler bastırılarak dağıtılmıştır.

Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan*’da ağırlıklı olarak Sivas Kongresi üzerinde durmuş ve kongre sürecini “Orta Yayla’da Yanan Meşale” başlığı altında okura aktarmıştır. Mustafa Kemal ve arkadaşları, 2 Eylül’de Sivas’a varmış ve 4 Eylül 1919’da gerçekleşecek olan kongre gününe kadar karargâh olarak hazırlanan İdadi Mektebi’nde konaklamışlardır. Mustafa Kemal, kongre açılış nutkunu gözden geçirdiği sırada odasına Hüsrev Sami Bey gelmiş ve Mustafa Kemal’e, bir gece önce aralarında Bekir Sami Bey, Rauf Bey, İsmail Fazıl Bey gibi Millî Mücadele’nin önemli isimlerinin bulunduğu bir grup insanın toplanarak manda meselesi ve Mustafa Kemal’in kongre başkanı olmaması gerektiği noktalarında fikir birliğine vardıklarını

bildirmiştir. *Kutsal İsyân*'da söz konusu isimlerin Mustafa Kemal'in kongre başkanı seçilmesini istememelerinin temel sebebi olarak manda fikrinin Mustafa Kemal tarafından kabul görmeyeceğini bildiklerinden bu fikri kabul edecek bir başkan seçilmesi düşüncesi gösterilmiştir. Mustafa Kemal ilk olarak söz konusu duruma inanmamış gibi görünse de kongre başlamadan beş dakika önce Rauf Bey ile karşılaştığında ona kongre başkanının kim olması gerektiğine dair görüşünü sormuş ve Rauf Bey'in verdiği cevap sonucu verilen bilginin doğruluğunu teyit etmiştir. Kongre, Mustafa Kemal'in açılış konuşmasıyla başlamış ve ilk olarak kongre başkanının seçilmesi konusu baş göstermiştir. Mustafa Kemal'in kongre başkanı seçilmesini istemeyen isimlerden biri olan İsmail Fazıl Bey, kongre başkanının temelli olarak değil her oturumda alfabe sırasının takip edilerek seçilmesi görüşünü ortaya atmıştır. Ancak bu görüş kabul görmeyerek gizli oy ile kongre başkanı olarak Mustafa Kemal seçilmiştir. Hasan İzzettin, Mustafa Kemal'in bazı isimlerin engellerine rağmen kongre başkanı olarak seçilmesini geçilmesi gereken en önemli köprülerden biri olduğunu ifade ederek bunu “*sırat köprüsü*”ne benzetmiştir.⁷⁶

Sivas Kongresi'nde görüşülen en önemli konulardan biri manda meselesidir. Kongreye İstanbul'dan katılan vekillerin çoğu Amerikan mandasını desteklerken, Anadolu vilayetlerinden gelen vekiller bu duruma karşı bir duruş sergilemişlerdir. Halide Edip, daha Erzurum Kongresi'nin toplandığı zamanlarda Mustafa Kemal'e Amerikan mandasını destekleyen bir mektup yazmış ve Sivas Kongresi'nde de aynı fikir mektupta belirtilen ifadelerle paralel bir şekilde Kara Vasıf tarafından savunulmuştur. Zamanın şartlarında Amerikan mandası kurtuluş için bir çare olarak görülse bile Mustafa Kemal, Türk milletinin “*Amerika gibi yeni yeni iştahı açılan bir devin korkunç boyunduruğuna*”⁷⁷ girmesini istemiyordu. Vatanın kurtuluşu için var olan çare yollarından başka bir yol çizilmesi gerekiyordu. Bu yolu çizmenin gerektirdiği kuvvet ve zekâ kabiliyeti de Mustafa Kemal'de bulunmaktaydı. Hasan İzzettin, Mustafa Kemal'in çizeceği bu yola manda engelini çıkaran en yakın

⁷⁶ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyân 3*, Tekin Yayınları, İstanbul 2012, s. 18.

⁷⁷ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyân 3*, s. 23.

arkadaşları olsa bile sonucu ne olursa olsun bunu aşmak zorunda olduğunu ifade etmiştir.

Mustafa Kemal, kongrede alınan kararları halka indirgeyerek yaymak amacıyla kongreye bağlı bir gazetenin çıkarılması gerektiğini düşünmüştür. İsmi Mustafa Kemal tarafından koyulan *İrade-i Milliye Gazetesi* işgal altındaki bölgeler de dâhil olmak üzere hemen hemen ülkenin her bir tarafına gönderilmiştir. Bu durum yurt genelinde ve dünyada bir propaganda kuvveti oluşturmuştur. Bununla birlikte halkın Kuvayımillîye'ye olan inancını da kuvvetlendirmiştir. Hasan İzzettin, Erzurum ve Sivas Kongrelerinin İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletleri üzerinde bıraktığı etkileri şöyle ifade etmiştir:

“[...] Sivas Kongresi sonunda temsil kurulunun yayımladığı demir gibi yürekli manifesto hem Türkiye’de, hem de dünyada bir bomba etkisiyle patlamıştı. Bu, hem padişahın güçsüz kollarında tuttuğu Damat Ferit Paşa Hükümetine, hem de bütün İtilaf Devletlerine karşı bir meydan okumaydı. İşte, bunun etkisiyle Damat Ferit’le onun iskambil kağıdından kurulmuş bir şatoya benzeyen bütün sürekli iktidar umutları ve hükümeti birdenbire yıkılmıştı. Böylece Kuvayı Milliye’nin gücü, büsbütün meydana çıkmıştı. Erzurum ve Sivas Kongrelerinin arslanca çabası bu yaşlı sırtlanı oldukça hırpalanmış olarak yere sermişti.” (Kutsal İsyan 3, s.259)

2.3.4. Mim-Mim Grubu

Başında Albay Kemal Bey’in bulunduğu Mim-Mim Grubu, Millî Mücadele sürecinde Anadolu’ya Millî Mücadele’ye inanan insanların, Kuvayımillîye’nin ihtiyacı olan silah ve cephanelerin kaçırılmasında etkin bir rol oynamakla birlikte merkezi İstanbul olmak üzere yurdun pek çok bölgesini kapsayan geniş bir istihbarat ağı oluşturmuştur.

Hasan İzzettin, Millî Mücadele sürecinde Mim-Mim Grubu’nun faaliyetlerine özel bir ilgi göstermiştir. Yazar, çeşitli röportajlarında Mim-Mim

Grubu'nun faaliyetlerine *Kutsal İsyân*'da yeterince yer veremediğini, bu örgütün faaliyetlerini konu alan başlı başına bir kurgu roman yazılabileceğini ifade etmiştir.⁷⁸

Kutsal İsyân'da, başında Kemal Bey'in bulunduğu Mim-Mim Grubu'nun bazı Ermeni iş adamının ve Fransız istihbarat servisinin desteği ile başarıyla gerçekleştirilen Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda kullanılmak üzere Anadolu'ya ilk büyük silah ve cephanelik kaçırma sürecinin serüveni ele alınmıştır. Çerkez Ethem'in başında bulunduğu Kuvayıseyyare'nin, İstanbul Hükümeti ve İngilizlerin desteğiyle çıkarılan isyanları bastırması, İsmet Bey'in, Batı Anadolu'da Yunan kuvvetlerine karşı üstünlük sağlaması ve son olarak Mustafa Kemal'in Başkumandanlık vazifesini alarak Sakarya Meydan Muharebesi'ni zaferle sonuçlandırması Anadolu'da verilen mücadelenin seyrini değiştirmiştir. Bunun bir sonucu olarak İngilizler, Anadolu Hükümeti'ne karşı sempati benzeri bir ilgi beslemeye başlamışlardır. Böylece İngiliz istihbaratında görev alan ajanlar da Mim-Mim Grubu'na destek vermiş, 1. Dünya Savaşı'nda Almanlardan kalan silah ve cephaneliklerin Anadolu'ya kaçırılmasında rol oynamışlardır.⁷⁹ Aynı zamanda Malta Adası'nda esir tuttıkları birçoğunun İttihat ve Terakki ile ilişkisi bulunan siyasal isimleri serbest bırakmışlardır. İyi niyetli bir durum gibi görünen bu hareketin temelinde, İttihatçıların Mustafa Kemal'e karşı bir tehdit unsuru oluşturma amacıyla serbest bırakılması sebebinin yattığı düşünülmektedir. Serbest bırakılan isimlerden biri olan *Tevhid-i Efkâr* gazetesinin sahibi Velid Ebüzziya Bey, İstanbul'a gelir gelmez Mim-Mim Grubu ile iletişim kurarak, gazetesinde Millî Mücadele'yi destekleyen yazılarının yanında bir işçi gibi cephaneliklerin gemiye yüklenmesinde çalışmıştır.

Kutsal İsyân'da, Mim-Mim Grubu'nun Anadolu'ya silah ve cephanelik taşıma gibi faaliyetlerinin zaman zaman Hürriyet ve İtilaf Partisi'ni destekleyen kişiler tarafından engellenmeye çalışılmasına da değinilmiştir. Ancak Mim-Mim Grubu, tüm zorlu koşul ve engellere rağmen Ulusal Kurtuluş Savaşı süreci boyunca Anadolu'ya çeşitli malzemelerin gönderilmesini gerçekleştirerek Millî Mücadele için en önemli

⁷⁸ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyân* 8, May Yayınları, s. 518.

⁷⁹ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyân* 5, s. 493.

desteklerden birini sağlamıştır. Hasan İzzettin, vatanın kurtuluşu için atılan bütün mermilerin Mim-Mim Grubu'na bağlı olarak çalışan sayısız adsız kahramanın elinden geçtiğini ifade etmiştir.⁸⁰

2.3.5. Millî Mücadele Kahramanları

Hasan İzzettin'in Millî Mücadele dönemini kapsayan romanlarından *Kutsal İsyan*'ın "Millî Mücadele'nin Gerçek Hikayesi" alt başlığından da anlaşılacağı üzere yazar, roman karakterlerini ağırlıklı olarak tarih sahnesinden seçmiştir. Hasan İzzettin, vermiş olduğu bir röportajda, Millî Mücadele'ye kendini adanmış olan binlerce kahraman varken hayali karakter yaratmanın onlara haksızlık olacağını, dolayısıyla romanının şahıs kadrosunu Millî Mücadele'nin gerçek kahramanlarından oluşturduğunu ifade etmiştir.⁸¹

2.3.5.1. Mustafa Kemal Atatürk

Hasan İzzettin, Mustafa Kemal'i küçük yaşlarından itibaren liderlik vasıfları taşıyan ve vakti geldiğinde lider olmayı hedefleyen düşünce yapısına sahip bir karakterde dikkatlere sunmaktadır. Eserlerinde söz konusu durum, Mustafa Kemal'in gerek küçük yaşlarında annesiyle geçen konuşmalarında gerek arkadaşlarıyla konuşmalarında ve gerek başkalarının onu değerlendirmeleri ile desteklenmektedir. Bu durum, liderlik fikrinin Mustafa Kemal'in zihninde küçük yaşlarından itibaren tohumlarının atıldığını, bu doğrultuda liderliğe giden yolda kendinden emin ve istikrarlı bir şekilde ilerlediğini göstermektedir. Mustafa Kemal'in annesi Zübeyde Hanım ile arasında geçen bir diyalog buna örnektir:

"[...] -Hükümeti devireceğiz, anne! Ve ben, büyük bir adam olacağım.

-İnşallah oğlum! Elbet bir gün paşa olacaksın.

⁸⁰ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan* 5, s. 526.

⁸¹ "Hasan İzzettin ile Röportaj", *Milliyet Sanat Dergisi*, s. 3.

-Daha büyük, anne!

-İnşallah yavrum! Bir gün sadrazam da olursun.

-Daha büyük, anne!

İhtiyar kadın artık taşmıştı:

-Hâşâ! Artık, padişah da olacak değilsin ya! diye bağırarak eliyle oğlunun ağzını kapamıştı.” (Kutsal İsyan 1, s.397)

Hasan İzzettin, Mustafa Kemal’in söz konusu yönünü Enver Paşa’nın eleştirel bir değerlendirmesiyle de aktarmıştır:

“[...] Mustafa Kemal’in mirlivalığa terfi iradesi cebimdedir. Ama siz onu bilmezsiniz. O hiçbir şeyle memnun olmaz. General olur müşirlik ister, müşir olur padişahlık ister.

Mustafa Kemal, Enver Paşa’nın bu sözlerini işittiğinde şöyle demişti:

-Ben, Enver’in bu kadar zeki ve ileri görüşlü olduğunu bilmezdim.” (Kutsal İsyan 1, s.523-524)

Hasan İzzettin, tarih sahnesinde de olduğu gibi Mustafa Kemal ile Enver Paşa arasında bir gerginlik ya da daha doğru bir ifade ile bir rekabet atmosferi yaratmıştır. Bu durumun temelleri, Türk tarih sahnesinde önemli rollere sahip her iki ismin de İttihat ve Terakki’ye üye oldukları zamanlarda atılmıştır. Mustafa Kemal, konuşmalarıyla kitlelerde birtakım düşünceleri filizlendirmekte ve onları etkilemektedir. Onun bu tavırları, aralarında Enver Paşa’nın da bulunduğu bazı önemli

isimleri rahatsız etmekte ve tehlikeli görülmektedir. Hasan İzzettin, Mustafa Kemal'i bu dönemde şöyle tasvir eder:

“Mustafa Kemal, İttihat ve Terakkî'nin yeminli bir üyesi olduktan sonra çok olumlu tenkitler yapmaktan, aksaklıkları çekinmeden kendisini başkan, elebaşı sanan herkesin yüzüne karşı uluorta söylemekten çekinmiyordu.” (Kutsal İsyan 1, s.427)

Hasan İzzettin, Mustafa Kemal'in haksızlıklara, yolsuzluklara karşı isyankâr hislerle dolduğunu ön plana çıkarmaktadır. Mustafa Kemal, Ahmet İzzet Paşa'nın kabinesi yerine Tevfik Paşa'nın kabinesi seçilince padişah ile görüşmek istemiş ve bunun sonucunda da annesi Zübeyde Hanım'ın yüreğini bir korku sarmıştır. *“Çünkü Mustafa Kemal, bütün öbür subaylar gibi uslu bir asker değildi. İsyan doluydu, haksızlık düşmanıydı, milleti düşünen yalnız ve yalnız kendisi olduğuna inanıyordu. Bunun için de başı beladan kurtulmuyordu.”* Hasan İzzettin, Mustafa Kemal'in gençlik yıllarını da geriye dönüş ile anlatarak onun isyan dolu karakterini bütün bir şekilde okurun dikkatine sunmuştur. Ancak onun en büyük isyanı, vatan topraklarını kendi aralarında paylaşarak işgal eden, Türk milletini çeşitli şekillerde sömürmeye çalışan İtilaf Devletleri ile onları fiilen veya sessiz kalarak destekleyen İstanbul Hükümeti'ne karşı idi.

Hasan İzzettin, Mustafa Kemal'i, Celâlîlere benzetmiştir. Celâl'e bağlı manasında kullanılan Celâlî söylemi, 16. yüz yılda Osmanlı Devleti'nin yönetiminden hoşnut olmayan birtakım grup ile ağırlıklı olarak Şîî mezhebine mensup Türkmenlerden meydana gelen ve Safevîlerin kışkırtmasıyla yönetime karşı başkaldıran kesimi kapsamaktadır.⁸² Hasan İzzettin, mevcut yönetimden memnun olmayarak isyan çıkartan Celâlîler ile vatanın işgaline sessiz kalarak somut bir şekilde karşı koyamayan İstanbul Hükümeti'ne başkaldıran Mustafa Kemal arasında bir paralellik kurarak söz konusu benzerliğe dikkat çekmektedir:

⁸² Mücteba İlgürel, “Celâlî İsyanları”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C:7, İstanbul, 1993, s. 252.

*“Mustafa Kemal, Osmanlı tarihinde boy göstermiş, baş vermiş, Celâîlilerin en büyüğü, en tehlikelisi, en zekisiydi. Çanakkale’de en modern düşman ordularını yenmiş bir askerdi o.”*⁸³

Mustafa Kemal, Türk milletinin uğradığı haksızlığa başkaldırmaya ve bunun sebebi olan muhtelif güçlerle mücadele etmeye karar verdikten sonra kendini Türk milletinin istikbalini kurtarmaya adanmıştır. Mustafa Kemal, bu kararı verdikten sonra işgal kuvvetlerinin yanında yer alan Osmanlı yönetimine karşı bağlılığı zayıflamış ve artık kendini adadığı Türk milletine bağlı olarak adımlarını atmıştır. Hasan İzzettin, Mustafa Kemal’in Türk milleti için başlatmış olduğu kutsal isyanla birlikte içinde bulunduğu durumu şöyle izah etmektedir:

“O artık Babıali’nin ve Saray’ın değil Türk milletinin adamı, askeri ve kumandanydı. O artık, Türk milletinin bağrında patlamaya hazır bulunan kutsal isyanın temsilcisiydi. O, paşalığından, maaşından, rahat ve huzurundan uzaklaşarak, halkın duyduğu o sahipsiz ve gerçek isyana daha çok yaklaşmış ve bunun sahibi olmuştu. O şimdi, yalnız Babıali’ye değil, yalnız Padişah’a değil Türk imparatorluğunu bir yıl önce yenmiş ve esir etmiş dünyanın en büyük, en zengin öldürme araçlarına sahip devlet ve milletlerine karşı da isyan bayrağını açmıştı.” (Kutsal İsyân, s.506)

Hasan İzzettin, Mustafa Kemal’i, kendi menfaatlerinden, arzularından ve heveslerinden önce her zaman memleketin menfaatlerini öne koyan bir çerçeve içerisinde okura sunmuştur. Öyle ki Mustafa Kemal’in aşk ve evlilik üzerine düşünceleri bu doğrultuda şekillenmiştir. Mustafa Kemal için aşk, henüz genç bir Harbiye öğrencisiyken bile “[...] ancak ideal yolunda yürürken dinlenilecek serin bir subaşıydı. Bu serin ve tatlı subaşı için de bütün bir yaşayış feda edilemezdi.” (Kutsal İsyân 2, s.37)

⁸³ Hasan İzzettin, Kutsal İsyân 3, s.52.

Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan*'da Mustafa Kemal'in gönül ilişkilerine yer verse de Mustafa Kemal'i ideallerine giden yolda tutku ve heyecanlarını bir kenara bırakabilen karakter portresinin dışına çıkarmamıştır. Öyle ki, Çanakkale'den Anafartalar Kahramanı olarak döndükten sonra Sultan Vahdettin henüz veliaht iken gitmiş oldukları Almanya gezisinde veliahtın düşüncelerini kendisine yakın olduğu zannına kapılarak memleketin menfaati için onun kızıyla evlenip devletin üst makamlarında yer edinmek istemiş ancak Vahdettin'in padişah olduktan sonra düşman kuvvetlerinin adeta bir kuklası durumuna düşmesiyle hayatta ideallerinin peşinden gitmeye karar vererek Sultan Vahdettin'in ısrarlarına rağmen bu fikirden sıyrılmıştır.

Mustafa Kemal, Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasından Raufi Bey ve Lâika Hanım tarafından verilen bir şölen yemeğinde, zamanında evlenmeye karşı olduğunu söyler. Ardından evlilik ile ilgili düşüncelerini açıklayacağı sırada dışarıdan “Yangın var!” diye bağırarak bir ses duyulur. Raufi Bey ile Lâika Hanım, dışarıda olan çocuklarının yanma tehlikesinde olabileceğini düşünerek Mustafa Kemal'in müsaadesini alarak çocuklarını kontrol etmek üzere masadan kalkarlar. Bunun üzerine Mustafa Kemal, düşüncelerini açıklar:

“-Benim neden evlenmeye karşı olduğumu şu anda eylemce bu davranış ispatlamaktadır. Evli olmak, ulus ve ülke uğruna gerektiğinde büyük fedakarlıkları göze almayı kayıtlar, zincirler. İnsanın, yerine göre, enerjisini kırar. Görüyorsunuz, bir yangın haberi, bir anayla babayı nasıl kaygılandırdı. Şundan ki çocukları var. Yavrularını korumak isterler, haklarıdır. Ben, savaş adamıyım. Hiçbir kayıt altına girmek istemedim.” (Kutsal Barış 1, s.458)

Mustafa Kemal, bulunduğu ortamlarda düşünceleriyle, konuşmasıyla tüm dikkatleri üzerine çeken bir karakter portresi sergilemektedir. Hasan İzzettin, Mustafa Kemal'in İstanbul'da bulunduğu süreci ele aldığı kısımlarda bu durumu öne çıkarmaktadır. Memleketin önde gelen paşaları onu, hitabeti karşısında büyüye kapılmış gibi dinlemekteydi. İstanbul'da bulunduğu süre boyunca Mustafa Kemal'i ziyaret edip fikir danışmak üzere nice paşalar, nazırlar, kurmaylar öğretmenler ve

gazeteciler gelmiştir. Mustafa Kemal, bıkmadan her birine vatanın kurtuluşuna dair umut aşılamış, herkesin üzerine düşen rolü üstlenmesi konusunda akıl vermiştir. Bu ziyaretlerin etkisi Mustafa Kemal'in karakterinde de kendini göstermekteydi. Mustafa Kemal'in git gide Ulusal Kurtuluş Savaşı yolunda liderlik vasfına hazırlandığı görülmektedir:

"[...] kendisinde bir destek aramaya gelen bütün insanlar onu her gün biraz daha yeni idealist görevin merkezine doğru sürüklüyordu. Mustafa Kemal böylece kendisinden büyük işler beklenen, büyük davayı çözümleyecek bir adam olmanın yolu üzerinde olduğunu anlıyordu." (Kutsal İsyan 1, s.250.)

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra İstanbul'da bulunan Mustafa Kemal'in asıl amacı Anadolu'ya gitmek ve orada bir mücadele başlatmaktır. Ancak İngiliz yanlıları tarafından tehlikeli bulunduğu için Anadolu'ya dikkat çekmeden gitmesi imkânsız gibi görünmektedir. Mustafa Kemal, aylarca Anadolu'ya geçmek için fırsat kollamış, birkaç güvendiği arkadaşı dışında kimseye fark ettirmeden Anadolu'ya giden yolda adeta adım adım yürümüştür. Bu yolda, kendisi ile karşıt görüşlere sahip olan paşaların gözünü boyamış ve olası bir durumda Anadolu'ya gönderilebilmek için yakın arkadaşlarının da yardımıyla ortam şartlarını uygun hâle getirmeye çalışmıştır. Başka bir ifade ile Mustafa Kemal, Ulusal Kurtuluş Savaşı'na giden yolun taşlarını büyük bir dikkat ve zekâ ile döşemiştir. Hasan İzzettin, söz konusu durumu şöyle izah etmektedir:

"Saf ve içten bir ordu paşası maskesi altında kurnaz ve ince bir politikacı zekâsı işliyordu." (Kutsal İsyan 1, s.308)

Mustafa Kemal bu işlerle uğraştığı sırada hükümete birtakım Türk çetelerinin Samsun'da bulunan Rumlara eziyet ettikleri haberi gelmiştir. Bunun sonucunda Samsun'a Türk çetelerini engelleme amacıyla bir paşanın gönderilmesi gerekmektedir. Anadolu'da kutsal bir isyan ateşi yakmak isteyen Mustafa Kemal, bu haberi alır almaz göreve seçilmek için çalışmalara başlamıştır. Arkadaşlarının da büyük uğraşları

sonucu söz konusu görevi kendisi almıştır. Samsun'a Dokuzuncu Ordu Müfettişi olarak gitmesi kararlaştırılmıştır. Gitmeden önce yetki alanını genişletmiş ve böylece Anadolu'nun büyük bir kısmında söz sahibi olmuştur. Hasan İzzettin, konu üzerine şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“Mustafa Kemal'in her türlü yükselme çabasını köstekleyen Enver Paşa, tarihini yaparak gitmişti. Şimdi tarihini yapmak sırası Mustafa Kemal'deydi. Enver Paşa onu gölgelemek için Çanakkale'nin en kötü savaş bölgesine vermişse de o, burada Çanakkale Destanı'nın altın sayfalarını yaratmış, hiç olmazsa İstanbul'u kurtarmıştı. Şimdiyse yalnız bir şehri değil, koca bir Türkiye'yi kurtaracaktı. Gerek büyük zekâsı, gerekse talih, ona bu fırsatı vermiş benziyordu.” (Kutsal İsyân 1, s.374)

Kutsal İsyân'da, Mustafa Kemal'in Dokuzuncu Ordu Müfettişliği görevini almak için çeşitli isimlerle görüşerek, gerekli hazırlıkları yaparak emek verdiği görülmektedir. Ancak Sina Akşin, Mustafa Kemal'in anılarında Anadolu'da bir göreve atanmak için herhangi bir çaba harcadığını gösteren bir duruma rastlanmadığını, önerinin doğrudan hükümet tarafından teklif edildiğini ifade eder. Bununla birlikte Mustafa Kemal'in tereddütsüz bir şekilde görevi kabul etmesi, Anadolu'da düşman işgallerine karşı bir hareket başlatmak için bir fırsat saydığına işaret edilir.⁸⁴ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyân*'da Mustafa Kemal'i Anadolu'ya geçmek için görev almaya çabalayan aktif bir rolde okura sunmuştur.

Hasan İzzettin, *Kutsal İsyân* boyunca Mustafa Kemal'in Türk milletinin tarihini yeniden yazabilecek zekâ ve potansiyele sahip, lider ruhlu bir karakterde olduğunun altını çizmektedir. Mustafa Kemal, kendisiyle birlikte Türk milletini kurtuluşa götürecek yolun taşlarını ince ve kıvrak zekâsıyla döşemiş ve bu yolda adımlarını ileri görüşlü bir lidere has şekilde büyük bir dikkatle atmıştır. Mustafa Kemal, bünyesinde barındırdığı lider vasıflarını, Çanakkale'de verdiği mücadele sonucu elde etmiş olduğu zaferle göstermiştir. Anadolu'ya geçtikten sonra gerek

⁸⁴ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele [Mutlakıyete Dönüş 1918-1919]*, Cilt I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2004, s. 290.

kongre gerekse meclis sürecinde kaos ortamını bir lidere yakışan şekilde yönetmekteydi:

“O, çoğu zaman, gerçek bir liderin, olayların taşıdığı korkunç olumsuz potansiyel karşısında bile yüzünün çelik bir çizgisi ve bir davranışıyla duruma egemen olabileceğini biliyordu. En büyük zaferlerin ya da yenilgilerin yararlanılmış ya da yitirilmiş küçük bir an sorununa bağlı olduğunu Çanakkale boğuşmalarında yakından deneyerek öğrenmişti.” (Kutsal İsyen 3, s.239-240)

Hasan İzzettin, söz konusu kurtuluş yolunda ilerlerken gerektiğinde bundan çekinmemekle birlikte kan dökmekten ziyade barış yoluyla politik anlamda üstünlük kurarak zafere ulaşmak isteyen bir Mustafa Kemal portresi çizmektedir. Hasan İzzettin, Mustafa Kemal’in düşünce dünyasındaki çalkantılı süreci şu şekilde okura sunmaktadır:

“[...] İçine karışacağı savaş dalgaları, ancak bir cehennemle ölçülebilirdi. Onun ruhu gerçi hareket, aksiyon istiyorsa da öldürmek, kan dökmek istemiyordu. O, barış içinde yaşamak ve yaratmak istiyordu. Kendi yurdunun zavallı çocuklarını başka devletlerin çıkarları uğruna ateşe atmak ona bir cinayet gibi görünüyordu. O, hiçbir vakit bir Mars, bir savaş tanrısı olmak istememişti. Sadece kendi insanlarını mutlulaştıracak büyük aksiyon hülyaları peşindeydi.” (s.489)

Mustafa Kemal, takvim 12 Haziran 1919’u gösterdiğinde Havza’dan Amasya’ya gitmek üzere yola çıkmıştır. Vatanın pek çok yerinde olduğu gibi burada yaşayan insanlar da uğradıkları haksızlıktan kendilerini çekip çıkarabilecek, kurtuluş için umut besleyecekleri birine ihtiyaç duymaktadır. Düşman kuvvetleri ise Amasya halkının beklentisinin aksine kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilecekleri bir paşa bekleyişindedir. Mustafa Kemal, Amasya’ya vardığında gerek düşman kuvvetleri tarafında olan gerekse bir direniş ışığı bekleyen bütün Amasya halkı onu heyecanla karşılamıştır. Halka karşı Hasan İzzettin, Amasya halkının Mustafa Kemal’e bakışını

şöyle ifade eder: *“Halk, bu genç ve yakışıklı paşadan hoşlanmıştı. Hepsi, ilkin merakla baktığı halde şimdi yüzünde sempati ışıkları olarak bakıyordu.*

Genç paşa, yol kenarında sıralanan ileri gelenlerin ellerini sıktı, hallerini hatırlarını sordu. Halk, ömründe ilk kez bu denli yanlarına sokulup hal-hatır soran bir paşaya rastlıyordu. Akıllıca bir reklam da yapılmış olduğundan Mustafa Kemal, halka mistik bir güzellikte de görünüyordu.” (Kutsal İsyan 2, s.260)

Mustafa Kemal’in kurtuluş üzerine kurduğu bütün hayalleri Amasya’ya gelişiyle birlikte gerçeklik alemine ilk adımını atmıştır. Mustafa Kemal’in kurtuluş hayalleri, zafer yolunda adım adım ilerledikçe *“etten, kemikten, kandan ve candan yeni bir millet gerçeğine ulaşacaktı...”*⁸⁵

Mustafa Kemal Samsun’a geldiği sırada 1.Dünya Savaşı’ndan sonra kendilerini sonucu yıkımla sonuçlanan bu savaşa sürükleyen paşalara güveni kalmayan halk, zamanla Mustafa Kemal ve arkadaşlarını farklı bir kefedede değerlendirmeye başlamış ve içinde bulundukları durumdan kendilerini kurtaracaklarına dair inancı artmıştır. Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan*’da halkın gözünde sempatik, halkı çok iyi tanıyan, memleketin içinde bulunduğu durum üzerine halk ile sohbet etmekten çekinmeyen bir Mustafa Kemal imajı çizmektedir. Mustafa Kemal, halk ile sohbetleri sırasında her fırsatta sözü vatanın işgali, Türk halkının esir edilmeye çalışılması gibi meseleler üzerine getiriyor ve halkı içinde bulunduğu durumdan kurtarmanın yollarını halkın anlayabileceği bir mantık doğrultusunda, sade bir dille açıklamaya ve halkı Ulusal Kurtuluş Savaşı fikrine hazırlamaya çalışıyordu. Hasan İzzettin, Mustafa Kemal’in, kendisiyle konuşan ve onun düşüncelerini dinleyen halkın üzerinde umut dolu bir geleceğe inanma etkisi bıraktığını ifade etmektedir. Halk zamanla kendilerini kurtaracağına inandıkları, umut ışığı olarak gördükleri

⁸⁵ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan* 2, s. 54.

“memleketin uzak sisleri içinde bir kış güneşi gibi kızarmaya”⁸⁶ başlayan Mustafa Kemal’in izinden gitmeye başlıyordu:

“Bir tek umut ışığı ondaydı. Memleket davası bir yana, şu sırada kendi öz varlıklarını kurtarmak için Mustafa Kemal’i bir kurtuluş ışığı gibi görüyorlardı.” (Kutsal İsyan 3, s.236)

Yukarıdaki satırlarda da görüldüğü üzere yazar, kutsallığının altını çizdiği ‘güneş, ışık, meşale, ateş’ gibi imge ve semboller aracılığıyla Türk halkının aydınlığa kavuşmasının Mustafa Kemal sayesinde gerçekleşeceğini çağrışımını yapmaktadır:

“Mustafa Kemal, elinde bütün Anadolu dağlarını aydınlatan dev bir bağımsızlık meşalesi tutuyordu.” (Kutsal Barış 1, s.207)

Hasan İzzettin’in incelediğimiz eserlerinde ışık metaforu önemli bir yere sahiptir. *Kutsal İsyan*’da, Mustafa Kemal’in ışığı etrafında oluşan aydınlığın, halkın geneline yayılmaya çalışılan en elzem erek olduğu görülür. Mustafa Kemal’in aydınlattığı yol, kurtuluşa uzanır. O, sahip olduğu ışık ile etrafındaki isimleri parlatır. Onun yanında olmak demek, aydınlık tarafta olmak demektir. Hasan İzzettin, ışığın kaynağı Mustafa Kemal’den uzaklaşan isimlerin aydınlıktan karanlığa geçtiğine işaret eder. Örneğin, *Kutsal Barış*’ta, Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın önemli kumandanlarının Cumhuriyetin ilanından sonra temelde Mustafa Kemal ile bazı fikir anlaşmazlıkları sonucu meclisten ayrılarak ordudaki görevlerine geri dönmeleriyle aydınlıktan uzaklaştıkları ifade edilir. Bu kumandanlardan biri olan Ali Fuat Paşa, İkinci Ordu Müfettişliği göreviyle Konya’da bulunduğu sırada gittikçe gömüldüğü karanlığı Mustafa Kemal’den gelen ışık parçalarıyla aydınlatmaya çalışır:

⁸⁶ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan* 3, s. 472.

“... geleceğin karanlıklarını bunlardan aldığı ışık parçalarıyla aydınlatmaya çalışıyordu.” (Kutsal Barış 2, s.636)

Kutsal İsyân boyunca Mustafa Kemal’e ait olan ışık, *Kutsal Barış*’ta Cumhuriyet rejimine geçildikten sonra yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile bütünleşmiştir. Mustafa Kemal’in yakınlığını kaybeden isimlerin karanlığa gömülmesi gibi Türkiye’den ayrılan isimlerin de ışıklarını kaybederek karanlığa yolculuğunun başladığı görülür. Osmanlı Hanedanı’nın sınır dışı edilmesi kanununun kabul edilmesi sonucu son Halife Abdülmecit Efendi, yurttan ayrılırken güneş ışıklarının aydınlattığı Türkiye’yi ardında bırakır:

“[...] Arkada kalan Türkiye, bol güneş ışıklarıyla yıkanırken, Osmanlı Hanedanı’nın son ak sakallı dölünün içinde, yurt özleminin ölümsüz karanlıkları başlıyordu.” (Kutsal Barış 2, s.576)

Hasan İzzettin’in Mustafa Kemal üzerinden oluşturduğu bir diğer metaforik algı ise baba metaforudur. *Kutsal İsyân*’da, padişah Vahdettin’in ülkenin yöneticisi olarak güçlü bir otoriter varlık gösterememesiyle Türk milletini öksüz bıraktığına işaret edilir.⁸⁷ Mustafa Kemal, sadece evlatlarını düşünen bir baba gibi öksüz kalmış Türk milletinin babalığını üstlenerek milletini kurtarmak için çabalar. O, ancak bir babanın çocukları için yapabileceği fedakarlıkları vatanı için yapmaktan çekinmez. Yazar, bu durumu, padişahın düşmanı olduğu gerekçesiyle Mustafa Kemal’i öldürmek için görevlendirilen birinin bir süre Mustafa Kemal’i izleyip onun vatan haini olmadığını anlayarak pişman olmasının ardından Mustafa Kemal için dile getirdiği “milletin babası” ifadesiyle somut hâle getirir:

⁸⁷ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyân* 3, s. 248.

“- [...] Meğer beni aldatmışlar! Az kalsın **milletin babasını** vuracaktım. Senin, hemşehrilerle konuşmalarını dinledim, baktım ki sen yalnız bizi düşünüyorsun. Bizi düşmanların elinden kurtarmak istiyorsun. [...]” (Kutsal İsyan 2, s.77)

Yazar, Millî Mücadele’nin zaferle sonuçlanmasının ardından Cumhuriyet idaresine geçilmesiyle Cumhurbaşkanı olarak görev alan Mustafa Kemal için ‘baba’ imgesini yineler. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulduktan sonra siyaset sahnesinde varlık gösterebilmesi için Cumhurbaşkanı’na ihtiyacı vardır. Bir babanın çocuğunun yaşaması için temel ihtiyaçlarını karşılaması gibi Cumhurbaşkanı’nın da yeni kurulan partiye siyaset hayatına tutunabilmesi için gerekli desteği sağlaması beklenir:

“Eğer, Cumhurbaşkanı, ilgilenir, ona, süt ve biberon sağlanmasına yardımcı olursa, yaşayabilir; yavruca, onca üvey evlat işlemi görürse, yaşaması güçleşebilirdi.” (Kutsal Barış 3, s.16)

Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan*’ın kurgusunu oluştururken tarihî gerçekliklerle birlikte Mustafa Kemal’in Nutuk’una paralel bir çizgide ilerlemiştir. Dolayısıyla olayların büyük ölçüde Mustafa Kemal etrafında geliştiği görülmektedir. *Kutsal İsyan* Kasım 1918’de başlamasına karşın geri dönüş tekniğiyle pek çok olayın aktarıldığı gibi Mustafa Kemal de, çocukluk, gençlik ve Mondros Ateşkes Antlaşması’na kadar geçirdiği askerlik yılları ile birlikte özel hayatını da aktarmıştır. Bunun bir sonucu olarak, Hasan İzzettin, Mustafa Kemal’in; Türk milletini *kutsal bir hamur gibi* yoğurarak *yeni bir ruh* kazandırıp *korkunç düşmanların* üzerine yürütme sürecine götüren olayları bir bütün olarak okura sunmuştur.⁸⁸ Böylece Hasan İzzettin, Mustafa Kemal’in lider vasıflarını yaşamış olduğu olayların sonucu olarak geliştirdiği, yaşam yolculuğunda edindiği tecrübelerden ders çıkararak kendisini zafere ulaştıran yolda ilerleyen bir karakter portresi çizmektedir. Bu portreyi oluştururken hassasiyetle üzerinde durduğu nokta Mustafa Kemal’i, eserlerindeki *en samimi, en olumlu* ve *en*

⁸⁸ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan* 2, s. 53.

güçlü karakter olarak yansıtabilmektir. Mehmet Seyda ile gerçekleştirdiği bir röportajında bu durumu şöyle dile getirmiştir:

*“Mustafa Kemal elbette, kitabın en sempatik, en olumlu ve en güçlü karakteri olarak verilmektedir; başka türlü de olamaz.”*⁸⁹

Yazar, romanlarındaki en güçlü karakter olan Mustafa Kemal’in gücünü Türk milletinden aldığını ifade eder. *Kutsal İsyan* romanının karakterlerinden biri olan Rasim Bey, söz konusu durum üzerine şunları söyler:

“Mustafa Kemal Paşa çok büyük bir şahsiyettir. Onun her güçlüğü yeneceğine inanmak gerektir. Millete gelince o, manasız bir harpten bıkkındır. Fakat boynuna zincir takılmak istendiğini anlarsa arslan kesilir, ateş kesilir, yıldırım kesilir. İşte Mustafa Kemal Paşa o arslana, o ateşe, o yıldırıma istinat ediyor.” (Kutsal İsyan 2, s.378)

2.3.5.2.Kâzım Karabekir

Kutsal İsyan’ın Mustafa Kemal’den sonra gelen en önemli karakterlerinden biri kuşkusuz Kâzım Karabekir’dir. Hasan İzzettin’in, Kâzım Karabekir ismi ile ilk karşılaşması küçük yaşlarında darüleytamda geçirdiği yıllara rastlamaktadır. Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın gerçekleştiği yıllarda Kâzım Karabekir, özellikle Doğu illerinde bulunduğu dönemde 1. Dünya Savaşı’nın getirdiği enkaz sonucu gidecek yeri olmayan, “*açlığın en kötü günlerini yaşamış çocuklar gibi bir deri bir kemik*”⁹⁰ kalmış öksüz ve yetim şehit çocuklarını, açtığı darüleytamlarda himayesi altında toplayarak onların hayata tutunabilmeleri için çeşitli askeri ve mesleki eğitimin yanı sıra çeşitli sanat ve spor dallarında da eğitim almalarını sağlamıştır. Bu darüleytamlarda yetişen erkek çocuklarının pek çoğu Türk Ordusu’na mensup asker olmuşlardır.⁹¹

⁸⁹ Mehmet Seyda, *Edebiyat Dostları*, s. 213.

⁹⁰ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 3*, s. 248.

⁹¹ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 1*, Tekin Yayınları, İstanbul, 2018, s. 294.

Bir gün Sivas'taki kolordu bölgesini denetlemek üzere yola çıkan Kâzım Karabekir, yol üzerinde mola verdiği sırada Van'ın Beyazıt yöresinden toplanarak Paşa'nın önceki yıllarda Erzurum'da açmış olduğu darüleytama yerleşmek üzere hareket eden, savaşta ailelerini kaybeden şehit çocuklarının grubuyla karşılaşmıştır. *Kutsal İsyan*'da, yetersiz beslenme ve bakımsızlık sonucu zayıf ve güçsüz görünümlü çocukların, kurtarıcı olarak gördükleri Kâzım Karabekir ile karşılaşınca büyük bir mutluluk yaşadıkları ifade edilmiştir:

“[...] Erzurum'a 'Sanayi Gürbüzleri'nin sıcacık, ekmekli, yemekli cıvıl cıvıl yuvalarına barınmağa gidiyorlardı. [...] Fersiz gözleriyle ürkek karga yavruları gibi paşa ile arkadaşlarına bakıyorlardı. Öksüz yurtlarının babası olan paşa babalarıyla karşılaştıklarını anlayınca sevindiler ve canlandılar. Paşa, hepsiyle içten ilgilendi. Hepsini birer birer gözden geçirdi. Onların sevinçten bağırıp çağırışları, dualar edip peşinden çil yavruları gibi dolaşıp öpmek üzere ellerine sarılmaları, paşayı pek çok duygulandırmış, gözlerini yaşartmıştı. Paşanın babaca duyguları, sel gibi taşmıştı.”
(Kutsal İsyan 3, s.248)

Hasan İzzettin'in, küçük yaşlarında yolu Kâzım Karabekir tarafından açılan darüleytamların birine düşmüş ve bu sayede hayata tutunabilmiştir. Birkaç yıl içinde Sultan Vahdettin'in Anadolu'daki darüleytamlarda bulunan öksüz ve yetimleri İstanbul'da toplamaya karar vermesi sonucu Hasan İzzettin de İstanbul'a gelen çocuklar arasında yer almıştır. Bu yıllar Millî Mücadele sürecine rastlamakla birlikte Millî Mücadeleyi destekleyen pek çok insan gibi Hasan İzzettin'in öğretmenleri de Millî Mücadele destekçisi olup, darüleytamlardaki çocuklara bu düşüncüyü aşlamayı amaçlamışlardır. Bunun bir sonucu olarak burada yetiştirilen çocuklara Kâzım Karabekir tarafından bestelenen marşlar ezberletilerek millî ruh kuvvetlendirilmiştir. Hasan İzzettin, anılarında buna değinmiştir. Bununla birlikte Hasan İzzettin, dönemin gazetelerinde yayımlanan Mustafa Kemal, Rauf Orbay, Kâzım Karabekir gibi önemli kumandanların fotoğraflarını keserek bunları resmetmiştir. Hasan İzzettin'in yaşamına Kâzım Karabekir'in dolaylı olarak değindiği bir diğer nokta da gençlik yıllarında hayranlık duyduğu Kâzım Karabekir gibi asker olma hayaliyle Tokat Askeri Lisesi'ne

girmesidir. Tüm bunların bir sonucu olarak Hasan İzzettin, Kâzım Karabekir'in karakter portresini çizerken üzerinde hassasiyetle durmuş ve *Kutsal İsyan*'da okura aktarmıştır.

Kutsal İsyan'da memleketine bağlı, değerli ve yurtsever bir kumandan olarak tasvir edilen Diyarbakırlı Kâzım Paşa, fikirleriyle kalabalıkları, grupları peşinden sürükleyerek onları bir araya getirme konusunda büyük bir askeri liderin kuvvetine sahip bir karakter olarak sunulmaz. Hasan İzzettin'e göre Kâzım Karabekir, daha ziyade “*mevzii işler görebilecek bir lider vasfı*”na sahiptir.⁹² O, Millî Mücadele sürecinde lider vasıflarının pek çoğuna sahip olduğunu gördüğü Mustafa Kemal'in yanında en büyük destekçilerinden biri olarak yer almıştır. Bunun en büyük örneği Kâzım Karabekir'in, 3 Temmuz 1919 tarihinde Sivas'tan yola çıkarak Hüseyin Rauf ve ordunun diğer önemli isimleriyle birlikte kongre düzenlemek üzere Erzurum'a gelecek olan Mustafa Kemal'i pek tanımayan Doğu illerinde yaşayan Türk halkına Millî Mücadele'nin lideri olarak kabul ettiği Mustafa Kemal'i tanıtmak, halk üzerinde Mustafa Kemal'e karşı bir ilgi ve sempati uyandırma görevini üstlenerek halkın Mustafa Kemal ile birlikte Millî Mücadele'ye olan inancını kuvvetlendirmeyi amaçlayarak hareket etmesidir. Başka bir örnek ise, Sultan Vahdettin'in, görevini bırakarak İstanbul'a dönmesi emrini vermesi sonucu bunu kabul etmeyerek ordu görevinden istifa eden Mustafa Kemal'e bağlılığını ilk açıklayan kumandanlardan birinin Kâzım Karabekir olmasıdır. Bu noktaya kadar *Kutsal İsyan*'da, Mustafa Kemal'in düşünce dünyasında Kâzım Karabekir'in kendisine karşı sadakati üzerine şüpheleri bulunduğu yansıtılmış ancak söz konusu olaydan sonra Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal nezdinde kendisine olan bağlılığını kanıtlamıştır.

Mustafa Kemal'in ordu görevinden istifa etmesi bir dönüm noktasının başlangıcıdır. Artık Mustafa Kemal, İtilaf Devletleri'nin yanında yer alan İstanbul Hükümeti'nin değil Türk milletinin adamıydı. Mustafa Kemal, Millî Mücadele'ye adım adım ilerlediği sırada yanında yer alacak insanların desteğine güvenebilmek ister.

⁹² Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 1*, s. 255.

Bu konuda karamsar düşüncelere boğulduğu sırada Kâzım Karabekir, bir *ışık topu* gibi yükselmiş ve Mustafa Kemal'in yolunu aydınlatmıştır:

“Şu sırada Kazım Karabekir'in, onun karanlığa gömülmüş ruhunda yarattığı umut aydınlığı yeni zaferlere doğru giden yolları aydınlatacak büyüğü taşıyordu.”
(Kutsal İsyan 2, s.511)

Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan*'da Kâzım Karabekir'in *kana bulanmış her türlü komitecilikten tiksindiğini*⁹³ ve hayatının her döneminde kanuna bağlı kalarak hareket ettiğinin altını çizmektedir. Mustafa Kemal'in Dokuzuncu Ordu Müfettişliği görevinden istifa etmesinden sonra İstanbul Hükümeti'nin emriyle yeni adı Üçüncü Ordu Müfettişliği olan bu görev Kâzım Karabekir'e verilmiştir. Dolayısıyla bu noktadan sonra Kâzım Karabekir askeri hamlelerini kanuna bağlı bir şekilde gerçekleştirmeye devam ederken Mustafa Kemal için yeni bir dönem başlamış ve ihtilalci ruhu herkes tarafından görülmüştür. Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan*'da Mustafa Kemal ile Kâzım Karabekir arasında ikisinden başka kimsenin bilmediği rekabet duygusunun başlangıcı olarak bu meseleye işaret eder:

“[...] Mustafa Kemal, bu işlerde Kazım Karabekir gibi liberal düşünemiyordu. Kendisi artık su götürmez bir ihtilalciydi. Kazım Karabekir ise hala yapacaklarını legal yollarla yapmayı düşünüyordu.

Bunun için de Mustafa Kemal'le aralarında gizliden gizliye ve kıyasıya bir mücadele başlamıştı. Bunu ikisinden başka bilen de yoktu.

Kazım Karabekir, onun eskiden etkisi altında kaldığı otoritesini kırıp atacak gücü kendinde bulamıyordu. Mustafa Kemal de Kazım Karabekir'in elinde

⁹³ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan* 5, s. 385.

bulundurduğu askeri gücü ve onun bu bölgedeki köklü prestijini hiçe saymak tehlikesini göze alamıyordu. Zaten bu denli saçma bir şey de olamazdı.

Her iki lider de kendisini davanın şampiyonu olarak görüyor ve ötekini kendi hesabına ve en elverişli biçimde, en verimli biçimde kullanmanın çarelerini arıyordu.”
(Kutsal İsyan 2, s.555)

Kutsal İsyan’da aktarılan Mustafa Kemal ile Kâzım Karabekir arasında geçen bir diğer çekişmenin sebebi ise Erzurum ve Sivas Kongresi’nin ardından yeni meclisin nerede toplanması gerektiğidir. Mustafa Kemal, meclisin toplanma yerinin, İtilaf Devletleri’nin baskısı altında bulunan İstanbul’dan ziyade Millî Mücadele’nin kuvvetle devam ettiği Anadolu şehirlerinden Eskişehir ya da Ankara’da gerçekleşmesini doğru bulmuştur. Kâzım Karabekir ise meclisin İstanbul’da toplanması gerektiğini düşünmektedir. Bunun temel sebebi olarak meclisin İstanbul dışında toplanması durumunda İstanbul Hükümeti’nin halkı Mustafa Kemal ve arkadaşlarına karşı padişahı hiçe sayarak baş kaldırdıkları konusunda kışkırtacağı düşüncesi gösterilmiştir. İçinde bulunduğu durumu tam olarak kavrayamayan halkın kendilerine karşı ayaklanmasıyla Millî Mücadele’nin tehlikeye düşmesi ihtimalinden çekinen meclis üyeleri uzun tartışmalar sonucu meclisin İstanbul’da toplanmasına karar vermiş ve bunun sonucunda Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal’e karşı sağladığı üstünlükten gizli bir haz duymuştur:

“[...] Mustafa Kemal’i yalnız bırakmış olmanın korkunç zevkini tadarken, kendi varlığının bayağı bir frenden daha başka dinamik bir şey olduğunu bu kritik anda anlar gibi oluyordu.

Artık, meclisin İstanbul’da toplanması kararı verilmiş gibiydi. Kazım Karabekir, masaya ağırlığını koyarak bu raundu kazanırken Mustafa Kemal’le yaptıkları gizli savaşta kaderin bardağına bir damla daha baldıran damlıyordu. Mustafa Kemal, Kazım Karabekir’in, kendi kozlarına karşı yaptığı tehlikeli çıkışları bir bir hesaplayarak acı acı gülümsüyordu.

Evet, Kazım Karabekir en küçük bir fırsatta kendisiyle aşık atmaya kalkıyor ve bir rakip oyunu oynuyordu.” (Kutsal İsyen 3, s.284)

Millî Mücadele süreci boyunca Kâzım Karabekir’in en büyük mücadelesini İtilaf Devletleri’nin desteği altında faaliyet gösteren Ermenilere karşı verdiği görölmektedir. Ermeniler, Doğu illerinde ayaklanmaya meyilli olan Kürt azınlıklarını kendi çıkarları doğrultusunda kışkırtmaya çalışıyor ve Kürtleri Türklerden koparma hedefiyle hareket ediyordu. Kâzım Karabekir, söz konusu bölge üzerinde sağlamış olduğu hakimiyet ile “Büyük Ermenistan” idealine hizmet eden düşman kuvvetlerinin karşısına büyük bir güç olarak çıkmıştır:

“İşte Kazım Karabekir, böylece doğuya yaklaşan herkesin gözünde yüz bin kişilik bir ordunun başında dikilen bir dev gibi görünüyordu.” (Kutsal İsyen 3, s.188)

Millî Mücadele sürecinde Kâzım Karabekir, ağırlıklı olarak Erzurum’da bulunmuştur. *Kutsal İsyen*’da Erzurum, hür bir Türk şehri olarak tasvir edilmektedir. Kâzım Karabekir, Erzurum halkının işgal korkusunu yaşamamalarının en büyük etkenidir. Hasan İzzettin, söz konusu durumu şöyle ifade eder:

“Burada, İstanbul’daki o yürekleri buz gibi donduran korku ve terör havası yoktu. Burası hür ve gerçekten hür bir Türk şehriydi. Kazım Karabekir adlı o yiğit ruh buradaki düşman korkusunu demir avuçlarına almış, sonra ezerek çiğnemiş, pestile çevirmişti.” (Kutsal İsyen 2, s.483)

2.3.5.3.İsmet İnönü

İsmet İnönü, Mütareke Dönemi’nde dağılan Talat Paşa kabinesinin ardından kurulan Ahmet İzzet Paşa kabinesine bağlı olarak Harbiye Nezareti Müsteşarlığı görevine getirilmiştir. Ahmet İzzet Paşa kabinesinin ardından Tefvik Paşa kabinesi kurulmuş ve İsmet Bey’in bir ay süren görevi de son bulmuştur. Millî Mücadele süreci başladığında İsmet İnönü, İstanbul’dan Paris Barış Konferansı’na gidecek olan

Osmanlı Heyeti'nin yararlanabileceği belgeleri düzenlemek üzere İstihzarat-ı Sulhiye Komisyonu'nda askeri üye olarak getirildiği görevinde bulunmuştur.⁹⁴

İsmet İnönü, 16 Mart 1919 tarihinde İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u resmen işgal etmesiyle İstanbul'daki görevini bırakarak, yetkisi altında bulunduğu isimlere haber vermeden gizli bir şekilde Anadolu'ya geçmek üzere yola çıkmıştır. Celalettin Arif Bey ve birkaç subaydan meydana gelen İsmet İnönü'nün kafilesinden iki gün sonra Halide Edip ve Doktor Adnan Adıvar'ın kafilesi Anadolu'ya geçebilmek için aynı yolu izlemiştir. Anadolu'ya geçebilmek için Şeyh Ata Efendi'nin tekkesinde konakladıkları sırada kendilerinden önce İsmet İnönü'nün kafilesinin burada kaldığını öğrenen Halide Edip bunu sevinçle karşılamıştır. İsmet İnönü gibi önemli bir ismin Millî Mücadele yanlısı olarak etkin bir şekilde faaliyet göstermek üzere Anadolu'ya geçmesi onların Millî Mücadele'ye olan inancını kuvvetlenmiştir:

“Şeyhten İsmet adını işitince sevindiler. Bu adın, onların katında büyük bir büyüğü vardı. Onun karakteri ve zekâsı, bir kavgada onlara ışık tutacak, umut verecek güçteydi.” (Kutsal İsyân 4, s.152)

İsmet İnönü'nün Ankara'ya varışı 9 Nisan 1920 tarihinde gerçekleşmiştir. Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gelen kumandanlar arasında gördüğüne en çok sevindiği isim İsmet Bey olmuştur. Bunun temel sebebi *Kutsal İsyân*'da açıkça ifade edilmemiş ancak Mustafa Kemal'in, *“elinin altında birinci sınıf bir askere ve arkadaşına olan gereksinimini ancak İsmet Bey'in doyuracağı”*⁹⁵ düşüncesine işaret edilmiştir. Mustafa Kemal, Ankara tren istasyonunda gelen yolcular arasında sevinçle karşılamak üzere özel olarak İsmet Bey'i aramıştır. Bu durum çeşitli kaynaklarda ifade edildiği gibi *Kutsal İsyân*'da da yer almıştır:

⁹⁴ Erkan Cevizliler, Seyhan Akbulut, “Mütâreke Döneminde İsmet Bey (İnönü)'in İstanbul'daki Faaliyetleri”. Atatürk Dergisi 9/2, Aralık 2020, s.147-181.

⁹⁵ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyân 4*, Tekin Yayınları, İstanbul 2013, s. 262.

“Ne var ki Mustafa Kemal, aradığını bulamıyor, kaynaşan insanlar arasında o sevimli, o eski arkadaş yüzünü gözleriyle boşuna arıyordu. En sonra:

-Canım, İsmet Bey nerde? Canım, hani İsmet? diye bağırarak zorunda kaldı. Neden sonra gözleriyle onu bir kenarda yakaladı.

Mustafa Kemal, hemen ona doğru seğirterek iki elini birden tuttu:

-Hoş geldin, İsmet! İsmet Bey, yalnız gülümsüyor, bütün diyeceklerini sanki bununla anlatmak istiyordu. Sanki onun yerine de Mustafa Kemal konuşuyordu.

-Bugün, çok sevinçliyim İsmet! Ama ne iyi ettin de geldin! Ama ne iyi ettin de çabuk geldin!” (Kutsal İsyan 4, s.263)

Dağınık hâlde faaliyet gösteren çetelerin düzenli ordu etrafında birleştirilmesinde büyük bir rolü olan İsmet İnönü, *Kutsal İsyan*’da Mustafa Kemal gibi siyasi alanda değil daha çok savaş ortamında orduyu yöneten Batı Cephesi Kumandanı olarak karşımıza çıkmaktadır. İsmet İnönü, Batı Cephesi Kumandanı olarak Yunan kuvvetlerinden ve Ankara Hükümeti’ne karşı isyan çıkarmasından korkulan Çerkez Ethem’den sorumluydu. *Kutsal İsyan*’da İsmet İnönü’nün, Çerkez Ethem ile yapmış olduğu görüşmelerde ona karşı her zaman ince ve kıvrak politik zekâsıyla ılımlı bir tavır sergilediği görülmektedir. Düzenli ordunun önündeki en büyük engellerden biri hâline gelen Çerkez Ethem’in buyruğu altındaki Kuvayıseyyare’ye karşı tavrı da bu yönde gelişmiştir. Ancak Çerkez Ethem ve kardeşlerine göre İsmet Bey’in düzenli orduya geçme yolundaki çabasının altında Kuvayıseyyare’ye karşı beslediği olumsuz duygular yatmaktadır:

“İsmet Bey’in Kuvayı Seyyare’yi yok etmek istediğini, Kuvayı Seyyare’nin başarılarını çekemediğini, buna ilk günden beri karar vermiş bulunduğunu ve bu kanısının bizce belli olduğunu bildirdim.” (Kutsal İsyan 5, s.249)

Düzenli ordu oluşturulmaya başlandıktan sonra Kuvayıseyyare kendi içinde bölünmeler yaşamaya başlamıştır. Türk ordusunun kendi içinde yaşamış olduğu bu bölünme Yunan kuvvetlerinin çıkarına hizmet etmekteydi. Dolayısıyla düzenli ordunun kurulması için kararlı bir tavır sergileyerek hiçbir şekilde geri adım atmayan İsmet Paşa'nın karşısında Çerkez Ethem'in söz konusu tehlikeli durumun farkına vararak güçlerini geri çekme yönünde karar aldığı *Kutsal İsyen*'de görülmektedir. Bir yandan Yunan kuvvetleri bir yandan da Çerkez Ethem'e bağlı Kuvayıseyyare birlikleri ile mücadele eden İsmet Paşa komutasındaki düzenli ordu iyice yorgun düşmüştür. Ancak tüm bu olumsuz durumlara rağmen tarih 11 Ocak 1921'i gösterdiğinde Yunan kuvvetlerine karşı verilen mücadele Birinci İnönü zaferi ile sonuçlanmıştır. Hasan İzzettin, zafer sonrası İsmet Paşa'yı şöyle tasvir etmiştir:

“Bir mermi çukurundan savaşı yöneten ufak tefek bir kumandan Albay İsmet Bey, birdenbire dev gibi boy atarak gözleri doldurdu.” (Kutsal İsyen 5, s.321)

2.3.5.4.Topal Osman

Millî Mücadele sürecini ele alan *Kutsal İsyen* romanında, önemli bir yeri bulunan isimlerden biri Giresun ve yöresinde faaliyet gösteren *“şehrin Türk halkınca çok sevilen ve kendisine umut bağlanan bir yerli kahraman”*⁹⁶ olarak anılan Topal Osman'dır. Hasan İzzettin, *Kutsal İsyen*'de Topal Osman'ın Millî Mücadele sürecindeki faaliyetlerinin yanı sıra ailesi, çocukluğu, Balkan Savaşı'nda dizinden sakatlanarak topal kalma süreci, dağa çıkış serüveni gibi meseleleri de okura aktarmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a giderek Millî Mücadele sürecini başlatacağı sırada Topal Osman, İtilaf Devletleri'nden destek alan, Türk köylerini basarak halkı yıldırmaya çalışan Pontus Rum çetelerini durdurabilmek ve onların karşısında güç toplayabilmek için kanunsuz bir şekilde Giresun Belediye Başkanı görevini devralmıştır. Aynı zamanda 1919 yılında Nemrut Mustafa Paşa Divanı Harbi

⁹⁶ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyen* 2, s. 116.

tarafından yayımlanan siyasi suçlular listesinde adı yer alan Topal Osman, bu dönemde faaliyetlerini tutuklanma tehlikesi altında gerçekleştirmekteydi. Söz konusu listede adı bulunan Giresun eşrafından Sarı Mahmut Zade isimli şahıs, Giresun kaymakamı Nizamettin Bey tarafından tutuklanarak İstanbul'a yargılanmak üzere gönderilince Topal Osman kendisinin de tutuklanma tehlikesini çok yakınında hissederek Pontus Rum çetelerine karşı daha rahat hareket edebilmek için Belediye Başkanlığı makamını bırakarak dağa çıkmıştır.

Topal Osman, dağa çıktıktan sonra çetesini genişletmekte ve Türklere saldıran Pontus Rum çetesine karşı mücadele etmekteydi. İtilaf Devletleri'nin baskısıyla hareket eden Damat Ferit Paşa Hükümeti Topal Osman ve çetesini tutuklamak üzere jandarma kuvvetlerini görevlendirmiştir. Rumların ihbarı üzerine Topal Osman'ı yakalamak için baskın veren jandarma bölüğü kumandanı Topal Osman ve çetesi tarafından alıkonulmuş ve Topal Osman'ın ne için dağa çıktığını anlatması sonucu onun yurtsever duygularla hareket eden bir kahraman olduğuna karar verdikten sonra Damat Ferit Paşa Hükümeti'ne bunu açıklamaya çalışarak Topal Osman'ın affını istemiştir. Bunun sonucunda Topal Osman padişah tarafından affedilmiş ve dağdaki yaşantısına son vererek Giresun'daki görevinin başına geri dönmüştür.⁹⁷

Mustafa Kemal, İzmir'in işgalinden sonra Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde dağınık hâlde çeteleşerek düşman kuvvetlerine karşı koyan çete reisleriyle iletişime geçmiş ve onları tek bir yerden yöneterek düşmana karşı koyma noktasında birleştirmeyi amaçlamıştır. Bu çete reislerinden biri de Topal Osman'dır. Mustafa Kemal, Topal Osman'ın ismini duyar duymaz onu Samsun'da kaldığı otele davet etmiş ve Topal Osman'ın faaliyet gösterdiği bölgeler ile birlikte Pontus Rum çetelerinin son durumu hakkında bilgi almıştır. Mustafa Kemal, Karadeniz bölgesindeki köy ve şehirlerin korunması için Topal Osman'ı görevlendirmiş ve bunun için çetesini genişletip güçlendirmesi üzerine ona tavsiyeler vermiştir. Topal Osman, Mustafa

⁹⁷ Hasan İzzettin, Kutsal İsyan 2, s. 127-128.

Kemal ile görüşmesinden sonra yürüttüğü bütün faaliyetleri Mustafa Kemal'e bağlı bir şekilde gerçekleştirmiştir:

“Mustafa Kemal, bütün Karadeniz kıyılarını kaplayan Pontos yangınına söndürmek görevini ona vermişti. Artık her attığı adımda onun mavi gözlerini hemen karşısında görüyor, ondan güç alıyordu. Onlar yeni Türkiye'nin ilk kurtarıcılarıydı. Artık kendinde şimdiye dek hiç duymadığı bir başka büyüklük de duyuyordu. Millet yolunda büyük işlere atılan ya da böyle kutsal işlere atanan her insanın duyduğu büyüklük duygusunu o da derinden duyuyordu.” (Kutsal İsyan 2, s.195)

Mütareke Dönemi'nden itibaren Karadeniz şehirlerine Pontus Rum Devleti kurma hayaliyle düzenli olarak gönderilen çetecilerin sayısı yirmi beş bini bulmuştur. İtilaf Devletleri'nin desteği ile 18 Aralık 1919 tarihinde Batum'da merkezi Trabzon şehri olması düşünülen ve Bolşeviklerin Batum'a gelişine kadar varlığını sürdüren Pontus Rum Hükümeti kurulmuştur. Bu kuruluşla bağlı olarak hareket eden Pontus çeteleri en büyük mücadelelerinden birini Topal Osman'a karşı vermiştir. Topal Osman, 1920 yılı içinde Mustafa Kemal'in de desteği ile bir bastırma alayı kurarak Türk halkına ölüm saçan ve Türk toprakları üzerinde bağımsız bir devlet kurmayı hedefleyen Pontus Rum çetelerine karşı yaşadığı vatan topraklarını savunma üzerine mücadelesini vermiştir. Topal Osman, ağırlıklı olarak Samsun'da bulunmakta ve bu bölgede kurduğu sekiz yüz kişilik milis alayından oluşan karargâhı ile askerî ve sivil güç olarak hâkimiyetini genişletmekteydi.⁹⁸

Topal Osman, *Kutsal İsyan*'da acımasız bir çete reisi olarak tasvir edilmektedir. Bir gün bir çete savaşında yakalanarak kendisine getirilen dört Giresunlu Rum çeteciye Türk köylerini basıp canlı cansız tüm köylüleri yaktıkları için kısasa kısas düşüncesiyle Gülnihal vapurunun ocağına atılarak yanarak ölmelerini sağlamıştır. Bu dört çeteci Topal Osman'ın Giresun'da birlikte büyüdüğü, zamanında aynı sokakta oyunlar oynadığı komşuları olmasına rağmen onların Türk halkına yaptıkları zulüm ve işkenceleri bilmesi sebebiyle onları hiç düşünmeden korkunç bir

⁹⁸ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan* 5, s. 202-203.

şekilde can verecekleri ocağa attırmıştır. Bu olaydan sonra Topal Osman, Pontus Rum çetelerinin destekçisi olarak Türk halkına düşman kesilen Rumların ikamet ettiği çeşitli mahalleleri ateşe vererek onlara da savaş açmıştır:

“[...] Yalnız, Osman Ağa Pontosçuların, Karadeniz dağlarındaki Türk köylerini yakarken kendisine öğrettikleri ateş oyunlarını uygulayarak bütün bu Pontosçu Hristiyan mahallesini ateşe verdi. Geceleyin Merzifon’un gökleri kıpkızıl kesilip kapkara dumanlar, mermiler, büyük gürültülerle patlıyordu. Evsiz, barksız kalan Hristiyan halk, Orta Anadolu azınlıklarının yoğun olarak bulunduğu kasabalara doğru yola çıkarıldı. Megalo idea kim bilir daha ne mutlu toplulukların başını yiyecekti. Ne yazık ki bu zavallı insanlar, kendilerini o melun siyasetin değil de Türk hükümetinin bu duruma getirdiği kanısındaydılar. Böyle düşündükçe de mutsuzluklarının gerçek nedenini hiçbir zaman anlayamayacaklardı.” (Kutsal İsyân 5, s.488)

2.3.5.5. Halide Edip Adıvar

Halide Edip, *Kutsal İsyân*’da ilk olarak İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edilmesine bir tepki olarak 6 Haziran 1919 tarihinde gerçekleşmiş olan iki yüz bin kişiyi bulan genç, yaşlı, kadın, erkek, asker, subay her sınıf insandan meydana gelen Sultanahmet Mitinginde yaptığı konuşma ile okurun karşısına çıkmaktadır. Halide Edip, İzmir’in Yunan kuvvetleri tarafından işgal edildiği haberini Amerikan Kız Koleji’nde öğrenim gördüğü yıllarda öğretmenini olan Miss Dodd’tan öğrendiğinde, âdeta can evinden vurulmuş gibi bir ruh hâline bürünmüştür. *“Onun sanatçı ruhu, elbette, ortalama yurtseverlerinkinden daha derince yaralanmıştı.”* (Kutsal İsyân 2, s.216)

İzmir’in işgali ile derinden sarsılan Halide Edip, Üsküdar Amerikan Kız Koleji’nde verilecek olan ve her milletten temsilcilerin söz alacağı bir konferansta eğitim sorunları üzerine konuşma yapması için görevlendirilmiştir. Vatan topraklarının işgal edilmesinden dolayı duyduğu üzüntüyle gözleri çukurlaşmış ve içinde bulunduğu yas durumunu yansıtan kıyafetleri simsiyah renklere bürünmüş bir

şekilde kürsüye çıkan Halide Edip, eğitim sorunları üzerine olan konuşmasını ülkenin içinde bulunduğu siyasal problemleri bir kenara bırakamayıp İtilaf Devletleri tarafından tepki ile karşılanabilecek olan sözlerini politik bir yön vererek tamamlamıştır. Yapmış olduğu konuşma ile üstü kapalı bir şekilde İtilaf Devletleri'ni protesto eden Halide Edip, kürsüden inince kapalı sözcüklerinin ardındaki gerçekliği anlayan İngiliz Generali Long'un şu sözlerini işitmiştir:

“Biz, ağzımıza çiğneyemeyeceğimiz kadar büyük bir lokma attık.” (Kutsal İsyan 2, s.219)

Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nde gerçekleşen konferansın ertesi günü Türk Ocağı Halide Edip ile iletişime geçmiş ve onu bir sonraki gün pek çok aydının katılımıyla gerçekleşecek olan toplantıya davet etmişlerdir. Toplantıda Sultan Vahdettin'in huzuruna Halide Edip'in de bulunduğu yurtsever aydınlardan oluşan bir heyet gönderme kararı alınmıştır. Bu heyetin amacı padişahın hükümet kabinesinin yurtsever isimlerden oluşturmasını istemektir. Halide Edip'in de aralarında bulunduğu heyet Yıldız Sarayı'na Sultan Vahdettin ile görüşmek için gitmiş ancak padişah hasta olması sebebi ile heyeti huzuruna kabul etmemiştir. *Kutsal İsyan*'da Halide Edip'in yine Türk Ocağı vasıtasıyla küçük çaplı çeşitli mitinglerde konuşmacı olarak görevlendirildiği ve böylece Sultanahmet Meydanı'nda gerçekleşen iki yüz bin kişilik mitinge hazırlık yaptığı ifade edilmiştir.

Sultanahmet Mitingi gerçekleşmeden önce Sultan Vahdettin ile İtilaf Devletleri temsilcilerinin dikkatini çekmiş ve engellenmesi için İstanbul Hükümeti'ne başvurulmuştur. Bu dönemde Dâhiliye Nazırı olarak görev yapan Ali Kemal'in vekili olan şair ve filozof Rıza Tevfik, İtilaf Devletleri'nin isteğini kabul etmeyerek mitingin düzenlenmesini önlememiştir. Bunun sonucu olarak *İstanbul'un ruhunu ayaklandıran*⁹⁹ Sultanahmet miting, İtilaf Devletleri'ne rağmen iki yüz bin kişinin

⁹⁹ Hasan İzzettin, Kutsal İsyan 2, s. 227.

katılımıyla gerçekleşmiştir. Halide Edip, Sultanahmet Camii'nin önünde bulunan kürsüye çıktığında şu manzara ile karşılaşmıştır:

“Halide Edip, bu üzgün halk yığınının şu anda bir tek yüreğe sahip olduğunu ve bu dev kalbin içinde kendi kalbinin de bir zerre gibi attığını duyuyordu. İki yüz bin insan, bir tek yürek gibi çarpıyor ve bir tek insan gibi susuyordu.” (Kutsal İsyan 2, s.225)

Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarından büyük bir pay almak isteyen İngilizler, Anadolu'da kıvılcımlarını gösteren Kuvayımilliye oluşumuna karşı özellikle başkent İstanbul'da kontrol sağlamaya çalışmıştır. Kuvayımilliye'yi destekleyen önemli isimleri tutuklamak niyetindeydiler. Fatih ve Sultanahmet'te gerçekleşen mitinglerden sonra İngiliz yetkililerinin dikkatini çeken Halide Edip de bu isimler arasında yer almıştır. *Kutsal İsyan*'da Halide Edip'in, İngilizlerin kendisi üzerinde düşündüğü planları ve durumun ciddiyetini Sabiha Zekeriya Hanım'dan öğrendiği ifade edilmektedir. İngilizler, Kuvayımilliye'ye yardım eden birçok isimle birlikte Halide Edip'in başına da ödül koymuştur. Hasan İzzettin, ölüm tehlikesi ile yüzleşen Halide Edip'in durumunu şöyle ifade etmiştir:

“Halide Edip Hanım, Fatih ve Sultanahmet mitinglerinde konuştuğundan beri İngilizlerin gözüne diken gibi battığını biliyordu. Ne var ki İngilizlerin kendi üstüne beslediği korkunç niyeti öğrendiğinde bayağı bir kara düş görmüş gibi korktu.” (Kutsal İsyan 4, 148)

Halide Edip, İstanbul'da yaşamanın artık tehlikeli bir durum hâline gelmesi sebebiyle çalışmalarını sürdürmek üzere kendisi gibi birçok aydının izinden giderek Millî Mücadele'nin merkezi olan Anadolu'ya geçmeye karar vermiştir. Halide Edip, Anadolu'ya geçebilmek için Kemalettin Sami Bey ve onun bağlı bulunduğu Karakol Örgütü ile iletişime geçmiştir.

1918 yılında Kara Vasıf ve Kara Kemal öncülüğünde kurulan Karakol Örgütü, Millî Mücadele yıllarında İstanbul ile Anadolu arasında zincirleme olarak birbirine bağlanmış karakol ve köylerden meydana gelen bir yol oluşturmuştur. Millî Mücadelede kullanılmak üzere ihtiyaç duyulan cephanelik malzemelerinin gönderimi bu yol aracılığıyla sağlanmıştır. Bununla birlikte Millî Mücadele’de görev almak üzere Anadolu’ya geçmek isteyen birçok aydın isim ve siyasal kaçaklar da Karakol Örgütü’nün aracılığı ile oluşturulan güvenli yollardan gitmiştir. Karakol Örgütü’nün aracılığı ile Anadolu’ya geçecek olan İngilizlerin başına ödül koyarak peşine düştüğü isimlerden biri de Halide Edip ve eşi Doktor Adnan Bey’dir.

Hasan İzzettin, Halide Edip’in Millî Mücadele’nin merkezi olan Ankara’ya geçme sürecini “Ankara Yolunda Bir Aydın Amazon” başlığı altında detaylı bir şekilde okurun dikkatine sunmuştur. Halide Edip eşi Doktor Adnan Bey ile birlikte kılık değiştirerek Anadolu yolunda ilk durak olan Şeyh Ata Efendi’nin Özbekler Tekkesi’ne varmışlardır. Buradan sonra İngilizlerin kontrol ettiği bölgelerden birçok tehlike atlatarak Ankara’ya geçmiştir. Halide Edip, romanlarında yer verdiği Mehmet Çavuş, Küçük Arslan çetesinin reisi Arslan Kaptan gibi isimlerle Anadolu’ya yolculuğu sırasında tanışmıştır.

Halide Edip, Geyve’de buraya kendisinden bir gün önce gelen Yunus Nadi Bey ile bir araya gelmiştir. Yunus Nadi Bey de Halide Edip gibi Millî Mücadele’de görev almak üzere Ankara’ya giden aydınlardan biriydi. Halide Edip ile henüz tanışmamış olan Yunus Nadi’nin o güne kadar onun hakkındaki düşünceleri “*ince, nazik bir İstanbul kızı*”¹⁰⁰ olmasından öte geçmemiştir. Bununla birlikte bu aydın Türk kadınının uzun, yorucu ve son derece tehlikeli bir yolculuğa kahramanca atılması Yunus Nadi için çok kıymetli bir anlam hâline gelmiştir. Bu durum *Kutsal İsyan*’da şöyle ifade edilmiştir:

“Yunus Nadi Bey’le arkadaşları Geyve’de dört gün kaldıktan sonra 31 Mart 1920 günü Ankara’ya doğru tren yolculuğuna hazırlanıyorlardı. Halide Edip Hanım

¹⁰⁰ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan* 4, s.216.

grubu, en sonra dün akşamüstü Geyve'ye ulaştı. Yunus Nadi Bey, romancı Halide Edip'i yüzünden tanımıyordu, ince, nazik bir İstanbul kızı olarak bildiği bu sanatçının birdenbire yiğit bir amazon, idealist ve cezbeli bir savaşçı, bir kahraman olarak ufukta parlaması, onu derin bir sempatiyle ilgilendiriyordu." (Kutsal İsyan 4, s.216)

Kutsal İsyan'da, Halide Edip hakkında Yunus Nadi Bey ile benzer düşüncelere sahip bir diğer isim ise Millî Mücadele sürecinde önemli bir role sahip olan Çerkez Ethem'dir. Mustafa Kemal'i ziyarete gelen Çerkez Ethem, sadece yazarlık yönüyle tanıdığı Halide Edip'in büyük bir cesaret göstererek Anadolu'ya geçmesinden etkilenmiş ve o sırada Ankara'da bulunan Halide Edip ile tanıştığında ilk izlenimi şöyle olmuştur:

"Ethem Bey, herkes gibi Halide Edip Hanım'ı bir romancı olarak biliyorsa da onu güçlü bir kişi olarak İstanbul'da düşmanlara Sultanahmet Meydanı'ndaki kahramanca meydan okuyuşundan sonra daha sevimli, daha güçlü bulmaya başlamıştı." (Kutsal İsyan 4, s.568)

Halide Edip ile Yunus Nadi, Geyve'de konuşmaları sırasında Anadolu Ajansı'nın kuruluşunun temelini atmışlardır. Bu iki idealist düşünce insanları için Anadolu Ajansı'nın kurulmasının başlıca sebebi Millî Mücadele sürecinin ne gibi koşullarda gerçekleştiğini, ülkenin en ıssız yerlerine kadar uzanan düşman işgalinin ne gibi yıkımlara yol açtığını tüm dünyaya doğru bir şekilde duyurmak ve bununla birlikte Millî Mücadele'nin propagandasını yapmaktır. *Kutsal İsyan'da* Halide Edip ile Yunus Nadi arasında Anadolu Ajansı'nın temellerini attıkları konuşma şu şekilde gerçekleşmiştir:

"- Şimdi, Ankara'ya gider gitmez bütün dünyaya o yolla bağırırız.

- Çok güzel, daha iyisi gider gitmez bir ajans örgütü kuralım, o araçla içe ve dışa söyleriz.

- Birinci koşul, Hanımefendi! Sonra elbette bunun ayrıntıları gelir. Örneğin, ilk aşamada yayın ki başlı başına örgütü gerekser. Sonra propagandanın çeşitleri...

- Elbette, sırayla hepsi yapılır. Yalnız benim düşünceme göre ilk iş ajans olmalıdır. İsterseniz adını burada koyuverelim. Örneğin; Türk Ajansı, örneğin; Ankara Ajansı, örneğin; **Anadolu Ajansı**... Daha da bulunabilir.

- Bana, “**Anadolu Ajansı**” en iyi bir ad gibi görünüyor.

- Bana da öyle. Değil mi? İlk kendini ve elden gelirse bütün yurdu kurtaracak olan Anadolu’dur. O halde kararımızı vermiş olalım:

- **Anadolu Ajansı.**

- Evet, **Anadolu Ajansı, Hanımefendi!**” (Kutsal İsyan 4, s.217)

Bundan sonraki süreçte Halide Edip ile birlikte birçok aydını taşıyan tren Ankara’ya varmış ve kurtuluş yolunun idealist aydınları orada bulunan başta Mustafa Kemal olmak üzere kalabalık bir grup tarafından karşılanmıştır. Halide Edip’in Mustafa Kemal ile ilk karşılaşması burada olmuştur. Ancak aralarındaki iletişim Mustafa Kemal’in Erzurum Kongresi’ni gerçekleştirdiği zamanlara dayanmaktadır.

Anadolu’da Millî Mücadele süreci başladığında İstanbul’da bulunan Halide Edip, manda fikrini destekleyen aydınlardan biriydi. Erzurum Kongresi’nin gerçekleştiği sırada Halide Edip, Mustafa Kemal’e manda meselesi ile ilgili bir mektup yazıp göndermiştir. Ancak Mustafa Kemal’in manda meselesi üzerine düşünceleri değişmemiş ve mandanın kongre üyeleri tarafından kesinlikle kabul edilmemesi üzerine çalışmalarını sürdürmüştür. Kongrede manda fikrini destekleyen isimlerden biri olarak konuşma yapan Vasıf Bey, Halide Edip ile benzer noktalara değindiği için Mustafa Kemal, Halide Edip’in mektubu Vasıf Bey ile birlikte yazdığı sonucuna

ulaşmıştır. Bu dönemde düşman tarafından işgal edilen ülkenin kurtuluşu için düşünülen çeşitli yollardan biri olan manda ve himayecilik fikri Millî Mücadele'nin güçlenmesiyle rafa kaldırılmış ve ülkenin herhangi bir himaye söz konusu olmadan bağımsız bir şekilde kurtarılması gerektiği noktasında birleşmiştir. Halide Edip de zamanla manda fikrinden sıyrılmış ve Mustafa Kemal ile aynı düşüncede birleşmiş ve Millî Mücadele'de aktif bir şekilde görev almak üzere Anadolu'ya geçmiştir.

Halide Edip, Ankara'ya geldikten sonra ağırlıklı olarak Türk halkının düşman işgalinden sonraki durumunu ve Millî Mücadele'yi tüm dünyaya duyurma amacıyla hareket eden Anadolu Ajansı ile ilgilenmiştir. Halide Edip bununla da yetinmeyerek cephede aktif olarak vazife almak üzere Batı Cephesi'nde bulunmuştur.

Kutsal İsyân'da, Halide Edip'in cepheye gidip karargâhta görev alma fikrinin temelleri Türk Ocağı'ndan arkadaşı olan Yusuf Akçura tarafından atıldığı ifade edilmiştir. Yusuf Akçura, Halide Edip ile bir konuşmasında cephedeki aydın isimlere duyulan gereksinimden bahsetmiş ve böylece Halide Edip hemen harekete geçerek o sırada Başkumandanlık göreviyle cephede bulunan Mustafa Kemal'e gönüllü asker olarak cephede görev almak istediğini bildiren bir telgraf çekmiştir. Çok geçmeden Mustafa Kemal'den Halide Edip'in isteğine Batı Cephesi'ne atandığını bildiren olumlu bir cevap gelmiş ve Halide Edip, “*genç asker heyecanı*”¹⁰¹yla görevine başlamak üzere Batı Cephesi'ne doğru yola çıkmıştır.

Halide Edip, Büyük Taarruz gerçekleştiği sırada Duatepe'de bizzat gözlem yapmış ve burada aldığı notlarını gelecek nesillere aktarmak üzere eserlerinde yer vermiştir. Duatepe taarruzunun ardından Halide Edip'e onbaşılık rütbesi verilmiştir:

¹⁰¹ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyân* 5, s. 419.

“Halide Edip karargâha vardığında bütün kumandanlarla birlikte Batı Cephesi Kurmay Başkanı Albay Asım Bey de onu sevimlice karşıladı, ona bir zafer maskotu gibi bakarak onbaşılık rütbesi verdi.” (Kutsal İsyân 5, s.442)

Halide Edip, cephede yaralıların tedavisine yardım etmek, kumandanlara haber ve raporları iletmek gibi çeşitli görevlerde bulunmuştur. Ancak bu aydın ismin en önemli görevi savaş ortamında yapmış olduğu gözlemlerini güçlü kalemını kullanarak gelecek nesillere aktarmaktır. *Kutsal İsyân*’da Halide Edip’e söz konusu görev İsmet İnönü tarafından verilmiştir. Savaş sırasında düşman kuvvetlerinin Türk halkında bıraktığı yıkıcı etkiyi incelemek üzere Yakup Kadri ve Yusuf Akçura gibi aydın isimlerin de bulunduğu Zulümleri İnceleme Şubesi kurulmuş ve başına da Halide Edip getirilmiştir:

“Polatlı’ya yerleştiklerinin üçüncü günü Halide Edip, bir Tatar evinin balkonunda oturan İsmet Bey’e raporunu götürünce kumandan onu öğle yemeğine alıkoydu.

- Sana yeni bir görev veriyorum, dedi. Mübalağa ve yalan katmadan Yunanlıların bu bölgede yapmış oldukları zulümleri inceleyeceksin.

Zulümleri İnceleme Şubesinin başında Halide Edip Hanım, üye olarak da romancı Yakup Kadri, Yusuf Akçura beyler, bir teğmen, bir de fotoğrafçı bulunuyordu. Teğmenle fotoğrafçı en uzak köylere gidiyor, Halide Edip’e resim, bilgi getiriyordu. Gelen resimlerle bilgiler o kerte insanlık dışı suçların işlendiğini gösteriyordu ki genç kadın dayanamayarak kendisi de bu incelemelere katılmak zorunluluğunu duydu.” (Kutsal İsyân 5, s.451)

Kutsal İsyân’da, düşman işgalinden sonra gösterdiği çeşitli çaba ve Millî Mücadele sürecinde gerçekleştirdiği faaliyetleriyle geniş bir şekilde yer alan Halide Edip, Hasan İzzettin tarafından çeşitli benzetmelerle anılmıştır. Hasan İzzettin, *Kutsal İsyân*’da Halide Edip ile İngilizlerin Fransa’yı işgal etmesi durumuna karşı Fransız

askerlerini mücadele etmeleri için cesaretlendiren ve ölümü göze alarak korkusuzca bu yolda ilerleyen Jan Dark arasında bir benzerlik kurmuştur. Söz konusu benzerlik *Kutsal İsyan*'da Yunus Nadi'nin düşüncelerinde betimlenerek okura iletilmiştir:

“Hayalinde onu bir efsane kadını, bir Jandark gibi altın bir haleye bürünmüş görüyordu. [...] Hayalle süslü, efsaneye bulanmış Jandark biçiminde düşündüğü Halide Edip'in yerine son kerte gerçek ve gerçekçi bir kadınla karşılaştı.” (Kutsal İsyan 4, s.216)

Halide Edip, kendi devrinde de hakkında yazılan bazı yazılarda Jan Dark'a benzetilmiştir. Bahsi geçen benzetmeyi ifade eden isimlerden birisi Zekeriya Sertel olmuştur. *The New York Times* gazetesinde 26 Kasım 1922 tarihinde, Zekeriya Sertel tarafından kaleme alınan bir makale “*Turkey's Fiery 'Joan Of Arc'; Her Double Role As Leader*” başlığı ile birlikte yine Zekeriya Sertel'in göndermiş olduğu Halide Edip'in bir fotoğrafının altında “*Halide Hanım, Türkiye'nin Jan Dark'ı*” ifadesiyle basılmıştır. Zekeriya Sertel, bahsi geçen makalede Halide Edip'in kendi ülkesinde de Jan Dark ile arasında benzerlik kurulduğunu ifade etmiştir.¹⁰²

Hasan İzzettin'in, *Kutsal İsyan*'da Halide Edip için yapmış olduğu çeşitli benzetmelerden biri de amazon olmuştur. Halide Edip, *Kutsal İsyan*'da birçok kez amazon şeklinde anılmıştır. Örneğin, *düşün amazonu*¹⁰³, *yiğit bir amazon*¹⁰⁴ ve *aydın amazon*¹⁰⁵, *aydın Kuvayımilliyeci amazon*¹⁰⁶ ifadelerinde olduğu gibi.

2.3.5.6.Çerkez Ethem

Çerkez Ethem ve ağabeyi Reşit Bey, Birinci Dünya Savaşı sırasında İttihat ve Terakki Cemiyeti ileri gelenleri tarafından kurulan Teşkilat-ı Mahsusa oluşumuna

¹⁰² Çilem Tuğba Koç, “The New York Times Gazetesi'nde (1922-1931) Halide Edib'le İlgili Yayınlanan Haberlerin İncelenmesi”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, S:46, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi 2018, s. 313-322.

¹⁰³ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan* 4, s. 173.

¹⁰⁴ Hasan İzzettin, *age.*, s. 216.

¹⁰⁵ Hasan İzzettin, *age.*, s. 147.

¹⁰⁶ Hasan İzzettin, *age.*, s. 568.

bağlı olarak faaliyet göstermekteydi. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra İttihat ve Terakki'nin dağılması sonucu ardından başa gelen Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İttihat ve Terakki üyelerini yargılamak üzere tutuklamak istemiş ve buna bağlı olarak pek çok üye gibi Çerkez Ethem ve arkadaşları da dağa çıkarak bir çete meydana getirmişlerdir. Böylece Çerkez Ethem ve çetesi kısa sürede Bandırma'da büyük bir kuvvet hâline gelmişlerdir. Öyle ki Millî Mücadele süreci boyunca Kuvayıseyyare adını verdiği çetesinden birçok kez isyanları bastırması için yardımını istenmiştir.

Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan*'da Çerkez Ethem'in ailesini, gençlik yıllarını ve onu kendi çetesini kurma sürecine götüren durumları “*Bir Masalın Doğuşu*” başlığı altında, Çerkez Ethem'in sonunu hazırlayan olaylar dizisini de “*Bir Masalın Ölüşü*” başlığı altında okura aktarmıştır.

Çerkez Ethem'in ilk çetecilik deneyimi, Batı Trakya'da Türklere karşı zulmeden Bulgar çetelerine karşı Teşkilat-ı Mahsusa'ya bağlı olarak faaliyet gösterdiği yıllara dayanmaktadır. “*Bütün Balkan çetecilik sanatının kitabını satır satır ezberleyen genç Ethem, Birinci Dünya Savaşı'na kana kanıksamış ve pişmiş olarak girmişti.*” (Kutsal İsyan 2, s.315) Bununla birlikte Birinci Dünya Savaşı sırasında Teşkilat-ı Mahsusa'nın kendisine verdiği görev sonucu İran'da İngiliz etkisindeki çetelerle savaşmış ve bu konuda kendini geliştirmiştir. İttihat ve Terakki'nin dağılmasının ve yerine İttihatçı olan isimlere karşı olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın kurulmasının ardından memleketi Bandırma'ya dönen Çerkez Ethem'in arkadaşlarıyla birlikte dağa çıkıp kurduğu çetenin Millî Mücadele sürecinde onu kahramanlığa sürükleyecek başarısının temeli Balkanlarda ve İran'da yaşadığı çete savaşlarıyla atılmıştır:

“*Baskın, vurgun, pusu temelleri üzerine kurulan gerillacılığın her türlüşünü denemiş, bir çeteci strateji gücü kazanmış ve arkadaşları arasında görüşlerinin gücü, yürekliliği ve uzak görüşlülüğüyle göze çarpmıştı.*” (Kutsal İsyan 2, s.315)

Çerkez Ethem, İstanbul Hükümeti'nin desteği ile Kuvayımillîye'ye karşı Çanakkale'den Bursa'ya geniş bir bölgede hakimiyet kurmayı başaran Anzavur Ahmet'i yenilgiye uğratarak isyanı bastırmada etkili olmuştur. Bu isyanın bastırılmasındaki başarısının ardından Düzce ve Bolu ayaklanmalarının bastırılması için Çerkez Ethem'in başında bulunduğu Kuvayıseyyare'nin desteğine başvurulmuştur. Çerkez Ethem'in Kuvayımillîye'ye karşı çıkan ve önemli bir iç sorun hâline gelen ayaklanmaları başarıyla bastırması sonucu Millî Mücadele üzerindeki karamsar atmosfer dağılarak yerini zafer umudunun ışığına bırakmış ve halkın Millî Mücadele'ye olan inancı kuvvetlenmiştir. *Kutsal İsyan*'da, Çerkez Ethem'in ayaklanma bölgelerindeki etkisi şöyle ifade edilmiştir:

“Ethem Bey korkusu, dağlardan, taşlardan, köylerden, kasabalardan ağıulu bir yel gibi esiyordu. Bütün ayaklanış bölgesi, şahin görmüş keklik yavruları gibi sinmiş, pusmuştu.” (Kutsal İsyan 4, s.438)

Çerkez Ethem, Düzce ve Bolu'da çıkan ayaklanmaları bastırdıktan sonra Ankara'ya gelmiş ve başta Mustafa Kemal olmak üzere Ankara halkı tarafından büyük bir ilgi ile karşılanmıştır:

“Ethem Bey, koruyucu atlılarıyla vilayet konağına giderken bütün Ankara halkının kendisi için yine sokağa dökülmüş olduğunu gördü. Halk, onu görünce sevinç çılgınlıkları atıyor, bir sevinç yığını gibi fıkırdıyordu. Ethem Bey, vilayet konağına vardığında, Mustafa Kemal Paşa, başta olarak bütün vekiller ayakta onu bekliyordu. Mustafa Kemal, ona yanında yer gösterdi.” (Kutsal İsyan 4, s.577)

Ankara halkının Çerkez Ethem'e gösterdiği yoğun ilgi Çerkez Ethem'in Çapanoğulları ayaklanmasını bastırdıktan sonra Salihli Cephesi'ne geçmeden önce Ankara'ya uğradığı sırada da kendisini göstermiştir. Hasan İzzettin, Çerkez Ethem'in Millî Mücadele'ye karşı çıkan ayaklanmaları bastırmasıyla onun halkın gözünde geldiği konumu şöyle ifade etmektedir:

“Ankara’ya vardığında doğru Büyük Millet Meclisi’ne götürüldü. Caddeler, yine coşkun kalabalıklarla dolmuştu. Ethem Bey, her derde deva bir yarı Tanrı kahraman gibi eller üstündeydi.” (Kutsal İsyan 4, s.595)

Çerkez Ethem ve müfrezelerinin, Anzavur Ahmet’in başında bulunduğu ayaklanma, Düzce ve Bolu ayaklanmaları gibi iki önemli ayaklanmayı başarıyla bastırmasından sonra Ankara’nın yakınlarında Çapanoğulları ayaklanması çıkmış ve bu ayaklanmayı da bastırmak üzere Çerkez Ethem görevlendirilmek istenmiştir. Çerkez Ethem, Yunan kuvvetlerine karşı mücadele edilen Salihli Cephesi’nin daha öncelikli ve önemli olduğu düşüncesiyle başta bu görevi almak istememiş ancak Mustafa Kemal, İsmet İnönü ve Fevzi Çakmak ile yaptıkları toplantıda derhal müdahale edilmezse Çapanoğulları ayaklanmasının Ankara’nın yanı başına dek dayanabileceği ve büyük bir tehlike ve önemli bir iç sorun hâline gelebileceğinin konuşulmasıyla durumun vahametini kavrayarak ayaklanmayı bastırma görevini kabul etmiştir.

Mustafa Kemal, Çapanoğulları ayaklanmasını bastırmak üzere hazırlık yapması için Meclis’teki odasını Çerkez Ethem’e vermiş ve kendine ait otomobili de Çerkez Ethem’e tahsis etmiştir. Bununla birlikte Çerkez Ethem, vaktinin çoğunu eski arkadaşı Diyarbakır mebusu Hacı Şükrü Bey’in Taşhan konağında geçirmekteydi. Burada geçirdiği vakitlerde özellikle Mustafa Kemal ve arkadaşlarıyla fikir ayrılığı yaşayan meclis üyeleri güçlü bir karakter olarak gördükleri Çerkez Ethem’in desteğini almak amacıyla Çerkez Ethem’in ziyaretine gelmiştir.¹⁰⁷ Bu durum, *Kutsal İsyan*’da şöyle aktarılmıştır:

“Bu yüzden Ethem Bey de olunca dairesi mebuslarla dolup taşmaya başladı. Bunlar, Ethem Bey’e olağan üstü bir adam, bir kumandan, yeni bir başbuğ gözüyle bakıyorlardı.

¹⁰⁷ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 4*, s. 571.

O, pek korkunç dönemlerden geçen Türkiye'nin ufkunda parlamış bir 'mucize' idi. Onun üstüne şiirler yazılıyor, şarkılar bestelenmeye başlıyordu. Oysa şimdiye dek üstüne şarkı bestelenen bir tek adam Mustafa Kemal'di.” (Kutsal İsyan 4, s.571)

Çerkez Ethem, çete savaşlarında üst üste göstermiş olduğu başarıdan dolayı mecliste muhalif olmaya yatkın vekiller tarafından siyaset sahnesine çekilmek istenmiştir. Muhalif vekiller Mustafa Kemal ile arkadaşlarının meclisteki ezici üstünlüğüne karşılık vermeyi düşündükleri iktidar mücadelesinde kendilerine lider olarak Çerkez Ethem'i hazırlamayı hedeflemişlerdir.

Çerkez Ethem ile ilgilenenlerin başında meclisteki sosyalist düşüncüyü benimseyen vekiller gelmekteydi. Bunlardan biri olan, Türkiye'de Rusya'dakine benzer sosyalist bir devrim olmasını isteyen Hakkı Behiç Bey, bunu gerçekleştirecek kuvvetteki kişinin “*halk ordusunun başı*”¹⁰⁸ olarak gördüğü Çerkez Ethem olduğunu düşünmüştür. *Kutsal İsyan*'da Çerkez Ethem'in taburlarından birinin başında bulunan Bolşevik bir kumandan tarafından çete üyelerine sosyalist eğitim verildiği ve Çerkez Ethem'in sosyalist düşünceye eğilim gösterdiği görülmektedir:

“İşte, Türkiye'ye sosyalizmi getirecek halk ordusunun lideri olarak ele alınan Ethem Bey, bu yeni iklimde tatlı düşler de görmeye başlamıştı. Artık 'Başbuğ' oydu. Türkiye sınırları dışında Enver Paşa'nın çoktan ortaya attığı Yeşilordu parolası, sınırlardan içeri atlamış, Kazım Karabekir'ce bir propaganda gücü gibi desteklenmiş, Ebulhindili Cafer Bey, kırk-elli atlı ile Erzurum'dan Ankara'ya Yeşilordu'nun öncüleri olarak gönderilmiş, şimdi de bu ad Ethem Bey'in ordusu içinde yer etmeye başlamıştı.

Kumandanı Bolşevik olan bir Ethem Bey taburu 'Bolşevik' taburu olarak tanınıyor, ilkel olmakla birlikte cahil halk savaşçılarına bir sosyalist eğitim de

¹⁰⁸ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 4*, s. 596.

veriliyordu. Bu sırada Ethem Bey'in çevresinde dönenler, daha çok Rusya'dakine benzer bir sosyal devrim yapmayı düşünen kişilerdi." (Kutsal İsyân 4, s.596)

Çerkez Ethem, 1920 yılının Eylül ayında Eskişehir'de *Yeni Dünya* isimli, kendisine bağlı bir gazete kurmuştur. Komünist düşüncüyü benimseyen Arif Oruç Bey gibi isimlerin komünizmi savunan yazıları bu gazetede yayımlanmıştır. Gazetede yayımlanmak üzere Çerkez Ethem ile bir röportaj yapılmış ve Çerkez Ethem bu röportajında Bolşevikliği destekleyen sözler sarf etmiştir.¹⁰⁹

Çerkez Ethem, başlarda her ne kadar Mustafa Kemal'in karşısında bir tavır sergilemekten kaçınmaya çalışsa da etrafındaki insanlarla birlikte içinde bulunduğu durum ve şartların yol açtığı olaylar sebebiyle Mustafa Kemal ile aralarında oluşan rekabet atmosferine engel olamamıştır. Söz konusu durumun kendini gösterdiği ilk olay, Çerkez Ethem'in Çapanoğulları ayaklanmasını bastırmasının ardından kurulan başında küçük ağabeyi Tevfik Bey'in bulunduğu Divan-ı Harp Kurulu'nda yapılan yargılamalarda Ankara Valisi Yahya Galip Bey'in de yargılanması kanaatine varılması ve valinin Ankara'dan Yozgat'a getirilmesinin istenmesi olmuştur. *Kutsal İsyân*'da, Çerkez Ethem'in ağabeyi Tevfik Bey'in etkisi altında kalmasıyla bu kararı alarak Ankara'ya baskı yaptığının altı çizilmektedir. Mustafa Kemal, Yahya Galip Bey'in görevinden alınıp Yozgat'a gönderilmesi için talimat vererek isteğini yerine getirse de Çerkez Ethem ile aralarında gerçekleşen inatlaşma durumundan hoşlanmamıştır. Mustafa Kemal'e göre bu olay, "*iktidar kavgasının sert bir başlangıç noktası*" idi. Mustafa Kemal'in, Divan-ı Harp Kurulu'nun gücünü artırması durumunda bir sonraki adımının kendisinin de burada yargılanması olabileceğini ve hatta Çerkez Ethem'in mecliste kendisini destekleyenleri de arkasına alarak hükümete el koyabilecekleri tehlikesini düşündüğü *Kutsal İsyân*'da ifade edilmiştir.¹¹⁰

Mustafa Kemal, dağınık hâlde faaliyet gösteren Kuvayımiliye çetelerini düzenli bir ordu etrafında birleştirmeyi amaçladığı bu dönemde Çerkez Ethem'e bağlı

¹⁰⁹ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyân* 5, s. 212.

¹¹⁰ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyân* 4, s. 587.

çetelerin gücünü arttırmasıyla meclise danışmadan hareket etmelerini tehlikeli görmekteydi. Çerkez Ethem, “*Mustafa Kemal’in isteyemeyeceği büyüklükte bir asker ününe ve gücüne erişmişti.*”¹¹¹ Hasan İzzettin, Mustafa Kemal ve çevresi tarafından niyeti tam anlaşılamadığı için tehlikeli görülen Çerkez Ethem’in Mustafa Kemal’e karşı akıl ve mantık çerçevesinde davranış sergilemeye çalıştığını ifade etmiştir:

“Ethem Bey, görünüşe göre birdenbire ufukta görülen Türkiye’nin en büyük adamı, Türk ordusunun başbuğu oluvermenin tatlı düşler veren iklimine girmiş gibiye de yine de usunun ışığında yürümek isteyen bir davranış içindeydi.” (Kutsal İsyen 4, s.588)

Kutsal İsyen’da, Çerkez Ethem’in “*demir eliyle*”¹¹² Çapanoğulları ayaklanmasını yirmi gün gibi kısa bir sürede bastırması sonucu Mustafa Kemal ile birbirleri üzerine olan algının tehlikeli durumlara yol açacak bir şekilde değiştiği görülmektedir:

“Bu bastırış, Mustafa Kemal gibi Ethem Bey’i de son kerte güç bir duruma düşürmüştü. Ethem Bey’i, Mustafa Kemal’in hiçbir vakit istemeyeceği kerte büyütmüş; Mustafa Kemal’i de Ethem Bey’in gözünde sonucu tehlikeli olabilecek bir biçimde küçültmüştü.” (Kutsal İsyen 4, s.590)

Mustafa Kemal, Çerkez Ethem’in geldiği bu son noktadan sonra onu mümkün olduğu kadar Ankara’dan uzak tutmayı hedefleyerek Konya üzerinden Salihli Cephesi’ne gitmesi talimatını vermiştir. Ancak Çerkez Ethem’in, tarafsız duruşunu bırakarak kendisine verilen desteğin gücünü görmek amacıyla Ankara’ya gitme kararını aldığı görülmektedir. Hasan İzzettin, buraya kadar Mustafa Kemal’e karşı etrafındaki yakınlarının etkisi altında davranış sergileyen bir portrede betimlediği

¹¹¹ Hasan İzzettin, *age.*, s. 588.

¹¹² Hasan İzzettin, *Kutsal İsyen 4*, s. 593.

Çerkez Ethem'in düşünce dünyasını okura aktararak onu Ankara Hükümeti'ne isyan etme yoluna götüren taşları dizmeye başlamıştır:

"[...] Ethem Bey, bunun altında gizlenen uzaklaştırma niyetini sezmiş, Ankara üzerinden geri dönmeyi kafasına koymuştu. Kim bilir, belki de kendisine artık açıktan açığa 'Başbuğ' diye seslenen kişiler, Ankara'dan geçerken ona bütün Ankara'yı teslim edebilirlerdi." (Kutsal İsyan 4, s.592)

Hasan İzzettin, siyasal alanda kuvvetli bir temsilci olan ancak henüz düzenli bir ordunun kurulamamış olması sebebiyle askeri gücü bulunmadığı düşünülen Mustafa Kemal'e verilen destek azalırken, Çerkez Ethem'in savaş alanında gösterdiği başarı sonucu siyasal alanda destekçilerinin artması durumunu şöyle ifade etmiştir:

"Ethem Bey'in aylardır üst üste kazandığı zaferler, henüz siyasal bir güçten başka bir şey olmayan Mustafa Kemal'in prestijini düşürdükçe düşürmüş, Mecliste arkasından gidenlerin sayısını yarıdan aşağı indirmişti. Şimdi Mecliste başbuğ olarak Ethem Bey'i, ordu olarak onun Kuvayı Seyyare'sini tutanlar çoğunlukta idi." (Kutsal İsyan 5, s.61)

Kutsal İsyan'da, düzenli ordunun kurulmasından sonra ordudaki askerler arasında Çerkez Ethem'in etkisi altına alamadığı için Batı Cephesi Kumandanı İsmet Bey'in kumandanlığına karşı olduğu söylentisi yayıldığı ifade edilmektedir. Bunun gibi Çerkez Ethem'in aleyhinde ufak tefek birçok söylentinin çıkması sonucu Çerkez Ethem, memleket topraklarında silinip gideceği bir sona doğru yaşayamayacağı düşüncesine varmıştır. Hasan İzzettin, tarih sahnesinde Çerkez Ethem'i isyana götüren durumu, bu düşünceler zemininde okura aktarmıştır:

"Ethem Bey, soğuk bir Kasım gecesi sabaha dek böyle düşünerek korkunç bir karara vardı. İleride kurulacak Türk ordusunun liderliğini rakiplerinin elinden alacaktı. Bu da ancak onları ortadan kaldırmakla olacaktı."

Kendisini ulusal başbuğluktan bayağı bir komiteci düzeyine indiren kararını uygulamaya davrandı.” (Kutsal İsyen 5, s.257-258)

Asıl iktidar çekişmesinin Mustafa Kemal ile kendisi arasında gerçekleştiğini düşünen Çerkez Ethem, başta Mustafa Kemal olmak üzere önünde engel teşkil eden isimlere tarih sahnesinde olduğu gibi başarısızlıkla sonuçlanacak olan suikast düzenleme düşüncesine varmıştır:

“Ethem Bey, soğuk bir Kasım gecesı sabaha dek böyle düşünerek korkunç bir karara vardı. İleride kurulacak Türk ordusunun liderliğini rakiplerinin elinden alacaktı. Bu da ancak onları ortadan kaldırmakla olacaktı.

Kendisini ulusal başbuğluktan bayağı bir komiteci düzeyine indiren kararını uygulamaya davrandı.” (Kutsal İsyen 5, s.257-258)

Hasan İzzettin’in kurgusal dünyasında Çerkez Ethem karakteri iki şekilde yansıtılmaktadır. Bunlardan ilki, yukarıdaki ifadelerde anlaşılaçağı üzere savaş alanında güçlü bir duruş sergileyen, meclis üyelerinden gelen desteğı görmesinden sonra iktidar hırsına kapılarak bilinçli olarak Mustafa Kemal’e karşı bir güç yarışına giren Çerkez Ethem; ikincisi ise, hakkında çıkan söylemlerin asılsız olması ve etrafındaki isimlerin etkisi altında hareket etmeye adeta sürüklenerek Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından yanlış anlaşılabilecek olay ve durumların içine istemeyerek düşen Çerkez Ethem. İkinci duruma örnek olarak, Çerkez Ethem son ayaklanmayı bastırdıktan sonra Divan-ı Harp Kurulu yargılamalar yaptığı sırada Mustafa Kemal’i de yargılayıp meclisin önünde asacağını söylediğı gibi bir söylentinin Ankara’da yayılması ve Çerkez Ethem bunu duyduğunda “bütün bu türlü sözlerin kendisine yüklendiğini öğrenerek çok üzöl”mesi gösterilebilir.¹¹³

¹¹³ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyen 4*, s. 595.

2.3.5.7.Yörük Ali Efe

Millî Mücadele kahramanlarından biri olan Yörük Ali Efe, *Kutsal İsyan*'da yer bulan isimlerden biridir. Hasan İzzettin Yörük Ali Efe'yi düşmana karşı korkusuzca adım atan yiğit ve kararlı bir karakter çizgisinde okura sunmuştur:

“Ne var ki Yörük, bir şeye karar verdi mi Nuh deyip Peygamber demeyen soyundandı. Şehitlik mertebesini göze almış bir kişi için sözlerin ne değeri olabilirdi?”
(Kutsal İsyan 2, s.350)

Yörük Ali Efe genç yaşında hapishaneye girmiş ve yurttan seferberlik ilan edildiği sıralarda çıkmıştır. Birçok kişi gibi o da düşmana karşı koyma düşüncesiyle büyük bir heves duyarak askerliğini yapmak üzere İzmir'e gelmiştir. Ancak olaylar Yörük Ali Efe'nin beklediği gibi gelişmemiş başına türlü sorunlar gelmiştir. Askerlik sürecinde yaşadığı birtakım olaylar sebebiyle askerliğe alışamayacağını anlayan Yörük Ali Efe, dağa çıkarak hayatını devam ettirme kararı almıştır.¹¹⁴

Yörük Ali Efe, dağa çıktıktan sonra kendi çetesini kurmuş ve kısa sürede “*yürekliği, nişancılığı, kurnazlığıyla*”¹¹⁵ diğer zeybekler arasında ünü yayılmış, imrenilen bir kişilik hâline gelmiştir. Bu dönemde dağa çıkan çete üyeleri genellikle hapishane ve asker kaçaklarından meydana gelmektedir. Dolayısıyla çeteler ile jandarma kuvvetleri arasında bir çekişme söz konusuydu. Aydın jandarmasında bulunan Manastırlı Üzeyir Çavuş, dağda bulunan çetelere pusular kurarak onları yakalamaya çalışmıştır. Kurulan tehlikeli pusulardan her seferinde kurtulmayı başaran Yörük Ali Efe, jandarma içinde de ününü arttırmakla birlikte çözülmesi gereken bir sorun hâline gelmiştir. Yörük Ali Efe'nin dağa çıkma sebeplerini bilen jandarma kumandanı Fethi Bey ile Üzeyir Çavuş, onu dağdaki tehlikeli çete gruplarına karşı kendi işlerine yarayan bir şekilde kullanmak için Yörük Ali Efe ile anlaşma yoluna

¹¹⁴ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 2*, s. 288-289.

¹¹⁵ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 2*, s. 291.

gitmişlerdir. Bunun bir sebebi de Yörük Ali Efe'nin dağlarda bulunduğu süre boyunca hiçbir jandarma erine zarar vermemesidir:

“Yörük Ali, dağ başında bile hala bozulmamıştı. Dağlardaki zeybeklerin en temizi, en merdi, yine oydu. Kendisini kaç kez pusuya düşüren jandarmalardan hiçbirini vurmamıştı.” (Kutsal İsyan 2, s.291)

Yunan kuvvetlerine ve onları destekleyen Rum çetelerine karşı sayısız başarısı olan Yörük Ali Efe, *Kutsal İsyan*'da “*zekâsı, yürekliliği ve becerikliliği*”¹¹⁶ ile düşman taraftarlarına kendi prensipleri doğrultusunda karşı koyarak dikkatleri üzerine topladığı görülmektedir. Rum çeteleri bastığı Türk köylerini yağmalamadan terk etmemekte, bazı Türk çete grupları da bastıkları Rum mahallelerinde yağma yapmaktaydı. Yağma yapmaya karşı olan Yörük Ali Efe, çetesinde bulunan Kılıoğlu Hüseyin Efe'nin Nazilli'de yaşayan Rumları yağmalama teklifini kesin bir dille reddettiği görülmektedir:

“[...] Yağma işini açtığında Yörük Ali Efe onu adamakıllı tersledi. Milli çeteciliğin kanununda yağma yazmadığını anlattı. Onların görevi, sivil halkla uğraşmak değil, yalnız silahlı düşmanla çarpışmaktı.” (Kutsal İsyan 2, s.353)

2.3.5.8. Osman Nevres

Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan* 1'de, bir bölüm boyunca Osman Nevres'in, bilinen adıyla Hasan Tahsin'in hayatını anlatmıştır. Hasan Tahsin, İzmir'de gazetecilik ile uğraşmıştır. Eserde geriye dönüşle, Hasan Tahsin'in Teşkilat-ı Mahsusa için çalıştığı dönemdeki faaliyetleri de anlatılmıştır. Hasan Tahsin, hayatı boyunca yurdu için mücadele vermiş binlerce kahramandan sadece bir tanesidir. Hasan İzzettin, Yunan kuvvetlerinin İzmir'i işgal ettiği gün, Hasan Tahsin'in tabancasından çıkan ve Millî Mücadele'nin ilk kurşununun atılışını şöyle tasvir eder:

¹¹⁶ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan* 2, s. 440.

“Efzun Taburu öncüsü, üstü otel ve altı kahve olan, adına da Askerî Otel denilen yapının önünden geçiyordu. Tam bu ara, yaya kaldırımına sıralanmış halkın arasından hızla ilerleyen genç gazeteci Osman Nevres, ruhundaki dehşetten titreyen eline hâkim olabilmek için diz çöktü ve tam köşe başından Alay Kumandanı İstavriyanopolis’in arkasından yürüyen dağ gibi bayraktarının alnına nişan aldı ve tetiği çekti.” (Kutsal İsyan 1, s.355)

Ardından bir kargaşa hâli peyda olunca Osman Nevres koşarak uzaklaşmaya başlamış ancak arkasından gelen bayraktar mangasından kaçamamıştı. Genç gazeteci, önünde durduğu evlerden birinin camında gözyaşları içinde olanları seyreden yaşlı bir kadın görmüş ve ona “Nine, gördün ya! Yarın ahirette şahidim sen ol. Kurşunum tükendi. Onun için geri gidiyorum.”¹¹⁷ demiştir. Ardından kurşunlanarak öldürülmüş, öldükten sonra Yunan subayları tarafından defalarca süngülenmiştir.

İlk kurşunu atan bu yiğit gencin cesedi bir kişi tarafından bile yolun ortasından kaldırılıp gömülmeye cesaret edilememiş ve günler sonra sokakta gezen Amerikalılar tarafından ceset yığınlarının arasına atılmıştır.

2.3.5.9.İngiliz Kemal

Asıl adı Boksör Esat’tır. *Kutsal İsyan*’da çocukluk ve gençlik yılları, İngiliz bir aile tarafından evlat edinilmesi sonucu İngiltere’de geçmiş olan yılları, boks sporuyla ilgilendiği dönem ve Millî Mücadele’ye katılma süreci detaylı bir şekilde okurun dikkatine sunulmuştur.

Küçük yaşlarından itibaren dil öğrenmeye olan merakı sonucu Fransızca, İngilizce ve İtalyanca öğrenmiştir. Genç yaşında İngiltere’ye gitmek istemiş ve kaçak olarak bindiği geminin kaptanı tarafından yakalandıktan sonra kaptanın sempatisini kazanan genç Esat, nezih bir İngiliz ailesi olan kaptan ve eşi tarafından evlat edinilmiştir. Çocukları olmayan bu aile Esat’ı kendi çocukları olarak benimsemiş ve

¹¹⁷ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 1*, s. 354.

iyi bir İngiliz eğitimi almasını sağlamışlardır. Tam bir İngiliz gibi yetişen Esat Bey, profesyonel olarak boks sporu ile ilgilenmeye başlayıp bu alanda birçok birincilik kazandıktan sonra Londra’da tanınır hâle gelmiş ve Boksör Esat olarak anılmaya başlanmıştır.

Esat Bey, Balkan Savaşı’nın başlamasının ardından Türk öğrenciler için yurda dönüş emri çıkmasıyla ülkesi için faydalı faaliyetler yapmak üzere memleketi İstanbul’a geri dönmüştür. Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla askerlik görevini yapmak üzere Çanakkale’de bulunmuş ve bu sırada yaralanınca İstanbul’a geri dönmüştür. Esat Bey, İstanbul’dayken Almanların çıkarına savaşılmasını anlamsız bularak Çanakkale’ye dönmeyerek asker kaçağı durumuna düşmüştür. Bu sebeple tutuklanarak dönemin ünlü cezaevi Bekirağa Bölüğü’ne gönderilmiştir. Askerden kaçma suçunu işlediği için idam cezası alan Esat Bey, Albay Kâzım Bey tarafından İngilizce, Fransızca ve Rusça gibi dilleri bildiğini fark edilmesiyle memleket çıkarına fayda sağlayabilecek görevleri yerine getireceği düşüncesiyle idam kararından vazgeçilmiştir. Bu kararı onaylayan Enver Paşa olmuştur.

Millî Mücadele süreci başladıktan sonra Esat Bey, direniş kuvvetlerini düzene soktukten sonra Mustafa Kemal ile iletişime geçerek onun talimatlarına göre hareket etmek amacıyla Biga’ya gelmiştir. İngiliz Kemal lakabını da burada almıştır:

“Kendisi, ta Galatasaray Lisesi’ndeki üç öksüzlerden biri olan Kemal’i anarak:

- Takma adım Kemal olsun, dedi.

Hacim Bey:

- Pekiyi! Dedi.

Vehbi Bey, yine tatlı ve siyasi gülüşüyle gülerek:

- Canım, dedi. Yalnız Kemal olmaz. İngiliz Kemal olsun!

Eski Boksör Esat tarihe karışmıştı. Genç adam, ömrünün sonuna dek artık ‘İngiliz Kemal’ olarak kalacak, bu arada hayali güçlü insanları bile şaşırtacak serüvenler yaşayacaktı.” (Kutsal İsyan 3, s.378-379)

İngiliz Kemal olarak anılan Esat Bey, Anadolu’da bulunduğu süre boyunca sarı saçlı, mavi gözlü olması gibi fiziksel özelliklerine ek olarak İngilizceyi anadili gibi konuşması sebebiyle kendisini İngiliz gibi tanıtarak düşman saflarından bilgi alma, ajanlık, cephane ve silah sağlama gibi görevleri başarıyla gerçekleştirmiştir. Hasan İzzettin, İngiliz Kemal’in başından geçen maceraları okura aktarırken onu mizah ve zekâ yönü kuvvetli, hareketli ve heyecanlı bir karakter portresinde tasvir etmiştir:

“İngiliz Kemal, elleri göbeğinin üstünde bağlayıp uzun süre bir yerde oturabilecek yaradılıştaki bir insan değildi. Olaylarla, en aşağı atbaşı bir gitmek ya da olayları kendisi yaratmak istiyordu. Türkçesi, tez canlı bir gençti. Onu mutlu kılan, durup dinlenmeden bir fırtınanın içinde yaşamaktı. Fırtınaların içinden kediyağıyla geçmenin tadını tatmak, onun için ideal bir yaşamış örneğiydi.” (Kutsal İsyan 3, s.571)

2.3.5.10. Mahmut Celal (Bayar) Bey

İzmir’in işgalinden önce orada bulunan Celal Bey, İzmir’deki aydınları düşman kuvvetlerine karşı örgütlenme faaliyetlerinde bulunması sebebiyle yeni kurulan Hürriyet ve İtilâf Partisi yetkililerinin dikkatini çekmesi sonucu İttihat ve Terakki döneminde İzmir sorumlu kâtibi olmasına dayanılarak hakkında tutuklama kararı çıkarılmıştır. Direnişin ancak silahlanma yoluyla güçlü bir şekilde gerçekleşeceğini düşünen Celal Bey, çeşitli mitinglerde bunu ifade etmiş ve etrafında bulunan insanları bu konuda hazırlamaya çalışmıştır. Celal Bey, hakkında çıkarılan tutuklama kararını

öğrendikten sonra aydınlardan oluşan direniş örgütü kurma çabasından vazgeçip Fethi ve Sarı Efe olarak anılan Edip Bey ile birlikte düşman kuvvetlerine karşı çetelerde mücadele etmek üzere kılık değiştirerek İzmir'den ayrılmıştır.¹¹⁸

Celal Bey, yolunun düştüğü her yerde düşman kuvvetlerine karşı bir direniş örgütü kurulmasını hedefleyerek halkı uyandırmaya çalışmıştır. Celal Bey, bunu yaparken tutuklanma tehlikesi sebebiyle gerçek kimliğini gizlemekte ve kendisini çeşitli karakterde tanıtmıştır. Örneğin, Aydın'da bulunduğu sırada kendisini “*Galip Hoca*” lakabıyla tanıtarak halka ve Demirci Mehmet Efe'ye bağlı çete üyelerine vaazlar vermiştir. Kısa sürede Demirci Mehmet Efe'nin akıl hocası gibi olmuş ve düşmana karşı birlik hâlinde olunması noktasına dayanarak Demirci Mehmet Efe ile Yörük Ali Efe arasındaki çekişmenin son bulması için çabalamış ancak başarılı olamamıştır. Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan*'da, Ege Bölgesi'ni çok iyi bilen Celal Bey'in gittiği her yerde düşman kuvvetlerine karşı direniş örgütlerinin kurulması için halka vaaz verdiğini şöyle ifade etmiştir:

“Celal Bey olarak buradan Torbalı'ya gitti. Yollarda, kahvelerde, hanlarda, konuk olduğu evlerde vaaz eder gibi ağır ve inandırıcı tonuyla direnme ve kurtuluş savaşı verme tohumları saçıyordu.” (Kutsal İsyan 4, s.101)

2.3.5.11. Ali Fuat Cebesoy

Ali Fuat Paşa, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasının ardından düşman kuvvetlerine karşı direniş göstermek üzere savaş ortamına atılan sayılı kumandanlardan biridir. Millî Mücadele süreci başladığında Ankara'da Yirminci Kolordu Kumandanı olarak bulunan Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal ile buluşmak üzere 12 Haziran 1919 tarihinde Rauf Bey ile birlikte Amasya'ya gelmiştir. Hasan İzzettin, Mustafa Kemal, Ali Fuat ve Rauf Bey için şöyle bir değerlendirme yapmıştır:

¹¹⁸ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan* 4, s. 100.

“Mustafa Kemal, Rauf Bey, Ali Fuat Paşa, en sonra baş başa kaldılar. Dinamik güç, onlardı. Bütün ötekiler, figürandan ileri geçmiyordu.” (Kutsal İsyan 2, s.334)

Millî Mücadele sürecinde yapılan kongrelere destek vererek düşman işgallerine karşı bir tavır gösteren Yirminci Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa, Osmanlı Hükümeti ve İngilizlerin dikkatini çekmiş ve görevden alınmıştır. Millî Mücadele’ye yasal yollar ile destek sağlayamayacağı için Ali Fuat Paşa’ya, Sivas Kongresi üyeleri tarafından Batı Anadolu Genel Kuvayımillîye Kumandanlığı görevi verilmiştir. Ali Fuat Paşa’nın, Osmanlı ordusu üniformasını çıkartıp sivil bir şekilde Batı Anadolu Genel Kuvayımillîye Kumandanı sıfatıyla Eskişehir’e geldiğinde buradaki halk tarafından ilgiyle karşılanmış ve halka umut vermiştir. Hasan İzzettin, Eskişehir’e gelerek düşmanla mücadele eden Ali Fuat Paşa’yı bir masal kahramanına benzetmiştir:

“Ali Fuat Paşa, Ankara bozkırlarını sapsarı bir çiçek denizinin kapladığı 13 Nisan günü, karargahıyla trene binerek Batı’ya doğru yollandığında suyun başını kesen ejderhaya karşı tek başına yürüyen bir masal kahramanından başka biri değildi.” (Kutsal İsyan 4, s.296)

Ali Fuat Paşa, İstanbul Hükümeti ile İngilizlerin desteğiyle ülkenin çeşitli yerlerinde çıkarılan ve gitgide yayılarak Ankara’yı tehdit eden ayaklanmaların bastırılmasında etkin bir rol oynamıştır. Ali Fuat Paşa, karargâhında bulunan askerlerle birlikte Kuvayımillîye’yi örgütleyerek ayaklanma bölgelerinde bir baskı oluşturmuştur. Ali Fuat Paşa, düşman kuvvetlerine karşı konulmaması gerektiği ve düşmana karşı oluşturulan birliklerin zararlı olduğu ile ilgili padişah emriyle fetvalar hazırlayan ulema sınıfının, ayaklanmaya eğilim gösteren halk üzerindeki etkisini azaltmak amacıyla ulema sınıfının yoğun olarak bulunduğu Bursa, Bilecik gibi şehirlere gitmiştir. Hasan İzzettin, Ali Fuat Paşa’nın halkın içinde bulunduğu karamsarlığı dağıtmasındaki etkisini şöyle tasvir etmektedir:

“Ali Fuat Paşa, Bursa’dan gelerek kapkara bir felaket bataklığının içine düşmüştü. Burada her şey yıkılmakta, karamsarlık bütün yüzleri, yürekleri, yemyeşil doğayı bile karartmaktaydı. Ne var ki, Ali Fuat Paşa, her büyük ihtilalci gibi katran renkli karamsarlıkların içinden çıkıp, güneşe, yeşillığe kavuşmanın tilsimini taşıyordu.” (Kutsal İsyan 4, s.386-387)

Ayaklanmacılara karşı mücadele eden Ali Fuat Paşa’nın en büyük yardımcısı Çerkez Ethem’in başında bulunduğu Kuvayıseyyare birlikleri olmuştur. Çerkez Ethem ile aralarındaki sevgi bağı bu dönemde kurulmuştur. Hasan İzzettin, Millî Mücadele’yi ilk başlatan kumandanlardan biri olması sebebiyle Ali Fuat Paşa’nın Çerkez Ethem’de her zaman saygı uyandırdığını ifade etmiştir:

“[...] Onun ulusal kurtuluş savaşına ilk giren kumandan oluşu, Ethem Bey’e büyük bir saygı, sevgi duygusu aşıliyordu. O, alçak gönüllü, yürekli bir kumandandı.” (Kutsal İsyan 4, s.434)

Ali Fuat Paşa’nın Batı Cephesi Kumandanlığı görevinden ayrıldıktan sonra yerine İsmet Bey getirilmiştir. *Kutsal İsyan*’da, Ali Fuat Paşa’nın görevden ayrılmasının çeşitli sebepler gösterilmiştir. Bunlardan biri, İstanbul Hükümeti ile İngilizlerin temsilcisi durumundaki İzzet ve Salih Paşa’nın Mustafa Kemal ile yaptıkları görüşmelerde Misakı Millî üzerine görüşme sağlanması için Ali Fuat Paşa’nın görevden ayrılması gerektiği üzerine bir baskı oluşturmalarıdır. Bir diğeri ise Batı Cephesi Kumandanı vazifesi ile Ali Fuat Paşa’nın yerine gelecek olan İsmet Paşa’nın, Çerkez Ethem ve birlikleri ile arası iyi olması sebebiyle Ali Fuat Paşa’yı istememesidir.¹¹⁹ Ankara’da Mustafa Kemal’in çevresinde bulunan önemli isimler de İsmet Paşa gibi düşünmüştür. Bunun başlıca sebebi Çerkez Ethem’in çete savaşlarında elde ettiği başarılar sebebiyle Ankara’da popülaritesi gitgide artması ve Mustafa Kemal ile fikir ayrılıkları yaşayan vekiller tarafından tehlikeli sonuçlara yol açabilecek bir şekilde desteklenmesidir. Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan*’da Millî Mücadele’nin önemli kumandanlarından biri olan Ali Fuat Paşa’nın giderek çözülmesi gereken bir

¹¹⁹ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 4*, s. 224.

sorun hâline gelen Çerkez Ethem’e destek olmasının Mustafa Kemal’in yakın çevresi tarafından hoş karşılanmadığını ifade etmiştir:

“Ali Fuat Paşa, ilkin Mustafa Kemal’in küçük çevresinden yayılmaya başlayan kişiliğini küçük düşürücü, bilinçli söylentileri bir süre filozofça dinledi. Onu Ethem Bey’in erişilmez başarılarının en önemli desteği olarak görüyor, ona yüz verip şımartmakta, bir çeteciyi büyük adamlar arasına yükseltmekte rol oynamış olarak küçümsüyor ve bayağı ayıplıyorlardı.” (Kutsal İsyen 5, s.264)

Ali Fuat Paşa, Batı Cephesi Kumandanlığı görevinden ayrılmasından sonra Mustafa Kemal tarafından Ruslarla ilişkilerin sağlamlaştırılması ve birlik kurulabilmesi için Moskova Büyükelçisi olarak görevlendirilmiştir. *Kutsal İsyen*’da bu durum, Mustafa Kemal’in, *“olayların çok büyümeye başladığı bu dönemde insiyatifi, gerçek kumandanlığı, egemenliği kendi ellerinde toplamaya”*¹²⁰ başlayan Ali Fuat Paşa’nın, iktidar için tehdit oluşturan Çerkez Ethem’e destek olmasını engellemek amacıyla Ankara’dan uzaklaştırmak istemesi şeklinde aktarılmıştır:

“[...] Ali Fuat Paşa’yla Ethem Bey’i suçlayıcı, küçümseyici bir kampanya açan Mustafa Kemal, kendisinden buyruk almadan kendi kendilerine savaş açan Batı Cephesi Kumandanı’nı yürütmek üzere sihirli bir koltuk değneği bulmakta gecikmedi. Onu, ilk Moskova büyükelçisi olarak Sovyetler Birliği’nin sonsuzluğuna doğru sürgün etmeye karar verdi. İşte, bu tehlikeli koalisyonu yıkmanın en güzel çözümü buydu.” (Kutsal İsyen 5, s.265)

Kutsal İsyen’da Ali Fuat Paşa, gerektiği yerde Ankara Hükümeti’nin yönlendirmesini beklemeden kendi kararlarını verebilen bir kumandan olarak öne çıkmaktadır. Hasan İzzettin, Ali Fuat Paşa ile ilgili şu değerlendirmeleri yapmıştır:

¹²⁰ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyen* 5, s. 264.

“Bir ihtilal lideri olan Ali Fuat Paşa, çok hızlı akan olayların arkasında nal toplamaktansa ufak tefek yanlışlıkları yapmak pahasına da olsa inisiyatif gücünü bir Zülfikar gibi kullanmaktan hiç çekinmiyordu.” (Kutsal İsyan 3, s.106)

2.3.5.12. Bekir Sami (Kunduh) Bey

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, İstanbul Hükümeti'nin işgale boyun eğmesi ve pasif bir duruma düşmesiyle ülkede işgale karşı bir direniş gücü oluşturma amacıyla Anadolu topraklarına geçen Mustafa Kemal, kendinden emin ve istikrarlı bir şekilde ilerlediği bu yolda, Osmanlı Devleti'nin güç ve nüfuz sahibi kumandanlarını da yanında toplamıştır. Bu kumandanlardan biri de Birinci Dünya Savaşı sırasında Kafkasya'da, Irak'ta Beşinci Seferi Kuvvet ve 52. Tümen Kumandanlıklarında kazandığı deneyimlerle kendini kanıtlayarak *“çok tecrübeli, zeki ve akıllı”*¹²¹ biri olan Bekir Sami Bey'dir.

21 Mayıs 1919 tarihinde Bandırma'ya ayak basan Bekir Sami Bey, hiç vakit kaybetmeden düşman işgaline karşı direnme faaliyeti için taraftar toplama, halkın desteğini sağlama amacını taşıyan çalışmalarına başlamıştır. Bekir Sami Bey, düşman işgallerine karşı *“Batı Anadolu'nun kahramanlık ateşini üfleyip hazırlamaya”*¹²², halka moral vermiş, kurtuluş mücadelesi için umut aşılammış ve ivedilikle silahlanarak direniş gücü oluşturmaları için yönlendirmeye çalışmıştır:

“Bekir Sami Bey, Ege Bölgesi'ne vardığında burasını güneşsiz bir ülke gibi bulmuştu. Bu koyu karanlık içinde birer birer uzanıp sokak fenerlerini yakan bir görevli gibi sönüp gitmiş hürriyet umutlarını tutuşturmaya çalışıyordu.” (Kutsal İsyan 2, s.140)

Kutsal İsyan'da, *“geniş görüşlü ve çok tecrübeli”*¹²³ bir karakter yapısında olduğu vurgulanan Bekir Sami Bey, halk içinde bir direniş kuvveti oluşturulması için

¹²¹ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 2*, s. 78.

¹²² Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 2*, s. 335.

¹²³ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 2*, s. 584.

gösterdiği çabanın yanı sıra 56. Tümen Kumandanı olarak Osmanlı ordusu içinde bağlı bulunduğu Millî Mücadele'nin karşısında yer alan üstleri dinlemeyerek hareket etmiş ve İstanbul Hükümeti ile iletişim kurmalarını engellemiştir. Böylece Bekir Sami Bey, üstlerini oyalayarak halkı örgütlemeye devam etmiştir.

Bekir Sami Bey, *Kutsal İsyân*'da genellikle tecrübesine, zekâsına ve yiğitliğine vurgu yapılan bir karakter çizgisinde okura sunulmuştur. Bununla birlikte millete bağlılığıyla karşısına çıkan engellere rağmen pes etmeden milleti için mücadele etmesi ile ön plana çıkmaktadır. Nitekim Hasan İzzettin, Ege Bölgesi'nde bulunduğu sıralarda düşman işgaline karşı halkı uyandırmak ve birlik oluşturmaları için çabalayan Bekir Sami'nin, “*demir gibi bir yurtsever ve Kuvayımilliyenin de Ege Bölgesi'nde ilk şampiyonu*”¹²⁴ olduğunu ifade etmiştir.

2.3.6. Öne Çıkan Tarihî Şahsiyetler

2.3.6.1. Enver Paşa

Kutsal İsyân, “Sonsuz Kaçış” alt başlığını taşıyan, 1 Kasım 1918 tarihinde Enver ve Talat Paşalar ile birlikte İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinin İstanbul'dan ayrılış sürecinin okura aktarıldığı bölüm ile başlamaktadır.

Hasan İzzettin'in, *Kutsal İsyân*'da aktardığına göre Enver Paşa'nın ortamın şartları dolayısıyla İstanbul'dan ayrılmak zorunda kaldıktan sonra asıl amacı, tarihin gidişatını değiştireceğini düşündüğü, Maverâyı Kafkas Ordusu'nun başına geçmek ve arkasına Bolşeviklerin desteğini de alarak İtilaf Devletleri'ne karşı Anadolu'yu kurtarmak için savaşıyordu. Kafkasya'da merkezi Bakü olacak bir devlet kurmak istemekteydi. Bu dönemde artık gemisini kurtaran kaptan olacaktı, Enver Paşa'nın niyeti ise kendi gemisiyle birlikte milyonlarca insanın gemisini de kurtarmaktır.

¹²⁴ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyân* 4, s. 278.

“Enver Paşa, Turancı olmakla beraber şimdi daha realist düşünüyor, Kafkaslarda kuracağı bir hükümeti, yeniden kurmak istediği bir dünyanın temel taşı olarak kullanmayı tasarlıyordu.” (Kutsal İsyan 1, s.11)

Enver Paşa, Millî Mücadele süreci boyunca genellikle Kafkasya’da bulunmuştur. Anadolu’nun kurtuluşuna destek olabilmek için Ruslarla iş birliği yaparak faaliyetlerini yürütmüştür. 1 Eylül 1920 tarihinde Bakü’de gerçekleştirilen Doğu Ulusları Kongresi’ne, Batum’da Ali Bey takma adını alarak kurduğu komünist partisine bağlı yeşil komünizm delegesi olarak Enver Paşa da katılmıştır. *Kutsal İsyan*’da, Enver Paşa’nın amacı, kuracağı Türk ve Müslümanlardan oluşan Yeşil Ordu ile önce Millî Mücadele’de Sovyetlerin desteğini sağlayabilmek üzere Hindistan’da İngilizlere karşı mücadele etmek, akabinde Anadolu’da gerçekleşen Türk Kurtuluş Savaşı için İtilaf Devletleri’ne karşı kuvvetli bir cephe oluşturup savaşmak olarak ifade edilmiştir.¹²⁵

Kutsal İsyan’da Enver Paşa’nın, Kafkasya’da oluşturduğu birlik ile Doğu Anadolu’dan aşağı inerek buralarda bulunan düşman kuvvetlerini temizlemeyi hedeflediği ifade edilmiştir. Çeşitli yollarla Enver Paşa’nın Kafkasya’daki faaliyetlerinden haberdar olan Çerkez Ethem, Enver Paşa’nın Anadolu’yu kurtarma düşünden dolayı umutlanmış ve o gün gelene dek gerekli hazırlıkları yapmaya karar vermiştir:

“[...] Enver Paşa, Kafkasya’da elde kalmış ordu birlikleriyle yeniden kuracağı ordularla Ruslara dayanarak doğu Anadolu’dan aşağı doğru inecek ve düşman ordularıyla karşılaştıkça bunları yene yene Batı’ya doğru ilerleyecekti. Bunun için biz de bu yanda hazırlıklı bulunacak, büyük savaş gününü bekleyecektik. Ethem Bey ve adamları, bu habere çok sevinmişlerdi. Enver Paşa, büyük ve yürekli bir askerdi. Kaderin elinde yenilmişti ama Edirne’yi hiç umulmadık bir zamanda kurtardığı gibi hiç olmazsa Anadolu’yu kurtarabilecek, Türkiye’nin ölüm çanlarını çalmaya,

¹²⁵ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan* 5, s. 96.

Ayasofya'ya 'Büyük Yunanistan' bayrağını asmaya hazırlananlar bir kez daha hayal kırıklığına uğrayacaklardı.” (Kutsal İsyan 2, s.318.)

Enver Paşa, Millî Mücadele sürecinde Türkiye sınırlarının dışında bulunsa da Türkiye içinde ona bağlılık göstererek faaliyetlerini yürüten oluşumlar kurulmuştur. Bu oluşumlar özellikle İttihat ve Terakki'den dağılan isimlerden meydana gelmektedir. Örneğin, Galatalı Albay Şevki Bey ile Albay Kara Vasıf Bey tarafından kurulan Karakol Örgütü'nün asıl yöneticisi olarak Enver Paşa'ya işaret edilmektedir. *“Uzaktan uzağa bu örgüte egemen olan ruh ve düşünce, Enver Paşa'nın ruh ve düşüncesi idi.” (Kutsal İsyan 3, s.42)*

Karakol Örgütü, merkezi İstanbul olmak üzere Anadolu'ya güvenli bir yol ağı kurmuş ve Millî Mücadele için gerekli olan silah ve cephanelerin Anadolu'ya aktarılmasında rol oynamıştır. Bununla birlikte sınır dışında bulunan İttihat ve Terakki'nin Enver Paşa gibi önde gelen isimlerinin uygun ortam oluştuğunda Türkiye'ye geleceğine inanarak, onlara verecekleri desteği muhafaza etmek için çalışmalarını yürütmüşlerdir.

Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan*'da, Enver Paşa'yı idealistliği yönünden ünlü Fransız kumandan Napolyon'a, ideallerini gerçekleştirmek için mücadele ettiği yolda birçok acı yaşaması yönünden Hristiyanlığın merkez ismi Hazreti İsa'ya benzetmiştir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, Hasan İzzettin, Enver Paşa ile Napolyon arasında benzerlik kuran ilk isim değildir. Falih Rıfkı Atay'ın, 6 Haziran 1922 tarihinde *Akşam Gazetesi*'nde yayımlanan “Zavallı Enver Paşa, Nankör Millet” başlıklı yazısında, *“On üç sene Napolyon oynayan Enver Paşa, Mütareke'den beri biraz Arsen Lüpen rolünde göründü.”* ifadesinin yer aldığı görülmektedir.¹²⁶

Hasan İzzettin'in kurduğu benzerlik, her iki ismin de gerçekliğe meydan okuyan idealist bir düşünce yapısına sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Hasan

¹²⁶ Murat Bardakçı, *Enver*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 533.

İzzettin, kurduğu benzerlik bağına Talat Paşa, Mustafa Kemal ve Enver Paşa'nın düşünceleri aracılığıyla okura sunar. Talat Paşa, Enver Paşa'nın iki yönden Napolyon ile benzediğini düşünmektedir. Bunlardan ilki, her iki ismin de yenildikçe kazanma hırsının artması ve kazanma hırsıyla daha kuvvetli bir istekle hareket etmesidir. İkincisi ise, her iki ismin de idealist bir karakter yapısına sahip olmasıdır. Enver Paşa, dünyadaki bütün Türkleri ve Müslüman dinine mensup olanları tek bir bayrak altında toplamayı hedeflemiştir. Enver Paşa'nın söz konusu ideali ona güç ve cesaret vermekteydi. Bu durum *Kutsal İsyan*'da şöyle ifade edilmiştir:

“Tıpkı Napolyon gibi bir general, bu Enver, dedi. Napolyon da bozguna uğrayıp adadan adaya sürüldükçe yenme hırsı daha çok kabarır, dünyayı yeniden fethetmek için içinde sonsuz bir güç, bir hırs ve ümit duyardı. [...] Enver'i şu anda dimdik, taptaze delikanlı gibi ayakta tutan nedir biliyor musunuz? İdealistliği! Yoksa bizim gibi realist bir devlet adamı olsaydı çoktan yelkenleri suya indirirdi. İşte, idealistliğin gerçek gücü buradadır. Bütün dünya Türklerini ve Müslümanlarını bir bayrak altında toplamak hülyası az şey mi? Napolyon da imparatorluğunu ilan edinceye kadar idealistliğin kaynağından besleniyordu. Bütün dünyaya hürriyet götürdüğüne inanıyordu. Enver de Panturanizm ile Panislamizm arasında bocalıyor. Fakat bunlar her şeye rağmen ona cesaret ve ümit veriyor, bu da bir gerçek.” (Kutsal İsyan 1, s.16-17)

Enver Paşa'yı yakından tanıyan isimlerin başında gelenlerden biri de Kâzım Karabekir'dir. Kâzım Karabekir, Manastır'da İttihat ve Terakki'nin teşkilatlanma sürecinde Enver Paşa ile birlikte faaliyet göstermiş ve bu zamanlardan itibaren yakın arkadaş olmuşlardır. *Kutsal İsyan*'da, Kâzım Karabekir, Enver Paşa'nın karakter yapısı olarak Napolyon'a benzese bile ancak onun işlevsiz bir taklidi olabileceğine işaret etmiştir:

“Enver Paşa, ruhça Napolyon'a benziyorsa da onun bir biblosu sayılabilirdi.” (Kutsal İsyan 3, s.190)

Hasan İzzettin'in, Enver Paşa ile benzerlik kurduğu bir diğer önemli isim de Hristiyan dininin temellinde bulunan Hazreti İsa olmuştur. Hasan İzzettin, her iki ismin de ideallerini gerçekleştirmek uğruna acılar çektiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte Hazreti İsa'nın düşmanlarına karşı alçakgönüllü, barışçıl bir duruş sergilemesine karşın *İkinci İsa* olarak andığı Enver Paşa'nın söz konusu ülkesinin kurtuluşu olduğunda gözü hiçbir realiteyi görmeyen, cesur bir ihtilalci ruhu taşıdığını vurgulamıştır:

“[...] Şimdiye dek insanlar bilmemekle beraber ideallerini yapmak üzere dünyaya iki İsa gelmiş ve her ikisi de pek çok acı çekmişlerdi.

[...] Birinci İsa; yanağına tokat vurana karşı ikinci tokadı da vurması için, öbür yanağını çevirecek kadar barışçı idi.

İkinci İsa ise, tabancasıyla nişan tahtalarına adını yazaca kadar atıcı, kılıç kullanmakta, ata binmekte pek becerikli ve silahşordu ve yurdunu kurtarmak uğruna da bütün dünyayı ateşe verecek kadar koyu bir ihtilalci ve korkunç bir dövüşçüydü.” (Kutsal İsyen 3, s.42-43)

Tarihî gerçeklikte olduğu gibi *Kutsal İsyen*'de da Enver Paşa ile Mustafa Kemal arasında bir rekabet hâli söz konusudur. *Kutsal İsyen*'in çeşitli bölümlerinde bu rekabet atmosferinin altı çizilmektedir:

“[...] Evet, onun yıldızını karartmak isteyen bir tek adam vardı, o da Enver'di. Ordu saflarına kavuştukları ilk istibdat günlerinden beri birbirlerini amansız iki rakip gibi görüyor ve yerden yere vurmak için sıra bekliyorlardı.” (Kutsal İsyen 2, s.519)

2.3.6.2.Talat Paşa

Talat Paşa, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen liderlerinden ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sadrazamlık görevinde bulunmuş bir devlet adamıdır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun, yenilgiyle sonuçlanarak Türk halkında yıkım oluşturacak Birinci Dünya Savaşı'na girmesi Sadrazam Talat Paşa ve Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın öncülüğünde gerçekleşmiştir. Birinci Dünya Savaşı, Türk halkı üzerinde sarılması güç derin yaralar açmıştır. İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimleri, çareyi yenilginin getirdiği sonuçlarla yüzleşmek yerine ülkeden ayrılmakta bulmuştur. Hasan İzzettin, 1918 yılının Kasım ayında, Talat Paşa'nın, Berlin'e gitmek üzere İstanbul'dan ayrılırken ruh durumunun derin bir üzüntü içinde olduğunu ifade etmiştir:

“Fakat Talat Paşa, iç dünyası daha derin bir adamdı. Osmanlı İmparatorluğu'nun korkunç çöküntüsünü hem iri gövdesinin üzerindeki geniş omuzlarında, hem de ruhunda duyuyordu. İçinde, ömründe hiç duymadığı bir acı kabarıyordu. Bu acıyı hiçbir şeye benzetemiyordu.” (Kutsal İsyan 1, s.7-8)

Hasan İzzettin, Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği sonuçlar karşısında Talat Paşa'yı gerçekçi bir düşünce yapısında tasvir etmektedir. Talat Paşa, kendi sorumluluğunda gerçekleştiğini düşündüğü savaşla birlikte İttihat ve Terakki'nin yenilgisini de kabullenmiştir:

“Enver Paşa'da gördüğü yeni bir serüvene atılan insan hali ve kararlılığı, onda yoktu. Enver, en sonra bir idealist ve askerdi. Fakat Talat Paşa daha realistti ve omuzlarında duyduğu sorumluluk yükü, hiçbir idealin kanatlarının kaldıramayacağı ağırlıktaydı. Çok sevdiği aziz yurdundan hesap vermeden bir canı gibi kaçıyordu.” (Kutsal İsyan 1, s.8)

Hasan İzzettin, İttihat ve Terakki'nin iktidarda bulunduğu dönemde Ermeniler üzerine alınan kararların yol açtığı felaketlerin açıklamasını Hüseyin Rauf Bey ile aralarında geçen konuşmada Talat Paşa'ya söyletmiştir. Talat Paşa, ön göremediği ve engel olamadığı olayların getirdiği yıkımlar için derin bir üzüntü duyduğunu dile getirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu'nun kendisine hem asker sayısı hem de savaş malzemesi bakımından üstünlük kuran düşman kuvvetleri ile tüm olanaklarını zorlayarak ölüm kalım mücadelesi verdiği sırada yüz

yıllardır Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Ermenilerin Türk halkına yaşattığı zulümler sebebiyle daha fazla zarar vermemeleri için bulundukları bölgelerden uzaklaştırılması gerektiğini ifade etmiştir. Yazara göre bu konuşma, “*koca bir iktidar devrinin fatihası*”¹²⁷ gibidir:

“- [...] Fakat bizim yerimizde kim olsaydı memleketin selameti namına bunu yapmağa mecburdu. [...] Vatandaş bildiğimiz Ermeniler, bütün menzil yolları boyunca silahlanıp ayaklanarak bizi arkadan vurmak maksadıyla düşmanla iş birliği yaptıkları bir zamanda bu unsuru harp bölgeleri dışına sevk etmekten başka bir çare tasavvur edilebilir miydi? Yoktu, hiçbir çare yoktu. Ve bu elbette kolay yapılabilir bir iş de değildi. Bundan dolayıdır ki tatbiki esnasında bazı idaresizlikler ve fenalıklar olmuştur. Bu ciheti itiraf etmekle beraber şunu da söyleyeyim ki o hengamede uzaklarda olup biten idaresizliklerin ve fenalıkların günahını, bunlardan benim gibi habersiz olan hükümet erkanına yüklemek de insaf ile kabili telif değildir. Emin olunuz ki isyan ile fiilen münasebeti olmayan bazı Ermenilere kıyılmasına mani olamayışımız ve bu arada kıymetli arkadaşlarımızdan ikisini şehit verişimiz beni dilhun etmiştir.” (Kutsal İsyan 1, s.43)

Kutsal İsyan'da, Millî Mücadele süresince kurulan ve kurucu üyelerinin İttihat ve Terakki'nin dağılan isimlerinden oluşan Karakol Örgütü'nün, kuruluş emrinin Talat Paşa tarafından verildiği ifade edilmektedir. Talat Paşa, İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimleriyle birlikte İstanbul'dan ayrılmadan önce Albay Vasıf Bey'e, dağılan üyelerin birbirlerine bağlılıklarının devam etmesi için yeni kurulacak bir örgüt altında toplanması emrini vermiştir.¹²⁸

Hasan İzzettin, genellikle İttihat ve Terakki'nin hükümetten çekilmesinden sonraki süreçte ele aldığı Talat Paşa'yı babacan ve içten görünümlü bir devlet adamı olarak tasvir eder. Bununla birlikte saygı duyulan, çekinilen ve yeri geldiğinde kendisine danışılan bir karakterdir. Örneğin, İzzet Paşa, hükümetini kurmadan önce

¹²⁷ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 1*, s. 43.

¹²⁸ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 3*, s. 40.

İttihat ve Terakki'nin lideri Talat Paşa'dan, iktidarı ele geçirmek için bir girişimde bulunmayacaklarına dair teyit almak üzere Rauf Bey'i görüşmeye yollamıştır. Talat Paşa, fikir olarak ayrı düştüğü devlet adamlarıyla vatanın menfaati doğrultusunda aynı noktada durabilen bir devlet adamı olarak yansıtılmıştır.

2.3.6.3.Sultan Vahdettin

Kutsal İsyan'da, Osmanlı İmparatorluğu'nun otuz altıncı padişahı olan Vahdettin, Millî Mücadele sürecinde başında bulunduğu ülkeye ihanet içinde olan bir karakter çizgisindedir. Veliaht olduğu dönemde, Mustafa Kemal ile birlikte Almanya'da bulunmuş ve bu zamanlarda padişah olduktan sonra devlet yönetiminde olumlu bir etkisi olacağı izlenimi verilmiştir. Ancak Mustafa Kemal'in düşündüğünün aksine Vahdettin, tamamen kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden, iradesi başkalarının elinde olan bir kukla görüntüsü ile dikkatlere sunulmuştur.

Almanya seyahatinde Mustafa Kemal, Vahdettin'i etkilemeye çalışmış ve onda ülkenin kurtuluşuna dair bazı düşünce tohumları ekmeye çalışmıştır. Ancak Vahdettin, Mustafa Kemal'in keskin zekâsından etkilenip onun konuşmalarını dinlemekten keyif duymakla birlikte Mustafa Kemal gibi birinin kendi varlığını gölgede bırakacağı endişesiyle yüksek mevkilere getirmekten çekinmiştir. Hasan İzzettin bunun sebebini, *“Mustafa Kemal, askerlik bilgisi ve görüşüyle, yüksek zekâsı ve seçkin kişiliğiyle onun silik varlığını ezecek, meydandan silecek ve yerine o geçecekti.”*¹²⁹ şeklinde ifade eder.

Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan*'ın çeşitli bölümlerinde Sultan Vahdettin'in silik bir karaktere sahip olduğunun altını çizmektedir. Yazar, padişahı ihanetin sembolü olarak görür:

“Padişah, o hınzır, sipsivri, korkak ve hain yüziyle arka planda zavallı, silik bir ihanet sembolünden başka bir şey değildi.” (Kutsal İsyan 4, s.432)

¹²⁹ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan I*, s.111.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son padişahı, silik karakterinin yanında bir de içten pazarlıklıdır. *Kutsal İsyân*'da, Mustafa Kemal, Sultan Vahdettin üzerine şu değerlendirmeyi yapar:

“Veliahtlığında ahabplık kurduğu padişah, Sultan Reşat'ın ölümünden sonra tahta çıkınca içten pazarlıklı haliyle herkesi ürkütmeğe başlamıştı.” (Kutsal İsyân 1, s.74.)

Sultan Vahdettin, *Kutsal İsyân*'da Millî Mücadele sürecinde Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin önde gelen ismi Damat Ferit Paşa'nın etkisinde kalarak düşman kuvvetlerinin yanında yer alan ve düşman kuvvetlerine karşı halkın bir direniş oluşturmaya engel olmaya çalışan bir karakter portresinde okura sunulmuştur. Bununla birlikte bazı durumlar karşısında net bir tavır sergilemediği görülmektedir. Sultan Vahdettin'in, eser boyunca Mustafa Kemal'e karşı gibi görünüp etrafındakilerin Mustafa Kemal'i Samsun'daki görev için tehlikeli bulmalarına karşın, birkaç isim arasından hiç düşünmeden Mustafa Kemal'i seçmesi ve Samsun'a gitmeden önce Mustafa Kemal ile aralarında geçen son konuşmada onun içten içe Mustafa Kemal'i desteklediği hissettirilmektedir:

“[...] -Paşa, paşa, şimdiye kadar devlete çok hizmet ettin. Bunların hepsi artık bu kitaba girmiştir.

Bunu söylerken elini masadaki kitabın üstüne bastırdı ve şunları ekledi:

-Tarihe geçmiştir. Fakat bunları unutun. Asıl şimdi yapacağın hizmet hepsinden mühim olabilir. Paşa, devleti kurtarabilirsin!”¹³⁰

Hasan İzzettin'in incelediğimiz romanlarında padişahın sempatik gösterildiği tek kısım yukarıdaki satırlar olmuştur. Padişah, Millî Mücadele süreci boyunca İtilaf Devletleri'nin yanında olmuş, kurulan hükümetlerin izlediği Kuvayımillîye karşı politikaları sessiz kalmıştır. Yazar, padişahı güçlü bir otorite figürü olarak göstermez.

¹³⁰ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyân 1*, s.573.

Padişahın otoritesinin silikliği ve hatta yokluğu bütün Türkiye topraklarının öksüz olduğu ifadesiyle imgelenir: “*Bütün Türkiye, insanlarına, topraklarına, ağaçlarına, kuşlarına dek öksüzdü.*” (Kutsal İsyan 3, s.248)

Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasıyla payitahttaki birçok siyasi isim İstanbul’dan ayrılarak yurtdışına yerleşmiştir. Gitgide yalnızlaşan padişah, kendisine inancını yitirerek ülkeden ayrılanların nankör olduğunu düşünür:

“*[...] Onu herkes gibi, ulusu gibi, nimetiyle beslediği binlerce nankör gibi, doğa da mı, Tanrı da mı unutmuştu?*” (Kutsal Barış 1, s.171)

Sultan Vahdettin, Millî Mücadele’nin zaferle sonuçlanmasının ardından İngilizlere sığınarak 17 Kasım 1922 tarihinde İstanbul’dan Malta Adası’na gitmek üzere ayrılmıştır. İstanbul’dan ayrılacağı gün yağmurlu havaya bakarken kendi saltanat dönemini şöyle değerlendirir:

“*Kendi Padişahlığı da böyle sağanaklar gibi felaket yağan bir döneme rastlamış, sonu da bir o kerte kötü olmuştu.*” (Kutsal Barış 1, s.170)

Padişah, İstanbul’dan ayrılırken dört yıl önce kendisi gibi İstanbul’dan ayrılan Enver ve Talat Paşaları hatırlar. Hasan İzzettin, sultan Vahdettin’in gidişiyle Enver ve Talat Paşaların gidişi arasında benzerlik kurar:

“*... gerçi onun arkasından torpido gönderecek hiç kimse yoksa da alinyazıları ne kerte birbirlerine benzemişti.*” (Kutsal Barış 1, s.173-174)

2.3.6.4.Damat Ferit Paşa

Sultan Abdülhamit ve Sultan Vahdettin’in kız kardeşi Mediha Sultan ile evli olan Damat Ferit Paşa, *Kutsal İsyan*’da Sultan Vahdettin’den sonra en çok *hain* sıfatının kullanıldığı, Millî Mücadele karşıtı, vatanına ihanet eden bir karakter

çizgisinde okura aktarılır. Damat Ferit Paşa, Sadrazamlık makamında bulunduğu süre boyunca İtilaf Devletleri ile iş birliği kurarak Millî Mücadele hareketine karşı faaliyet göstermiştir. Özellikle İngiltere'nin isteği doğrultusunda Millî Mücadele hareketini engellemek ve direniş kuvvetlerinin gücünü azaltmak için Damat Ferit Paşa hükümetine bağlı isimler tarafından Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde halk galeyana getirilerek ayaklanma çıkarılmasına zemin hazırlanmıştır. Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan*'da İngilizlerin Damat Ferit üzerindeki etkisine dikkat çeker:

“Damat Ferit Paşa, hükümeti büsbütün İngilizlerin kuklası haline getirmişti.” (Kutsal İsyan 2, s.331)

Hasan İzzettin, Kuvayımilliye'nin İstanbul'daki üç temel düşmanının İngilizler, Yunan casus örgütleri ve Damat Ferit Paşa olduğunu belirtmiştir.¹³¹ Damat Ferit Paşa, iş birliği yaptığı İngilizlerden altın almakta ve bu altınları Millî Mücadele karşıtı faaliyet gösterecek ve halkı kışkırtacak olan Mustafa Sabri Efendi, Sait Molla gibi isimlere dağıtmaktaydı. Anzavur Ahmet, Bolu, Düzce ve Yozgat ayaklanmalarının tohumunu eken Damat Ferit Paşa olmuştur. Örneğin, birçok ayaklanma Damat Ferit Paşa tarafından görevlendirilen Sait Molla'nın kışkırtmasıyla gerçekleşmiştir. Bununla birlikte Damat Ferit, İngilizleri destekleyen oluşumların kurulmasına da öncülük etmiştir:

“Damat Ferit Paşa, Kuvayımilliye'nin yaptığı türlü baskılar sonucunda yerini Ali Rıza Paşa'ya bırakarak çekilmişse de bundan önce memlekete serptiği cehennem tohumları, hızla filizleniyor, bunlar toparlanarak cehennemlik örgütler biçiminde saldırıya geçmeye başlıyorlardı. Bütün bu örgütlerin ya da örgütleri meydana getiren cehennemliklerin manivelası, ıslıl ıslıl şeytan gözleri gibi yanıp duran İngiliz altınlarıydı. Altınları avuçlayıp cehennemliklerin ceplerine ve heybelerine dolduranlar da Türk ve İngiliz din adamlarının meydana getirdiği ‘vatan-millet alım-

¹³¹ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan* 5, s. 497.

satım' derneği'di. Bunun bir adı da İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ydi.” (Kutsal İsyan 2, s.267-268)

2.3.6.5. Mustafa Suphi

Hasan İzzettin, Mustafa Suphi'nin sosyalist düşünceyi benimseme sürecini, Rusya'da geçirdiği yıllardaki faaliyetlerini ve onu ölüme götüren süreci *Kutsal İsyan*'ın son kitabında okura aktarmıştır.

Hasan İzzettin, Mustafa Suphi'nin hayatından kısaca bahsetmiş ve onu komünist düşünce yapısına ulaştıran yolları okurun dikkatine sunmuştur. Gazeteci ve öğretmen Mustafa Suphi'nin sosyalist düşünce yapısı ile karşılaşması eğitim için gitmiş olduğu Fransa'da, Siyaset Bilimi okuduğu dönemde gerçekleşmiştir. Mustafa Suphi, eğitimini bitirip ülkeye döndükten sonra bir yandan öğretmenlik mesleğini icra etmiş, bir yandan da *İfham*, *Tanin*, *Serveti Fünûn* ve *Hak* gibi dönemin önemli gazete ve dergilerinde düşüncelerini ifade eden yazılar kaleme almıştır. Mustafa Suphi, bağlı bulunduğu İttihat ve Terakki Cemiyeti ile fikir ayrılığına düşünce İttihat ve Terakki'yi yeren muhalif yazılar kaleme almaya başlamış ve bu yazıların hükümeti rahatsız etmesi sonucu aralarında Refik Halit, Refi Cevat gibi isimlerin bulunduğu İttihat ve Terakki tarafından zararlı görülen birçok isim ile birlikte Sinop'a sürgüne gönderilmiştir. Bir süre burada kaldıktan sonra 1914 yılında beraberinde birkaç arkadaşıyla Rusya'ya kaçmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla savaş esiri olarak tutuklanmış ve Sibiry'a sürülmüştür. 1917 yılının Ekim ayında gerçekleşen Bolşevik devrimine kadar burada kalmıştır. Akabinde baş gösteren Bolşevik devrimine katılmış, Fransa'da bulunduğu yıllarda etkisinde kaldığı devrin ünlü sosyalist ismi Jean Jaures'in düşüncelerini askerler arasında yaymıştır.¹³²

Mustafa Suphi, Rusya'da bulunan esir Türk askerlerinden oluşan kızıl komünizmi temsil eden Kızıl Alay ve ardından Bakü'de Türk Komünist Partisi gibi oluşumların kurucu ismidir. Hasan İzzettin, Mustafa Suphi'nin Türk askerlerden

¹³² Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan* 5, s. 96.

oluşan Kızıl Türk Alay'ını kurduğu döneme işaret ederek, Mustafa Suphi'yi Sovyetlerin güvendiği bir isim olarak değerlendirmiştir: *“İşte Sovyetler o zamandan beri ona karşı duydukları yakınlığı, güveni şimdi de sürdürüyor, onu Türkiye’de sosyalist devrimini gerçekleştirecek tek adam olarak tanıyorlardı.”* (Kutsal İsyen 5, s. 355)

Hasan İzzettin, *Kutsal İsyen*’da, Mustafa Suphi’nin Türkiye’de sosyal bir devrim gerçekleştirme isteğini şöyle açıklamaktadır:

“Türkiye’nin bu korkunç, karanlık tarihinin mutsuzluklarından sıyrılıp daha mutlu bir ülke olmasının tek çözümü olarak sosyalizmi görmeye başlamıştı.” (Kutsal İsyen 5, s.390)

Kutsal İsyen’da, Sovyetlerin Türkiye’de sosyalist devrimi gerçekleştirebilecek tek isim olarak gördüğü için desteklediği Mustafa Suphi’nin, Kızıl Türk Alayı gibi silahlı bir kuvvet oluşturmalarının başlıca sebebi olarak işgal altında bulunan Anadolu’yu düşman kuvvetlerinden kurtarmayı amaçladığı ifade edilmiştir:

“Kızıl Alayı bütün silahlanmış, gereçlenmiş olarak Türkiye’ye götürecek, bağımsız bir güç olarak Yunanlıların karşısına dikecekti. Böylece Türkiye Komünist Partisi, Türkiye’nin kapısından içeri girerken salt bir propaganda aracı olarak girmeyecek, arkasında dayanacağı bir silahlı güç de bulunacaktı. Bu daha çok sembolik bir güç olacak, gerektiğinde Sovyet Türklerinden tümenler getirip Yunan’ın karşısına dikecekti.” (Kutsal İsyen 5, s. 357)

29 Aralık 1920’de Sovyetlerin ilk Türkiye büyükelçisi Elyava’nın yerine Türkiye’nin Kars iline Gürcü aydın Medivani ile gelen grupta Türk Komünist Partisi’nin kurucusu olarak Mustafa Suphi de bulunmaktaydı.¹³³ Bu grup ile birlikte

¹³³ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyen* 5, s. 271.

Türkiye sınırları içine Mustafa Kemal'den izin alarak girmiştir. Mustafa Suphi'nin Türkiye'ye geldiği dönemde Bolşeviklerle yakınlık kuran Çerkez Ethem, Ankara Hükümeti için sorun hâline gelmişti. Ankara Hükümeti için Mustafa Suphi'nin Türkiye'ye gelişi komünist düşüncenin kontrollerinin dışında yaygınlaşması açısından tehlikeli ve zararlı bir durumdu. Mustafa Kemal, Mustafa Suphi'nin komünist fırkası üyeleriyle Türkiye'ye gelişine izin verdiyse de Mustafa Suphi'yi TBMM'den habersiz bir adım atamayacaklarına dair uyarmıştır.

Kutsal İsyân'da, Mustafa Kemal, Kâzım Karabekir ve Erzurum Valisi Hamit Bey'in kendi aralarında yaptıkları görüşmelerde Mustafa Suphi ile beraberinde bulunan isimlerin Ankara'ya Trabzon üzerinden gelmesi ve bu yolculuk esnasında geçilen yerlerde onlara karşı önceden kışkırtılan halk tarafından bir gösteri yapılmasına karar vermişlerdir. Bu gösteri, Sosyalizme karşı değil Mustafa Suphi özelinde yapılacak böylece Sovyetlere gözdağı verilmekle birlikte Sovyetlerin Türkiye ile ilişkisinin bozulması önlenecektir.

Mustafa Suphi, çeşitli isimler aracılığıyla kendisine düzenlenecek tuzağı öğrenmiştir. *Kutsal İsyân*'da, Mustafa Suphi'nin Kâzım Karabekir'e söylediği sözler bu durumu özetlemektedir:

“- Paşa hazretleri, dedi. Erzurum'da bize suikast hazırlandığını, bizi aşağılayıp türlü kötülükler ve işkenceler yaparak öldüreceklerini işittik. Cahil halkın yobazlık duyguları ayaklandırılmakta ve bu zavallılar bizi linç etmeye hazırlanmaktaymışlar. Erzurum Valisi Hamit Bey, daha şimdiden bütün tertibatı almış. Erzurum'dan sağ çıksak bile Trabzon'a dek bütün yollarda buna benzer kışkırtmalar, tuzaklar hazırlanmaktaymış. Biz bunu göz önüne alarak ben ve benimle birlikte birkaç arkadaş geri dönüp Tiflis ve Batum yoluyla Ankara'ya gideceğiz. Geri kalan arkadaşlarım da bu yolu deneyecekler.” (Kutsal İsyân 5, s. 382)

Mustafa Suphi'nin bu sözleri karşısında Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal'in kesin emri olarak Ankara'ya belirtilen yolla gidebileceklerini, kabul etmemeleri

durumunda Bakü'ye geri dönmeleri gerektiğini bildirmiştir. Mustafa Suphi, Rusya'da bulunduğu zaman diliminde birçok kez *gerici halk yığınlarının* tehditlerinin üstesinden geldiği gibi bu durumu da atlatacağına inanarak ve kadrosunun çoğunlukla militanlardan oluşmasına güvenerek Ankara'ya Erzurum üzerinden gitmeyi kabul etmiştir.

Kutsal İsyân'da, Mustafa Kemal'in ilk olarak otuz yedi kişilik çetesi olan Erzurumlu Cafer Bey'i, Mustafa Suphi ve arkadaşlarını Zigana Dağları'nda katletmesi için görevlendirdiğine işaret edilmektedir. Ancak bundan haberdar olan Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal'e sorumlu olduğu bölgelerde böyle bir durumun gerçekleşecek olmasından üzüntü duyduğunu telgraf yoluyla aktarmış ve böylece Mustafa Kemal bu plandan vazgeçmiştir.

Kutsal İsyân'da, Mustafa Suphi'nin ölümle sonuçlanacağı bilinen yolculuğu başta Mustafa Kemal ve Kâzım Karabekir tarafından düzenlendiği ifade edilmektedir. Hasan İzzettin, Mustafa Suphi'nin ölüm yolculuğunun, Mustafa Kemal ve Kâzım Karabekir'in emriyle gerçekleştiğini ifade eder:

“Kazım Karabekir'den, Mustafa Kemal'den gelen buyruklara göre bu lanetlilere yiyecek, içecek, binek verilmeyecek, halkın sövüntüleri, aşağılamalarıyla hırpalana hırpalana yayan olarak Trabzon'a yürütüleceklerdi.” (*Kutsal İsyân* 5, s. 387)

Yukarıdaki satırlara ek olarak, *Kutsal İsyân*'da Mustafa Kemal'in, Trabzon'da yaşayan kayıkçılar kahyası Yahya'ya telgrafla Mustafa Suphi'nin öldürülmesi emrini verdiği aktarılmaktadır:

“Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'dan kendisine gönderdiği uzun bir telgrafta bunların vatan haini olduğu, öldürülmeleri gerektiği, eğer bunları öldürüp denize atarsa çok büyük bir yurt hizmeti yapmış olacağı yazıyordu.” (*Kutsal İsyân* 5, s. 389)

Mustafa Suphi'nin, Trabzon'a yolculuğu polis ve jandarma tarafından gözetim altına alınsa bile planlandığı gibi halk tarafından çeşitli hakaretlere uğrayarak gerçekleşmiştir. Sadece cana kastetmek gibi bir durumun yaşanmaması için halkın ileri gitmesi önlenmiştir. *Kutsal İsyan*'da, Mustafa Suphi'nin yolculuğu şöyle geçmiştir:

“Kafile Erzurum'un ana caddesinde ilerlerken çocuklar, üzerine taş, kartopu, buz parçası, çamur fırlatmaya başladılar. Yumurta, bu açlık çeken şehirde pek değerli yiyecek olduğu halde eşraf takımının peylediği külhaniler, yaklaşarak ellerindeki yumurtaları yolcuların kafalarına, yüzlerine, gözlerine çalıyor, sövüntüyle karışık kahkahalar atıyordu. Değnek, sopa, odun son kerte değerli bir matah olup bulunmadığından halk hıncını almak üzere kocaman kartopları savurmakla yetiniyordu.

Mustafa Suphi Bey'i, eşyalarını taşıyan küçük bir eşeğe ters bindiren göstericiler, çarşıda kahkahalarla gezdirip dolaştırdılar.” (Kutsal İsyan 5, s. 387)

Kutsal İsyan'da, Mustafa Suphi ve arkadaşları, Trabzon'a geldikten sonra Mustafa Kemal'den emir alan Kâhya Yahya tarafından Batum'a gideceği söylenerek bindirildikleri gemide katledilmiştir. Tarih sahnesinde Mustafa Suphi'nin ölümü üzerine kesin bir yargıya varılamamıştır. Hasan İzzettin, bu durumu eserlerinde Mustafa Suphi ve yanında bulunan arkadaşlarının Mustafa Kemal tarafından verilen emirle öldürüldüğü yönüyle ele almış ve okura aktarmıştır.

2.3.6.6.Abdülmecit Efendi

Hasan İzzettin, *Kutsal Barış*'ta, son Halife Abdülmecit Efendi'nin çocukluk yıllarını “Halifei Müslimin” başlığı altında okura sunmuştur. Sultan Abdülaziz'in ikinci şehzadesi olan Abdülmecit Efendi, babasının düşkün olduğu ağabeyi Yusuf İzzettin'in gölgesi altında büyümüştür. Siyasetten uzak kalmış, müzik ve resim gibi sanat dallarına ilgi duymuştur. Özellikle resim sanatıyla ilgilenmiş ve beğeni toplayan birçok çalışma yapmıştır. Hasan İzzettin, Abdülmecit Efendi'nin bir sanatçı olarak memleketini işgal edenlere karşı tikslenme duygusu olduğunu ifade eder:

“Abdülmecit Efendi, memleketin gerçekten aydın insanlarından biriydi. Sanatçı ruhunda her Türk aydını gibi bu zalim işgale karşı sonsuz bir tiksinti vardı.”
(Kutsal İsyân 2, s.237)

Mustafa Kemal, Yüzbaşı Ymn isminde bir Kuvayımiliyeciyi Abdülmecit Efendi’nin yaverliğini yapması için görevlendirmiştir. *Kutsal Barış*’ta, bu yaverin esas görevi, Abdülmecit Efendi ile ilgili bilgi toplamak ve İngiliz casuslarını ondan uzak tutmak olarak ifade edilir. Bununla birlikte Abdülmecit Efendi’ye Millî Mücadele ile ilgili ve Anadolu’da yaşananlara dair bilgi verilmiştir. Abdülmecit Efendi’nin sarayında Yüzbaşı Ymn dışında  Kuvayımiliyeci bulunmaktadır. Bunlardan biri olan İsmail Bey, Abdülmecit Efendi’yi padişaha Damat Ferit Paşa’nın sadrazamlık görevinden alınmasını tavsiye ettiği bir mektup yazmaya ikna eder. Mektubun padişaha ulaşmasından iki gün sonra Damat Ferit Paşa sadarettten uzaklaştırılır. Hasan İzzettin, bu dönemde Abdülmecit Efendi’nin gizli bir Kuvayımiliyeci olduğunu ifade eder.¹³⁴ Ancak bu durum görünüşten ibarettir. Mustafa Kemal’in Yüzbaşı Ymn aracılığıyla Anadolu’ya davet ettiği Abdülmecit Efendi, Halit Paşa ve şerif Paşa’nın etkisinde kalarak saraydan ve Avrupa Devletleri’nden gelecek tepkiden korkarak teklifi kabul etmez. Hasan İzzettin, Abdülmecit Efendi’nin mektubu aldığı Millî Mücadele’nin en zor geçen döneminde, umutsuzluğa düşerek olumsuz yanıt verdiğine işaret eder.¹³⁵

Abdülmecit Efendi, Anadolu’da Türk Ordularının ardı ardına zafer elde etmesinden sonra siyasal bir yatırım yapma düşüncesiyle İstanbul’da bulunan gizli Kuvayımiliye üyeleriyle görüşerek oğlu mer Faruk Efendi’yi Mustafa Kemal’in yanına Anadolu’ya göndermek istemiştir. şehzade mer Faruk, İnebolu’ya kadar gelmiş ancak Mustafa Kemal’in isteğiyle Anadolu’ya geçmesine izin verilmeyerek geri gönderilmiştir. Mustafa Kemal, durumu şu sözleriyle bildirir:

¹³⁴ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış 1*, Tekin Yayınları, İstanbul 2007, s. 216.

¹³⁵ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış 1*, s. 228.

“- Ömer Faruk Efendi, bizim isteğimizle gelmemiştir. Onu biz çağırmadık. Şimdi ne ona, ne de babasına ihtiyacımız var. En çok ihtiyacımız olduğu bir zamanda gelmediler. Hemen onu yine geldiği yere, İstanbul’a gönderiniz.” (Kutsal Barış 1, s.229)

Abdülmecit Efendi, halife seçildikten sonra *padişahlık kaprisleri* göstermeye başlamıştır. Cuma selamlığında Fatih Sultan Mehmet’in sarığı gibi sarık sarıyor, mektuplarını “Abdülmecit bin Abdülaziz Han” deyiimiyle bitiriyordu. Bu istekler, simgesel olarak ele alındığında altından küçük de olsa *eski ejderha yumurtaları* çıkıyordu. Hasan İzzettin, halifenin birçok gizli padişahçılar gibi düşündüğünü ifade eder.¹³⁶

Mustafa Kemal, halifenin türlü davranışları sebebiyle halifelikten sonra padişah olmak isteyeceğini düşünmüş ve bunu önlemek için ilk fırsatta Osmanlı Hanedanı’nın tüm üyelerini ülke sınırları dışına çıkarılması kararını almıştır. *Kutsal Barış*’ta, Halife Abdülmecit, “*Abdülmecit bin Abdülaziz Han deyimini kullanman Padişah olmak istediğinin işaretidir. Biz, başımızda artık Padişah istemiyoruz; buyur dışarı!*” sözüyle sınır dışı edilmiştir.¹³⁷

2.3.6.7.Yahya Kemal Beyatlı

Mudanya Ateşkes Antlaşması’nın imzalanmasının ardından 17 Ekim 1922 tarihinde Mustafa Kemal’in Bursa’ya gelişi halk tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. İstanbul’daki öğrenciler Mudanya’ya kalkan vapurlara binerek Mustafa Kemal’i görmek üzere onun bulunduğu yere gelmişlerdir. Bu kalabalık öğrenci gruplarından biri Karaköy’de karşılaştıkları devrin edebiyat camiasının önemli isimlerinden biri olan Yahya Kemal’i de beraberlerinde getirmişlerdir.

Hasan İzzettin, Yahya Kemal’in, sevilen bir isim olmasına karşın Birinci Dünya Savaşı öncesi İttihat ve Terakki düşmanlığıyla bilinen *Peyam Gazetesi*’nde Ali

¹³⁶ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış 1*, s. 241.

¹³⁷ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış 1*, s. 249.

Kemal ile birlikte İttihatçılara karşı çıkan yazılarının yayımlanması, Mütareke Dönemi ve Millî Mücadele Dönemi'nde Türk milletinin bir bütün olarak düşmana kahramanca direnmesine karşı kayıtsız bir tavır takınarak sessiz kalmasının yanı sıra çevresindeki şair Rıza Tevfik gibi isimlerin Kuvayımillîye karşıtı konuşmalarına karşı çıkmaması dolayısıyla hain olarak gördükleri bu kişileri gizli bir şekilde desteklediğini düşünen öğrencilerin ona kırılgın olduklarını ifade eder. Yahya Kemal'i Bursa'da bulunan Başkumandan Mustafa Kemal'in yanına götüren öğrenciler, *"Türk dilinde böyle çok güzel şiirler yazan bir şairin en büyük Türk kahramanlık destanına karşı"* kayıtsız kalışını affettirmesini beklemişlerdir. *"Yaşamı boyunca İttihatçılardan başka herkesi bağışlayacak olan Mustafa Kemal, elbette onu da bağışlayacaktı."*¹³⁸

Mustafa Kemal, Lozan'a göndereceği diplomatın İsmet Paşa olduğunu açıkladığı toplantıda ünlü şair Yahya Kemal'in de bulunduğunu fark eder. Yahya Kemal'in Millî Mücadele sürecinde Ulusal Kurtuluş Savaşı'na karşı kayıtsız tavrını bağışlayarak ondan *Ses* ve *Açık Deniz* gibi *"adı, tadı dillerde gezen birkaç şiirini"* okumasını ister. Hasan İzzettin, Yahya Kemal'in şiirlerini bizzat kendisinden dinleyen kalabalığın tam anlamıyla bir barış gecesini yaşadığını ifade eder. Mustafa Kemal ve beraberindekilerin, *Ses* şiiri ile *"Boğaziçi'nin ölümsüz güzellikleri"* hatıralarında canlanır. Son olarak Hasan İzzettin, Mustafa Kemal'in kendisine cephe alan birçok isim gibi güzel şiirlerin sahibi olan Yahya Kemal'i de affederek diplomatlık görevi verdiğini ifade eder:

"Bunca güzel şiirler yazabilen bir sanatçının dünyanın en büyük mucizelerinden biri olan Ulusal Kurtuluş Savaşı'na karşı kaygusuz kalışını, bu uğurda ağzını açıp bir tek laf etmeyişi bir türlü anlayamıyorlardı. Ne var ki Mustafa Kemal, kendisine insafsızca cephe almış birçok kişinin yanı sıra güzel şiirler yazmakla birlikte akıllı bir adam da olan Yahya Kemal'i de bağışlayarak diplomatlıklarla donatacaktı." (Kutsal Barış 1, s.66)

¹³⁸ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış 1*, s. 51-52.

2.3.6.8.Nazım Hikmet

Hasan İzzettin, Cumhuriyet döneminin konu edindiği *Kutsal Barış*'ta, Nazım Hikmet'e de yer vermiştir. Nazım Hikmet, yazarın edebiyat dünyasında etkilendiği edebî şahsiyetlerden biridir. Yazar, *Kutsal Barış*'ta, Nazım Hikmet'in düşünce yapısını okurun dikkatine sunmuştur.

Kutsal Barış'ta Mustafa Kemal, bir gün Müzik Öğretmen Okulu'na gider ve burada öğrencilerin çalan plaktan Nazım Hikmet'in sesinden *Bahri Hazer* şiirini dinlediklerini görür. Mustafa Kemal, plakta çalınan şiiri dinledikten sonra öğrencilerden plağı kendisine vermelerini istemiş ve betonun üzerine düşürür gibi bırakmasının ardından plak kırılmıştır. Bu olayın ardından Mustafa Kemal, Nazım Hikmet için şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Bu adam, yeni Türk Dili'nin en büyük muştucusu olabilirdi. Ne yazık ki bir militan olmayı yeğ tuttu. Artık, ondan hayır yoktur!” (Kutsal Barış 4, s.348)

2.3.6.9.Sabahattin Ali

Hasan İzzettin, *Kutsal Barış*'ta yer alan isimlerden biri de toplumcu gerçekçi bir düzlemde şiir, roman ve öykü gibi yapıtları kaleme alan Sabahattin Ali'dir.

Sabahattin Ali, Konya'da öğretmenlik yaptığı sırada önceki yıllarda yüksek öğretim görme amacıyla gitmiş olduğu Almanya'da bulunduğu zamanlarda Gazi Mustafa Kemal'i erek alarak ona karşı kaleme aldığı bir şiirinden dolayı tutuklanmıştır. Bununla birlikte Hasan İzzettin, Sabahattin Ali'nin İzmir Suikastı sebebiyle İstiklâl Mahkemeleri'nde yargılanarak idam edilen Ziya Hurşit'in yakın akrabası olduğunu ve gerek bu meseleden gerek muhalif tarafta yer alan aydınların sindirilme amacıyla idam edilmesinden dolayı rejime ve Gazi Mustafa Kemal'e karşı 'güceniklik' duyduğunu ifade etmiştir:

“İzmir Suikastı bahane edilerek, bütün dişli, eleştirci aydın katının ortadan kaldırılışı gerçeği, genç öğretmende, şairde bir güceniklik kaynağı gibi fokurdayıp duruyordu.” (Kutsal Barış 4, s.339)

Cumhuriyetin Onuncu Yılı sebebiyle Gazi Mustafa Kemal tarafından affedilen isimler arasında yer alan Sabahattin Ali, öğretmenlik mesleğine devam etmek istemiş ancak hapse girmesine sebep olan Gazi Mustafa Kemal’e karşı yazdığı sakıncalı şiirden dolayı engellerle karşılaşmıştır. *Kutsal Barış*’ta, Sabahattin Ali’nin bu engelleri aşabilmek için Gazi’ye karşı pişmanlığını bildirmesi gerektiği ifade edilmiştir. Hasan İzzettin, bürokrasideki bu durumu alaycı ve sert bir üslupla eleştirmiştir. Yazar, dönemin bürokrasisinin işleyişi üzerine şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“O zamanlar, Devlet Başkanı, Patriarkal bir aile babası durumundaydı. Nice tehlikeli düşüncüler taşıyan kişiler, örgütlerle ele geçtiği halde, «Baba»’ya yalvararak ya da yalvartılarak nice büyükçe işlere yerleştirilmişlerdi. [...] «Baba»’nın düşüncesine göre, yetenekli ve kültürlü kişiler, pişmanlıklarını bildirdikten, «dehalet» ettikten sonra, ülkenin bütün namuslu insanları gibi en iyi yerlerde kullanılabilirlerdi.” (Kutsal Barış 4, s.340)

2.4.MİLLÎ MÜCADELE SÜRECİNDE AZINLIKLAR, İŞGALCİLER VE İSYANLAR

2.4.1. Azınlıklar

Hasan İzzettin’in incelediğimiz romanlarında, Millî Mücadele süreci içerisinde Osmanlı azınlıklarından Hristiyan dinine mensup Ermeni ve Rum, Müslüman dinine mensup Kürt ve Çerkez azınlıkları ile karşılaşmaktadır. *Kutsal İsyân*’da, Millî Mücadele sürecinde Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Ermeni, Kürt ve Rumlardan oluşan azınlık kesimin, İtilaf Devletleri ve İstanbul Hükümeti ile iş birliği içinde hareket ederek Millî Mücadele’nin karşısında yer aldıkları görülmektedir.

Kutsal İsyan'da, Çerkez azınlıkların, iki kolda yer aldığı görülmektedir. Bahsi geçen iki kol, Millî Mücadele hareketine katılanlar ve Millî Mücadele hareketinin karşısında yer alarak Kuvayımilliyecilere karşı ayaklanma çıkaranlardır. Kuvayımilliye ruhunu benimseyenlerin en ünlüsü, Kuvayıseyyare'nin başında bulunan Çerkez Ethem'dir. Çerkez Ethem ve birlikleri, düşman işgaline karşı örgütlenen ilk çetelerden biri olarak düşman kuvvetlerine karşı koymada, Kuvayımilliye'ye karşı çıkarılan ayaklanmaların bastırılmasında etkili olmuştur. Çerkez Ethem tarafından bastırılan en önemli ayaklanma, Anzavur Ahmet tarafından Balıkesir ve yöresinden geniş bir kesime yayılan ayaklanmadır. Kendisi de Çerkez olan Anzavur Ahmet'e bağlı olan birlikler ağırlıklı olarak Çerkez azınlıklardan oluşmaktadır. Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan*'da Çerkez Ethem ve Anzavur Ahmet karakterleri üzerinden Çerkezlerin durumunu okura aktarmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun farklı bölgelerinde yaşayan Ermeni ve Rum azınlıkların ortak noktası, Millî Mücadele süreci ve hatta öncesinde İtilâf Devletleri ile iş birliği içinde olmalarıdır. Birinci Dünya Savaşı sırasında çeteler hâlinde Müslüman Türk mahallelerini basmışlar ve onları çeşitli şekillerde rahatsız etmişlerdir. Rumlar ve Ermeniler bu sebeple savaş kabinesi tarafından yurdun iç taraflarına tehcir edilmişler. Bunun sonucunda güçlük ve sefillik çekmişler bu yüzden de Millî Mücadele sürecine girmeden önce "*Türklere karşı patlamaya hazır bir barut fıçısı, bir dinamit deposu halindeydiler.*" (Kutsal İsyan 1, s.342)

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli bölgeleri, İtilaf kuvvetlerince paylaşılmıştır. Bundan payını almayı hedefleyen azınlıklar, İtilâf Devletleri'ne kolaylık sağlamak için birçok zararlı cemiyet kurmuşlar, Türk halkına karşı örgütlenerek onları sindirmek üzere faaliyet göstermişler ve böylece bağlı oldukları kuvvetlere zemin hazırlamışlardır.

Kutsal İsyan'da, 8 Mart 1919 tarihinde, Kozan'a gelen Fransız İşgal Kurulu'nun Ermeniler tarafından büyük bir sevinçle karşılandığı görülmektedir:

“Ermeniler, akşamüstü Kozan’a varan Fransızları çılgınca karşıladılar. Fransız bayrakları, Marseyyez marşı ve fetih dileyen Ermeni şarkıları, haykırışlar, bağırışlar, çağırışlar, günlerden beridir Kozan’ın havasını ağırlaştıran, kara düşe döndüren sessizliği paramparça etti.” (Kutsal İsyan 3, s.417)

7 Mayıs 1919 tarihinde İzmir Limanı’na düşman kuvvetlerinin gelişi, Hristiyan Rum vatandaşlar tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Deniz subayları, Rumların oluşturduğu kalabalıkla çevrelenmiştir. Hasan İzzettin, İzmir’in işgalinin habercisi olan Yunan zırhlısının gelişine karşı Rumların tepkisini şöyle ifade eder:

“İzmirli Rum yurttaşlar, artık yeni bir çağın altın eşiğine ayağını basmış insanların mutluluğu içindeydiler. Limanda demirleyen Yunan zırhlısı Averof’tan rıhtım boyunca devriye gezmek üzere karaya çıkarılan sekiz kişilik Yunan deniz erinin çevresine toplanan büyük bir Rum kalabalığı, bu yeni Elen altın çağını selâmlayan sevinç şarkıları içinde kendini kaybetmişti.” (Kutsal İsyan 1, s.340-341)

İzmir, İtilâf Devletleri’nin desteğiyle Yunanlılar tarafından işgal edildiğinde Rumlar bu durumu büyük bir coşkuyla alkışlayarak karşılamışlardır. Kordon boyunca genç yaşlı fark etmeksizin kalabalığı oluşturan Rum halkı, uzun yıllar hâkimiyetinde bulunmuş oldukları Osmanlı İmparatorluğu’nu hiçe sayarak sevinç çılgınlıkları atmış, “Zito!” diye haykırmışlardır.

Kutsal İsyan’da, Osmanlı yurttaşı olan Rumların asıl büyük darbesi, gerçek adı Osman Nevres olan, Hasan Tahsin olarak bilinen genç gazetecinin ilk kurşunu atması sonucu çıkan kargaşada ellerine taş, sopa, balta gibi ne geçerse Türklere büyük bir kinle, hiç acımaksızın saldırması, yaralaması ve öldürmesi olmuştur. Sanki yıllardır komşuları olmamış gibi, sanki aynı sokaklarda büyümemişler gibi son derece cani bir şekilde çoluk çocuk, genç, yaşlı demeden Türk halkını sokak ortasında katletmişlerdir. Ortalık adeta bir vahşet yeri hâline gelmiştir. Kordon boyunca yürütülen Türk subaylarına vahşice saldırılmış, yaralı olanlar Yunan askerleri tarafından süngülenerek

öldürülmüştür. Burada dikkatleri çeken, Yunan askerlerinden önce yerli Rumların Türk subay ve vatandaşlarına güçlü bir öldürme isteğiyle korkunç bir şekilde saldırımlarıdır. Hasan İzzettin, bu vahşet ortamını şöyle tasvir eder:

“Esnaf kılıklı bir İzmirli Rum, muhafızların arasından hızla ileri atıldı ve tam önüne gelmiş olan genç bir subayın açık başına elindeki uzun bir kepenk demirini bütün gücü ile indirdi. Subayın ağzından iniltiye ve hırıltıya benzer bir ses çıktı. Yamyassı olan kafatasının yarığından kanlı beyin parçaları fişkırdı. Şehit, yere yuvarlanırken sevinçli kahkahalar işitildi. [...] Orada bir yerden bir kaldırım taşı söken bir Rum delikanlısı, bunu yaşlıca bir subayın yüzünün ortasına yapıştırdı. Subay, sendeleyerek arkadan gelen arkadaşlarının üzerine düştü. Yine toparlanıp yamyassı burnundan sel gibi kan akarken sırayı bozmamaya çalışarak yürüdü.” (Kutsal İsyan 1, s.361)

Kutsal İsyan’da, 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir’in Yunan kuvvetlerince işgal edilmesinin, Rumlar tarafından büyük bir sevinçle karşılandığı görülmektedir. Memleketin dört bir yanında yaşayan bütün Rumlar, en güzel kıyafetlerini giyip sokağa dökülerek ellerinde mavi-beyaz renkli Yunan bayraklarıyla sevinç gösterilerinde bulunmuş, Türklere karşı büyük bir nefret duygusuyla tavır almış, adeta yüz yıllardır taktıkları maskeyi çıkartarak ‘gerçek yüzlerini’ göstermişlerdir.

21 Mayıs 1919’da Bandırma’ya gelen Bekir Sami Bey ve arkadaşları, İzmir’in işgaline sevinen Rum ve Ermeniler ile karşılaşmışlardır:

“Kasabanın epeyce kalabalık olan Rum ve Ermeni hemşehrileri, evlerini baştanbaşa kocaman mavi-beyaz Yunan bayraklarıyla donatmışlardı. Sıcak ve masmavi Mayıs havası içinde bu mavi-beyaz bayrakların hışıltısından ve sokaklarda bayramlık giyneklerini giymiş Rum ve Ermeni topluluklarından başka bir şey yok gibiydi. Rum ve Ermeni gençleri sokaklardan kol kola şarkılarla geçiyor ve Bekir Sami ile arkadaşlarına alaycı bakışlarla bakıyor, ıslık çalarak uzaklaşıyorlardı.” (Kutsal İsyan 2, s.80)

Kutsal İsyân'da, İzmir'in işgalinden sonra azınlık kesimin sokaklara dökülerek sevinç gösterdiği bir başka şehir Giresun'dur. İşgalden sonra bu şehirde bulunan İngilizlerin maddi desteğiyle Pontus Rum çeteleri faaliyetlerini arttırmış ve şehirde egemen olmaya başlamıştır. Rumlara ait çeşitli yerleşimlerde Türk halkına karşı kullanılmak üzere silah ve patlayıcılar gibi cephaneler depolanmaktadır:

“Şimdi Giresun’a artık Pontosçular, Rum kabadayıları ve neşeli neşeli çalıp duran çan sesleri hakimdi. Artık yeşil Giresun, bir Pontos şehri olup çıkmıştı. Bütün öbür kıyı şehirlerine olduğu gibi buraya da türlü yönlerden maskeli Pontos savaşıları aktarılıyor, yamaçtaki büyük Rum evleri, kiliselerin altındaki gizli depolar ve gizli mağaralar hep silahla tıka basa dolduruluyordu.” (Kutsal İsyân 2, s.125)

Kutsal İsyân'da, Rum azınlıkların Yunan askerlerine yardım ettiği görülmektedir. Yunan kuvvetleri, Menemen'in işgali sırasında yerli Rumların kılavuzluğu eşliğinde Türk evlerini basmışlardır. Rumların yönlendirmesiyle Hasan İzzettin'in Yunanlıların Baküs Bayramı ile ilişkilendirerek kan bayramı benzetmesini yaptığı vahşet ortamı meydana gelmiştir. Hasan İzzettin, Yunan askerlerinin Türk halkını katletmesiyle oluşan ortamın yerli Rumların da kana olan iştahını kabartarak birlikte yaşadıkları Türk komşularına karşı harekete geçirdiğini ifade etmektedir:

“Bütün Türk evlerinin kapılarının kapandığını gören kılıç artıkları, bu sefer yerli Rumlardan kılavuzlar alarak av aramaya başlamışlardı. Kapılar dipçiklerle, kepenk demirleriyle kırılıyor, evlerin içinden silah sesleri geliyor ve ardından insanın tüylerini diken diken eden kadın, kız ve erkek çığlıkları işitiliyordu. Bir kurşunla ölmeyenler, süngüyle delik deşik edilerek doğanın güzel güneşini görmekten yoksun ediliyorlardı.

*Haziran güneşinde insan sürahilerinden yahut renkli şarap gibi dökülüp sokakları, evlerin döşemelerini, dükkanların önlerini ıslatan **kutsal ve aziz kan, suçsuz insan kanı, Menemen'in yerli Rumlarını da iştaha getirmişti. Onlar da ilk işgal gününden beri tatlı tatlı koklayıp durdukları kan kokusu özlemini birdenbire***

dindirmek, doyurmak hırsına kapılmış, ellerine geçirdikleri bütün vurucu, kesici ve öldürücü aletlerle Türk komşularının üzerine çullanmışlardı.” (Kutsal İsyan 2, s.345)

Kutsal İsyan’da, Menemen’de Yunan askerleriyle iş birliği yaparak Türkleri öldüren Rumların akabinde öldürülen Türklerin evini yağmaladıkları görülmektedir:

“Bu arada yerli Rumlar; kadın erkek, çoluk çocuk, sahipler artık kımıldamayan Türk komşularının evlerine dalıyor ve oradan kucak kucak çamaşır, çarşaf, kumaş ve bakır kaplarla çıkıyor, karınca gibi işliyorlardı.” (Kutsal İsyan 2, s.346)

İtilâf Devletleri’nden aldıkları destekle kuvvetlenen azınlıklar, Anadolu’daki kargaşa hâlimden faydalanarak çeteler ve dernekler oluşturup Türk halkına zulmederek sindirmeye çalışmışlardır. *Kutsal İsyan*’da, Kozan’da yaşayan yaşlı ve tecrübeli Ermeniler, Ermeni Aksahinimiton Derneği kurmuşlardır. Bu dernek, barışçıl görünüşü altında Kilikya’yı hayalini kurdukları Büyük Ermenistan’ın bir parçası hâline getirme amacını taşıyan tam anlamıyla siyasal bir dernekti. Aksahinimiton Derneği’ne bağlı üyeler, güçlü gördükleri genç ve yetişkin Türk erkeklerini hapishanede toplaması için Fransız kumandanlığına bildirmekte ve böylece onların kendilerine karşı bir direniş gücü oluşturmalarını engellemeye çalışmaktadırlar.¹³⁹

Kutsal İsyan’da, Kozan’daki Ermenilerden Ohanes Çavuş ve ona bağlı kamovarların, Türk köylerini dolaşarak zengin olan Türklerin para ve mallarına el koymuşlar, Türk kadınlarına tecavüz etmişler, Türk kızlarını kiliselerde vaftiz ederek Hristiyanlığı benimsemeleri için zorladıkları görülmektedir.

Hasan İzzettin’in, incelediğimiz eserlerinde görülen bir diğer azınlık kesim de Kürtlerdir. *Kutsal İsyan*’da Kürtler, bir yanda Anadolu’nun işgaline karşı varlık

¹³⁹ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan* 3, s. 420.

gösteremeyen İstanbul Hükümeti, bir yanda da Millî Mücadele'yi başlatarak merkezi Anadolu'da olan yeni bir hükümet kurmayı hedefleyen Mustafa Kemal ve arkadaşları olması sebebiyle Anadolu'nun başıboş ve kargaşa içinde olduğunu düşünmektedirler. Anadolu'nun içinde bulunduğu durumu fırsat bilerek, bulundukları bölgelerdeki Türk halkının malını, parasını ve hayvanlarını yağmalamışlardır. Kürtlerin yağma yapmalarının bir diğer sebebi de yeni kurulacak hükümetin, İstanbul Hükümeti zamanında yapılan soygunların hesabını sormayacağı düşüncesinde olmalarıdır. Hasan İzzettin, Kürt azınlıkları için şu ifadeleri kaleme almıştır:

“Kurtlar, dumanlı havayı sevdiği gibi Kürtler de dumanlı havayı severlerdi. Milletin birbirine gireceği böyle dumanlı havalarda mal-mülk edinmenin çaresine bakmalıydı.” (Kutsal İsyen 3, s.49)

2.4.2. İşgalciler

Kutsal İsyen'da, Mütareke Dönemi itibariyle İstanbul Boğazı'nın, hükümeti ve memleketi tehdit eden İngiliz ve Fransız denetotları ile dolduğu görölmektedir. Düşman kuvvetleri, memleketin başkentinde adeta kendi şehirleriymiş gibi dolaşmaktadır. İstanbul'daki Türkler açlık ve yoksulluk içindeyken düşman kuvvetleri balolar düzenlemekte, rahat ve eğlenceli bir yaşam sürmekteydiler. Ayrıca, aralarında Mustafa Kemal'in de bulunduğu pek çok paşanın evi ansızın düşman kuvvetleri tarafından baskın düzenlenerek arama yapılmıştır.

İngiliz ve Fransız birlikleri, Türkleri kontrol etmek ve örgütlenerek silahlanmalarını engellemek amacıyla Anadolu'nun birçok bölgesinde bulunmaktaydı. Hasan İzzettin, Mütareke Dönemi'nde Ankara'da bulunan işgal kuvvetlerini Ali Fuat Paşa etrafında, Erzurum'da bulunan işgal birliklerini de Kâzım Karabekir Paşa etrafında gelişen olaylar ile okura aktarmaktadır.

Kutsal İsyen'da, Millî Mücadele sürecine girilmesinde başat rolü olan işgal kuvvetlerinin geniş bir yere sahip olduğu görülür. Hasan İzzettin, işgal kuvvetleri tarafından Türk halkına yapılan işkence ve zulümleri okurun dikkatine sunar. Örneğin,

İzmir, Yunanlılar tarafından işgal edildiğinde şehir adeta vahşet yeri hâline gelmiş, Yunan subayları tarafından Türk halkının ileri gelenleri, subay ve memurlar tutuklanmış, Türk halkı çoluk çocuk, genç, yaşlı demeden katledilmiş, Türk mahalleleri basılarak aklı zorlayan türlü işkenceler yapılmıştır. Yunan kuvvetleri, izci Rum çocuklarının kılavuzluğu eşliğinde Türk halkının ileri gelenlerinin evlerini basmış, değerli olan bütün eşyalarını yağmalamıştır. Düşman askerleri, tutuklanan subay ve memurların eşlerine ve kızlarına tecavüz etmişlerdir. Hasan İzzettin, *vahşet ayinine* benzettiği söz konusu olayları şöyle tasvir etmektedir:

“... yerli Rumlarla Yunan askerleri bir ırza geçme ve yağma şenliği yaptılar, buna **vahşet ayini** de diyebilirsiniz.” (Kutsal İsyan 1, s.371-372)

Yunanlılar, Menemen’i işgal altına aldıkları sırada da benzer eylemleri gerçekleştirdikleri görülmektedir. Menemen’in işgalinden önce Yunan Girit Taburu, Kuvayımilliyeciler çetelerinin saldırısına uğramış ve birçok kayıp vermiştir. Saldırıdan kaçmayı başaran az sayıdaki Yunan askeri, peşlerinden gelebilme ihtimali olan Kuvayımilliyeci çetelerin korkusuyla çevredeki dağlara sığınmıştır. Hasan İzzettin, Yunan askerlerinin ruh hâlini şöyle ifade eder:

“Şimdi, içlerinde iki canavar solumaya başlamıştı. Bunlardan biri korku, öbürü de oç almak hırısıydı. Buna şöyle de denilebilirdi: ‘Öldürmek psikozu...’” (Kutsal İsyan 2, s.343)

Yunan kuvvetleri, aldıkları hasardan dolayı içleri intikam hırsıyla dolmuş bir şekilde Menemen’de gerçekleştirecekleri vahşet ortamını tasarlamışlardır. Hasan İzzettin’in şarap ve kan arasında bir benzerlik ilişkisi kurarak Yunanistan’ın Baküs Bayramı’na kan bayramına benzettiği, Yunan askerlerinin tasavvuru şöyledir:

“Şimdi, Menemen’de eski Yunanistan’ın Şarap-Baküs bayramlarını andıran yeni bir bayram başlayacaktı. Bu kan bayramıydı. Kırmızı yakut renkli şarapla yıkanmış taze ve güzel genç kız ve genç erkek vücutları, burda kırmızı yakut renkli

kanla yıkanacaktı. Yalnız, bayramı süslemek üzere dökülecek kan, Türk kanı Menemenli Türklerin kanı olacaktı.” (Kutsal İsyan 2, s.344)

22 Mayıs 1919 tarihinde Menemen’i işgal eden Yunan askerleri, dehşet veren sahnelerin baş rolü olmuştur. Evlerinde sıradan bir gün geçirdiğini sanan Türkler, Yunan askerleri tarafından insanlık dışı bir şekilde katledilmiş ve ölüleri sokaklarda sergilenmiştir:

“... tüfeklerinde atmaya vakit bulmadıkları kurşunları ilk rastladıkları yalınayak, üstü başı yırtık pırtık Türk çocuklarının, çeşmeden su dolduran kadınların, evinin sundurmasında güneşlenen aksakallı ihtiyarların, dükkanında müşteri bekleyen bakkal ve satıcıların, pencereden merakla bakıp ne olduğunu anlamaya çalışan genç kız ve yaşlı ninelerin üzerine boşalttılar. Birkaç dakika içinde sokaklar ve evlerin içi inilti, bağırp çağırışlar ve haykırışlarla doldu. Kolundan, bacağından vurulmuş yaralı çocuklar, sokaklara taze kanlarını serperek, korkudan yusyuvarlak açılmış gözleri ve ağlamaktan kısılmış sesleriyle gizlenecek bir yer arıyor, tek ayaküstünde zıplayarak öteye beriye koşuyorlardı. Bütün evlerin kapıları da kapandığı için girecek bir yer bulamıyor, bir ikinci, bir üçüncü, bir dördüncü, bir beşinci kurşun ya da bir süngü ucuyla yerlere seriliyor ve yeni kesilmiş kuzular gibi taze kanları içinde, ayaklar altında kıvrılıp kalıyorlardı.” (Kutsal İsyan 2, s.345)

Yunan kuvvetlerinin Türk halkına yaşatmış olduğu vahşet ortamına tanıklık eden isimlerden biri Halide Edip’tir. Halide Edip, Mustafa Kemal’in emriyle savaş ortamında gerçekleşenleri, düşman kuvvetlerinin Türk halkına yaptıkları zulüm ve işkenceleri, gelecek nesillere aktarmaları için görevlendirilen isimler arasında yer almaktadır. Bu sırada Yunan kuvvetleri geri çekilmeye başlamış ve arkalarında derinden yaralanmış bir Türk halkı bırakmıştır. Halide Edip’in gözlem yapmak üzere Duatepe’ye geldiği sırada karşılaştığı manzara korkunçtur. Yunan kuvvetlerinin ardında bıraktığı yıkımı gözlemlediğinde şu değerlendirmeyi yapar:

“Yunanlıların Anadolu kadınlarına yaptıkları, bütün vahşet ölçülerini aşmıştı.” (Kutsal İsyân 4, s.452)

Başkumandanlık Meydan Savaşı’nda, Yunan Başkumandanı Trikopis ile Kolordu Kumandanı Diyenis esir alınmıştır. Tutsak edilen kumandanlar, Nurettin Paşa ile Kemalettin Sami Bey tarafından Batı Cephesi Kumandanlığı Kurmay Başkanı Albay Asım Bey’in bulunduğu karargâha getirilmiştir. *Kutsal İsyân*’da, Albay Asım Bey’in Yunan kumandanlarını şu sözlerle karşıladığı görülmektedir:

“- Sizleri düzgün ve modern bir ordunun subayları olarak mı, yoksa kanlı bir çetenin adamları olarak mı karşılayayım, bilemiyorum.” (Kutsal İsyân 5, s.562)

Kutsal İsyân’ın çeşitli bölümlerinde, Yunan kuvvetlerinin işgal altına aldığı bölgelerde Türk halkı üzerinde bıraktığı etkisi uzun yıllar sürecek olan yıkımın örneklerine rastlanmaktadır. Hasan İzzettin’in şu ifadeleri işgal sırasında Yunanlıların genel tavrını özetler niteliktedir:

“Gördükleri vahşilik, önlerinden yel gibi kaçıp giden düşmanın ne korkunç bir yaratık olduğunu onlara bir kez daha gösterdi. Yollar, sokaklar, Türk ölüleri, öteye beriye atılmış, saçılmış eşyayla doluydu.” (Kutsal İsyân 5, s.566)

Yunan kuvvetleri, bulundukları her bölgede Türk halkının büyük bir çoğunluğunu, bazı bölgelerde ise tamamını katletmiştir. Bunun başat sebebi, Rumların çoğunluğu oluşturmalarına zemin hazırlamaktır. Düşman kuvvetleri, Anadolu’dan çekilseler bile sağ kalmayı başaran az sayıdaki Türk insanların, maddi ve manevi olarak yaşamlarına devam edebilme gücünden yoksun bırakmayı amaçlamışlardır. *“Belli bir plan çerçevesinde gerçekleştirilen tüm işgaller ve zulümler apaçık göstermektedir ki, Yunan işgalinin nihai hedefi; Anadolu coğrafyasını, yakıp yıkmalar, öldürmelerle Türklerden tamamen arındırılmış bir şekilde ele geçirmek ya da hiç değilse*

geride vahşetle, akla hayale gelmez eziyetlerle çıldırttıkları, insanî vasıflarını kaybetmeye yüz tutmuş işe yaramaz birkaç Türk bırakabilmektir.”¹⁴⁰

Hasan İzzettin, Yunan kuvvetlerinin Türk halkının çoğunlukta yaşadığı bölgelerdeki katliamları, Anadolu’nun büyük bir kesiminde Türk nüfusunu azaltma amacıyla gerçekleştirdiklerini ifade eder. *Kutsal Barış*’ta, Yunan Yüzbaşı Grigoriu’nun, bulunduğu bölgedeki on altı Türk köyünde tek bir canlının kurtulamadığı korkunç katliamlar yaptığı ifade edilir. Grigoriu, yazara göre *zalim* ve *sadist* bir yüzbaşısıdır. Ne var ki yazar, bu yüzbaşının gerçekleştirdiği katliamların, sadece sadist kişiliğinin bir sonucu olarak görmez. Bu katliamlar, “*yüksek siyasal çevrelerin bu bölge üstüne yaptığı hesapları*”n uygulanmasıdır.¹⁴¹ Hasan İzzettin, Yunanlıların, nüfuslarını azaltmak için Türkleri sistematik bir şekilde öldürdüklerini ifade eder:

“... Yunanlılar, Türkleri sistemli olarak öldürüyorlardı. Buraları sonuna dek bir Yunan ülkesi adayı olarak hesaplayan Yunanlılar tek Türk’ün dahi buralarda canlı kalmamasına çalışıyorlardı.” (Kutsal Barış 1, s.111)

Kutsal İsyan’da, payitahtta “küçük dağları ben yarattım”¹⁴² tavrıyla hareket eden Fransız kuvvetlerinin de Yunanlılar ile aynı işgal politikasını uyguladığı görülmektedir. Bulundukları bölgelerde, Ermeni azınlıkların Büyük Ermenistan kurma hayallerine yardım etmek için Ermeniler ile iş birliği içinde hareket ederek Türk halkına yapılan zulümlere ortak olmuş ve Türkleri korkutarak sindirmeyi amaçlamışlardır. Hasan İzzettin, Fransızları kasaba benzeterek onların uygarlık ve insanlıktan uzak olduğunu ifade etmiştir:

“Kilikya’da kurulan bu mavi renkli Fransız yönetimi her türlü uygarlık kaygılarından ve insanlıktan yoksundu. Bremond’un yönetimi, Kilikya’yı kesimi

¹⁴⁰ Seda Çetin, *Halide Edib Adıvar’ın Eserlerinde Millî Mücadele ve Cumhuriyet*, s. 44.

¹⁴¹ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış 1*, s. 104-105.

¹⁴² Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 1*, s. 216.

yaklaşan kasaplık koyunlarla dolu kocaman bir kesimevi olarak düşünüyordu.”
(Kutsal İsyan 3, s. 433)

Kutsal İsyan’da, İtilâf Devletleri Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki gücünü koruyabilmek amacıyla çeşitli azınlık gruplarını destekleyerek ülkede kargaşa ortamının oluşmasına yol açmışlardır. Bununla birlikte İngilizler, İstanbul Hükümeti’ni de etkisi altına alarak iç karışıklık çıkarılmasında da rol oynamıştır. İngilizler ile İstanbul Hükümeti, iş birliği yaparak ülkenin çeşitli bölgelerinde ayaklanmalar çıkarması için halkı kışkırtmışlardır. İtilaf Devletleri’ne göre çıkan ayaklanmalar, Kuvayımilliye’nin gücünün azalmasına yol açacak ve böylece işgalleri kolaylaştıracaktır. Hasan İzzettin, İngilizlerin “*Kuvayı Milliye ’ye hizmet eden herkesin kanlı bıçaklı düşmanı*”¹⁴³ olduğunu ifade eder.

Millî Mücadele sürecinde iç ayaklanmaların çıkarılmasında İngilizler tarafından verilen altınlar büyük rol oynamıştır. İstanbul Hükümeti’ne bağlı isimler, İngilizlerin isteği doğrultusunda hareket etmişlerdir:

“... İstanbul hükümetiyle İngiliz işgal kumandanlığı, Anadolu’da gittikçe güçlenen Kuvayı Milliye’yi tuz-buz etmek için koordine davranmaya karar vermişlerdi. Adil Bey, valileri ve öbür mülkiye memurlarını ele alarak Kuvayı Milliye’ye karşı sürmeye çalışırken Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa da askeri kumandanları avlamak ya da saf dışı etmek için ayrı tedbirler almak İngiliz altınları ve propagandası da öbür yandan bu yerli ve padişahçı davranışları beslemeye başlamıştı.” (Kutsal İsyan 3, s.101)

Kutsal İsyan’ın birçok bölümünde İngilizlerin azınlıklara silah ve cephane yardımı yaptığının altı çizilmektedir. Erdek’teki Rum azınlıklara cephane desteği sağladığı Çerkez Ethem tarafından görülmüştür:

¹⁴³ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 4*, s.149.

“[...] Erdek önünde yatıp duran bir İngiliz torpidosu zararlı bir işin peşindeydi. Her gece karanlık basınca bu torpidodan pırıldaklar, kıyıdaki Rum köylerine ışıktan mors harfleriyle talimat veriyor ve haber alıyorlardı. Zaten bütün Marmara kıyısındaki Rum köyleri, bu yolda çalışıyorlardı. Rum kayıkçıları, belli saatlerde torpidoya yanaşarak her türlü silah ve cephane alıyor ve akıllarındaki karanlık ve sonu belirsiz serüvene hazırlanıyorlardı.” (Kutsal İsyan 2, s.317-318)

Kutsal İsyan’da, bir diğer dikkat çeken durum ise Millî Mücadele sürecinde İngilizlerin istihbarat servisine bağlı çalışan İngiliz casuslarının faaliyetleridir:

“Şehirlere, kasabalara ve köylere Yunan ordusundan birkaç gün önce İngiliz casusları giriyor, sivil idareleri korkutarak ve halkı da avutarak baş kaldırmaya başlayan direnme ruhunu kolayca eritiyorlardı. Yardımcıları tümen tümendi. Yerli Rumlar, Babıali’nin zehirleyici bildirileri, Hürriyet ve İtilaf Partililer, Türk eşraf, zengin ve ağaları, bunların başlıcalarıydı. Bu da azımsanacak bir kuvvet değildi.” (Kutsal İsyan 2, s. 323)

Kutsal İsyan’da İtalyan kuvvetlerinin diğer devletlerin kuvvetlerinden ayrıldığı görülmektedir. Hasan İzzettin, İtalyanların işgal altına aldıkları bölgelerde yaşayan Türk halkına karşı sergiledikleri tavrı merhamete ve anlayışa dayalı bir portrede sunmaktadır:

“[...] Hiç olmazsa bunlar, Menderes’in kuzeyinde kalan düşman gibi ölüm saçmıyordu. Tersine çok yumuşak, çok anlayışlıydılar.” (Kutsal İsyan 2, s.351)

Hasan İzzettin’in incelemiş olduğumuz romanlarında, işgal kuvvetleri, genellikle Türk halkına yaptıkları zulümlerle anılır. Yazara göre, işgal kuvvetleri, Türk halkını katleden *canavar sürüleridir*.¹⁴⁴ Türk halkına zulmederek derin yaralar açan devletler arasında ağırlıklı olarak Yunan kuvvetleri görülmektedir. Fransızlar,

¹⁴⁴ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış 1*, s. 112.

Ermenilerin Türk halkına karşı işlediği suçlara göz yummakla birlikte kendileri de bu suçlara ortak olmuştur. İngilizler, Millî Mücadele'ye karşı daha çok siyasi anlamda üstünlük sağlamaya çalışır. İtalyan kuvvetleri, savaş ortamında görülmez, Türk halkına anlayışlı bir tavırla yaklaşır.

2.4.3. İç İsyanlar

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın ardından Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri tarafından parça parça işgal edilmeye başlanmasıyla işgale boyun eğmek istemeyen kumandanların önderliğinde Türk tarihinde Millî Mücadele olarak anılan sürece girilmiştir. Bu dönemde, İstanbul Hükümeti'nin işgallere sessiz kalmakla birlikte İtilaf Devletleri ile iş birliği içerisinde hareket ettiği görülmektedir. Padişaha bağlı İstanbul Hükümeti, Anadolu'da baş gösteren ve günden güne daha etkili bir hale gelerek kuvvet kazanan Kuvayımilliye ruhunun güçlenmesini önleme amacıyla Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde Millî Mücadele karşıtı ayaklanmalar çıkmasına çeşitli şekillerde zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla Anadolu'da çeşitli zamanlarda çeşitli etkenlerle çıkan isyanların, İstanbul Hükümeti ile Kuvayımilliye arasındaki çekişmeden kaynaklandığını ifade etmek mümkündür.

Hasan İzzettin'in incelemiş olduğumuz eserlerinde yer alan başlıca iç isyan Anzavur Ahmet tarafından çıkarılan Biga, Gönen, Manyas ve çevresini kapsayan isyandır. *Kutsal İsyân*'da "Yedi Başlı Ejderha Anzavur Ahmet Paşa"¹⁴⁵ başlığı altında Anzavur Ahmet'in ayaklanmaya hazırlanma süreci okura sunulmuştur.

Kutsal İsyân'da, kendisi de Çerkez olan Anzavur Ahmet'in, padişahın haremine üç güzel Çerkez kızı hediye ettiği ve bunun karşılığında altın ile birlikte jandarma yüzbaşı rütbesi aldığı ifade edilmiştir. Mesleğinden ayrıldıktan sonra temelli Biga'ya yerleşmiş olan Anzavur Ahmet, bir gün Süleyman Şefik Paşa ve Sait Molla ile görüşmek üzere İstanbul'a gitmiştir. Biga'ya altınlarla ve Kuvayı Muhammediye unvanıyla dönmüştür. Anzavur Ahmet, ağırlıklı olarak Biga ve Gönen'deki Çerkez

¹⁴⁵ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyân 4*, s. 58.

köylerini dolaşarak halkı Mustafa Kemal'in başında bulunduğu Millî Mücadele hareketine karşı kışkırtıp kendisine taraftar toplamıştır. Bu sırada, maddi kaynaklarında sıkıntı çeken Kuvayımiliye, silah ve cephanenin sağlanması için halktan para toplama başlamış, bu da Kuvayımiliye'ye karşı yapılan propagandaların işgal altında bulunmanın ve savaşın getirdiği koşullarda yıpranan halk üzerindeki etkisini arttırmıştır. Anzavur Ahmet, halka Halife adına yemin ettirerek padişahın askerleri olmalarını bildirmiştir. *Kutsal İsyan*'da Anzavur Ahmet, halka şu konuşmayı yaparak ayaklanmanın tohumlarını ekmıştır:

“- Beni buralara padişah gönderdi. Kuvayı Milliye denen davranış, eşkıyalıktan başka bir şey değildir. Mustafa Kemal, vatan hainidir; askerlikten kovuldu; cezadan kurtulmak, canını kurtarmak için de İstanbul'dan kaçtı. Padişaha isyan etti. İstanbul dâhil bütün Anadolu işgal altındadır. Memleket bu durumda yani İtilaf Devletlerinin elindeyken Mustafa Kemal'in yaptığı davranış memleketi büsbütün yok edecek bir ayaklanıştan başka bir şey değildir. Bütün topraklarımız elimizden gidecek, yurtsuz kalacağız. Bunun için onlara karşı silahla karşı koyarsanız onların haracından kurtulduğunuz gibi yeniden askere gitmekten de kurtulursunuz. Siz burada bir süre dayanın. Ondan sonra padişah İstanbul'dan ordu gönderecek, onların hepsi yok edilecektir.” (Kutsal İsyan 4, s.61)

Kutsal İsyan'da, Anzavur Ahmet ayaklanmasının halk üzerinde etkili olarak geniş kitlelere yayılmasının temelinde, Kuvayımiliye'nin halktan zorla para toplamak istemesi en büyük etken olarak gösterilmektedir. *Kutsal İsyan*'da halk, kendisini para verme yükümlülüğünden kurtardığına inandıkları Anzavur Ahmet'i sevinçle karşılamıştır:

“Anzavur Ahmet, Biga'ya yerleşince bütün köylerden binlerce halk gelmeye başladı. Ağaların ve eşrafın sevinçten ağızları bir karış açtı. Köylüler de vergi belasını yok eden adamı görmek üzere geliyorlardı.” (Kutsal İsyan 4, s.70)

Hasan İzzettin *Kutsal İsyan*'da, gittikçe geniş bir kesime yayılan, Kuvayımillîye ve nizami asker birliklerini *dev silindir* gibi ezen Anzavur Ahmet ayaklanmasını saf ve temiz Anadolu'yu kirleten kapkara bir vakum yağı lekesine benzetmiştir:

“Anzavur ayaklanması başladığından beri bütün memleket, bir ayaklanış dalgasına tutulmuştu. İhanetler, alçaklıklar, cinayetler birbirini kovalıyor, kötülük, kapkara bir vakum yağı lekesi gibi Anadolu'nun saf ve temiz şehirlerine bulaşarak Doğu'ya doğru yayılıyordu.” (Kutsal İsyan 4, s.296)

10 Mart 1920 tarihinde 61. Tümen Kumandanı Albay Kâzım Bey'den, içeriği Anzavur Ahmet'in yaptıklarını kapsayan ve desteğe ihtiyacı olduğunu bildiren bir telgraf alan Çerkez Ethem, 14 Mart günü birliğini alarak Balıkesir'e gitmek üzere yola çıkmıştır. Çerkez Ethem, ayaklanma bölgesine geldiğinde şu gözlemi yapmıştır:

“[...] ülkenin karanlık bir uçuruma doğru itilir bir durumda olduğunu gördü. Tehlike büyüktü. Yalnız, bu çok büyük gibi görünen tehlikeyi yaratan çıbanbaşının da Anzavur'un ta kendisi olduğunu anladı. Evet, bu herif, dev bir körük gibi ayaklanış ocaklarını uzaktan yakından üfleyip duruyor, ufak tefek çapulculara moral aşıyor, bütün Marmara Bölgesi'ni Orta Anadolu'ya dek bir ayaklanış yelkeni gibi şişiriyordu.” (Kutsal İsyan 4, 254)

Ayaklanmacılar, çeşitli bölgeleri gezerek özellikle camilerde kılınan namaz sonrası halka İngilizleri şeriat koruyucusu olarak bildiren propagandalar yapmışlardır:

“- İngilizler, Müslümanlar için büyük yararlar sağlayacaklardır. İngilizler, şeriat koruyucusu olarak tanınacaktır. Büyük “ıslahat” yapacaklardır. Sivas'tan gelecek kuvvetlerle Yozgat'ı, Alaca'yı, Çorum'u, Amasya'yı basıp yağmalayacağız, diyerek yoksul köylülerin ağızını sulandırıyorlardı.” (Kutsal İsyan 4, s.579)

İç isyanların birbiri ardına çıkması ve yayılmasındaki etkenlerden biri de İtilaf Devletleri olmuştur. İtilaf Devletleri, Anadolu’da çıkarılan ayaklanmaların büyümesi sebebiyle Millî Mücadele’nin zayıflayacağı yönünde umut beslemiş ve kaynaklarını amaçları doğrultusunda kullanmaktan çekinmemişlerdir:

“Gerek İstanbul hükümeti ile padişah, gerekse İngilizlerle Amerikalılar, bundan son kerte umutlanarak ayaklanış bölgelerine en yetişkin ajanlarıyla torbalar dolusu altın akıtmaya başlamışlardı. Sakarya Irmağı’nın batısındaki bölge, Kuvayı Milliye topraklarından bütünüyle kopmuştu. Orda, Kuvayı Milliye’nin elindeki topraklara doğru korkunç akınlar düşünülüyor, tasarlanıyor, örgütleniyordu.” (Kutsal İsyen 4, s.386)

Hasan İzzettin, Düzce ve Bolu’daki ayaklanmaları romanına dâhil etmeyi ihmal etmemiştir. Burada çıkan ayaklanmalar, Sadrazam Damat Ferit Paşa ve ona bağlı isimlerin, Ankara’da açılacak olan TBMM ile yeni bir hükümet kurulmasını engelleme amacıyla harekete geçmeleri sonucu gerçekleşmiştir.¹⁴⁶ Hasan İzzettin’in, *Kutsal İsyen*’da geçen ifadelerinde Bolu ayaklanmasının İngilizler ile padişah tarafından başlatıldığı ve yönetildiğine işaret edilmektedir:

“... Bolu bölgesi isyan yangınlarıyla kızarmaya başlamıştı. Padişahla İngiliz altınları el ele vermiş, bu yangınları başlattıkları gibi insafsızca körükliyorlardı.” (Kutsal İsyen 4, s.264)

Mustafa Kemal, ayaklanma haberini alır almaz ayaklanmacıların Ankara’ya ulaşmaması için birtakım tedbirler almıştır. İlk olarak, ayaklanma bölgesindeki halka öğüt yolu ile Millî Mücadele hareketinin propagandasını yaparak burada Millî bir kuvvet oluşturmaları için Trabzon Mebusu Hüsrev Bey, Bolu Mebusları Dr. Fuat ve Şükrü Bey, Rize Mebusu Osman Bey’den meydana gelen Nasihat Heyeti’ni göndermiştir. Ardından Yarbey Mahmut Bey’i Bolu’ya gitmesi için görevlendirmiştir.

¹⁴⁶ Hamdi Ertuna, *Türk İstiklâl Harbi VI (İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar)*, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları, Ankara 1974, s.87.

Yarbay Mahmut Bey, Hendek'te isyancılar tarafından pusuya düşürülerek şehit edilmiş, Nasihat Heyeti mebusları Bolu'ya ulaştıklarında isyancılar tarafından saldırıya uğrayıp, hapishaneye kapatılmışlardır. Mebusların burada kaldıkları süre boyunca halk, her gün hapishanenin çevresinde toplanmış ve padişaha dualar etmişlerdir. *Kutsal İsyân*'da, Gerede isyancılarının başında bulunan isimlerden biri olan Divitli Eşref Hoca'nın, Bolu ayaklanması ile ilgili sarf ettiği sözlere göre söz konusu ayaklanmanın temeli dine dayanmaktadır. İsyancılar, hilafeti ve şeriatı savunmaktaydı. Bununla birlikte, 'mekteplilerin savaşlarla yıkıma sürüklediği memleketi, medreselilerin kurtaracağına' inanmışlardır:

“- Bizim bu ayaklanışımız dinsel bir ayaklanıştır. Yakında Ankara'yı da fethedeceğiz. Sizler, Allah aşkına hangi akılla böyle davranışlarda bulunmaya kalkıştınız?

Şimdiye dek çektiklerimiz hep mekteplilerdendir. Biraz da biz medreseliler, iş başında bulunalım da memleketi gül-gülistana çevirelim. Seferberlikte öbür devletlerle birlik olduğumuz halde yenildik, bu akıllandırmadı, şimdi de tek başımıza İngilizlere meydan okuyoruz. Bu, ne küfürdür, ne budalalıktır, ah bu mektepliler!” (Kutsal İsyân 4, s.331-332)

Kutsal İsyân'da, Bolu ayaklanması, Mustafa Kemal'in aldığı tedbirlere rağmen ayaklanmacıların kısa sürede Ankara'nın yakınlarına dek gelmesiyle Millî Mücadele hareketi için ciddi bir tehlike hâlini aldığı görülür. Ancak 26 Mayıs 1919 tarihinde Çerkez Ethem ve güçleri tarafından isyan bastırılmış ve başında bulunan isimlerin de bulunduğu elli üç kişi idam edilmiştir.

2.5.MİLLÎ MÜCADELE SÜRECİNDE ALGILAR / TAVIRLAR

Anadolu'da başlatılan Millî Mücadele, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki her kesim tarafından farklı bir tutumla karşılanır. Yüz yıllardır imparatorluğun bünyesinde var olan azınlıklar, dünya savaşı sonrasında bağımsız devletlerini kurma hülyasına kapılıp arkalarına İtilaf Devletleri'nin desteğini alarak hareket etmişlerdir. Dolayısıyla

Türk halkının Millî Mücadele sürecine girmesi karşısında, Hasan İzzettin'in yaralı aslana benzettiği Osmanlı Devleti'nden bir parça koparma umutlarının önünde engel teşkil etmesi sebebiyle Millî Mücadele'ye olumsuz bir tavır sergilemişlerdir. Kuvayimillîye ruhunu bastırarak Türk halkını sindirme yoluna gitmişlerdir.

Millî Mücadele hareketine karşı, Türk halkının tutumlarında farklılıklar gözlemlenmektedir. Hasan İzzettin'in incelemiş olduğumuz romanlarında, Millî Mücadele'ye karşı halkın çeşitli kesimleri tarafından sergilenen tutumların okurun dikkatine sunulduğu görülmektedir. Eserlerde, bazı kesimlerin işgallere boyun eğerek kabullendiği ve Millî Mücadele hareketine herhangi bir tepki vermeden yaşamına devam ettiği görülürken, bazılarının padişaha bağlılığını koruyarak Millî Mücadele'ye karşı çıktığı ve bazılarının da düşman işgalini kabul etmeyerek Kuvayimillîye hareketini desteklediği yer almaktadır.

2.5.1. Türk Halkının Millî Mücadele Algısı

Hasan İzzettin'in çalışmamızda yer alan romanlarında Türk halkının Millî Mücadele'yi nasıl algıladığı, Millî Mücadele'ye bakışı; destekleyenler ve karşı olanlar olmak üzere iki taraf etrafında irdelenecektir.

2.5.1.1. Millî Mücadele'yi Destekleyenler

İstanbul Hükümeti'nin işgaller karşısında pasif bir tavır sergilemesi sonucu savunmasız kalan Türk halkı, Birinci Dünya Savaşı'nın yorgunluğuyla düşman işgalini ilk olarak sessizlikle karşılamış ancak daha sonra uyarıcı çete ve aydın isimlerin de etkisiyle kısa sürede kendi direnme örgütlerini oluşturmuştur. Hasan İzzettin, Türk halkının içinde bulunduğu durumu *“baş çeken olsa, bu yiğit halk ruhu hemen şahlanacaktı”*¹⁴⁷ şeklinde ifade eder.

Aydınlara çabası da halk üzerinde etkili olmuştur. Gazete ve dergilerde yayımladıkları çeşitli yazılarla düşman işgallerine karşı tepkilerini gösteren aydın

¹⁴⁷ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 2*, s. 327.

kesim, bu yazılarla halkı uyandırmayı hedeflemişlerdir. İzmir'in işgalinin ardından İstanbul'da birçok miting düzenlenmiş ve bunların en çok ses getireni Halide Edip'in konuşmasıyla damga vurduğu Sultanahmet mitingi olmuştur. *Kutsal İsyan*'da Sultanahmet mitingini düzenleyenlerin arasında Doktor Adnan Bey, yazar ve hatip Nakiye Hanım, göz doktoru Esat Paşa, basın genel müdürü Ahmet Hikmet Bey gibi isimlerin bulunduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte Türk gazetelerinde Türk edebiyatının kıymetli isimleri tarafından İzmir'in işgali üzerine çeşitli yazıların yayımlanması da halkın tepkisini kuvvetlendirdiği ifade edilmektedir:

"[...] Türk basını bunda en büyük rolü oynamıştı. Süleyman Nazif'in Türklüğün kahramanlık damarlarına, yeni yaşatma ve savaşma kıvılcımları atan konuşma ve yazıları, Yunus Nadi'nin her şeyi göze almış yurtseverce yazıları, Mehmet Akif'in vaazı andıran pek dokunaklı şiirleri, umutsuzluğun gazlı ve öldürücü bataklığında ellerini havaya kaldırmış olan halka ölmek için çarpışmaktan, savaşmaktan başka yapılacak bir şey kalmadığını anlatmaya çalışıyordu. Genç ve anlamlı yüzü gümüş bir saç demetiyle süslenen tek büyük hatip Hamdullah Suphi, genç bir yanardağ gibi, kükreyerek İstanbul'un üstüne çökmüş olan kara düşü dağıtmak için uğraşıyordu." (Kutsal İsyan 2, s.222)

Osmanlı Devleti, tarih sahnesinde sonuna yaklaşırken güçlü subay kadrosu millî duygularının ağır basmasıyla gerek Mustafa Kemal'in teşvikiyle gerekse kendi inisiyatifleri doğrultusunda Millî Mücadele hareketine katılmak üzere Anadolu'ya geçmiştir. Başta Mustafa Kemal olmak üzere Anadolu'nun çeşitli bölgelerine giden güçlü kumandan ve aydın isimler gittikleri bölgelerde halkı düşman işgaline karşı uyandırma amacıyla halkın millî duygularına hitap eden konuşmalar yapmışlar ve silahlanarak bir direniş örgütü oluşturmaları için çaba göstermişlerdir. Bu noktada, işgal birliklerine karşı bulundukları bölgeyi savunmak için kendi çetelerini kuran Çerkez Ethem, Yörük Ali Efe gibi isimlerle iş birliği yapmışlardır. Böylece uyarıcı kılavuzlar aracılığıyla Anadolu'nun çeşitli köy ve kasabaları kendisini savunacak

kuvveti kendi varlığından çıkarmıştır. Mustafa Kemal'e göre, “*yapılacak biricik iş, halk yığınlarını sarsıp uyandırarak bir millî savaş açmak*”tır.¹⁴⁸

Kutsal İsyan'da, Kastamonu'daki Rum çetelerine karşı koyabilmek için kendi çetesini kuran Zarbanalı Şaban Reis karakteri, düşmana karşı yapılan vatan savunmasını şeref meselesi olarak görmektedir. Şaban Reis'in, komiser ile aralarında geçen konuşmada “*devleti, milletimizi tanımayan şımarıklara varlığımızı göstereceğiz. Şerefimizi koruyacağız.*”¹⁴⁹ sözleri bunun göstergesidir. Şaban Reis'in arkadaşlarından biri olan Veteriner Sadık Bey, Türk köylerinin kendisini yıkımdan kurtaracak kuvveti kendi varlığından çıkaracağını düşünmektedir. Zarbanalı Şaban Reis ve milisleri Rum çeteleri ile yaptıkları çatışmadan galibiyet ile ayrıldıktan sonra akşam yemeği için toplanmışlar ve bu sırada aralarında bulunan Veteriner Sadık Bey, vatanın Türk milleti tarafından kurtarılacağını ifade eder:

“- *Arkadaşlar, bu vatanı Osmanlı Devleti değil Türk Milleti kurtaracaktır. Her Türk köyü kırk silahlı bir saatte çıkaracak kadar kuvvetlidir. Daha ölmedik, yetiyoruz.*” (*Kutsal İsyan* 3, s.141)

Bekir Sami Bey, etrafındaki yerleşim bölgelerinin Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmesine rağmen Kuvayımiliye ruhunun güçlü bir şekilde ortaya çıktığı Belen köyünde, köylerini işgal edebilecek düşman kuvvetleri ile her an savaşılmaya hazır bir halk manzarası ile karşılaşmıştır:

“*[...] Yağız bir ata binmiş ve eline kırmızı-beyaz renkli ve bu renkler üzerinde ayetler yazılı bir bayrağı tutan bir kadın, bu kalabalığın önünde ilerliyor, arkasından da boğazlarına dek çaprazlama fişeklikler ve silahlarla donanmış köylü yiğitler, ilahiler söyleyerek geliyordu. Bekir Sami Bey'le arkadaşlarının, bu Türk ve savaşçılık ruhuna uygun görünüş, gözlerini yaşartmıştı.*” (*Kutsal İsyan* 2, s.93)

¹⁴⁸ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan* 2, s. 516.

¹⁴⁹ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan* 3, s. 141.

Aydın dağlarında faaliyet gösteren Yörük Ali Efe, işgal altında yaşamaktansa ölmeyi yeğ tutar. Yörük Ali Efe çetesi ile birlikte düşman kuvvetlerine karşı vatani müdafaa ederken şehitlik mertebesini göze alarak kahramanca hareket eder. Yörük Ali Efe, Albay Şefik Bey ile yaptığı konuşma sırasında, Mustafa Kemal'in “*Ya istiklâl ya ölüm!*” sözünü andıran şu ifadeyi kullanır:

“[...] *Düşman çizmesi altında yaşamaktansa ölmek elbet daha hayırlıdır.*”
(Kutsal İsyen 2, s.302)

Kutsal İsyen'da, Aydın'daki Kuvayimillîye gruplarının Yunan kuvvetleri ile çatıştığı sırada yakın çevrede yaşayan kadın, erkek, genç, yaşlı fark etmeksizin bütün halk ellerine kazma, kürek, balta gibi savaşta kullanabilecekleri aletleri alarak Kuvayimillîye gruplarına yardım etmek üzere savaş meydanlarına koşmuştur. Bununla birlikte köylüler, zeybeklere kurşun atarken zaman yitirmemeleri için erzak torbaları ve su taşımışlardır. Köylüler, vurulan zeybeklerin silahlarını alarak düşmana karşı savaşmıştır. Köylü kadınlar, yaralıları tedavi edilmeleri için sırtlarına alarak geri taşımıştır. Fedakâr ve kahraman Türk köylüsünün yaşanan felaketler karşısında kayıtsız kalmadığı görülmektedir. Hasan İzzettin, *Kutsal İsyen*'da köylülerin yardımını şöyle ifade eder:

“[...] *Yakın köylerin bütün eli ayağı tutan halkı kadın erkek, çoluk çocuk, ellerinde kazmalar, kürekler, baltalar, eski paslanmış dede yadigarı kılıçlarla savaş meydanına dökülmüş, kan ter içindeki zeybeklerin hemen birkaç adım arkasından ilerliyordu. Kadınların, çocukların, genç kızların ellerinde güneşten hamam suyuna dönmüş sularla dolu çam ağacından oyularak yapılmış bardaklar (ağaç destiler), çamur işi destiler, susayan savaşçılara habire su yetiştiriyorlardı. [...]*

Ovada vurulmuş, kanlar içinde inleyen yaralıların silahlarını silahsız köylülerden biri alıp ileri fırlıyor, güçlü kuvvetli köylü kadınları, bu yaralıları sırtlarına alarak gerilere taşımakta birbirleriyle yarışıyorlardı.” (Kutsal İsyen 2, s.433)

Kutsal İsyân'da, Kastamonu Bölge Kumandanı olarak görev yapan Yarbey Mustafa Bey, Kastamonu halkını Mustafa Kemal'in önderliğindeki Kuvayımilliyecilere karşı kışkırtmaya çalışmış ve bu doğrultuda halka padişah yanlısı konuşmalar yapmıştır. Üsteğmen Şevket ise Yarbey Mustafa'nın aksine Millî Mücadele hareketine katılmaktaydı. Şevket Bey, arkadaşı Yakup Bey ile yaptığı konuşmalar sırasında "*memleketin kurtuluşu için aradığımız ışıık, Mustafa Kemal'in başında bulunduğı harekettedir.*"¹⁵⁰ şeklinde düşüncelerini ifade eder. Şevket Bey, Yarbey Mustafa Bey'in Kastamonu halkı üzerindeki etkisini zayıflatmak ve halkın Millî Mücadele inancını kuvvetlendirmek için çalışmalar yapmıştır.

2.5.1.2. Millî Mücadele'ye Karşı Olanlar

İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Devleti'ni parça parça işgal etmeye başlamasıyla halkın bazı kesimlerinde işgallere tepki kıpırdanmaları olsa da halk üzerinde Millî Mücadele fikrinin bir bütün olarak benimsendiğı görülmemektedir. Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçerek millî müdafaanın kutsal ateşini üflemesiyle halkın, kurtuluşa dair inancı kuvvetlenmiş ve çeşitli bölgelerde direniş örgütlerini oluşturmuştur. Kuvayımillîye ruhu, Anadolu coğrafyasında gittikçe geniş kesimlere yayılırken büyük bir kitle oluşturmaya da halkın bazı kesimleri; ardı ardına başlayan savaşların doğal bir sonucu olarak can ve mal kaybından bitkin düşmesi, İtilaf Devletleri ile iş birliği içerisinde olan ve işgalleri sükûnetle karşılasa bile padişaha bağlılığı sebebiyle karşı çıkanların yanında yer almak istememesi, Kuvayımillîye kumandanlarının Millî Mücadele için gerekli olan cephanelik gibi malzemeleri tedarik etmek için ihtiyaç duyduğu parayı halktan tedarik etmek için halka baskı yapması gibi sebeplerle Millî Mücadele hareketine karşı çıkmıştır.

Biga'da faaliyet gösteren Köprülülü Hamdi Bey, silah ve cephanelik alabilmek, Kuvayımillîye çetecilerinin ihtiyaçlarını giderebilmek için halktan para toplamaya başlamıştır. Uzun savaş yıllarının ardından halk toparlanamamışken bu parayı vermek istemeyenler olmuştur. Bu noktada Kuvayımilliyeciler halk üzerinde

¹⁵⁰ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyân* 3, s. 134.

baskı oluşturmuş ve zorlama yoluna gitmişlerdir. Bununla birlikte İstanbul Hükümeti tarafından ayaklanma çıkarmak için görevlendirilen Anzavur Ahmet, halkı kendisinden para yardımı bekleyen Kuvayımilliyecilere karşı kışkırtmaya başlamıştır. Nitekim Biga halkı, zalim ve halk düşmanı olarak gördükleri Kuvayımilliye'den uzaklaşmış ve ayaklanmak üzere Anzavur Ahmet'e katılmışlardır. *Kutsal İsyân*'da, halifeye karşı gelmeleri sebebiyle Kuvayımilliyecilere köy halkı tarafından "gavur" benzetmesinin yapıldığı görülmektedir. Öyle ki, vatanın savunmak için çabalayan bu insanlar halkın gözünde altın dağıtan İngilizlerden daha zalim bir konumdadır. *Kutsal İsyân*'da, söz konusu durum şöyle ifade edilir:

"Biga köyü halkı, yalnız Köprülülü Hamdi Bey'e düş biliyordu. Nasıl olur da bu adam hiçbir vakit ödeyemeyecekleri bir parayı Bunlara yükleyebilirdi? Demek ki Kuvayı Milliye de eski hükümetler gibi zalimdi, halk düşmanıydı. Sonra padişaha, Halife-i Müslimin'e karşı geldiklerinden bunlar gavurdan başka bir şey değildi. İngilizler ancak deniz kıyılarında bulunuyor, köylere varıp kimseden bir kuruş vergi ya da haraç istemiyorlardı. Demek ki bu Kuvayı Milliyeciler, İngiliz gavurundan da beterdi." (Kutsal İsyân 4, s.62-63)

Anadolu'da giderek yayılan Anzavur Ahmet'in güçlerini bastırmak üzere Eskişehir'den Bursa'ya gitmek üzere yola çıkan taburlar arasına yol boyunca köylü ve imam kılığında casuslar girmiş, Anzavur Ahmet'in saflarında yer alan kişilerin Müslüman olması dolayısıyla onlara karşı savaşanların katil ve hain olduğu yönünde Kuvayımilliye karşıtı propagandalar yapmışlardır. Bunun sonucu olarak bazı taburların sayıca azaldığı veya tamamen dağıldığı görülmüştür. *Kutsal İsyân*'da, propaganda sonucu taburlardan ayrılan askerlerin bununla yetinmeyip Anzavur Ahmet ile savaşmak üzere orduda kalan askerlere karşı kendilerini engellemeye çalışmaları sebebiyle ölüm tehlikesi oluşturdukları ifade edilmiştir.

Anzavur Ahmet, Marmara Bölgesi'ndeki bütün şehirleri etkisi altına alma amacıyla Balıkesir'den Bursa'ya gitmek üzere yola çıkmıştır. Bu sırada Bursa'da bulunan Bekir Sami ve Mahmut Celal Bey, ağırlıklı olarak ulema takımının bulunduğu

bu şehirde, Kuvayımilliye yanlısı propagandalar yaparak kısmen etkili olsalar da Kuvayımilliye örgütü tam olarak kurulamamış ve bununla birlikte nizami ordudaki askerler de karşı propagandaların etkisiyle dağılmaya başlamıştır. Hasan İzzettin, Bursa halkının Kuvayımilliye güçlerine karşı olmasının sebebi olarak burada halk üzerinde etkili olan hacıların, hocaların, mollaların ve softaların bulunmasına işaret etmiştir.¹⁵¹ Bunların birçoğu İngilizlerle anlaşmış ve onların çıkarları doğrultusunda hareket etmişlerdir. Öyle ki, burada bulunan hocaların sayesinde Şeyhülislam fetvaları, Anadolu’da halk arasında kısa sürede yayılmaktaydı. Bu fetvalar, bazı kesimlerin Halife-Padişaha bağlılığını güçlendirmekle birlikte Millî Mücadele inancını zayıflatmaktaydı. Dolayısıyla, Millî Mücadele’nin başında bulunan isimlerin, halkın büyük bir inançla Halife-Padişaha olan bağlılığını sorgulamalarına zemin hazırlamaları gerekmektedir. Bu sebeple, Kuvayımilliyeciler için ağırlıklı olarak din adamlarının bulunduğu Bursa şehrinde egemen konuma gelmek, kendilerine karşı olan kesimlerin etkisini azaltma konusunda ayrı bir önem teşkil etmiştir.

Bekir Sami Bey ve Ali Fuat Paşa gibi kumandanlar, Anzavur Ahmet ve birliklerinin ilerlemesini engellemek ve Bursa’nın hakimiyetini ellerine alma amacıyla askerlerini Bursa’da hazırlamaya başlamışlardır. *Kutsal İsyan*’da, Bursa halkının, Anzavur Ahmet ve birliklerinin Müslüman ve padişah destekçilerinden oluşması sebebiyle onlara karşı savaştan ve onları engellemeye çalışan askerlere asi gözüyle baktıkları görülmektedir:

“Yoldan geçen askerciklere burda Odiseus’un sirenlerini andıran yığınlarla halk kadını bahçelerin kenarına dizilerek şöyle laflar atmaya, bağırmaya başladılar:

-Askerler, bu subaylar sizi Padişah’ın askerlerine karşı savaşa götürüyorlar. Siz, Müslüman kardeşlerinize kurşun mu atacaksınız? Padişaha karşı asi oluyorsunuz, kafir oluyorsunuz.” (Kutsal İsyan 4, s.301)

¹⁵¹ Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan* 4, s. 301.

İngilizlere bağlı faaliyet gösteren ajanlar, Anadolu'nun birçok bölgesinde halk üzerinde etkili olan Millî Mücadele karşıtı propagandalar yapmıştır. Halk üzerinde etkin bir rol oynayan bu propagandaların bir sonucu olarak bazı bölgelerde Millî Mücadele'ye karşı ayaklanmalar çıkmıştır. Düzce ve Bolu ayaklanmalarını bastırmak üzere Mustafa Kemal tarafından ayaklanma bölgesine gönderilen Yarbay Mahmut Bey, Adapazarı ve Hendek'e geldiğinde şehirlerine düşman ordusu girmiş gibi davranan bir halk ile karşılaşmıştır. Halk, *askerlere bir düşman askerine bakar gibi* bakıyordu.¹⁵² Yarbay Mahmut Bey, Millî Mücadele propagandası yapmaya çalışsa da daha önce İngilizlere bağlı ajanlar tarafından yapılmış olan Millî Mücadele karşıtı propagandalar, halk arasında etkili bir şekilde sirayet etmiştir. Hasan İzzettin'in, İngiliz ajanları tarafından yapılan *çirkin ve korkunç* olduğunu belirttiği propagandalar, Millî Mücadele kuvvetlerinin Bolşevik olduğu yönündeydi. Halk, Bolşevik olarak gördükleri nizami güçlerin, Müslümanlığı ve halkın namusunu tehdit ettiğini düşünmüştür. *Kutsal İsyan*'da, Düzce ayaklanmasını destekleyen Hendek köylülerinin nizami güçlere karşı kışkırtıcı sözleri buna işaret eder:

"- Arkadaşlar, Bolşevikler Hendek'i bastı. Kadın ve kızlarımızı çırılçıplak hamamlara doldurdular. Müslümanlık ve namusumuz tehlikededir. Allah'ını seven Hendek'e koşsun!" (Kutsal İsyan 4, s.318)

Kutsal İsyan'da halkın, Millî Mücadele karşıtlığını gösterme şekli sadece sözlü olarak cereyan etmediği görülmektedir. Mustafa Kemal tarafından Bolu'daki ayaklanma bölgesine gönderilen Nasihat Heyeti içerisinde yer alan mebuslar, silahlı isyancıların önderliğindeki kadın, erkek, çocuk fark etmeksizin kalabalık tarafından saldırıya uğramıştır. Halkın, mebuslara karşı büyük bir nefret duygusu ile hareket ettiği görülmektedir:

"Halk, azgın bir sel gibi belediyenin önünde köpürüyor, onları almak, parçalamak istiyordu. Bağırıp çağırıyor, sövgüler, lanetler yağıdırıyorlar ve zavallı

¹⁵² Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 4*, s. 317.

yaralıların içindeki en son kurtuluş umudunu da yok ediyorlardı.” (Kutsal İsyan 4, s.330)

Kutsal İsyan’da, Teğmen Seyfettin Bey, Kastamonu’da padişah yanlısı vali tarafından Millî Mücadele’nin örgütlenmesinde oynadığı rol sebebiyle tutuklanan Osman Bey’i kurtarıp Ankara’ya getirmek üzere görevlendirilmiştir. Yolda giderken kendisine katılan Üsteğmen Ata Bey ile Anadolu’nun bir köyünde halka Veliaht Abdülmecit Efendi’nin padişaha öğüt verdiği mektubunu okumuşlar, ardından Millî Mücadele propagandası yapmışlardır. Padişaha bağlı olan köylüler, iki genç subayın niyetini anlayınca kendilerinin başında bulunan imama dikkat kesilmişlerdir. Köyün imamı, subayların konuşmasına dayanamayarak sözlerini kesip onların padişah düşmanı olduğunu ve asılmaları gerektiğini ifade etmiştir. İmamın konuşması doğrultusunda köylülerin, iki genç subaya saldırdığı görülmektedir:

“Odayı dolduran bütün köylüler ayağa fırladı ve genç subayların üstüne atıldı. Yumruk, tokat, sille, bağrısmalar, çağrısmalar ortalığı bir dövüş meydanına döndürmüştü. En sonra, dışarı fırlayabilen genç subaylar, çevrelerinin eli sopalı, kazmalı, kürekli başka köylülerle çevrildiğini görünce durumun çok nazik olduğunu anladılar.” (Kutsal İsyan 3, s.174)

Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan*’da Millî Mücadele hareketine, memleketlerinin işgal altına alınmasına kayıtsız kalan kesimlere de değinmiştir. Örneğin, Fransız kuvvetler tarafından işgal edilen Urfa halkının azınlığı oluşturan bazı kesimlerinin kaygısızlığı dikkat çeker:

“Ne var ki Urfa’nın içinde düşmanla işbirliği edenlerden başka bir yığın da kaygısız hemşehri yaşamaktaydı. Bunlar, bana dokunmayan yılan bin yaşasın deyimince kaygısızlığın, tasasızlığın sağır duvarları arasına çekilmişlerdi.” (Kutsal İsyan 3, s.504)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HASAN İZZETTİN DİNAMO’NUN ESERLERİNDE CUMHURİYET

Milletimizin bir bütün olarak varlık göstererek mücadele verdiği Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın zaferle sonuçlanmasının ardından 29 Ekim 1923’te Cumhuriyetin ilan edilmesiyle Türk tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Hasan İzzettin, Millî Mücadele dönemini tüm gerçekliğiyle bir bütün olarak gelecek nesillere sunma amacıyla yazmaya başladığı *Kutsal İsyan* serisini, Cumhuriyet dönemini merkeze aldığı *Kutsal Barış* serisi ile tamamlar. Hasan İzzettin’in, söz konusu dönemleri birbirinden bağımsız düşünmediği görülmektedir. Romanında geçen bir cümlesi, bu durumu destekler: “*Koskoca, kanlı savaş destanı bitmiş, şimdi, barış destanı başlamıştı.*” (Kutsal Barış 1, s.467)

Hasan İzzettin’in bütüncül bir bakış açısıyla kaleme aldığı dört ciltten oluşan *Kutsal Barış* serisi, bu başlık altında merkeze alınarak incelenecektir.

3.1. CUMHURİYET ÖNCESİ VE SONRASI DÖNEMLERDEKİ SİYASİ, SOSYAL EĞİLİMLER VE OLAYLAR

Kutsal İsyan serisinin ardından, konu olarak özellikle barış sürecinin eksikliğini hisseden Hasan İzzettin, Cumhuriyet’in kuruluş dönemini konu alan *Kutsal Barış* adı altında yedi cilt kitap yazmıştır. *Kutsal Barış*, Millî Mücadele’nin önderi, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk etrafında gelişen olaylardan meydana gelmektedir. Millî Mücadele ve Cumhuriyet dönemini birbirinden ayrı düşünmeyen yazar, *Kutsal Barış*’ta, 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir’in Yunan işgalinden kurtarılmasından başlayarak Gazi Mustafa Kemal’in ölümüne kadar geçen süreçte gelişen olayları kronolojik bir sırayla okurun dikkatine sunmuştur.

Kutsal Barış, Mustafa Kemal etrafında gelişen olaylar dizisinden oluşmaktadır. Hasan İzzettin’in ‘Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın devleri’ olarak andığı Mustafa Kemal ve silah arkadaşlarının önderliğinde Millî Mücadele’nin

kazanılmasıyla yeni Türkiye Devleti'ni kuran Mustafa Kemal, yükselmekte olan bir güç hâline gelmiştir. Bu durumu, Hasan İzzettin'in ifadesiyle açıklamak yerinde olacaktır: *“Mustafa Kemal'in heyulası, doğu ufku üzerinde mahşerde borusunu üfleyen İsrâfîl gibi korkunç bir biçimde dikiliyor, yükseliyordu.”* (Kutsal Barış 1, s.22)

Hasan İzzettin, Mustafa Kemal'i merkeze alarak Cumhuriyet döneminin toplumsal, siyasal ve kültürel olaylarını nasıl değerlendirdiği belli alt başlıklar etrafında bu bölümde incelenecektir.

3.1.1. Lozan Konferansı

Altı yüz asırdır varlık gösteren Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgi ile ayrılmış, Millî Mücadele'nin önderi Mustafa Kemal'in yönetimi altında kurulmuş olan Türkiye, dört yıl süren Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı zaferle sonuçlandırmıştır. Böylece, yeni kurulan devlet, Lozan Konferansı'nda, diğer bütün medeni milletlerle denk bir şekilde medeniyet dünyası karşısına çıkmıştır.¹⁵³

Lozan Barış Konferansı'nın birinci dönemi, 20 Kasım 1922-4 Şubat 1923 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Adalar, Musul, kapitülasyonlar ve Yunanistan'ın vermesi gereken savaş tazminatı meselelerinde anlaşmaya varılamaması sonucu 4 Şubat günü konferansa ara verilmiş, tüm delegeler ülkelerine dönmüşlerdir. İkinci Lozan görüşmeleri, 23 Nisan 1923 tarihinde başlamıştır. Dokuz ay süren görüşmeler, 24 Temmuz 1923 tarihinde sonuca bağlanmış ve Lozan Antlaşması imzalanmıştır.

Hasan İzzettin, 11 Kasım 1922 tarihinde Lozan Konferansı için gelen İsmet Paşa ve beraberindeki Türk delegelerine, ev sahibi konumundaki İtilaf Devletleri tarafından karşılayıcı gönderilmemesi durumunu kasıtlı olarak yapılmış bir küçümseme ve aşağılama olarak değerlendirir. Bununla birlikte 13 Kasım günü gerçekleşmesi planlanan konferans, 20 Kasım gününe ertelenmiş ve bu durum İsmet Paşa'ya bildirilmemiştir. Hasan İzzettin, Batılı diplomatların aşağılayıcı ve küçümser

¹⁵³ Afet İnan, “Türk İstiklâli ve Lozan Muahedesi”, *Belleten Cilt: II Temmuz-1938 S: 7/8*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1994, s. 282.

tavrının farkında olan İsmet Paşa'nın durumunu şöyle değerlendirir: *“Onlar, bu konuğu çağırıp da meydana çıkmama oyunuyla salt kendilerini aldatıyorlardı. İsmet Paşa'nın sırtında Mars'ın armağan ettiği psikolojik kurşunları geçirmeyen sağlam bir zırh parlıyordu.”* (Kutsal Barış 1, s.251)

Kutsal Barış'ta, İsmet Paşa ve Türk Delegationları, İtilaf Devletleri tarafından karşılanmasa da o sırada Lozan'da bulunan Türk ve Müslüman öğrencilerden oluşan büyük bir kalabalık tarafından alkışlarla karşılandığı görülmektedir. Buradaki Türk öğrenci topluluğu, Anadolu'da düşmanları bozguna uğratan İsmet Paşa'yı yalnız bırakmamış, Paşa'nın kaldığı otelin balkonunda asılı olan Türk bayrağının altında toplanmışlardır.

20 Kasım'da gerçekleşen toplantının temel konusu, yeni kurulan Türkiye'nin sınırları, boğazlar meselesi ve kapitülasyonlardı. 20 Kasım sabahı, Fransa, İngiltere ve İtalya Devletleri'nin temsilcileri gizli bir toplantı yapmıştır. Hasan İzzettin, tarihin gerçekliğine bağlı kalarak romanında, yapılan gizli toplantının içeriğini bildirmez. Ancak, üç büyük devletin temsilcilerini kurda benzeterek Osmanlı Devleti'nden sağladıkları yararı, yeni kurulan Türkiye üzerinden devam ettirme amacı güttüklerini ifade eder:

“Ne konuşulduğu dışarı sızdırılmadıysa da Türkiye'nin karşısında kurt-kuzu oyununa hazırlandıkları anlaşılıyordu. Osmanlı Devleti'nden uzun yüzyıllar koparıp durdukları yağlı lokmaları yine sürdürmek üzere düzen alıyorlardı. Bu üç yağlı enseli kurt, dişlerini İsmet Paşa kuzusunun ufak tefek, cılız gövdesi için biliyordu.” (Kutsal Barış 1, s.257)

İsmet Paşa, Batılı diplomatların tüm baskılarına rağmen, Türkiye üzerinden kendi çıkarları doğrultusunda yarar sağlama amacına hizmet eden anlaşma metnini imzalamamış, Misakımillî'ye bağlı kalmıştır. Bunun sonucunda, başta İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon olmak üzere Batı diplomatları, İsmet Paşa'nın ve

dolayısıyla Türkiye'nin barıştan yana olmadığı yönünde bir algı oluşturmaya çalışmıştır:

“Lozan’a üşüşmüş olan, görevli görevsiz, bütün batı dünyasının adamları, İsmet Paşa’nın ulusal inadını bayağı bir tek kişinin inadı sayarak bu yüzden Konferans’ın başarısızlığa uğrayacağı üstüne alabildiğine tartışıyor, söylentiler yayıyorlardı.” (Kutsal Barış 1, s.280)

İsmet Paşa’nın, savaştan zaferle çıkan ülkesini esarete mahkûm edecek bir belgeyi imzalamayacağını kesin bir dille belirtmesi sonucu Lord Curzon, Türkiye’yi bir oldubitti karşısında bırakma amacıyla Lozan’dan ayrılınca birinci oturum sona ermiştir.¹⁵⁴ İkinci oturum, 23 Nisan 1923 tarihinde başlamış ve Lord Curzon dâhil olmak üzere birinci oturumdaki birçok batılı diplomat yerini başka bir diplomata bırakmıştır. Hasan İzzettin, ilk oturumdaki diplomatların görevden alınarak ikinci oturumda yerlerine başka isimlerin gelmesini şöyle değerlendirir:

“O Türk düşmanı ejderha diplomatların değiştirilmiş olması, batının yavaş yavaş da olsa yola geldiğini gösteriyordu.” (Kutsal Barış 2, s.69)

Kutsal Barış’ta, İsmet İnönü, diplomatların kendi çıkarlarına hizmet eden isteklerini kabul ettirebilmek için savaşı tehdit olarak ileri sürmesi sebebiyle birinci oturumu “ejderhalar Lozan’ı”na benzetmektedir. Ne var ki, ikinci oturumdaki diplomatlar, İsmet İnönü’nün taviz vermeyen duruşu karşısında temsil ettiği yeni Türkiye’ye karşı savaşa girme durumunu koz olarak kullanmayı bir kenara bırakmışlar ve barış yanlısı bir tavır sergilemişlerdir. Oturumun ilk günü, diplomatlar arasında gerçekleşen karşılıklı nezaket nutuklarının yarattığı barış atmosferi, yeni gelen diplomatların, barışı kesin bir şekilde gerçekleştirmeyi amaçladığını göstermektedir. Hasan İzzettin, ikinci oturumdaki durumu şöyle ifade eder:

¹⁵⁴ Şerafettin Turan, “Lozan Antlaşması”, *İslam Ansiklopedisi* 27. Cilt, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, Ankara 2003, s. 215.

“[...] Batı, Türk direnişi önünde geri çekilmişti. Her şeyden önce de savaş tehdidini bir koz olarak kullanmayı bir yana bırakmıştı. Lloyd George, savaş tehdidiyle birlikte, teker meker, yuvarlanıp gitmiş, barış masasını, barışı gerçekten isteyenlere bırakmıştı.” (Kutsal Barış 2, s.76-77)

Kutsal Barış’ta, ikinci oturumda ağırlıklı olarak, İngilizlerin anlaşmaya daha yakın bir tavır sergilediği, Fransızların Osmanlı Devleti’nin borçları üzerinde durduğu, İtalyanların Meis Adası’nı vermek istemediği, Yunanistan’ın savaş tazminatını ödemek istemediği üzerinde durulduğu görülmektedir. Hiçbir ülke yeni bir savaşa girecek durumda olmadığı için savaşa yol açabilecek bir tavır sergilememekte, daha çok diplomatik yollarla başarı sağlamaya çalışmaktadır:

“... tatlı-sert diplomatik yollar, kulis ahbablıklarıyla ereğe ulaşmaya çalışıyorlardı.” (Kutsal Barış 2, s.76)

3.1.2. Cumhuriyet İdaresine Dair Görüşler

Mustafa Kemal, Çankaya Köşkü’nde Cumhuriyetin ilanından bir gün önce aralarında dönemin Başbakanı Ali Fethi, İsmet Paşa, Kemalettin Sami Paşa, Fuat Bulca ve Ruşen Eşref’in bulunduğu bir yemek düzenler. Bu yemekte ertesi gün Cumhuriyeti ilan edeceğini konuklarına bildirir. Ruşen Eşref, Cumhuriyetin ilanını *“Ulusal Savaş’ın en mutlu sonucu”*¹⁵⁵ olarak değerlendirir.

Cumhuriyet ilan edildiğinde, bir süre önce siyaset sahnesinden uzaklaşmış olan Hüseyin Rauf, Ali Fuat, Kâzım Karabekir, Adnan Adıvar gibi isimler, Mustafa Kemal ve yakın çevresindeki isimlere karşı muhalif konuma gelmiştir. Hasan İzzettin, romanında söz konusu isimlerin Cumhuriyetin ilanı üzerine düşüncelerine yer verir. Hüseyin Rauf, *Tevhidi Efkâr* ve *Vatan Gazeteleri* muhabirlerine yapmış olduğu konuşmada Cumhuriyetin, eksiksiz ve gelişmiş bir Teşkilatı Esasiye Kanunu’nun

¹⁵⁵ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış* 2, s. 338.

uygulanmasından sonra ilan edilmesi gerektiğini dile getirir. Bu konuşmada, Ali Fuat Paşa gibi muhalefeti oluşturan isimlerin de düşüncelerini özetlemiştir:

“Cumhuriyet’in ilanı ivedi olmuştur. Şundan ki Teşkilatı Esasiye Kanunu değiştirenip tartışılmadan, oldu bitti, biçiminde yapılmıştır.” (Kutsal Barış 2, s.359)

Hasan İzzettin, *Kutsal Barış*’ta Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamalarına da yer vermiştir. Yazara göre Cumhuriyet rejimi, türlü sınavlardan başarıyla geçerek kalıcılığını sağlamıştır:

“Cumhuriyet, iç ve dış düşmanların birçok sabotajından kurtulma gücünü göstermiş, dirimcil olanaklara sahip olduğunu, bundan sonra da en güç sınavlardan başarıyla çıkabileceğini kanıtlamıştı.” (Kutsal Barış 4, s.265)

3.1.3. Cumhuriyet İnkılapları

3.1.3.1.Hanedanın Sınır Dışı Edilmesi

Millî Mücadele’nin zaferle sonuçlanmasının ardından 11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Mütarekesi imzalanmıştır. 19 Ekim günü İstanbul’a gelen Refet Paşa, İstanbul Hükümeti’ne padişahın Lozan Konferansı’na katılacak olan Ankara Hükümeti’ni tanıdığını ilan etmesini bildirmiştir. Padişahın Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’ni tanımaması ve Lozan Konferansı’na İstanbul Hükümeti’nin katılacağı kararını alması sonucu TBMM, 1 Kasım 1922 tarihinde saltanatı kaldırmıştır. Akabinde, Millî Mücadele süreci boyunca Kuvayımilliye karşıtı yazılar yayımlayan Ali Kemal’in, İstiklal Mahkemesi’nde yargılanması için kaçırılması ve Ankara’ya gönderilmek üzere teslim edildiği İzmit’te Nurettin Paşa tarafından halka linç ettirilerek öldürülmesi, İstanbul’da sarayın yanında yer alan isimler üzerindeki korku atmosferini güçlendirmiştir. Bu olaydan itibaren payitahttaki vize alabilen

birçok devlet ve düşünce adamı İstanbul'u terk ederek yurtdışına çıkmış, vize alamayanlar ise İngiliz askerlerine sığınmıştır.¹⁵⁶

Etrafındaki insanların birçoğunun yurtdışına kaçmasıyla yalnızlaşan padişah, 10 Kasım 1922 tarihinde Hamidiye Camii'nde son Cuma selamlığına çıkmış, son namazını kılmış ve burada işgal kuvvetlerinin Başkomutanı General Harington ile görüşmüştür. *Kutsal Barış*'ta bu görüşmenin içeriğine değinilmez, *bunalımlı bir derleşme* olarak aktarılır.¹⁵⁷ General Harington, 13 Kasım günü, padişahın İngilizce tercümanlığını yapan yaveri Fahri Bey ile görüşmüş ve eğer padişah arzu ederse onu Malaya Savaş Gemisi ile Malta'ya ulaştırabileceklerini bildirmiştir. Fahri Bey, Bahriye Nazırlığı döneminde Rauf Bey tarafından padişahın yaveri olarak görevlendirilmiş ve Millî Mücadele sürecinden padişahın İstanbul'dan ayrılışına kadar Ankara Hükümeti'nin gizli casusu olarak çalışmıştır. Hasan İzzettin, padişahın İstanbul'dan ayrılışının Ankara Hükümeti tarafından beklenen hatta istenilen bir durum olduğunu ifade eder:

“Onun kaçıp gitmesi Ankara’ca beklendiği gibi kendi kendine kaçıp gitmesinin daha hayırlı olacağı da düşünülüyordu.” (Kutsal Barış 1, s.156)

Kutsal Barış'ta, sultan Vahdettin'in İstanbul'dan ayrılmasında Ankara Hükümeti'nin herhangi bir ilgisi olduğuna değinilmemiştir. Ancak, Refet Paşa'nın bir akrabası tarafından, Ankara Hükümeti'nin temsilcisi olarak İstanbul'da bulunduğu sırada Refet Paşa'nın padişahı İstanbul'dan gitmesi için ikna etmeye çalıştığı dile getirilmiştir:

“Padişah’ı gitmeye ikna edebilmek için, bizim Paşa günlerce az mı dil dökmüştü?... ‘Kalırsanız kan akacak efendimiz... Hiç olmazsa birkaç aylığına gidin;

¹⁵⁶ Cevdet Küçük, “Mehmed VI”, *İslam Ansiklopedisi* 28. Cilt, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, Ankara 2003, s. 426-427.

¹⁵⁷ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış* 1, s. 166.

*payitahtınıza ortalık yatışınca yeniden avdet buyurursunuz...’ diye az mı uğraşmıştı?’*¹⁵⁸

Padişah, kendisine suikast düzenleneceğini düşündüğünden dolayı canının korunması için İngilizlere sığınma talebini, padişahın kaçırılmasıyla suçlanmak istemeyen Generalin isteği doğrultusunda yazılı olarak bildirmiştir. Padişah, İngilizlere sığınmayı bir kurtuluş formülü olarak görmekle birlikte *tarihin en korkunç lekelerinden biri olarak onun yazılacağı tarih sayfalarını katran gibi karartacağını* düşünmekteydi.¹⁵⁹ 17 Kasım 1922 günü beraberinde oğlu Ertuğrul ve birkaç hizmetlisiyle birlikte Malaya Gemisi ile İstanbul’dan ayrılmış ve birkaç yıl önce birçok siyasi isimle birlikte Kuvayimilliyecilerin sürgün yeri olan Malta’ya ulaşmıştır.

Halifeliğin kaldırılmasının ardından Osmanlı Hanedanı üyelerinin sınır dışı edilmesi kanunu onaylanmıştır. Kararın uygulamaya koyulmasıyla İstanbul Valisi ve Polis Müdürü tarafından ilk önce Abdülmecit Efendi’nin kapısı çalınır. Abdülmecit Efendi, *“Halifelik gibi Tanrı’ca kutsanmış bir dokunulmazlığın en küçük bir gölgesinin bile kalmadığı”*¹⁶⁰ gerçeğiyle yüzleşmiştir.

Hasan İzzettin, sınır dışına gönderilen Osmanlı Hanedanı üyelerini şöyle değerlendirir:

“... Osmanoğulları’nın son işe yaramaz zararlı fosilleri, kalıntıları, bir daha geri dönmek üzere bu topraklardan atılıyordu.” (Kutsal Barış 2, s.575)

Millî Mücadele sürecinin ele alındığı *Kutsal İsyân* boyunca varılmak istenen aydınlığa *Kutsal Barış*’ta artık ulaşılmıştır. Yazar, ‘altın renkli güneş’ ve ‘ışık’ imgeleriyle aydınlık bir Türkiye sembolize eder. Hanedan üyelerinin artık bu aydınlık

¹⁵⁸ Murat Belge, *Şahbaba*, İnkılâp Kitabevi, Ankara 2006, s. 21.

¹⁵⁹ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış 1*, s. 160.

¹⁶⁰ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış 2*, Tekin Yayınları, İstanbul 2007, s. 564.

Türkiye’de yeri yoktur. Onlar, yurtlarından uzaklaşarak kendilerini bekleyen karanlığa doğru yol alır:

“Kurşun rengi sisleri yararak doğu ufkundan yükselen altın renkli güneş, Mecit Efendi’nin trenini Bulgaristan toprakları içinde uğurluyordu. Arkada kalan Türkiye, bol güneş ışıklarıyla yıkanırken, Osmanlı Hanedanı’nın son ak sakallı dölünün içinde, yurt özleminin ölümsüz karanlıkları başlıyordu.” (Kutsal Barış 2, s.575-576)

3.1.3.2.Halifeliğin Kaldırılması

Hasan İzzettin, *Kutsal Barış* romanında halifeliğin kaldırılma sebeplerini Mustafa Kemal’in penceresinden okura aktarır. Mustafa Kemal, İsmet Paşa’ya göndermiş olduğu bir telgrafta Halifenin, padişahlık izlerinin görüldüğü tutum ve davranışlarının, halifeliğin yanlış yorumlanmasına yol açtığını ifade eder. Halifelik, artık bir tarih anısıdır. Yazar, son Halife Abdülmecit Efendi üzerine ‘padişahlık düşleri gören halifelik kalıntısı’ ifadesini kullanır.¹⁶¹ Halifenin padişahlık düşleri, iç ve dış siyasette iki ayrı otoritenin varlığına işaret ederek yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin bağımsızlığı üzerinde tehlike teşkil etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti tek bir otoriteden idare edilmelidir, halifenin varlığı ise otorite üzerinde ikilik yaratır:

“Bağımsızlık ve ulusça yaşamında ortaklık istemeyen Türkiye, görünüşte ve saklı bile olsa ikiliğe katlanamaz.” (Kutsal Barış 2, s.555)

3.1.3.3.Latin Harflerinin Kabulü

Hasan İzzettin, *Kutsal Barış*’ın son cildinde ağırlıklı olarak Cumhuriyet Dönemi’nin ilk yıllarında gerçekleştirilen çeşitli reformlara yer vermiştir. Bu reformlardan biri de Latin harflerinin kabul edilmesidir. Yazar, Latin harflerine geçme düşüncesi üzerine gelişmeleri kısaca okura aktarmıştır.

¹⁶¹ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış* 2, s. 550-551.

Kutsal Barış'ta, Cumhuriyet'in ilk yılında İzmir'de Mustafa Kemal ile Türk gazetecileri arasında gerçekleşen bir söyleşide, Hüseyin Cahit (Yalçın) tarafından Mustafa Kemal'e, Latin harflerinin neden alınmadığı sorusunun yöneltildiği ve Mustafa Kemal'in bu soruyu olumlu bir şekilde yanıtlamadığı ifade edilmiştir. Yazara göre, Mustafa Kemal'in bu olumsuz tavrı, Osmanlı Dönemi'nde yetişen aydınlardan yoğun bir eleştiri alacağı düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim, Kâzım Karabekir başta olmak üzere birçok ismin Latin harflerine geçilmesine karşı cephe aldığı görülmektedir. Kâzım Karabekir, 1923 yılında gerçekleşen İzmir İktisat Kongresi'nde Türk kültürünün yok olacağı gerekçesiyle Latin harflerine geçilmesine karşı çıktığını açıklamıştır. Bununla birlikte eserde, “*harf inkılâbının gerçekleşmesinde ve tutunmasında önemli rol oynamış*”¹⁶² olduğu bilinen Celal Nuri (İleri) ile Kılıçlı Hakkı tarafından çıkarılan *Serbest Fikir Dergisi*'nde Latin harflerine geçilmesinin gerekliliği üzerine çıkan bir yazıdan dolayı gelen tepkiler sonucu derginin kapatıldığı ifade edilir. Hasan İzzettin, Harf İnkılâbının Cumhuriyet'in ilânından hemen sonra yapılmamasını yukarıda ifade edilen sebepler etrafında gerekçelendirmiştir.¹⁶³

Kutsal Barış'ta, 9 Ağustos 1928 tarihinde Sarayburnu Parkı'nda Cumhuriyet Halk Partisi tarafından düzenlenen bir eğlenceye onur konuğu olarak davet edilen Gazi Mustafa Kemal, burada Latin harflerinin kabul edilmesi üzerine “*idealistik, atılım ve devrim kokan*”¹⁶⁴ bir konuşma yapar. Mustafa Kemal, bu konuşmada Latin harflerinin alınacağını bildirilmesinin ardından gerekli çalışmaları başlatır. Mustafa Kemal, Latin harflerinin kabul edilmesiyle halkın okuma-yazma oranının yükseleceğini düşünmektedir.

3.1.3.4.Din Reformu

Kutsal Barış'ta, Mustafa Kemal'in Ziya Gökalp'ın *Vatan* başlıklı ünlü didaktik şiirinde geçen “*Bir ülke ki camisinde Türkçe ezan okunur*” satırlarından yola

¹⁶² Recep Duymaz, “Celâl Nuri İleri”, *İslâm Ansiklopedisi*, C:7, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, Ankara 1993, s. 243.

¹⁶³ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış* 4, Tekin Yayınları, İstanbul 2007, s. 22.

¹⁶⁴ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış* 4, s. 21.

çıkarak Ziya Gökalp'ın Kur'an-ı Kerîm'in ve beraberinde ezanın Türkçe okunması tezini gerçekleştirmek isteğiyle harekete geçtiği ifade edilmiştir.¹⁶⁵ Romanın çeşitli bölümlerinde Mustafa Kemal'in söz konusu durum üzerine çeşitli atılımları aktarılmıştır. Bu atılımlar genellikle müzisyenler, şarkıcılar ve hafızlar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Mustafa Kemal, Hafız Saadettin'den Süleymaniye Camii'nde Türkçe Hutbe okumasını istemiş ve bu durumu halk genelinde yaygınlaştırmayı hedeflemiştir. Mustafa Kemal, halkın Tanrı'ya ettiği duaların anlamını bilmesini önemsemiştir.

Hasan İzzettin, Mustafa Kemal ile Kitâb-ı Mukaddes'in Latince'den Almancaya tercüme edilmesinde büyük rolü olan Martin Luther arasında bir benzerlik kurarak şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Paşa, din reformunun yapılmasına karar verdiği bu günlerde kendisini biraz da Luther olarak görüyor, bu reformu başarırsa en büyük düşmanı olan yobazlıktan öcünü alacağını düşünüyordu.” (Kutsal Barış 4, s.222)

3.1.3.5.I. Dönem-II. Dönem Meclis Tartışmaları ve Çok Partili Hayata Geçiş

Denemesi

3.1.3.5.1. I.-II. Meclis Tartışmaları

Birinci Meclis Dönemi, 23 Nisan 1920 tarihinde Mustafa Kemal'in önderliğinde kurulmasıyla başlamış olup 1 Nisan 1923 tarihinde seçimlerin yenilenme kararının verilmesiyle sona ermiştir. İkinci Meclis Dönemi, seçimlerin ardından toplandığı 11 Ağustos 1923 tarihinden 1927 yılına kadar olan süreci kapsamaktadır.

TBMM'de gerçekleşen bazı tartışma konuları, Hasan İzzettin'in incelemiş olduğumuz *Kutsal İsyân* ve *Kutsal Barış* romanlarında yer almaktadır. Bu

¹⁶⁵ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış* 4, s. 222.

tartışmalardan bazıları etrafında mecliste nasıl bir atmosfer olduğu ve yazar tarafından nasıl ele alındığı incelenmeye çalışılacaktır.

Hasan İzzettin'in *Kutsal Barış*'ta yer verdiği Birinci Meclis Dönemi'nde gerçekleşen tartışmalardan biri Osmanlı İmparatorluğu'nun sonuncu padişahı Vahdettin'in İngilizlerin yardımıyla ülkeden ayrılışının ardından yeni seçilecek Halifenin kim olacağı ve nerede ikamet etmesi gerektiği üzerinedir. Padişahın kaçış haberi, TBMM üzerinde büyük bir etki oluşturmuştur. 18 Kasım 1922 tarihinde toplanan mecliste gergin anlar yaşanır. Hasan İzzettin, *Kutsal Barış*'ta, "*devrimcilerle tutucular arasında kıyasıya bir savaş olacağı sanısını veren belirtiler*"¹⁶⁶ olduğunu ifade eder. İki grup arasındaki tartışmanın ana konusu halife olarak kimin seçileceği ve seçilen halifenin İstanbul'da mı yoksa Ankara'da mı kalacağı meselesiydi. Tutucu olarak adlandırılan kesim, "*baskı ve şiddet altında ihanet*"¹⁶⁷ eden Vahdettin'in yerine seçilecek olan halifenin, tutsak bir şehirde değil güvenli olan Ankara'ya gelmesini savunmaktaydı. Bu konu üzerine mecliste yapılan tartışmalarda bir *disiplinsizlik* ve *karmakarışıklık* hakimdi.¹⁶⁸

Birinci Lozan Konferansı dönüşü Türk Delegasyonu konferans üzerine açıklama yaptıktan sonra mecliste Birinci ve İkinci Grubun mebusları arasında şiddetli bir tartışma atmosferi oluşmuştur. Hasan İzzettin, bu tartışmanın temelinde Mustafa Kemal ve İsmet Paşa'ya karşı cephe alan muhalif grubun, artık savaş bittiği için askerlerin yönetimden çekilerek yönetimi sivillere teslim etmesi gerektiğini düşünmeleri olduğunu ifade eder:

"[...] Barışı ancak, sivil kadro yapabilirdi. Askerler, köşelerine çekilmeli, yerlerini Meclis'teki bir yığın yetişkin politikacıya, teknik öğeye bırakmalıydı. Meclis'i günlerdir tozdan dumandan geçilmez bir duruma getiren fırtınanın temeli buydu. Saldırı silahı olarak her şeyi acımadan kullanan muhalifler, Lozan sorununa bir

¹⁶⁶ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış I*, s. 184.

¹⁶⁷ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış I*, s. 189.

¹⁶⁸ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış I*, s.194.

cankurtaran simidi gibi sarılmış, durmadan bunu sömürüyorlardı.” (Kutsal Barış 1, s.585)

Muhalif grup, Millî Mücadele sürecinde önemli zaferler kazanan asker kadrosunu, devlet yönetiminde daha fazla güç sahibi olmadan önce bulundukları konumdan uzaklaştırmak istemektedir. Bütün gücü elinde bulundurduğunu düşündükleri Mustafa Kemal’in yakınındaki tüm isimleri yıpratarak Mustafa Kemal’i yalnızlaştırmayı ve bununla birlikte demokratik bir şekilde devlet yönetiminden uzaklaştırmayı hedefliyorlardı. Bunun için ilk olarak Lozan meselesi üzerinden bütün okları çevirdikleri İsmet Paşa’nın kişiliğinde Mustafa Kemal’i yıpratmaya çalışmışlardır. Hasan İzzettin, ‘bütün bağınaz mebusların bu konu etrafında gizli bağlarla birbirlerine kenetlendiklerini’ ifade eder.¹⁶⁹ Yazar, Mustafa Kemal’in düşünceleri aracılığıyla bu durumu şöyle değerlendirir:

“[...] Kendi birkaç militanından başka hemen bütün Meclis, olayların korkunç biçimde yükselttiği gücüne, otoritesine karşı bir kirpi gibi dikilmişti. Vaktiyle düşmanın kocaman bir tehlike olarak gördüğü Başkomutanı şimdi de onun Meclisi, kendi düşünceleri için tehlikeli görüyor, İsmet Paşa’nın, şunun bunun, kişiliğinde de hep ona saldırıyor, onun kişiliğini hurpalamaya çalışıyordu.” (Kutsal Barış 1, s.603)

Mecliste gerçekleşen tartışmalar, içinden çıkılamayacak bir dereceye ulaştığında Mustafa Kemal’in otoritesini kullanarak ‘öfke yumağı’ halinde birbirine dolanan karşıt grupların ‘dikenli düşüncelerini’ yatıştırdığı görülmektedir.

Hasan İzzettin, Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey’in ölümüne de romanında değinmiştir. Yazarın, *“doğmakta olan muhalefetin bütün potansiyelini kişiliğinde taşıyan bir politikacı”*¹⁷⁰ olarak andığı Ali Şükrü Bey, 27 Mart 1923 tarihinde gizemli bir şekilde ortadan kaybolmuştur. Ali Şükrü Bey’in kayboluşu, meclisin onuru ve haysiyeti sorunu hâline geldikten sonra Bakanlar Kurulu Başkanı Hüseyin Rauf,

¹⁶⁹ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış 1*, s. 585.

¹⁷⁰ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış 2*, s. 32.

meseleyi çözmek için çalışmalara başlar. Çok geçmeden Ali Şükrü'nün katilinin Topal Osman olduğu anlaşılır. Hasan İzzettin, Topal Osman'ın bu cinayeti, Mustafa Kemal'in en sert ve en tehlikeli muhalifini ortadan kaldırmasıyla onun daha çok gözüne gireceğini düşündüğü için işlediğini ifade eder.¹⁷¹

İkinci Meclis Dönemi'nin ilk tartışması Hüseyin Rauf ile İsmet İnönü arasında gerçekleşmiştir. Cumhuriyet rejiminin oldubitti şeklinde ilan edildiğini düşünen Hüseyin Rauf, bu konu üzerine mecliste konuşma yapmıştır. Dönemin Başbakanı İsmet Paşa ile eski Başbakan Rauf Bey arasındaki söz düellosu sekiz saat sürmüştür. Hasan İzzettin, İsmet Paşa'yı Mustafa Kemal'in sözcüsü olarak değerlendirir:

“Herkesin bildiği doğru şuydu ki İsmet Paşa, bir savaşçı olarak Rauf’la cenkleşirken arkasındaki en yakın mevziide Mustafa Kemal sınıyordu. İsmet Paşa, onun sözcüsünden başkası değildi. Cumhurbaşkanı’nın fısıldadığı direktifleri yineliyordu.” (Kutsal Barış 2, s.389)

Kutsal Barış'ta, İkinci Meclis Dönemi'nin başlamasıyla Birinci Meclis Dönemi'nde hâkim olan devrimci, yiğit ruh, kişi egemenliğinin altında kaybolduğu ifade edilir.¹⁷²

3.1.3.5.2. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Cumhuriyetin ilk yıllarında Mustafa Kemal ile görüş ayrılığı yaşayan Hüseyin Rauf, Ali Fuat Paşa, Kâzım Karabekir gibi Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın önemli isimlerinin öncülüğünde 17 Kasım 1924 tarihinde kurulmuştur.

¹⁷¹ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış* 2, s. 47.

¹⁷² Hasan İzzettin, *Kutsal Barış* 2, s. 629.

Hasan İzzettin, *Kutsal Barış*'ta, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Millî Mücadele'nin önemli isimleri tarafından, iktidarda bulunan Halk Fırkası'nın otoriter tutumuna karşılık demokrasiyi kurtarma amacıyla kurulduğuna işaret eder.

“Yeni parti, hem demokrasiyi kurtarmak, hem de türlü yenilikler yapmaktan yanaydı.” (Kutsal Barış 3, s.12)

Kutsal Barış'ta, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulduktan sonra Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan çekilmemesi iki parti arasında tarafsızlığı benimsemediğine işaret edilir. Hasan İzzettin, Mustafa Kemal'in Cumhuriyet Halk Fırkası'nı, kanatları altına alarak koruduğunu ifade eder. Nitekim TBMM çatısı altında zor koşullarda doğmuş, korunmaya muhtaç bir *bebek*¹⁷³ gibi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın da korunmaya ve desteklenmeye ihtiyacı vardır. Yazar, Mustafa Kemal ile Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın ilişkisini baba-çocuk ilişkisi üzerinden sembolleştirerek okura aktarır:

“Eğer, Cumhurbaşkanı, ilgilenir, ona, süt ve biberon sağlanmasına yardımcı olursa, yaşayabilir; yavrucak, onca üvey evlat işlemi görürse, yaşaması güçleşebilirdi.” (Kutsal Barış 3, s.16)

Hasan İzzettin, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı, bazı ilkelerinin din ile kurulan bağlantısını eleştirir. Yeni kurulan Türkiye'de Şeyh Sait Ayaklanması gibi büyük bir tehlike hâlini alan iç isyanların çıktığı bu dönemde, muhalefet tarafından oluşturulabilecek herhangi bir açıktan Cumhuriyete ve yapılacak yeniliklere karşı çıkanların girme ihtimalini ülke için tehlikeli görür:

“Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, oldukça ileri düşünceli kişilerden oluşmaktaysa da partinin ilkelerinde, uzaktan uzağa da olsa dine göz kırpyordu. Bu

¹⁷³ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış* 3, s. 13.

ufacık gedikten, ileride, içeri dev gibi düşmanlar girebilir, ülkeyi tehlikeye düşürebilirdi.” (Kutsal Barış 3, s.152-153)

3.1.3.5.3. Serbest Cumhuriyet Fırkası

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kapatılmasının ardından Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kurulmasına kadar geçen beş yıl içerisinde Türkiye’de Mustafa Kemal’in öncülüğünde köklü reformlar gerçekleştirilmiştir. Ancak, yazara göre İsmet Paşa yönetimindeki Cumhuriyet Halk Fırkası iktidarda bulunduğu süre boyunca yapılan reformları halkın her kesimine ulaştıramamış ve köylüyü ileri taşıyamamıştır. Bununla birlikte, 1929 yılında Amerika’da başlayan ve kısa zamanda tüm dünyayı etkileyen ekonomik buhran Türkiye’de de etkisini göstermiş ve bu dönemde, Türkiye ekonomisinin ağırlıklı olarak tarıma dayanması sebebiyle ekonomik buhrandan en çok etkilenen kesim çiftçi olarak geçimini sağlayan Türk köylüsü olmuştur.

Hasan İzzettin, bu süreçte iktidarda bulunan İsmet Paşa’yı köylünün işine yarayacak şekilde değil de askerî stratejilere göre yapılan yollardan dolayı köylüye yüklediği ağır vergiler sebebiyle eleştirmiştir.¹⁷⁴ Türk köylüsü, dünya genelinde yaşanan ekonomik buhran ve vermekle yükümlü oldukları vergiler sebebiyle gittikçe yoksullaşmıştır. Yazara göre, bu durumun sorumlusu İsmet Paşa ve yönetimidir. İsmet Paşa, Türkiye’yi son derece sıkı bir askerî disiplinle yöneterek halk üzerinde bir diktatör gibi egemenlik kurmuş ve Mustafa Kemal’in otoritesini bile gölgede bırakmıştır. *Kutsal Barış*’ta, söz konusu durum şöyle ifade edilir:

“İsmet Paşa, Türkiye’de sert, sıkı bir kışla yaşamı kurmuştu. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal bile bu kışlanın duvarı içinde hapsedilmiş gibiydi. İsmet Paşa, köylünün durumunu bir arpa boyu ileri götürmüştü değil.” (Kutsal Barış 4, s.114-115)

¹⁷⁴ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış 4*, s. 115.

Kutsal Barış'ta, yukarıdaki satırlarda ifade edilen durumlardan dolayı Mustafa Kemal'in, İsmet Paşa yönetimindeki hükümeti denetleyecek bir siyasi parti kurulmasını ve böylece çok partili bir döneme girilerek Türkiye'ye demokrasi rüzgarının gireceği bir pencere açmak gerektiğini düşündüğü görülür. Hasan İzzettin, bu durumu sembolik bir dille okura şöyle aktarmıştır:

“Mustafa Kemal, artık tek başına, İsmet Paşa'nın bu deveyi güdemeyeceğini anlamış, Türkiye'yi, batıya bir mavi pencere açarak, biraz havalandırmak istiyordu.” (Kutsal Barış 4, s.116)

Mustafa Kemal, *“ulusu gerçek özgürlüğe almış görme”*¹⁷⁵ amacıyla Serbest Fırka'nın kuruluşunu destekler. Serbest Fırka'nın kurucusu olarak o sırada Büyükelçilik göreviyle Paris'te bulunan liberal düşünceli Ali Fethi (Okyar) Bey'i uygun bulur. Serbest Fırka'nın halk tarafından kabul ve destek görebilmesi için yakın çevresinden kardeşi Makbule Hanım ve yakın arkadaşı Nuri (Conker) Bey gibi isimleri partinin temel taşları olarak partiye katılmalarını sağlar.

Hasan İzzettin, Mustafa Kemal ile Serbest Fırka arasında da baba-çocuk ilişkisi kurmuştur. Ancak, *Kutsal Barış*'ta Mustafa Kemal'in otorite figürü olarak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na karşı takındığı üvey evlat tutumu Serbest Fırka'da görülmez. Mustafa Kemal'in, Serbest Fırka'nın kuruluş aşamasından itibaren siyaset sahnesinde tutunabilmesi için gereken tüm desteği sağladığı görülür. Hasan İzzettin, bu duruma şöyle işaret eder:

“[...] Bu yeni parti de Paşa'nın evlatlığı değil çocuğu, kendi kanından, bir varlık olacaktı.” (Kutsal Barış 4, s.129)

Serbest Fırka, halkın belli kesimlerinde olumlu karşılanmış olsa da İsmet Paşa Hükümeti'nin yoğun çabaları sonucu dağılma noktasına gelmiştir. Gazi Mustafa

¹⁷⁵ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış* 4, s. 164.

Kemal, ülkeye demokratik özgürlüğün gelmesini sağlayacağını düşündüğü Serbest Fırka'nın siyaset sahnesinde var olabilmesi için çok çabalamış ancak Mustafa Kemal'in tüm çabasına rağmen *“İsmet Paşa Hükümeti, [Serbest Fırka aracılığı ile] gelmekte olan demokratik özgürlüğü temelli bir düşman işgali sayarak büyük bir şiddetle bastırmış, geldiği yere dek kovalamıştı.”* (Kutsal Barış 4, s. 174)

3.1.4. İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri

3.1.4.1.İzmir Suikastı

Hasan İzzettin, Ziya Hurşit'in Birinci Meclis'ten atıldığı günden beri Mustafa Kemal'e suikast düzenleme düşüncesini benimsediğini ifade eder. *Kutsal Barış*'ta, Ziya Hurşit'i Mustafa Kemal'e suikast düzenlemeye götüren sebepler de sıralanmıştır. Ziya Hurşit'e göre Mustafa Kemal, Mustafa Suphi ile arkadaşlarını öldürmesi için Yahya Kâhya'ya emir vermiş ve onu da Enver Paşa ile kurduğu yakın ilişki sebebiyle Topal Osman'a öldürtmüştür. Bununla birlikte Ziya Hurşit, Mustafa Kemal'in, Birinci Meclis'teki muhalefetin önemli isimlerinden Trabzon Mebusu Ali Şükrü'yü Topal Osman'a öldürttüğünü ve bunun ortaya çıkmaması için Topal Osman'ı da Muhafız Taburu Komutanı İsmail Hakkı Tekçe'ye öldürttüğünü düşünmüştür.¹⁷⁶ Başka bir ifade ile Ziya Hurşit, cinayetler silsilesinin azmettiricisi olarak Mustafa Kemal'i sorumlu tutmuştur.

Hasan İzzettin'e göre Ziya Hurşit'in Mustafa Kemal'i öldürmek istemesinin temel sebebi Karadeniz Bölgesi'nde yaygın olan kan davası geleneğini yerine getirme düşüncesidir. *Kutsal Barış*'ta bu durum, Ziya Hurşit'in ağabeyi Ordu Mebusu Faik (Günday) Bey'in düşünceleri olarak da ifade edilir.¹⁷⁷ Hasan İzzettin, Ziya Hurşit'i söz konusu bağlamda şöyle değerlendirmiştir:

“Karadeniz Kuvayı Milliyecilerini birbirlerine kırdırarak temizleyen iktidara karşı duyduğu güçlü hınç, onu, bu talihsiz, olumsuz serüvende başlıca rolü oynamaya

¹⁷⁶ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış* 3, s. 273-274.

¹⁷⁷ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış* 3, s. 336.

sürüklemişti. Bu yüzden, kendisini, hiç de bir kiralık katil gibi değil, kana kan isteyen bir kan davası (Vandetta) arkasında yürüyen geleneklere bağlı bir Karadenizli kan davası izleyicisi gibi duyuyor, sonra, tek kişinin egemenliğine giden bir rejime karşı duyduğu iç ayaklanış da bunu destekliyordu.” (Kutsal Barış 3, s.332)

Kutsal Barış'ta, Ziya Hurşit'in Mustafa Kemal'i öldürmek istemesinin sebeplerinden biri de Mustafa Kemal'in halkın egemenliğini yok sayarak yeni kurulan Türkiye Devleti üzerinde tek başına egemenlik kurmak istediğini düşünmesi olarak ifade edilir. Mustafa Kemal, sözünü geçiremediği eski silah arkadaşlarını çevresinden uzaklaştırarak muhalefetin gücünü bastırmış ve mecliste isteklerini sorgusuz yerine getirecek bir bürokrat takımı oluşturmuştur. Ziya Hurşit, düşüncelerini suikast için iş birliği içinde olduğu Laz İsmail ile Gürcü Yusuf'a açıklar:

“-Ülkeyi Yunan'dan ve Padişah'tan kurtardık. Şöyle insanca, özgürlük içinde yaşayalım, dedik, baktık; başımıza taç ettiğimiz kişi salt kendisini düşünüyor. Çevresine bir sürü haşerat doldurarak onlarla egemenliğini korumaya çalışıyor. Bütün savaş kahramanlarını, eski canciğer dostlarını bir yana fırlatarak Türkiye'yi tek başına avucuna almaya çalışıyor. Halkı düşünen kim?” (Kutsal Barış 3, s.285)

Ziya Hurşit, eski arkadaşı olan eski Ankara Valisi Abdülkadir ile iletişime geçerek suikast planını hazırlamıştır. Mustafa Kemal'e ilk olarak Ankara'da suikast girişiminde bulunmak istemişler ancak Hüseyin Rauf Bey'in uyarısıyla bu fikirden vazgeçmişlerdir. Hüseyin Rauf, Ziya Hurşit'in ağabeyi Ordu Mebusu Faik Bey ile görüşerek kardeşine engel olmasını ve onu Ankara'dan göndermesini istemiştir.

Hasan İzzettin, *Kutsal Barış'ta*, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatıldıktan sonra Mustafa Kemal'e karşı düzenlenmek istenen *komplodan* haberdar olan muhalif isimlerin, hükümetten kurtuluş olarak gördükleri bu komployu ‘sabırsızlık, umut, heyecan, korku ve istekle’ beklediklerini ifade eder.¹⁷⁸ Suikast

¹⁷⁸ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış 3*, s. 276.

başarılı olamazsa yaşanacak *aydın kıyımında*¹⁷⁹ kendilerini bekleyen tehlikenin farkında olan ve Türkiye’de yaşamının mümkün olmayacağını düşünen Doktor Adnan (Adıvar), Halide Edip ve Hüseyin Rauf gibi muhalefetin önemli isimleri yurt dışına gitmişlerdir. Hasan İzzettin, *Kutsal Barış*’ta bu durumu sembolik bir anlatımla ifade etmiştir:

“Hemen bütün partileri dağıtılan muhalifler, kurbanın verilmesini istiyorlarsa da ya ellerindeki bıçak kurbanı kesmez de kurban, sonra aynı bıçakla üzerlerine yürürse, diye düşünüyorlardı.” (Kutsal Barış 3, s.287)

Suikast fikrinden vazgeçmeyen Ziya Hurşit ve iş birliği yaptığı isimler, Mustafa Kemal’e İzmir’de suikast düzenlemeye karar verdikten sonra gerekli hazırlıkları yaparlar. Ziya Hurşit, İzmir’de suikast düzenineğini kurabilmek için Millî Mücadele Dönemi’nde düşmana karşı savaşan Kuvayımiliye çetelerinin önemli isimlerinden biri olan Sarı Efe Edip’in yardımını ister. Sarı Efe Edip, suikast gerçekleştikten sonra kendilerini Yunan adalarına kaçırmaları için Giritli Şevki ile anlaşır. Ancak, Giritli Şevki Gazi Mustafa Kemal’e suikastı bildiren bir mektup kaleme alır. Giritli Şevki’nin İzmir Valisi Kâzım (Dirik) Bey’e mektubu vermesiyle suikastta fiilen faaliyet gösteren Ziya Hurşit, Çopur Hilmi, Laz İsmail ve Gürcü Yusuf yakalanmıştır.

3.1.4.2.İstiklâl Mahkemeleri

Hasan İzzettin’in *Kutsal Barış*’ta, Mustafa Kemal’e İzmir gezisi sırasında yapılması planlanan suikast girişiminin açığa çıkarılmasıyla birlikte eylemcilerin silah, bomba gibi suikastta kullanacakları malzemelerle yakalanması sonucu suikasta karışan isimlerin yargılanması için kurulan İstiklâl Mahkemeleri sürecini ayrıntılı bir şekilde okurun dikkatine sunduğu görülmektedir.

¹⁷⁹ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış* 3, s. 289.

Yazara göre Mustafa Kemal'e suikast girişiminde bulunanların yargılanması amacıyla kurulan İstiklâl Mahkemeleri, söz konusu suça karıştığı düşünülen eski İttihatçıları ve başta Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın önemli Paşaları olmak üzere yakın zamanda kapatılan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'ndan dağılan muhalif isimleri yargılamış ve adeta bir *ölüm makinesi*¹⁸⁰ gibi birçoğuna ölüm cezası vererek Türkiye'de *aydın kıyımı* gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte, yazara göre İstiklâl Mahkemeleri, yargılama süreci boyunca muhaliflere ölüm tehlikesini hissettiren, muhaliflerin başında sallanan *Demokles'in kılıcı* gibidir:

*“Böylece, astığı astık kestiği kestik, bir gücün sahibi olduğunu bildiren İstiklâl Mahkemesi, Mustafa Kemal iktidarına bütün karşı gelenlerin, giderek ona yan bakanların başları üzerinde **Demokles'in kılıcı** gibi sallanacaktı.”* (Kutsal Barış 3, s.153)

Hasan İzzettin, İstiklâl Mahkemeleri'nin yargıçları ile yargılanan muhalif isimler arasında avcı-av ilişkisi kurmuştur. Yargıçlar, adeta avını yakalamaya çalışan bir avcı gibidir.¹⁸¹ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'ndan dağılan muhalif isimlerin yanında eski İttihatçıların da av konumunda olduğu görülmektedir. Yazar, 'biftek' ve 'pirzola' gibi kavramlarla avın değerli olduğunu hissettirir:

*“Artık, İstiklal Mahkemesi, **biftek**, **pirzola** için İttihat ve Terakki'nin son kalıntılarından yararlanmaya çalışacaktı.”* (Kutsal Barış 3, s.383)

İstiklâl Mahkemeleri yargıçlarının eski İttihatçıları yargılamak istemelerinin temelinde onları siyaset sahnesinden silme amacı yatmaktadır. Bu durumun önemi İttihatçıların, Mustafa Kemal'in etrafında oluşan bürokrat takımının iktidarını sarsabilecek potansiyel bir tehlike olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. *Kutsal*

¹⁸⁰ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış 3*, s. 344.

¹⁸¹ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış 3*, s. 368.

Barış'ta, Mustafa Kemal'in yeni kurulan Türkiye'yi, muhaliflerden arındırılmış 'dikensiz bir gül bahçesi' hâline getirmek istediği ifade edilir:

*"Böylece, 1908 Türk burjuva devriminin bütün sivil devrimci kadrosu, bürokrat bir asker kadro elinde çarçur edilmiş oldu. Artık, bürokrat-asker iktidarının önünde hiçbir muhalefet kıntısı kalmamıştı. Bütün eleştiri dehası, öbür yana yolcu edilmişti. Bürokratların yaşamları boyunca sürececek bir barışın altın kapıları açılmak üzereydi. Bu **dikensiz gül bahçesinde**, artık hiçbir eleştiri dikenini, iktidarın ellerine, ayaklarına batmayacaktı."* (Kutsal Barış 3, s.491)

Yazara göre dikensiz gül bahçesine giden yol, İstiklâl Mahkemeleri'nden geçmektedir. Buradan geçemeyen birçok muhalif isim asılarak, birçoğu da sürgüne veya cezaevine gönderilerek siyaset sahnesinden uzaklaştırılmıştır. Yazar, İstiklâl Mahkemeleri'nde muhalifleri siyasetten uzaklaştırma amacıyla alınan kararları, düşünce özgürlüğünü yok ettiği yönünde eleştirmiştir:

"1926 Ağustos'unun sonundan beri Türkiye, iktidar için dikensiz bir gül bahçesi olmuştu. Ülkenin içindeki bütün aykırı düşünceliler, İstiklal Mahkemeleri eliyle asılmış, kesilmiş, sürülmüş, hapsedilmiş, yapılacağı söylenen devrimler adına, düşünce özgürlüğü temelli ortadan kaldırılmıştı." (Kutsal Barış 3, s.524)

Hasan İzzettin'in, döneme damgasını vuran siyasi gelişmelerden biri olan İstiklâl Mahkemeleri üzerine tezi; İstiklâl Mahkemeleri'nin adil bir yargılama aracı olmaktan ziyade ülkenin güçlü muhaliflerini sindirmek amacıyla birçok isme idam cezası vererek 'ölüm makinesi' olduğu yönündedir.

3.1.5. Mustafa Kemal ve Yakın Çevresi

Kutsal Barış'ta, Cumhuriyet rejiminin kurulmasıyla birlikte Mustafa Kemal'in yakın çevresindeki dinamiklerin değiştiği görülmektedir. Mustafa Kemal'in Ulusal Kurtuluş Savaşı Dönemi'nde yakınında bulunan silah arkadaşları çeşitli

zamanlarda ve çeşitli sebeplerle çevresinden uzaklaşmış veya uzaklaşmak mecburiyetinde kalmıştır.

Mustafa Kemal'in yanından uzaklaşan isimlerden ilki Hüseyin Rauf olmuştur. Mustafa Kemal'in, Lozan Barış Konferansı'na Hüseyin Rauf yerine İsmet Paşa'yı göndermesi sonucu Hüseyin Rauf ile İsmet Paşa arasında bir gerginlik atmosferi oluşur. Eserde, otorite figürü olan Mustafa Kemal'in taraflar arasındaki gerginliği yatıştırmaya çalıştığı görülür. Ancak Hüseyin Rauf, Mustafa Kemal'in ona karşı İsmet Paşa'yı desteklediğini düşünmektedir. Hüseyin Rauf, İsmet Paşa Lozan'dan döndükten bir süre sonra Başbakanlık görevinden ayrılıp Sivas'a gitmiştir. Hasan İzzettin, Hüseyin Rauf'un Sivas'a bir inceleme gezisi düzenleme bahanesiyle siyaset sahnesinden uzaklaşmasının sebebi olarak Mustafa Kemal'in ona karşı İsmet Paşa'yı destekleyen bir tavır sergilemesine işaret eder. Mustafa Kemal'in onu İsmet Paşa ile aynı kefeye koyduğunu düşünür ve bunu hazmedemez. Çünkü, "*Hüseyin Rauf, bütün Ulusal Kurtuluş Savaşı kahramanları arasında Mustafa Kemal'den başka kendine denk bir kişi göremiyordu.*" (Kutsal Barış 2, s.180)

Hüseyin Rauf, Hasan İzzettin'in ifadesiyle artık *küskünler kafil*esine katılmıştır.¹⁸² Küskünler kafiləsi, yazarın Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın devleri olarak andığı Kâzım Karabekir, Ali Fuat ve Refet Paşa gibi isimlerden meydana gelmektedir. Yazar, küskünler kafilésinin Mustafa Kemal'in söz konusu düşüncelerini sezdiğini ve bundan dolayı üzüldüklerini ifade eder:

"[...] Gazi'nin kaptanlığında yol alan gemiye artık hiçbir *tayfa* olarak bile giremezdi. Onlar, kıyıda durup ufuklara doğru kara dumanlar savurarak gitmekte olan geminin arkasından ancak yaşlı gözler, küskün yüreklerle bakıp duracaklardı." (Kutsal Barış 3, s.286)

¹⁸² Hasan İzzettin, *Kutsal Barış* 2, s. 154.

Kutsal Barış'ta, Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal'in tek başına egemen olacağı bir Türkiye oluşturmak istediğini düşünür. Ali Fuat Paşa'ya göre Mustafa Kemal, yeni Türkiye'nin temellerini atma amacıyla ilk olarak meclisteki otoritesini güçlendirmeye çalışır. Bunun için de *özel yapıcı düşüncelere* ve *kemikleşmiş dirence* sahip olmakla birlikte *kendisine denk görünmek tutkusunda* olan eski savaş arkadaşları yerine, emirlerini kolaylıkla yerine getirecek ikinci, üçüncü sınıf yönetici kadrosunu oluşturmak ister.¹⁸³ Hasan İzzettin, Mustafa Kemal'i kendi havarilerini oluşturmak isteyen bir peygambere benzetir. Yazar, 'peygamber' ve 'havari' imgeleriyle Mustafa Kemal'in kişiliğinde Hazreti İsa'yı çağırıştırır. *Kutsal İsyan*'da Enver Paşa'yla benzerlik ilişkisi kurduğu Hazreti İsa ile *Kutsal Barış*'ta Mustafa Kemal ile arasında bir benzerlik ilişkisi kurar:

*“Mustafa Kemal, baş dev, özgürlük **Peygamberi**, bu günlerde bütün **eski havarilerini** bir yana bırakarak, **yeni yapay havariler** edinmek, Peygamberliğini bunlarla yapmak ister görünüyordu. Onların yeni inanışlarına göre, özgürlük Peygamberi, Peygamberliği bırakıp kral olmak yolundaydı. Eski iri kıym savaş arkadaşları ya da havariler, kendisine bu yeni egemenlik süresinde bir zorluk çıkarırlar düşüncesiyle onları siyaset sahnesinden ötelere itmek istiyordu.”* (Kutsal Barış 2, s.154)

Hasan İzzettin'in, yukarıdaki satırlarda geçen peygamberin etrafında oluşturulmaya çalışılan havari imgesini, Çankaya Köşkü'ne ziyarete gelen Ali Fuat Paşa ile Mustafa Kemal arasında geçen diyaloglarda somutlaştırdığı görülmektedir:

“- Senin şimdi Apotres'ların (havarilerin) kimlerdir, bunu anlayabilir miyiz?

[...]

¹⁸³ Hasan İzzettin, *Kutsal Barış* 2, s. 153.

- Benim Apotres'larım yoktur. Ülkeye, ulusa kimler çalışır çalışma değerini ve gücünü gösterirse Apotres onlardır." (Kutsal Barış 2, s.155-156)

SONUÇ

Hasan İzzettin Dinamo'nun Eserlerinde Millî Mücadele ve Cumhuriyet adlı çalışmamız boyunca ulaşılan bulgu ve sonuçları şöyle ifade etmek mümkündür:

Cumhuriyet döneminin en üretken yazarlarından biri olan Hasan İzzettin'in eserlerinin büyük bir çoğunluğunun kaynağı Millî Mücadele teşkil etmektedir. Hasan İzzettin, gelecek kuşaklara Millî Mücadele ve Cumhuriyet dönemini bir yönüyle ele alarak değil, bir bütün şekilde aktarma amacıyla *Kutsal İsyân* ve *Kutsal Barış* adlı eserlerini kaleme almıştır. Bu eserler, Hasan İzzettin'in, çocukluk yıllarından itibaren tanıklık ettiği tarihsel, siyasal ve toplumsal olayları ve bunlar üzerine yapmış olduğu derin araştırmaları kurgu düzleminde harmanlayarak kronolojik bir şekilde roman gerçeğine dönüştürmesinin bir ürünüdür.

Yazar, Birinci Dünya Savaşı sonrası Türk halkını Millî Mücadele'ye götüren ortamın şartlarından başlayarak Millî Mücadele sürecini ve bu sürecin zaferle sonuçlanmasının ardından geçilen yeni rejimin beraberinde getirdiği inkılap ve değişimleri olaylar ve şahıslar etrafında kronolojik bir çizgide ele alarak kurguladığı *Kutsal İsyân* ve *Kutsal Barış*'ta, okurun zihninde işgal öncesi ve sonrası hâliyle bir Anadolu ve Anadolu insanı portresi çizer. Anadolu'nun yemyeşil ormanlık alanları savaş sonrası yerini yanmış, kurak topraklara bırakır. Anadolu, artık bir enkaz gibidir. Uzun süren savaş yıllarında gittikçe yoksullaşan, yiyecek sıkıntısı çeken Anadolu insanı, açlıktan bir deri bir kemik kalmıştır. Yazar, savaşın getirdiği yıkımları sarsıcı bir dille vurgular. Ona göre savaş, anlamsızdır. Romanlarında bu anlamsızlığı çeşitli şekillerde vurgulayarak barış yanlısı bir yaklaşım gösterir. Bu yaklaşımının kökleri yazarın çocukluk dönemindedir.

Hasan İzzettin, çocukluk dönemini Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği ağır koşullar altında geçirmiştir. Babası ve ağabeyini bu savaşta kaybetmiş ve geriye kalan aile bireylerinin geçinebilmesi için küçük yaşlarında sorumluluk almıştır. Uzun geçen savaş yıllarında annesini ve kardeşlerini de kaybetmiştir. Sekiz kişilik ailesinden

geriye iki kız kardeşiyle kendisi kalmıştır. Yoksulluk, açlık ve ölüm yazarın çocukluk döneminin gerçeklikleridir. Bu gerçeklikler, yazarın romanlarına da kaynaklık etmiştir. Savaşın ardından gelen felaketleri okurun zihninde canlandırarak barışın gerekliliğini göstermeyi hedeflemiştir.

Hasan İzzettin'in incelemiş olduğumuz eserlerinde, benimsediği toplumcu gerçekçi sanat anlayışının etkisiyle gerçekliğe bağlı kalmaya çalıştığı görülmektedir. Bu durum, romanlarına Millî Mücadele'nin gerçek kahramanları arasından seçtiği tarihî şahsiyetler için de geçerlidir. Hasan İzzettin, roman karakterlerini tarih sahnesinde yer aldığı şekliyle olay örgüsüne dâhil etmiştir. Bununla birlikte, tarihî şahsiyetlerin kahramanlaştırılmaktan ziyade tüm canlılığı ve somutluğuyla ele alındığı görülür. Yazar, karakterlerin kendilerine has tüm insani vasıfları ile bir bütün olarak okura sunmuştur. Yazarın bu anlatımıyla romanların, belgesel ya da malzeme yığını hâlini alması önlenir. Örneğin Mustafa Kemal'in çocukluğundan itibaren yaşam çizgisinde kişisel durum ve ilişkileri çerçevesinde onu tarihî kişilik hâline getiren olayları okura aktarır.

Hasan İzzettin, Millî Mücadele'nin önderi olarak Mustafa Kemal'i romanın en sempatik karakteri şeklinde sunar. Yazar, öznel tutumlu gözlemci anlatıcı ile kalem aldığı *Kutsal İsyan* ve *Kutsal Barış*'ta olay örgüsünü ağırlıklı olarak Mustafa Kemal etrafında kurar. Mustafa Kemal'in, Türk halkını felakete sürükleyen hiçbir otoriteye boyun eğmeyen isyan dolu ruhunu ön planda tutmuştur. Romanlarının çeşitli bölümlerinde, Mustafa Kemal'in Türk halkının kaderini değiştirecek zekâ ve gücü bünyesinde barındıran, lider ruhlu bir karakter olduğunun altını çizmektedir.

Hasan İzzettin, Türk halkının işgallere karşı koyabilmek için kendisini harekete geçirecek bir kurtarıcı kahramanı beklediğini ifade eder. Bu kahraman hiç kuşkusuz Mustafa Kemal'dir. Yazar, bu kahramanlığın göstergesi olarak Mustafa Kemal'i 'meşale, ateş, güneş, ılık' gibi imge ve sembollerle ilişkilendirerek onun Türk halkını aydınlığa kavuşturacak kişi olduğunu ifade eder.

Mustafa Kemal, Anadolu'ya geçerek Millî Mücadele sürecini başlattıktan sonra Anadolu'nun dört bir yanını düşman işgaline karşı örgütleyebilmek için İstanbul'da bulunan Osmanlı Devleti'nin güçlü kumandanlarına ve aydınlara yanında olmaları için çağrıda bulunur. Anadolu'ya geçen bu isimler, düşman kuvvetlerine karşı halkı bilinçlendirmeyi amaçlayarak halkın direnme gücü oluşturabilmesi için çeşitli bölgelerde konuşmalar yapar. Yazar, her köyün kendi direnme gücünü yaratacağı görüşündedir.

Hasan İzzettin, Millî Mücadele sürecinde düşman kuvvetlerine karşı önemli başarılar elde etmiş çetelere de romanlarında yer vermiştir. Yazarın, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde dağınık hâlde faaliyet gösteren çetelere karşı tutumunun, düzenli ordu kurulana kadar olumlu olduğu görülür. Yazar, çeteleri ilk başta düşmana karşı koyma bakımından yararlı bulur. Ancak tek bir merkezden yönetilmeyen çetelerin dağınık hâlde faaliyet göstermelerini dezavantaj olarak görür. Yazara göre düzenli orduya geçilmesinin en önemli gerekçelerinden biri de düşman karşısında zafer kazanan çete reislerinin siyasi figür hâline getirilmeye çalışılmasıdır.

Bunlarla birlikte Hasan İzzettin, söz konusu romanlarında işgal kuvvetlerine de yer ayırır ve onlara karşı tutumunu açıkça ortaya koyar. O, tabii olarak düşman kuvvetlerini sert bir dille eleştirir. *Kutsal İsyan*'da, işgal kuvvetlerinin Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yaşayan Türk halkına karşı uyguladıkları vahşeti belgelerle destekleyerek tüm gerçekliğiyle okura sunar. Yazar, söz konusu vahşeti açık bir dille ifade ederek okur üzerinde sarsıcı bir etki bırakır.

Yazar, özellikle Yunan kuvvetleri tarafından yapılan zulümlerin altını çizer. Yunan askerlerinin Türk askerine ve Türk halkına yapmış oldukları işkenceler, geniş bir şekilde romanda yer alır. Burada dikkat çeken önemli bir nokta da Yunan kuvvetlerinin yanında yer alan Rum ve Ermeni gibi azınlıkların ortak bir coğrafyayı paylaşarak uzun yıllar beraber yaşadıkları Türk halkını vahşi bir şekilde öldürmekten, akan Türk kanından zevk almaları olmuştur. Yunan askerlerinin ve azınlıkların kana iştahlarının kabardığını ifade eden Hasan İzzettin, söz konusu vahşet ortamını

Yunanlıların Baküs Bayramı ile ilişki kurarak kan bayramı benzetmesini yapar. Yunan askerlerinin geri çekiliş sırasında Türk köylerini yakmaları da yazarın değindiği bir diğer konudur.

İncelediğimiz eserlerde Yunan zulmü geniş bir yer tutsa da asıl düşman olarak İngilizler görülmektedir. İngilizlerin Türk halkını sindirme politikalarına yer verilir. İngiliz ve Fransız askerleri kibirli karakter yapılarıyla ön plana çıkmaktadır.

Hasan İzzettin, Türk halkını Birinci Dünya Savaşı'na sürükleyen İttihat ve Terakki üyelerini ağır bir dille eleştirir. Ancak İttihat ve Terakki'den dağılan isimleri Millî Mücadele'de işgallere karşı halkı bilinçlendirme noktasında aktif bir şekilde yer almalarıyla olumlu bir şekilde ele alır. Damat Ferit Paşa yönetimindeki Hürriyet ve İtilaf Partisi ise olumsuz bir tutumla aktarılır. Damat Ferit Paşa, İngilizler ile işbirliği içinde hareket etmesi sebebiyle vatan haini olarak nitelenir.

Padişah Vahdettin'in, işgallere karşı sessiz bir tavır takınarak Türk halkını kaderine terk etmesinin altı çizilir. Padişahın, korkak ve silik bir karaktere sahip olduğu vurgulanır.

Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan*'ın devamı niteliğinde olan *Kutsal Barış*'ta, konu olarak Cumhuriyet dönemini ele alır. Yazar, zorlu mücadele yıllarının ardından barış sürecini yazmamanın eksikliğe yol açacağı düşüncesinden hareketle *Kutsal Barış*'ı kaleme alır.

Kutsal Barış'ta, Türk tarihinin dönüm noktalarından biri olan Cumhuriyet rejiminin gerektirdiği inkılapların siyasal ve toplumsal alanda nasıl yankı bulduğu okura aktarılır. Yazar, Batıcılık anlayışından hareketle yapılan inkılaplardan bazılarını eleştirel bir dille dikkatlere sunar.

Hasan İzzettin *Kutsal Barış*'ta, Cumhuriyet idaresine geçilmesiyle bürokrasi alanında gerçekleşen değişimlere de yer vermiştir. Yazar, olay örgüsünü, her ne kadar

Mustafa Kemal etrafında gelişen olaylar zincirinden meydana getirmiş olsa da iktidara karşı muhalif bir tutum sergileyen isimlerin düşüncelerine de genişçe yer vermiştir. Yazar, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın devleri olarak nitelediği başlıca isimlerin Cumhuriyet rejimine geçilmesiyle siyaset sahnesinden uzaklaşma sürecini okura aktarır. Mustafa Kemal ile arası açılan bu isimler, yazarın benzetmesiyle kükünler kafilesinde yer alır.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası ile çok partili hayata geçiş denemesi meseleleri de bu eserde yer alan konular arasındadır. Mustafa Kemal, her iki partinin de “babası” konumundadır. Yazar, Mustafa Kemal'in otoriter figür olarak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na gerekli özeni göstermediğini ifade eder. Serbest Cumhuriyet Fırkası ise Mustafa Kemal'in tüm çabasına rağmen siyaset hayatında tutunamamış, başarısız bir deneme olarak anılmıştır.

Hasan İzzettin, Mustafa Kemal'e karşı İzmir'de düzenlenen suikast girişimi sonucu failleri yargılamak üzere kurulan İstiklal Mahkemeleri'ne de değinmiştir. Yazar, İstiklal Mahkemeleri sürecini uzun ve detaylı bir şekilde ele almakla birlikte mektup, tutanak gibi çeşitli belgelere yer vererek anlatımının gerçekliğini kuvvetlendirir. Ona göre İstiklal Mahkemeleri, birçok muhalif ve aydın isme ölüm cezası veren bir ölüm makinesi gibidir. İstiklal Mahkemeleri, Türkiye'de “aydın kıyımı” gerçekleştirir. Yazar, İstiklal Mahkemeleri ile yargılanan isimler arasında av-avcı ilişkisi kurar. Çeşitli imgelerle bunu kuvvetlendirdiği görülmektedir. Yazar İstiklâl Mahkemeleri aracılığıyla Türkiye'nin muhalif isimlerden arındırılarak “dikensiz bir gül bahçesine” dönüştürölmeye çalışıldığını ifade eder.

KAYNAKÇA

I. İncelenen Eserler

Dinamo, Hasan İzzettin, *Ateş Yılları*, Yalçın Yayınları, İstanbul 1980.

....., *Kutsal İsyan 1*, Tekin Yayınları, İstanbul 2018.

....., *Kutsal İsyan 2*, Tekin Yayınları, İstanbul 2012.

....., *Kutsal İsyan 3*, Tekin Yayınları, İstanbul 2012.

....., *Kutsal İsyan 4*, Tekin Yayınları, İstanbul 2013.

....., *Kutsal İsyan 5*, Tekin Yayınları, İstanbul 2015.

....., *Kutsal Barış 1*, Tekin Yayınları, İstanbul 2007.

....., *Kutsal Barış 2*, Tekin Yayınları, İstanbul 2007.

....., *Kutsal Barış 3*, Tekin Yayınları, İstanbul 2007.

....., *Kutsal Barış 4*, Tekin Yayınları, İstanbul 2007.

II. Yararlanılan Diğer Kaynaklar

II. a. Kitaplar ve Yayınlanmamış Tezler

Akar, Yeliz, *Sessiz Bir Sürgün Hasan İzzettin Dinamo*, Grafiker Yayınları, Ankara 2021.

Akşin, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele [Mutlakıyete Dönüş 1918-1919]*, Cilt I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2004.

Argunşah, Hülya Eraydın, *Türk Edebiyatında Tarihî Roman*, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1990.

Asan, Ömer, *Hasan İzzettin Dinamo*, Belge Yayınları, 1.Basım, İstanbul 2000.

Bardakçı, Murat, *Enver*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.

Belge, Murat, *Şahbaba*, İnkılâp Kitabevi, Ankara 2006.

Bezirci, Asım, *Temele Gül Dikenler*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 1997.

Çetin, Seda, *Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Millî Mücadele ve Cumhuriyet*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2014.

Dinamo, Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan 8*, May Yayınları, 5. Basım, İstanbul 1977.

Duymaz, Recep, “Celâl Nuri İleri”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, Ankara 1993.

Ertuna, Hamdi, *Türk İstiklâl Harbi VI (İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar)*, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları, Ankara 1974.

Fethi Naci, *100 Soruda Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1990.

İlgürel, Mücteba, “Celâlî İsyanları”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1993.

İlhan, Attilâ, *Hangi Edebiyat*, Bilge Yayınevi, Ankara 1993.

Kamçı, Tuba, *Hasan İzzettin Dinamo’nun Romanlarında Sosyal Eleştiri*, (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van 2021.

Kurdakul, Şükran, *Çağdaş Türk Edebiyatı 3*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1992.

Küçük, Cevdet, “Mehmed VI”, *İslam Ansiklopedisi* 28. Cilt, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, Ankara 2003.

Oktay, Ahmet, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.

Sarmaşık, Belgin, *Edebiyat Dünyasından Attilâ İlhan’a Mektuplar*, Otopsi Yayınevi, İstanbul 2001.

Seyda, Mehmet, *Çocukluk Anıları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1980.

Seyda, Mehmet, *Edebiyat Dostları*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2020.

Timuroğlu, Vecihi, *Yazınımızdan Portreler*, Başak Yayınları, Ankara, 1991.

Turan, Şerafettin, “Lozan Antlaşması”, *İslam Ansiklopedisi* 27. Cilt, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, Ankara 2003.

Türk, Emine Bilgehan, *Hasan İzzettin Dinamo'nun Romanları Üzerine Bir İnceleme (Roman- Otobiyografi)*, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2014.

II. b. Süreli Yayınlar

Cevizliler, Erkan, Akbulut, Seyhan, “Mütâreke Döneminde İsmet Bey (İnönü)'in İstanbul'daki Faaliyetleri”. *Atatürk Dergisi* 9/2, Aralık 2020.

Ergün, Mehmet, “Yeni Şairlerin En Umut Vereni”, *Berfin*, Berfin Basın Yayın, İstanbul, Haziran 2009.

“Hasan İzzettin Dinamo ile Röportaj”, *Milliyet Sanat Dergisi*, Milliyet, İstanbul, 3 Haziran 1977, S:234.

İnan, Afet, “Türk İstiklâli ve Lozan Muahedesi”, *Belleten Cilt: II Temmuz-1938 S: 7/8*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1994.

Koç, Çilem Tuğba, “The New York Times Gazetesi'nde (1922-1931) Halide Edib'le İlgili Yayınlanan Haberlerin İncelenmesi”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, S:46, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi 2018.

Payza, Halit, “Kutsal İsyan ve Kutsal Barış Gülü: Hasan İzzettin Dinamo”, *Berfin*, Berfin Basın Yayın, İstanbul, Haziran 2009.

Yıldız, Melih, “Açlık İçinde Bir Sabah”, *Edebiyat Nöbeti*, Tuncay Mat – Ceylan Matbaa, İstanbul, Temmuz-Ağustos 2020.